

**1848-1849 MACAR ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ VE
OSMANLI SİYASETİNDE MACAR-POLONYALI
MÜLTECİLER SORUNU**

Öykü CELEP

**T.C.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Tarih Anabilim Dalı
Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Eskişehir
2009**

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĐÜNE

Öykü CELEP tarafından hazırlanan “1848-1849 Macar Özgürlük Mücadelesi ve Osmanlı Siyasetinde Macar-Polonyalı Mülteciler Sorunu” başlıklı bu çalışma 19.08.2009 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Üye: Doç. Dr. Osman KÖKSAL
(Danışman)

Üye: Yard. Doç. Dr. Mehmet KAYIRAN

Üye: Yard. Doç. Dr. Cezmi KARASU

Üye: Yard. Doç. Dr. Mesut ERŐAN

ONAY
.../ .../ 200...

Enstitü Müdürü

ÖZET

1848-1849 MACAR ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ VE OSMANLI SİYASETİNDE MACAR-POLONYALI MÜLTECİLER SORUNU

CELEP, Öykü

Yüksek Lisans-2009

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Osman KÖKSAL

Tezimizde Macar-Polonyalı Mülteciler Meselesinin Osmanlı Devleti'nin siyasî ve askerî gündeminde yarattığı derin etkiyi, Osmanlılara hatta yeni modern Türkiye devletine bıraktığı çağdaşlaşma mirasını; meselenin kökeninde yatan 1848 Avrupa İhtilâllerine dayandırarak, yerli ve yabancı kaynaklardaki bilgileri analiz ederek değerlendirmeye çalıştık. Macar-Polonyalı Mülteciler en güvenilir sığınak olarak Osmanlı topraklarını gördüler. Türkiye'yi ikinci vatan benimsediler. Seve seve Osmanlı hizmetine girmenin yanı sıra Türk aydınlanmasına, ulusal bilinçlenmesine katkıda bulundular. Yirminci yüzyıl kaynaklarına bakılırsa kendi ırk kökenlerini, millîlik vasıflarını ise Türk kültüründe aramaktan çekinmediler.

Kossuth gibi bir önderi bağrından çıkaran Macar ulusunun hiçbir Avrupalı güce dayanmadan, hem topraklarındaki Macar olmayan topluluklara hem de Avusturya ve Rusya gibi iki devasa imparatorluğa karşı verdiği Özgürlük Savaşı Avrupa tarihinin önemli bir olayıdır. Diğer yandan hiçbir menfaat gütmeyen, Avusturya ve Rusya ile savaş riskini göze almak pahasına Osmanlı Devleti'nin mültecilerin himayesini üstlenmesi; yüklendiği külfet ve uluslar arası cebelleşme bir diğer önemli olgudur. Tezimiz söz konusu iki gerçekliği vurgulamak üzere iki bölümden oluşmuştur.

ABSTRACT**1848-1849 HUNGARIAN WAR OF FREEDOM AND THE HUNGARIAN-
POLISH REFUGEES PROBLEM IN OTTOMAN POLITICS****CELEP, Öykü****Master Thesis, 2009****Department of History****History of The Near Age****Advisor:** Osman KÖKSAL, Associate Professor

In our dissertation we tried to comment the deep effect of the Hungarian and Polish Refugees Problem on political and military agenda of the Ottoman State, modernist legacy left to Ottomans even to the new modern Turkish state; by attributing it to the originating 1848 Europe Revolutions and by analyzing the information in native and foreign resources. Hungarian-Polish Refugees saw Ottoman territories as the most reliable shelter. They embraced Turkey a second homeland. Besides willingly entering the Ottoman service they contributed to the Turkish enlightenment, national awareness. According to twentieth century resources they did not avoid from searching their racial origins, national qualifications in Turkish culture.

Freedom War of the Magyar nation who brought up a leader like Kossuth deep from his heart against both the non-Magyar nations inside and the two enormous empires like Austria and Russia is an important event of the European history. On the other hand, assuming of the Ottoman State the defence of the refugees with no expectation of interest at the risk of war with Austria and Russia; the burden undertaken and the international tussle are another significant phenomena. Our dissertation is composed of two parts in order to emphasize these two facts.

ÖNSÖZ

Çalışmayı seçme gerekçemiz; konunun Türk ve Avrupa tarihinde önemli oluşu ve Ahmed Refik’in 1926 tarihli *Türkiye’de Mülteciler Meselesi* eserinden beri bugüne kadar bizde yeterince incelenmemesidir. Mülteciler Sorunu son dönemde muhtelif akademik kurumlarda yüksek lisans ve doktora tezi olarak incelenmeye başlanmıştır. Bunlara Bayram Nazır’ın *Macar ve Polonyalı Mülteciler, Osmanlıya Sığınanlar* adlı eseri, Musa Gümüş’ün *1848 İhtilâlleri Sonrasında Osmanlı Devleti’ne Sığınan Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Modernleşmesine Etkileri* başlıklı yüksek lisans tezi örnek olarak verilebilir. Bununla beraber konu özellikle Batı verileri ışığı altında daha da incelenmeye muhtaçtır. Çalışmamın bugüne kadarki çalışmalarından farkı; Macar İhtilâli – Özgürlük Savaşı aşamasının ve lider Kossuth’un biyografisinin mevcut yerli tez ve araştırmalar yanında Batılı veriler, özellikle özgün makaleler ışığı altında incelenmiş olmasıdır.

Havacılık mühendisi olmama rağmen siyâsî tarih, medeniyet tarihi, kültürel tarih alanlarına duyduğum merak yirmili yaşlarıma dayanır. Bilim ve teknolojinin ayrı ayrı bilgi birikimleri ya da karmaşık ve henüz tanımlanmamış biçimde birbirlerini karşılıklı etkileyen iki ayrı kültür oldukları benimsenirse, bilimsel araştırma ile mühendislik tasarımı arasında büyük mesafeler de olsa, kendi adıma ürün kadar bilgiyi de mühendisin hedefi olarak görüyorum. Diğer yandan, bilgi üzerinde yoğunlaşılması, teknoloji (dolayısıyla mühendislik) tarihini sadece düşünce tarihi ve felsefe ile değil, aynı zamanda sosyal tarih ve sosyoloji ile de birlikte değerlendirilme durumuna getirir. Örneğin Hugh Aitken, *The Continuous Wave* adlı kitabında radyonun gelişmesinin teknolojik ve kurumsal geçişini anlatırken, teknolojinin tarihini “entelektüel üretimin veya düşüncenin tarihinin bir dalı” olarak kabul eder (Vincenti, 2008: 3-5).

Tezi hazırlamamda katkılarını esirgemeyen Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyelerine, her türlü desteği için danışmanım ve hocam Doç. Dr. Sayın Osman Köksal’a, tezimi şekil itibarıyla düzenlememde yardımcı olan çalışma arkadaşım Öğr. Gör. Sayın Nevzat Kaya’ya en derin saygılarımla teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1848-1849 MACAR ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ

1.1. MACAR MİLLİYETÇİLİĞİ VE AVRUPA'DA 1830-1848	
İHTİLÂLLERİ	9
1.1.1. Macarlara ve Diğer İmparatorluk Tebaasına Yönelik İmparatorluk Politikası	9
1.1.2. Macar Milliyetçiliği	11
1.1.3. Farklı Unsurların Macarlaştırılması Çabaları.....	15
1.1.4. Avrupa'da 1830-1848 İhtilâlleri	18
1.1.5. Avusturya'da 1848 İhtilâli	21
1.2. 1848'DE MACARİSTAN.....	23
1.2.1. Reform Çağı'nın Ülkeye Katkıları	23
1.2.2. Macaristan Krallığı Toprakları ve Halkı	26
1.2.3. Macar Asillerinin Statüsü	27
1.2.4. İllerin Yönetimi Meselesi	28
1.3. KOSSUTH'UN ERKEN DÖNEM KARIYERİ	29

1.3.1. Ailesi, Eğitimi ve İlk Meslekî Eğilimleri	29
1.3.2. Meclise Girişi ve Gazetecilik Faaliyetleri	31
1.3.3. Tutukluluk Yılları	33
1.3.4. Széchenyi'ye Rakip Reformist Fikirleri	34
1.3.5. Ekonomik Girişimleri	36
1.3.6. Kossuth Kültü	38
1.4. 1847-1848 MİLLET MECLİSİ	39
1.4.1. Liberal Parti ve Ulusal Halk Dilekçesi Taslağı	39
1.4.2. Ülkenin Anayasal, Sosyal, Ulusal Sorunları	40
1.4.3. Hükümetin Islahat Önerileri	41
1.4.4. Transilvanya İllerinin Katılımı Tasarısı	43
1.4.5. Macar Dili ve Ulusallığı Tasarısı	45
1.4.6. İl Yöneticileri (<i>Administrators</i>) Sorunu	46
1.4.7. Vergilendirme Tasarısı	46
1.4.8. Anayasacılık Talebi	47
1.5. 1848 MACAR İHTİLÂLİ	48
1.5.1. Kossuth'un 3 Mart Tarihli Nutku	48
1.5.2. 13 Mart Viyana Ayaklanması	50
1.5.3. 15 Mart Peşte Hareketi	52
1.5.4. Macar Taleplerinin Kabulü	52
1.5.5. Daha İleri İmtiyazlar	53
1.5.6. Batthyány Hükümeti ve Nisan Yasaları	57
1.6. MACAR İHTİLÂLİNİN SAVAŞA DÖNÜŞÜMÜ VE BAĞIMSIZLIĞIN İLANI (1848 – 1849)	59
1.6.1. Milliyetler Sorunu	59

1.6.2. Hırvatistan Meselesi ve Ban Jellacsics	60
1.6.3. Radikaller ve Eşitlik Derneği	63
1.6.4. Savunma Gücünü İyileştirme Talepleri	66
1.6.5. Avusturya'nın "Ortak Devlet Hükümeti" Muhtırası	69
1.6.6. Eşitlik Derneği Ordusu	72
1.6.7. Batthyány'nin Direnişi ve Jellacsics'in Hücumu	73
1.6.8. Kossuth'a Silâhlı Örgütlenme ve Başkanlık Desteği	75
1.6.9. Lamberg'in Katli ve Ülkesel Savunma Komitesi	76
1.6.10. Jellacsics'e Karşı Viyana Halkı Desteği	79
1.6.11. Prens Windischgrätz'in Zaferleri	81
1.6.12. Diretilmiş Olmütz Anayasası	83
1.6.13. 14 Nisan Bağımsızlık Bildirisi	84
1.6.14. Hükümet (Kral) Naibi Devlet Başkanı	85
1.7. İHTİLÂLE RUS MÜDAHALESİ VE SAVAŞIN SONU	87
1.7.1. Rusya'nın Müdahalesi ve Macar Yenilgisi	87
1.7.2. İhtilâl ve Kossuth'un Rolü Üzerine Bir Değerlendirme	91

2. BÖLÜM

İHTİLÂLİN OSMANLI TOPRAKLARINA SIÇRAMASI VE İHTİLÂL KARŞISINDA OSMANLI DEVLETİ

2.1. GÖRGEİ VATAN HAİNİ MİYDİ?	93
2.2. KOSSUTH'UN YURDUYLA VEDALAŞMASI	94
2.3. 1848 İHTİLÂLLERİ VE OSMANLI DEVLETİ	98
2.3.1. İhtilâllerin Osmanlılar Tarafından Algılanışı	98

2.3.2. Memleketeyn (Eflak-Boğdan) Meselesi	100
2.3.3. Petersburg Konvansiyonu	104
2.4. MÜLTECİLER PROBLEMİNİN GELİŞMESİ	106
2.4.1. Problemin Ortaya Çıkışı	106
2.4.2. Kossuth ve Beraberindekilerin İlticası	112
2.4.3. Vidin Kampı Gelişmeleri	115
2.4.4. Vidin Valisi Ziya Paşa'nın Mültecilere Karşı Tutumu	120
2.5. MÜLTECİLERİN ŞUMNU'YA NAKİLLERİ	121
2.5.1. Nakil Zarureti ve Şumnu'ya Yolculuk	121
2.5.2. Eşi ve Çocuklarının Kossuth'a Katılması	127
2.6. MÜLTECİLER SORUNUNUN DİPLOMATİK KRİZE DÖNÜŞÜMÜ	129
2.6.1. Rusya ve Avusturya'nın Mültecileri İade Talepleri ve Bunun Reddi	129
2.6.2. Mültecilere Müslümanlık Önerisi	133
2.6.3. Rusya ve Avusturya ile Uzlaşma	138
2.6.4. Avusturya'nın Çıkardığı Af ile Geri Dönerler	143
2.6.5. Osmanlının Korumacı Tavrı Karşısında Avrupa Kamuoyu	145
2.6.6. Diplomatik Zafer	146
2.7. OSMANLI İÇ SORUNU OLARAK MÜLTECİLER	147
2.7.1. Kütahya'ya Nakil Düşüncesi ve Tepkiler	147
2.7.2. Şumnu'ya Veda	150
2.7.3. Kütahya Grubu	152
2.7.3.1. Kossuth'un Kütahya'da Projelendirdiği Askerî Tasarılar ...	156
2.7.3.2. Kütahya Anayasa Tasarısı	158
2.7.4. Halep ve Malta Grupları	161

2.7.4.1. Polonyalı General Bem'in Öyküsü	164
2.7.5. Şumnu'da Kalanlar	166
2.7.6. Osmanlı Hizmetinde Mülteciler: Macar Çağdaşlaşma Mirası	168
2.7.6.1. Polonyalı ve Macar Mültecilerin Yapısal Alandaki Katkıları: Ordu, Bilim, Mühendislik, Tıp, Sanat, Edebiyat, Esnafılık ve Zanaat, Sanayi ve Tarım	171
2.7.6.2. Polonyalı ve Macar Mültecilerin Fikrî Alandaki Katkıları ..	178
2.8. MÜLTECİLERİN SERBEST BIRAKILMASI	182
2.8.1. Kütahya Grubunun Yola Çıkarılması	182
2.8.2. Kossuth'un Türkiye'den Ayrılışı	185
SONUÇ	188
KAYNAKÇA	194

GİRİŞ

Ugorlar, milâttan binlerce yıl önce Ural dağları yakınında yaşayan Fin-Ugor ana kavminin, M.Ö. 2000'lerde ayrıldığı tahmin edilen iki kolundan biridir. Baltık denizine doğru çekilen batı kolu Fin ve Est kavimlerine bölünmüştür. Ugor adıyla anılan doğu kolu ise Ana-Macarların atalarındandır (Eckhart, 1949: 3). Macarların erken tarihinin (birinci-dokuzuncu yüzyıllar) Orta Asya Türkleri ve Türk-Moğol kültür çevresi ile yakından ilgili olduğuna dair etraflı deliller ortaya çıkarılmış; Karpat havzasında bulunan dokuzuncu yüzyıl Macarlarının iskelet kalıntıları, Orta Asya halklarıyla hayli benzeşen fiziksel özellikler göstermiştir. Bunlar Turanî, Pamirli, Armenoid ve Dinarlı özellikleri olup söz konusu biçimlerin Macaristan'daki baskınlığı günümüze dek sürmüştür. Karpat havzası Macarları ile Orta Asya ve Kuzey Çin halkları arasındaki muhtemel ilişkileri belirginleştirecek çalışmalar, Macar araştırmacılar açısından önem kazanmıştır (Henkey, Horvath, 8 Temmuz 2009).

On dokuzuncu yüzyılda Türk ve Macarların ırk bakımından akrabalıkları, üzerinde düşünülmüş bir konu olmamakla birlikte, sonraki dönemde Macar bilim adamları, benliklerini, tarihlerini, kültürlerini Türkiye ile anlamlandırmaktan kaçınmadılar. Rásonyi'ye göre Oğuz Türkler ve Oğur Macarlar, diğer Türk halkları gibi eski devirlerde tüm dünyayı etkileyen, harekete geçiren uygarlık muhitinin aynı üyeleriydiler. Hatta büyük Ural-Altay ailesinin atlı halkları Hun, Avar ve Macarlar, Milâttan 2-3 bin sene önce dahi Anadolu'da büyük kültürel etkiler bıraktılar. Türk Tarih Kurumu Alacahöyük'te bu iddiayı doğrulayacak eserler de buldu. Bu üç atlı halkın bazı ortak özellikleri vardı. Atların uygarlığını onlar en Batıya taşıdılar. İlk ikisinin Macarlarla olan kan karışması şimdi yavaş yavaş iyice aydınlanmaya başladı ve diğer ırklar değil yalnız bu üç halk dünya tarihinde Karpatlar havzasında çeşitli İndogermenler arasında siyasal birlik kurabildiler. Her üçünün son ve en önemli yurdu Macaristan olduğundan arkeolojik vesikalarının en büyük kısmı Macaristan topraklarında ele geçirildi. Haklarındaki en güvenilir araştırmalar Macar arkeologlarınca yapıldı (Rásonyi, 1938: 1-2). Macarlar Levedia'da çok zenginleştiler ve karakteristiği özellikle gümüş olan yüksek maddî uygarlığı kurduktan sonra Karpatlar havzasına göçtüler (Rásonyi, 1938: 23).

830 sıralarında Don ile Dnyeper arasında Karadeniz civarındaki Levedia'da görünen, 889'a dek burada göçebe hayatı süren ve Macarların çoğunluğunu oluşturan yedi Macar kabilesi doğudan gelen baskı üzerine batıya çekilerek Eteköz'e, bugünkü Moldova ve Besarabya topraklarına yerleşti. Hem hücumlardan daha iyi korunabilmek, hem yağma seferlerini sürdürebilmek ve daha zengin ganimetler elde etmek için en kalabalık, en kuvvetli kabilenin başı olan Almos'un oğlu Arpad'ı irsî başbuğ seçtiler. Ancak birleşmeleri dolayısıyla güçlenen Peçenek ve Bulgarların ani saldırıları Macarları Eteköz'deki yurtlarından çekilmeye zorladı. Büyüdükçe siyasî teşebbüslere müsait bir konuma da yükselen Macarlar Eteköz'deki üslerinden vazgeçerek Alman Kralı Arnulf'un müttefiki sıfatıyla yeni yurtlarını tanıdılar. Yeni yurdun kesin işgali başbuğ tarafından bilerek yapılmış siyasî bir hareket olarak da değerlendirilebilir. 896'da Karpatlardaki Verecke belini aşarak, Erdel boğazlarından geçerek önce Tisa nehri boyuna yerleştiler. Birkaç yıl sonra daha iyi korunmak için, batıya düzenlenecek akınlar bakımından da daha uygun gördükleri Tuna ötesinin tepelik bölgelerine çekildiler (Eckhart, 1949: 8-9). Belki de yenilgiler yüzünden sayıları memleketi doldurmaya yetmeyen Macarlar aslında ahalisi bulunan mahallere, özellikle en yoğun olarak en eski medeniyet bölgesi Tuna ötesine seve seve yerleştiler. Çünkü buraların eski sakinleri, savaş ve av ile uğraşan yeni sahipleri hesabına ziraat yapıyor, bir yandan da esir sayısını artırıyordu (Eckhart, 1949: 12-13).

Başlangıçta doğu ve batı yönlerine akınlar düzenliyor, dağınık kabileler halinde yaşıyorlardı. Akınları Alman İmparatoru I. Otto tarafından kesin surette önlendikten sonra göçebeliği bırakarak birleştiler. Yeni yurtlarında zengin, renkli Doğu zevkiyle Batı felsefesini uzlaştırmayı başarıp kudretli bir kültür ve sanat hayatı oluşturdular (Mısıroğlu, 1972: 38). Uzun süre Almanya'ya taarruzdan çekinen Macarlar, Alman prenslerinin Otto'nun maksatlı siyasetine karşı isyan başlatmasıyla taarruzlarını yenileme kararı aldılar. Fakat hesapları yanlış çıktı ve orduları 955'te Augsburg'da Alman kuvvetleri tarafından imha edildi (Eckhart, 1949: 17). 10 Ağustos 955 yenilgisi Macar tarihi bakımından olmak ya da olmamak muhasebesinin yapılmasını gerektiren önemli bir olaydı. Ya buldukları havzayı vatan yapacak ya da tarih sahnesinden çekileceklerdi. Batı yolu artık kapalıydı. Bir şans eseri olarak Macarlar, Arpad'ın başbuğ kabilesinden Geza ve oğlu István'ın şahsında kendilerini

Batı'ya bağlayan köprüyü inşa edebilecek idareciler buldular. Kurulması beklenen köprü; Otto'ya elçi göndermek ve Katolikliği kabul etmek suretiyle Avrupa'nın siyasî ve dinî birliğine katılmaktı. Bu elbette olmak ya da olmamak meselesinin getirdiği bir zorunluluktan (Tarhan, 19 Eylül 2008; Eckhart, 1949: 18). Alman krallık sülâlesiyle on yıllardan beri süregelen düşmanlık böylece son buldu. Üstelik Geza'nın, oğlunu prens Heinrich'in kızı Gizella ile evlendirmesiyle István Alman-Roma İmparatoru II. Heinrich'in kayınbiraderi oldu. Macar ulusunun sonraki gelişimine de yön veren, Batı medeniyetiyle sıkı temas bu olaylarla başladı (Eckhart, 1949: 20).

Papadan alınan altın tacı 1000 yılında görkemli törenlerle giyen Aziz István (997-1038) Hıristiyanlığın gerçek yayıcısı oldu (Eckhart, 1949: 21, 25). Macarları göçebe kabile hayatından çıkararak birleştirdi ve ilk kez bir devlet haline getirdi (Mısıroğlu, 1972: 39). Katedralde kral olarak taç giymesine on birinci yüzyılın açılışında Macar tahtının kurulmasından on dördüncü yüzyılın başlangıcına kadar, Macaristan yerel prensler tarafından yönetilen bağımsız bir krallıktı. Dokuzuncu yüzyıl sonlarında Hun topraklarına düzenlenen Macar akınlarına önderlik eden barbar şef Almos'un soyundan gelen István, Macaristan'ın fethini tamamlayan Arpad'ın büyük erkek torunuydu. Hıristiyanlığın kuruluşuna kuvvetle katkıda bulunmanın yanı sıra sadece monarşiyi tesis etmekle kalmadı, aynı zamanda insanlara bir yasalar sistemi sundu. Taç giymesinden hemen sonra ülkenin ileri gelen soylularına anayasa ilettili. Kendisi ve tebaası arasına bir *nadorispan* (palatin, naip) ya da arabulucu atadı.¹ Ülkesini, sivil ve askerî fonksiyonlara sahip birer idareci görevlendirdiği bölgelere ayırdı ve ilk olarak büyük atası Arpad tarafından toplanmış bulunan Millet Meclisi veya Parlatentonun güçlerini tanımladı. Kutsal tacı hem otorite sembolü hem de hürmet nesnesi olarak hükümdardan hükümdara devredilen Aziz István'ın dönemi ülkesi tarihinde muhteşem sayılırdı (Moore, 1895: 95-96).

Bununla birlikte, ülkenin yönetimi katiyen kolay bir mesele değildi. Dış olduğu kadar iç savaşlar memleketin düzenini bozdu ve krallığın kuruluşunu izleyen

¹ *Nadorispanlık* Macaristan, Bohemya, Lehistan gibi Doğu ülkelerinin Alman İmparatorluğu'ndan aldığı bir kurumdu. Kuvvetlenmiş krallık kale sisteminin başında bulunan *nadorispan* (*nador*), palatin ya da naip, sarayın birinci derece memuru sıfatıyla hem kralın iktisadî işlerini yönetir hem serbest şahısların yargılamalarında kralın vekili olarak hakemlik yapar, adalet icra ederdi (Eckhart, 1949: 50, 68; Rady, 2000: 896).

iki yüz yıl boyunca kraliyet hakları, tacın gücü neredeyse mutlak oluncaya kadar arttı. Sonunda nüfuzlu kimselerin ya da krallığın büyük soylularının Papanın müdahalesini istemesiyle 1222’de Macaristan’ın *Magna Charta*’sı olarak bilinen Altın Mühür (*Golden Bull*) bahşedildi (Moore, 1895: 96). Birkaç beyin idaresindeki muazzam kalabalığın baskısı üzerine kötü müşavirlerine ve haris beylere yol veren kral, altın mühürle mühürlenmiş olarak yayınladığı bu vesika ile ülke asillerinin ve diğer ahalinin István tarafından bağışlanan, ancak bazı krallarca fena halde suiistimal edilen hürriyetlerini teyit ediyordu (Eckhart, 1949: 61). Hükümdarlığın ödünleri kalıcı tatmin getiremedi. Kralın gasplarından kâr sağlamış bulunan kodamanların çoğu, kendilerine haksızca verilmiş olan ne varsa bırakmaları yönünde rahatsız edildiler. IV. Béla’nın oldukça sert yönetimine karşı ise asiller bir isyan başlattılar (Moore, 1895: 96).

1301’de III. Endre’nin ölümü üzerine Arpad’ın yerli çizgisi son buldu. Varisi olmaması nedeniyle Arpad hanedanı döneminin kapanması Macar tarihi açısından bir kırılma noktasıydı. Bunu izleyen uzun yıllarda ülke tarihi, hanedan mücadelelerinin bir silsilesine tanıklık edecekti. Daha önceleri de benzer mücadeleler görülmekle birlikte Arpad çizgisinin bitimiyle bunlar müzmin hale geldiler (Tarhan, 19 Eylül 2008; Moore, 1895: 96). İtalyan Anjoular, Polonya-Litvanyalı Jagiello hanedanı (The Columbia Encyclopedia, 22 Ekim 2008), Fransız-Alman Lüksemburglar ve on altıncı yüzyıla kadar Avusturyalı Habsburglar taht için mücadele ettiler (Deák, 1992: 1043). Anne tarafından eski hanedanla akrabalık bağları bulunan Anjou hükümdarlarından sonra Macaristan biri hariç yabancı idareciler elinde kaldı. Başka tahtlara doğrudan ya da dolaylı olarak bağlı bu hükümdarlar kendi hanedanlarının çıkarlarıyla Macaristan’ın menfaatlerini bağdaştırmakta ikileme düştüler. Dolayısıyla Macaristan taht birliği yoluyla ilişkili bulunduğu krallıkların kaynaklarından her zaman faydalanamadı. Hatta bazı dönemlerde siyasal kimlik ve kurumlarını kaybetme tehlikesi geçirdi. Söz konusu dönemlere dair vurgulanması gerekli iki olgu; Macar köylü ayaklanmaları ile Doğu’daki gereğini yerine getirdikten sonra Batı’ya yönelen ve doğal güzergâhı üzerindeki Panonya’ya ulaşan Osmanlı jeopolitiğidir. Kanunî Sultan Süleyman Macar Krallığı’nın Balkan uluslarını Osmanlı aleyhine kışkırtması temel gerekçesiyle Panonya seferini başlatarak 1521’de Belgrat’ı aldı. Alman İmparatoruna esir düşen ve kendisinden yardım dileyen Fransa Kralı I. Fransuva’yı

kazanmak, Avrupa Hıristiyan birliğini bozmak adına Panonya'ya bir sefer daha düzenledi. Macar Krallığı kuvvetleri 1526'da Mohaç'ta Türkler karşısında yenilgiye uğradı (Tarhan, 19 Eylül 2008). Dağılmakta olan Macar devleti hem Mohaç ovasında iki büyük Avrupa ittifakının mücadelesi arasında kalarak önlenemez akıbetine uğradı hem de bu büyük darbe ülkeye birliği iade edemedi. Bir sefer daha düzenleyen Sultan Süleyman'ın 1541'de Budin'i işgal etmesiyle Macar ovası ile Tuna ötesinin büyük bölümü Osmanlı egemenliği altına girdi. Bundan böyle bir buçuk asırlık bir süre için Macar devletinin birliğinden söz etmek mümkün olmayacaktı (Eckhart, 1949: 113-114).

Birkaç kez geçici sahibi tarafından dış ülkelere taşınan Aziz István'ın altın tacı 1526'da Kral II. Lajos'un Türklerle savaşta öldürülmesiyle nihayet yabancı ellere geçti. O bağımsız bir krallığın simgesi olarak tacı takan son prensti. II. Lajos'un ölümüyle birlikte Macaristan'da despotizm ve anayasal özgürlük arasında mücadelenin başladığı sık sık dile getirilmiştir. Hükümet aristokratik tavrını daima korumuş, kötü şöhretli kimi krallar despotik yönetime başvurmuş, geniş kitleler esasen serflik hayatı sürmüştür. Her şeye rağmen ve bazen istilâcılarının egemenliği altına girse de; iç hukukunu, âdetlerini, Millet Meclisini muhafaza eden (geçici şekilde bağlı kaldığı imparatorluğa 1867'de adını da verecek) ülkenin asla boyun eğdirilmemiş, dolayısıyla anayasal bağımsızlığını korumuş olduğu gerçektir. Özgürlük ve despotizm arasındaki sorun, tacın Habsburg hanedanı tarafından üstlenilmesiyle başlamamış; sadece şekil değiştirerek daha fazla telaffuz edilir hale gelmiştir (Moore, 1895: 96-97; Eckhart, 1949: 168).

II. Lajos'un ölümünden sonra Transilvanya voyvodası ya da valisi Janos Zapolyai (John Zápolya) ve Avusturya dükü (Çek Kralı bulunan Avusturya Büyük Prensi) Ferdinand arasında Macaristan tahtı için silâhlı bir rekabet başladı. Tahtı Zapolyai kazandı ancak karşılıklı olarak birbirlerinin krallıklarını tanıdıkları ve memleketi Zapolyai ölene kadar bölüştükleri, imparatorun arabuluculuğu altında gerçekleşen Nagyvarad (Varat) sulhu yapıncaya dek (1538) savaş Ferdinand tarafından sürdürüldü. Akabinde Aziz István'ın tacı ve hükümdarlık mücevherleri kendisine devredilerek ülke bir Habsburg prensinin idaresi altına girdi. Ferdinand sulh dolayısıyla hiddetlenen Osmanlı padişahına karşı memleketi savunmaya muktedir bulunmadığından Macaristan'ın doğu parçası Türk himayesi altında yeni

bir devlet halinde düzenleniyordu. Sultan Süleyman'ın Budin'i kendi hesabına işgal ettiği yukarıda değindiğimiz 1541 seferi bu olaylardan sonra gerçekleşmiştir (Eckhart, 1949: 113-114; Moore, 1895: 97). Deák'e göre krallık Habsburg egemenliğindeki batı, Türk işgalindeki orta kesim ve özerk doğu olmak üzere üçe ayrıldı. Doğu bölgesindeki Transilvanya (Erdel) prensliğini gelecek 150 yıl için bir avuç Macar aristokrat aile yönetti. Babîli'ye vergi ödeyen, sultana bağlı bu prensler Viyana ile Türkler arasındaki çekişmeden yararlanarak Transilvanya'yı neredeyse bağımsız ve pek güçlü kılmayı başardılar (Deák, 1992: 1044).

Türk-Macar ilişkilerinin eski ve orta çağlarda gayet sıkı olduğu devreler görülmüştür. İlişkiler, tarihçiler ya da bilim adamları tarafından, dil ve köken birliği, yakın komşuluk, kültür alışverişi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Orta çağ Macar yaşayışını etnik açıdan bazı Türk kavimlerinin etkilediği iddia ve ispat edilmiştir. Thúry, Gombáz, Szilágyi, Németh gibi birçok Macar tarihçi, dilci ya da arkeolog, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren geçmişlerini araştırırlarken aynı zamanda Türk tarihini aydınlatmışlardır. Fakat eskiye dayanan bu yakınlığın, ilk Osmanlı-Macar münasebetlerinde, her biri ayrı dünya görüşüne sahip iki tarafça da bilindiği söylenemez. Macarlar Hıristiyanlığın savunuculuğunu üstlenirken, Osmanlı Türkleri Allah'ın kelâmını yüceltmek için gaza ve cihat yapıyorlardı ve durmaksızın çarpışan iki bahadır ulusun on altıncı asırda birlikte yaşamaya başlamaları, tarihî bir kaderdi. Bu sayede birbirlerini daha iyi tanıyarak karşılıklı takdir ve sempati hislerini geliştirdiler (Gökbilgin, 1976: xv-xvi).

Osmanlı Devleti'nin askerî yenilgiye uğraması üzerine 1699 Karlofça Antlaşmasıyla Macaristan ve Transilvanya tamamen Habsburglara bırakıldı (Tarhan, 19 Eylül 2008). Bu kez Doğudan gelen tehditlerin yanı sıra Habsburg/Alman emperyalizmiyle de uğraşmak gerektiğinden her şey daha karmaşıklaştı (Deák, 1992: 1043). Asırlar boyu Osmanlılarla Macarların bir arada yaşadıkları rahatlık ve sükûn devrinden eser kalmadı (Tekindağ, 1976: 157). Macaristan'ın Habsburg idaresi altında çoğu ulusal vasfını kaybettiği gerçeği, hanedan prenslerinin kötü niyetli olduklarını varsaymakla açıklanamayabilir. Yönetenleri ilgilendiren; bölgesel bağımsızlıkları geliştirmektense, imparatorluğu bir arada tutarak sağlamlaştırmaktı. Sözde seçime dayanmasına rağmen Alman İmparatorunun makamı Habsburg hanedanına miras yoluyla kalıyordu. Zamanla Macar hükümdarlığı da, başlangıçta

Ferdinand'a seçimle verilse de, bu hanedanda irsî hale geldi. Macar yüksek mahkemesi Viyana'ya nakledildi. Krallığa Avusturya askerleri yerleştirildi. Ülke malî bağımsızlığını yitirdi. Millet Meclisi ancak uzun zaman aralıklarıyla toplanır oldu. Macar ileri gelenleri Viyana'da yaşamaya ikna edildiler, doğdukları ülkeden ve onun çıkarlarından vazgeçirildiler. Nüfusun büyük çoğunluğu yeni düzenlemelerin nedenini kabullenerek Protestanlığı seçti. Ancak Katolik hükümdarın kimi zaman baskıcı müdahalesini üzerlerinde hissetiler. Bu şekilde kuvvetten düşürülmüş Macar ulusu, varlığını ve geleceğini kaybetmiş bir toplum olarak tarih sahnesinden çekilmeye razı geldi. Ancak Habsburg idaresinin aleyhte uygulamaları altında son nefesini vermeden önce mücadele etmesi gerekmez miydi? (Moore, 1895: 97-98)

Habsburgların Protestan Macar halkının din ve vicdan hürriyetine, millî duygularına yönelik amansız baskı ve zulümleri, Avusturya'da Macar asilzadelerinden Ferenc Wesselényi'nin yönetim karşıtı hareketiyle 1670'lerde başlayıp on yıl kadar süren mülteciler devrini beraberinde getirdi (İpek, 13 Ocak 2009). Tarihe *kuruc*² hareketi olarak geçen, Imre Thököly (1657–1705) ve daha sonra II. Ferenc Rákóczi (1676-1735) liderliğindeki Macar özgürlük hareketinin gerçek sebebi din serbestliği meselesi değil, millî serbestliğin, Macarlığın korunması idi. Hissî temeli ise, Viyana hükümeti ve onunla işbirliği yapan *labanc* Macarları tarafından durmaksızın artırılan Alman nefretine dayanıyordu (Eckhart, 1949: 139-140; İpek, 13 Ocak 2009). Habsburgların ulusal yaşama aykırı, merkezîyetçi, baskıcı, Macarlığın her tabakasını üzüntüye sevk eden hükümet icraatları; bilhassa serfleri ve köylüleri dilenme noktasına getiren keyfî vergileri üzerine sömürülen kilise mensupları, asiller, burjuvazi ve köylüler Fransız Kralının müttefiki Ferenc Rákóczi liderliğinde bir araya geldiler. Daha önce müsait askerî durum yüzünden başarı kazanmış *kuruc* hareketi Batı savaş alanından gerektiği kadar kuvveti Macaristan'da savaşa sokmak mümkün olur olmaz çabuklukla son buldu (Eckhart, 1949: 145-146; Tarhan, 19 Eylül 2008). I. Jozsef'in (1705-1711) barışsever mizacı sayesinde din hürriyeti ile meşrutiyet tekrar vaat edildi. Ayrıca genel affa uğrayan *kuruclar* krala sadakat bildirdiler. Rákóczi ve bir kısım taraftarları ise barışı tanımaktansa muazzam

² Macaristan Krallığı'nda 1671-1711 yılları arasında çoğunluğu Macar, Habsburg karşıtı silâhlı direnişçileri ifade etmek için kullanılan bir terimdi (Wikipedia, 8 Temmuz 2009).

mülklerini saraya bırakarak önce Fransa'ya sonra Türkiye'ye iltica etmeyi yeğlediler (Eckhart, 1949: 146-147).

Osmanlı İmparatorluğu, tarihte Eski Roma İmparatorluğu'ndan sonra dinî toleransın en çok görüldüğü, üstelik bu toleransın zamana ve hükümdarın kişiliğine bağlı olmaksızın kurumsallaştığı bir devletti (Ortaylı, 2006: 172). Türklerin Macaristan'a hâkim oldukları dönemde Avrupa'da ise din ve mezhep yönünden müthiş bir hoşgörüsüzlük egemendi. Dolayısıyla tüm din ve mezheptekilere son derece ılımlı yaklaşan Türklerin yurdu, daha o zamanlar, özellikle sıkıntıya düşen Protestanlar için âdeta bir barınak haline gelmişti (Mısıroğlu, 1972: 49). Ayrıca Macar ulusal varlığı ile dinî güvenliğini Osmanlı kuvvetlerinden çok daha fazla tehdit eden devletler bulunmaktaydı. İşte Zapolyai'den başlayarak Báthory, Bocskay, Bethlen, Thökölyler ve nihayet Rákóczi ve Kossuth, bu sebeptendir ki, Türklerin himayesini aramak, Türklere güvenmek ihtiyacını duydular. Çok acı olaylar arasında yinelenen takdir ve sempati hisleri, karşılıklı anlayış ve dostluk havası, böylelikle yerleşip kökleşti (Gökbilgin, 1976: xvi). Bu kapsamda değerlendirilebilecek Macar mültecileri, on altıncı yüzyıldan itibaren dalgalar halinde Türkiye'ye gelip halkın inanç ve kültür dünyasını tanıyarak burada yerleşmeyi seçen insanlardı (Özgürel, 7 Ocak 2009). Ankara Üniversitesi Hungaroloji kürsüsünde uzun yıllar başarıyla görev yapmış Prof. Dr. László Rásonyi'nin belirttiğine göre; büyük savaşlar pek çok hayata mal olmakta, Macaristan'da devşirme usulü uygulanmadığı halde birçok Macar, bazen bütün köy halkı Anadolu'ya sevk edilmekteydi. Orada 15-20 yıl hizmetten sonra serbest bırakılır veya Müslümanlığı benimseyip Türkleşirlerdi (Koşay, 1976: 170). Milliyetçi hareketlerle ilgili sorunlar yaşamasına rağmen, devlet olma haysiyeti ve onuruyla bağdaştıramadığı için kendisinden yardım dileyenleri asla geri çevirmeyen, hoşgörülü "büyük devlet psikolojisi", yakın ve elverişli topraklarıyla Osmanlı ülkesi, çeşitli gerekçelerle ülkelerini terke zorlanan Macar mültecileri gözünde yüzyıllarca çekiciliğini korudu. 1849 kfilesinin ruhsal anlamda önceki mültecilerden etkilenmiş olması da mümkündür.

1. BÖLÜM

1848-1849 MACAR ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ

1.1. MACAR MİLLİYETÇİLİĞİ VE AVRUPA'DA 1830-1848 İHTİLÂLLERİ

1.1.1. Macarlara ve Diğer İmparatorluk Tebaasına Yönelik İmparatorluk Politikası

Fransız İhtilâlinin ulusal ve uluslar arası hakları gündeme getirdiği dönemde Habsburg devletlerinin durumu hayli garip ve yeni düşünceyle büsbütün zıttı. Habsburg egemenliğindeki 24 milyon insanı birleştiren, hükümdara ve monarşiye itaatleri dışında, hiçbir bağ yoktu. Veraset yoluyla elde edilmiş imparatorluk ülkelerinde çok çeşitli halklar yaşıyordu. Avusturya Arşidüklüğünde, Viyana ve Linz çevresinde Almanlar; İstirya, Körnten, Karniola, Friuli'de Slavlar; Tirol'de Almanlara karışmış İtalyanlar; Bohemya ile ona bağlı Moravya ve Silezya'da Çek ve Almanlar bulunuyordu. Ayrıca Macaristan, Slavonya, Hırvatistan, Dalmaçya Krallıklarıyla Erdel Prenslığı'ni kapsayan Kutsal Macaristan Tacı birçok ulusu hâkimiyeti altında toplamıştı. 1772'de ilhak edilen Kuzeydoğu Polonya toprakları ve Galiçya ile yine on sekizinci yüzyılda ele geçirilen Milano, Lombardiya, Mantova değişik tarihî grupları barındırıyordu (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 607).

Tüm bu uluslar için millî uyanış devri ihtilâle bağlı olarak on sekizinci yüzyıl sonunda belirdi. İlk bilimsel eserlerini Çekçe yayınlayan Bohemyalı tarihçi ve dilciler, halka inerek tarihlerini tanıtmaya çalıştılar. Şairler halkçı ve ulusal bir edebiyat yaratma çabasına girdiler. Polis gelişmeler karşısında her yerde sert önlemlere başvururken, I. Franz ulusları boyunduruk altında tutmak için soylularla işbirliği yaptı. II. Jozsef (1780-1790) ve II. Lipot'un (1790-1792) her türlü insafı; ulusal, tarihsel vasıfları bir yana bırakarak halkları birlik devlet halinde yoğurma,

sadece imparatorluk iradesiyle yönlendirme amaçlı muhafazakâr ıslahatçı gayretlerine yönelik tepkilerden ders çıkarabilseydi, Habsburg halklarının kaderini değiştirip monarşiyi kurtarabilirdi. Oysa o canlanan ulusal duyguları önemsememeyi seçti (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 607; Eckhart, 1949: 164-169). Gizli dernekleri ortaya çıkarma bahanesiyle liberal ve devrimci edebiyatçılar tutuklandılar ya da idam edildiler. 1809'da Metternich³ ile güç kazanan Avusturya egemenliği karşısında

³ On dokuzuncu yüzyıl Habsburg tarihinin en önde gelen şahsiyeti, kuşkusuz, 1809-1848 arasının dışişleri bakanı ve 1821'den itibaren meclis, mahkeme ve imparatorluk şansölyesi (federal başbakan) Prens Metternich'tir. Tarihçilerin zaman zaman Metternich dönemi diye adlandırdıkları 1815-1848 sürecine Metternich sistemi damgasını vurmuştur. Aslen Alman olan Avusturyalı siyasetçinin Habsburg Monarşisi'nin dış politikasını şekillendirmekle kalmayıp bu sayede Avrupa diplomasisine de hükmettiği yorumu yapılır (Sked, 2001: 8-9; Kim Kimdir? Biyografi Bankası, 30 Ekim 2008). Hakkındaki yargılar tümüyle olumsuzdur. Devrimi bastırma saplantısıyla Merkezî Avrupa'da ılımlı, yapıcı, ıslahatçı rejimler kurulmasını köstekleyen gerici bir aktör olduğunu düşünen çoğu liberal ya da demokratik yazara göre; Metternich sistemi olmasaydı tüm Avrupa genel liberal yönelimler doğrultusunda ilerleyebilir, belki de bütün savaş ve felâketlerden sakınabilirdi. Almanya'nın olağandışı tarihsel gelişim çizgisi asla ortaya çıkmaz, Bismarck'a gerek kalmaz, Avrupa farklı bir karaktere bürünebilirdi. Habsburg İmparatorluğu kendini müspet yönde yenileyebilir, milliyetçiler yatıştırılabilir, bir 1914 asla vuku bulmazdı (Sked, 2001: 8).

İmparatorluğun içişlerinden de sorumlu tutulan Metternich'in birbiriyle çok yakından ilgili ideolojik iç ve dış siyaseti, aynı gerici ilkelere dayandırılarak Metternich sistemi içinde birleştirildi. İdeolojiye göre yegâne doğru hükümet şekli monarşiydi; monarşik hükümet mutlak olmalıydı; kendisi gibi mükemmel nitelikli sosyal düzeni korumak için vardı; bu düzeni ve yarattığı siyasî istikrarı korumak için monarşiler her yerde birleşmeliydi; bunun uygulamadaki anlamı, popüler egemenliğin koşulu olan temsil ilkesini reddetmektir. Avrupa'nın birleşmesini ve güçler dengesini savunarak, eşgüdümlü asker ve polis kuvvetleri aracılığıyla güç kullanarak, gerekirse ihtilâlden dost idarecileri kazanmak için müdahale ederek yürütülen sistem içerisinde Metternich, imparatora yönelik bir devlet danışma kurulu (*Staatsrat*) da önerdi. Maliye bakanlığının 1829'da feshedilmesi, içişleri bakanlığının neredeyse 1818'deki kuruluş tarihinden itibaren kullanılmaması üzerine 1830 boyunca Metternich hükümetin tek bakanı oldu (Sked, 2001: 9, 28-29). Fransız İhtilâli ilkelerine özellikle cumhuriyete beslediği amansız düşmanlık ve "devletler hanedanların meşruluğu üzerine kurulmazsa anarşi yaşanacağı" inancı onu Kutsal İttifak birliğine katılmaya yöneltti. İngiltere, Fransa gibi liberal krallıklar ittifaka yanaşmasalar da anlaşmanın ruhuna sadık kalındı. Avrupa düzeninin bozulmaması yönündeki gayretleriyle 1830 krizini atlattı. İhtilâlcilere acımasız, ihtilâlciler olmayan halka liberal davrandı. Avusturya İmparatorluğu'nun suni yapısının parçalanmasından sadece Almanlık ve Habsburglar adına değil, tüm Avrupa barışına yönelik endişe duyuyordu (Kim Kimdir? Biyografi Bankası, 30 Ekim 2008). Tarihsel karışıklık devirlerinde egemen olan akımların çılgınlığına karşı, devlet adamlarının, değerleri ve kurumları koruması gerektiğine inanıyordu (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 607).

Ancak 1828'den sonra Kont Franz Anton Kolowrat-Liebsteinsky'nin *Staatsrat*'ta baskın bir kimlikle ortaya çıkması Metternich etkisini kısıtladı. Kolowrat Avusturya bürokrasisinde onun liberal ve ideolojik, hatta daha muhafazakâr rakibi oldu (Sked, 2001: 29). 1809'dan itibaren 15 yıl Bohemya krallığını vali unvanıyla yönetmiş, yeni beliren Çek milliyetçiliğini geliştirmiş bulunan Kolowrat, imparatorluk hükümetinin 1826'da politik, 1827'de mali işlerinin başına getirildi. *Staatsrat*'ın en büyük hâkimi; parasal güce, işe almalara, (polis aracılığıyla) tüm memurların kaderine yön veren adam; kamarillanın ise lideriydi. İmparator üzerinde büyük nüfuza sahipti. Ancak esasen polis kuvvetleriyle İtalya ve Macaristan siyasetini, savunma ve dışişlerini yönlendirmesi bakımından Metternich daha üstün konumda bulunuyordu. İmparator I. Franz'ın 1835'teki ölümüyle Mart 1848'in ihtilâlciler kargaşası arasındaki dönemde idarî görevleri paylaşmalarına rağmen, iki bakanın rekabeti devam etti. Kolowrat, 1848 Mart-Nisan aylarında rakibinin gölgesinde yürüttüğü kısa başbakanlık sürecinin ardından hastalık ve ilerleyen yaşına

Macaristan'ın payına yalnızca vergi ödemek ve asker vermek düşerken, imparatorluğun Fransız idaresi altında kalan bölgelerinde yeni düşünceler doğdu, devrimci yasalar tanındı (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 607).

Napoleon rejiminin yıkılışıyla kaybettikleri toprakları geri alan Habsburglar, Viyana Kongresiyle yeni topraklar da kazandılar. Fransız etkisini bertaraf etmek, Avusturya hükümrânlığını canlandırmak için I. Franz ve Metternich'in seçeceği yöntem önem kazanıyordu. Merkezîyetçilik ve bürokrasi esaslı monarşinin geleneksel kurumları nicedir Viyana'da yerleşmiş, askerî ve sosyal yönetim kırtasiyeciliğe boğulmuştu. İdarî makamlar sürekli el değiştiriyor, ekonomi savaşlarla sarsılıyordu. Polis tedbirlerini sıkılaştırmak yeterli görüldü. Savaş bahane edilerek düşünce ve söz özgürlüğü kısıtlandı. II. Jozef'in Roma'dan koparmaya çalıştığı ruhban sınıfına, eğitimi denetleme yetkisiyle birlikte, soylularınkine eş ayrıcalıklar verildi. Söz konusu uygulamalar sürerken, veraset yoluyla elde edilmiş devletlerin sosyal baskı ve siyasî merkezîleşmeye tepki vereceğinden endişe edilmiyor, eyalet devletleri ise tüm etkinliklerini yitirmiş bulunuyordu. 1815'te Bohemya, Galiçya, Macaristan, İlirya, Lombardiya-Venedik Krallıkları ve 28 milyon nüfusu ile yeniden kurulan Avusturya İmparatorluğu'nun hükümdarı kontrolü elinde bulundurduğunu sanıyordu ve o tarihten başlayarak monarşiyi kendi görüşleri doğrultusunda düzenleyen Metternich onu asılsız hayallerinden vazgeçirmek niyetinde değildi (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 607).

1.1.2. Macar Milliyetçiliği

Fransız İhtilâlinin sokaklara taşmadan önce fikir alanında başladığı genel olarak kabul edilen bir gerçektir. 1789 öncesinin eski rejimini yıkarak halkı ideolojik

bağlı olarak emekliliğe zorlandı. Tam bir liberal olmasa da imparatorluk sisteminin zor yıllarında ihtilâlcî aşırılıkları biraz olsun yumuşatmayı başardı (Encyclopædia Britannica, 30 Ekim 2008; Sked, 2001: 31). İlimli reformcuların ihtilâlcilere dönüşmeye zorlanması ve Metternich'in 1848'deki kaçınılmaz istifası, tüm baskı uygulamalarıyla Avrupa'yı yönlendiren Metternich sisteminin çöküşünü beraberinde getirdi (Sked, 2001: 9).

açından yeni bir politik düzene hazırlayanlar filozoflardı. Onlar ayrıca yurttaşlık hakkında yeni görüşler üreterek terimin anlamını Fransızlar için tekrar tanımladılar. Macaristan feodalizmden toplumsal eşitliğe geçişi Fransa'dan yaklaşık altmış yıl sonra yaşadı ve 1848 İhtilâlinde önceki süreçte Macar edebiyatçıları Fransa'daki örneklere benzer bir rol üstlendiler. Macaristan Avusturya hâkimiyetinde bulunduğu milliyetçi fikirler halkı Fransa'ya nazaran daha çok etkiledi (Deme, 1984: 624).

Macar tarihsel ve siyasî geleneği milliyetçiliğin bazı unsurlarını daima barındırmakla birlikte, çağdaş anlamıyla milliyetçilik ancak on sekizinci yüzyılın sonunda benimsendi. Aydınlanma Çağı'nın etkisiyle harekete geçen Macar milliyetçiliği, İmparator II. Jozsef'in ülkeyi Avusturya'nın bir vilayeti durumuna indirgeme ve 1784'te resmî dil olarak Almancayı yürürlüğe sokma gayretlerine tepki şeklinde yükseldi. 1790'dan sonra Latince kabul edildiği halde, Macar milliyetçileri kendi dillerinin resmîleştirilmesi hedefini ulusal eğilimlerin merkezine yerleştirerek yıllarca savundular (Deme, 1984: 625-626; Eckhart, 1949: 166). Hükümdarın cebri ıslahatlarına yönelik bütün muhalif gayretlerden yalnız Macar dili, dolayısıyla Macar edebiyatı fayda gördü. Ulusal dilin öneminin bilincine varıldı. Moda haline gelen Macarca Meclis görüşmelerinde kullanılmaya başlandı. Tüm orta ve yüksek okullarda Macar dilinin öğretilmesi gerekliliği vurgulandı (Eckhart, 1949: 168-169).

On dokuzuncu yüzyıl başlarındaki Macar milliyetçiliği ise hâlâ pek çok yönden aydınlatılmaya muhtaçtır. 1820 ve 1830'larda Macaristan yazınsal faaliyetler yönünden benzeri görülmemiş bir patlamaya sahne oldu. Şiir, roman ve hikâye edebiyatı, deneme yazıları tümüyle ulusal bilinci canlandırmayı amaçlıyor, ulusal kimlik ön plana çıkarılıyordu. Belli başlı edebî ve bilimsel yayınlar milliyetçiliğin anlamını, ulusal dil, kültür ve eğitimin önemini ilk defa olarak açıklamaya giriştiler. Macar olmayanların, Yahudilerin, kadınların toplumdaki yerini tartıştılar. Daha küçük çapta da olsa Macar edebiyatçıları Fransız filozoflar gibi ülkedeki entelektüel havayı değiştirdiler. Gelecek yüzyılda Macarların kendilerini tanıma yetisini geliştirerek ülkenin Macar olmayan yurttaşlarını dahi derinden etkilediler. Muhafazakâr ve ilerici görüşler birbirine karışmış görünse de; sosyal reformları, kişisel özgürlükleri savunan çoğu Macar milliyetçi yazar, 1830'ların en önemli

Macar liberal siyasetçisi Kont István Széchenyi'ye yol açarak, onun reform fikirlerini destekleyip halka sevdirdiler. Macar milliyetçiliği, büyük ölçüde onların çabasına bağlı olarak, sonuçta 1848 Avrupa İhtilâllerinin merkezine yerleşecek ilerici ve liberal ağırlıklı bir kimliğe büründü. Bu gelişime tepki gösteren Macar olmayan uluslar ise hanedanın karşı devriminin muhafazakâr destekçileriyle ittifak kurarak çıkarlarını korumaya çalıştılar (Deme, 1984: 624).

Çağın en etkili yazar, eleştirmen ve edebî kişiliği Ferenc Kazinczy (1759-1831), Macar dilini iyileştirme ve zenginleştirme hareketinin lideri oldu. Dil reformu başarı sağladı. Standartlaştırılmış yazım (imla) ve açıkça tanımlanan gramer kurallarıyla genel olarak kabul gören Macar edebî dili yaratıldı. Binlerce yeni sözcükle söz dağarcığı zenginleştirildi. Daha belirgin bir sanatsal ortama taşınan Macarca fen, siyaset, devlet yönetimi ve iş sahalarında kullanıma elverişli hale getirildi. Dil reformu ülkenin müteakip çağdaştırılmasında önemli bir önkoşuldu (Deme, 1984: 626-627). Yazınsal Rönesans ile aynı sıralarda Peşte şehri, ortaya çıkmakta olan çağdaş ulusal kültürün merkezi haline dönüştürüldü. Kitap neşriyatı, bilimsel ve edebî yayınlar, Ulusal Müze, üniversite şehrin önemini artırdı. Milliyetçilik seçkin kültür kurumlarının yaratılmasını teşvik eden güçtü. Macar Ulusal Tiyatrosunun kuruluşunu destekleyenler, bu sayede dilin ilerleme kaydedeceğini, ulusal duyarlılığın yükseleceğini kanıtlamaya çalıştılar. Ulusal şeref meselesine dönüştürülen Ulusal Tiyatro 1830'larda Peşte ili kaynakları ve halk bağışlarıyla kuruldu (Deme, 1984: 627).

Macarların kendilerine özgü ulusal özelliklerini geliştirerek dünya medeniyetine benzersiz katkı sağlayacağı tarzındaki kozmopolit, geniş görüşlü iddialar “ulusal kültür toplumu” kimliğine bürünen, kaynaklarını geliştirmek ve genişlemek isteyen halkı cezp etmedi. Üç ana eğilim öne çıkıyordu: (1) Latince yerine Macarcayı resmî dil haline getirmek; (2) yabancı gelenekleri reddetme, sosyal ve kültürel yaşamı Macarlaştırma ve aristokrasiyi yeniden Macarlaştırma planlarında uzlaşarak Alman nüfuzuna karşı koymak; (3) Macarca kullanımı aracılığıyla Macar olmayan ahaliyi millî vasıflarından uzaklaştırmak. Savunma nitelikli ilk iki hedefe ulaşılırken, üçüncü sıradaki saldırgan gaye başarısızlığa uğradı (Deme, 1984: 631-632).

Dış kültürel etkiyi eleştiren yazılar yazıldı. 1820'lerin başlarında Macar toplumsal liderlerinin ruh ve genel görünüm açısından Macar olmadığını gözlemleyen ve küçük asillerin Latince kullanmasını kınayan Baron Alajos Mednyánszky, en büyük saldırıyı Alman diline yöneltti. Çok varlıklı olmayan asil Macar aileler arasında dahi Almancanın egemen olmasını, Roma'nın düşüşü sırasında soyluların Yunanca konuşmasına benzetti. Yüksek düzeyde sosyal ilişkilerde Almancanın uygun ve geçerli sayılması, Macarların yabancılarla yakın temasa geçerek onların alışkanlık, eğitim, dil, giyiniş ve sosyal geleneklerini taklide başladığı Maria Theresa devrinden kalma bir mirastı (Deme, 1984: 632). Soyluların ve zenginlerin yabancı hayranlığı hem liberaller hem muhafazakârlar tarafından tenkit edildi. Modaya uygun yetiştirilmiş ya da kentli bayanlar Macarcayı seçmiyor, hatta bilmiyorlardı. Taşralı görünmek istemeyen gençlik, grameri hatalı da olsa, Almanca, Fransızca veya İtalyanca konuşuyordu (Deme, 1984: 632-633). Yerli Macar aristokratlar arasında yine Macarca bilmediklerinden Almanca kullanmak yaygındı. “En Büyük Macar” Kont Széchenyi, Macar Bilimler Akademisi’ni kurduğu yıllarda Macarcayı Alman aksanıyla konuşuyor, günlüklerini Almanca yazıyordu. Geleceğin başbakanı Kont Lajos Batthyány, 1840 başlarında ağır bir yabancı aksanına sahipti. Küçük asillerden milliyetçi oyun yazarı Károly Kisfaludy, 1820 öncesinde yakın aile üyeleriyle Almanca yazışıyor, 1820’de bir dostuna Macar dilinin en güzel ifade ve şekillerini henüz keşfetmeye başladığını itiraf ediyordu. Pojon, Budin gibi şehirlerde sokak levhaları ve resmî ilanlar Almancaydı. 1827’de ülkedeki yedi tiyatrodan sadece ikisi oyunlarını Macarca sergiliyordu. Aynı çağda yaşayanlar aşırı yabancı yöneliminin ekonomik dezavantajlarını fark ediyordu. Büyük mülk sahiplerinin sürekli yurt dışına çıkararak, ülkelere yatırım yapmak yerine gelirlerini yabancı lüks mallarına harcamaları, yol ve kanalların yokluğu, nehir taşkınlarının önlenememesi, ülke ileri gelenlerinin görevlerine gelmeme alışkanlığına bağlı genel tarımsal modernizasyon eksikliği şikâyet konularıydı (Deme, 1984: 633).

1.1.3. Farklı Unsurların Macarlaştırılması Çabaları

Halk, yazarlar ve aydın sınıf sayesinde, sosyal yaşamı Macarlaştırma ve toplumun en zengin tabakasını Macaristan'da tutma ihtiyacını yavaş yavaş algıladı. Örneğin Széchenyi kariyerinin başında (reform planlarının bir parçası olarak aşağıda da yer vereceğimiz gibi) soylular ve zenginler için sosyal kulüpler kurdu, Macaristan'da at yetiştiriciliğini, at yarışlarını geliştirdi. Peşte'deki en seçkin kulübün Ulusal Gazino şeklinde adlandırılması, 1829'da bir yarış kupası üzerine "atlı ileri, yurttaş ileri, Kral çok yaşasın, anayurt gelişsin" sloganının yazılması siyasi atmosferi simgeler nitelikteydi (Deme, 1984: 633-634). Macar asilleri Macarca kullanmaya, Macar törelerini izlemeye teşvik edilirken; halkın çoğunluğu Macar olmayan ahali aleyhine Macarlaştırma ve genişleme politikaları benimsedi. Dil milliyetçiliğinin en önemli ölçütü sayıldığından, Macarcayı Macar olmayanlar arasına yaymanın en etkin Macarlaştırma yöntemi olduğu düşünüldü. Yazarlar bu hedefe destek vermek için halk okullarının, kiliselerinin hatta idarî devlet düzenlemelerinin yürürlüğe sokulmasını gündeme taşıdılar. Dilin başlıca okullar aracılığıyla yayılmasını öneren Mednyánszky, iki saatlik seçmeli ders olmaksızın, çoğu konunun Latince yerine Macarca okutulmasını istedi. Her halükârda bir yabancı dil öğrenmek zorunda bulunan Macar olmayan öğrencilerin yabancı dili pekâlâ Macarca olabilirdi. Ancak sadece Macarların anadillerinde eğitileceği kararı üzerine Latincenin Macar olmayan ulusları tehdit etmediği gerçeğini de kabullenerek iddiasını geri çekti (Deme, 1984: 634). Konunun aceleye getirilemeyeceğini kavrayarak, uyumu dayatmanın sakıncalarını vurguladı. İlk olarak Macarlar ile Macar olmayanların karışık yaşadığı topluluklara Macar eğitim ve öğretimini sokmayı önerdi. Bu topluluklar Macarlaştırıldıktan sonra, komşu kasabaların normal iletişim ve ticareti koruma yönündeki değişimi kendiliğinden getireceğini hayal ediyordu. Dolayısıyla Macar dili giderek üstün kılınacak, 50 ila 100 sene içerisinde ülke çapında yayılacaktı (Deme, 1984: 634). Macar olmayan uluslara genellikle düşmanca bir tenezzülle (art niyetle, tepeden bakışla) yaklaşıldığı, bazı yazarların dili yaymak adına devlet gücü veya himaye önerdiği dahi söylenebilir. Macarların ülkedeki tarihsel ya da fetih hakları, zorla Macarlaştırmanın gerekçesi olarak gösterildi. Romalıların, yenilgiye uğrattığı tebaaya Latinceyi dayatması hatırlatıldı. Diğer yandan Kazinczy halkı etkisi altına alan ideolojik faaliyetleri yurtsever bağınazlığı

kışkırtmakla suçluyor, Viyana polisi tüm Macarlaştırma eğilimlerine muhalefet ediyordu (Deme, 1984: 634-635).

Macarlara göre faaliyetleri kendi ülkelerinin kontrolünü ele almaya, saldırgan bir çevrede hayatta kalmaya yönelik meşru bir mücadelenin parçasıydı. Bağımlı uluslar açısından ise dış tahakkümün Avusturya-Alman ve Prusyalıların Çek ve Polonyalıları asimile etme çabalarına benzer mütecaviz eylemleriydi. Ancak sadece Macar olmayanların millî duygularını uyandırmaya ya da güçlendirmeye yarayan Macar baskısı etkili olmadı⁴ (Deme, 1984: 635). Devlet ile toplumun liberal-demokrat cepheden geliştirilmesi, 1840'lerde beş milyondan fazla Macar'la beraber yaşamakta olan sekiz milyona yakın diğer kavimlerin de devlet sınırları ve coğrafyasına sıkıştırılmayan serbest gelişimi gibi ağır bir davayı ortaya koydu. Aynı devlet içindeki çeşitli ulusların karşılıklı ilişkileri dünyanın hiçbir yerinde ne güç kullanarak ne de mültefit davranarak halledilebilirdi. Türk-Macar savaşlarının Macar ulusunu mahveden etkisine pek bağlı olan sorunu, hanedan ile hükümetin tavrı daha ağırlaştırdı. Zira monarşi birliğini bozan Macarlara karşı Macar olmayan ahaliden yardım aramak çıkar gereği sayıldı. Macar toprak birliği aleyhine bir siyaset yürütüldü. Jozsef'i izleyen millî uyanış devrinde Sırp ve Rumenler, ulusal talepleri kiliselerinin bağımsızlık imtiyazlarına bağlı olarak canlanınca Viyana'dan yardım gördüler. Keza Yukarı Macaristan'daki Slovaklar, tıpkı Macar serfleri gibi henüz uygar hayatı tanımadıkları halde, 1830'larda dahi ulusal yönden bilinçlenmişlerdi. Çek yenilik ve uyanışına dayanan romantik devir, az sayıdaki Slovak aydını arasında millî ideale dönüşen panslav hareketini beraberinde getirdi. Raguza'dan Kamçatka'ya, Ural'dan Adriya'ya kadar tüm İslavlık denizini birleştirmeye yönelik medeniyet birliği duygusu uyandı. Ardından siyaset ve kuvvet bakımından söz sahibi olmak arzusu kaçınılmaz şekilde belirdi (Eckhart, 1949: 193-194).

Ulusal yaşama daima sahip bulunan Hırvatlarla ilgili ıslahat devrinde ortaya çıkan sorun daha da büyüktü. Bu ulusal yaşam, onların Türk-Macar savaşlarında Habsburg eyaletlerinden, özellikle İstirya Sınıflarından parasal ve askerî yardım almalarıyla kuvvetlenip gelişmişti. Savaşlar dönemi, Macarlar kadar Hırvatların da kahramanlık yeteneklerini pekiştirerek kendilerini hanedana sıkı duygularla bağlamış, özerk devlet arzularını güçlendirmişti. Öte yandan içinden Macar Sınıflar Meclisine delegeler gönderdikleri kendilerine ait Sınıflar Meclisinde çıkarılan

⁴ Ancak çoktandır yerleşik Alman kent sakinleriyle son dönemde göç etmiş Yahudiler çeşitli sebeplerle Macarlaştırılmayı pek kolay benimsediler (Deme, 1984: 636).

kanunlarla yönetiliyor, sırf Katolik olmalarından kaynaklanan bazı uyumsuzluklara rağmen 1830'lara kadar Macaristan ile ilişkilerini hiç bozmadan koruyorlardı. Hırvat delegeleri okullarında Macar dilinin zorunlu kılınmasını, Macarca bilen öğretmenlerin çalıştırılmasını dahi istemişlerdi. Ancak Széchenyi'nin ıslahatçı fikirlerini Hırvatlara aktaran edebiyat; İşkodra, Varna, Villach arasındaki üçgende yaşayan Güney-İslavların birleştirilmesi yani panslav İliya siyasî gayesini içeren Hırvat ulusal hareketini uyandırdı ve panslav propagandalar bölgenin havasını değiştirdi.⁵ Kolowrat'ın başı çektiği saray çevreleri mevcut durumun değiştirilmesine yönelik uyanışı destekleyerek Macar milliyetçiliği aleyhine kullanmak istediler. 1844 Meclisine Hırvat delegeler artık Macar diline muhalefet etmek, Latinceyi korumak üzere gönderildiler. Büyük zorluklarla yasama faaliyetine, il ve şehir yönetimlerine, mahkemelere, Krallık Umumî Valilik Şurasına Macarcayı sokan 1844 tarihli yasa, altı yıl sonra Hırvatları da Mecliste bu dili kullanmaya mecbur bırakacak, orta ve yüksek Hırvat okullarına zorunlu Macarca dersi koyduracaktı. Uygulanamaz olmakla birlikte bu durum ikiyüzlü Viyana siyasetinin işine yaradı ve Macarlara yönelik Hırvat nefretini körükledi (Eckhart, 1949: 194-196).

Macar milliyetçiliği giderek geçmişe hayranlık hissinden sıyrıldı. Ulus entelektüellerin coşkulu desteğiyle siyaset yapmaya girişti. Millet Meclisi ulusal fikirleri tartışma alanına dönüştü. Halkın yeni ruh haline bakılırsa; ülke şairlerden çok yapıcı politikacılara ihtiyaç duyuyordu. 1830'larda Macar milliyetçiliğinin ana teması 1832'de Meclise giren şair, eleştirmen, hatip ve politikacı Ferenc Kölcsey'in "ülke ve kalkınma" programıydı. Kölcsey'in başlıca gayesi asillerin haklarını köylüler için de geçerli kılmaktı. "Korumasızlık ve yoksullukla onuru kırılmış 700,000 can" ile sınırlı değil, "10 milyon maneviyatı yükseltilmiş insan" ile kuvvetlendirilmiş, ortak "özgürlük ve mülkiyet" haklarıyla birleştirilmiş genç bir ulusal toplum görmek istiyordu. Milliyetçi mücadeleler ise entelektüel yayınlardaki şiir ve denemeler yerine parlamentoda ya da Lajos Kossuth'un yeni popüler günlük gazetesi *Pesti Hirrap*'ta sürüyordu. Ulusal dikkatin merkezindeki yazarlar yerlerini

⁵ Rus liderliğinde büyük bir panslav birliğini düşleyen kimi ulusların Çarlık hükümetiyle doğrudan iletişim kurduğu dahi söylenebilirdi. Hırvat milliyetçi Ljudevit Gaj, Slavlığı Avrupa ile Asya'nın yarısını kaplayan, "Alman topraklarının kalbi"nden Çin'e uzanan bir deve benzetiyordu. "Sıcak güneğin çiçeklerinden bir çelenkle süslü başı Merkezî İliya, göğsü Macaristan ve Karpat dağlarıydı." Nefretlerini zevke dönüştüren, manen hem günahkâr hem mazlum ve rekabet halindeki grupların ulusçu düşlerinde düşmanlarına yer yoktu. Milliyetçilerin tutkuları, kardeşin kardeşi öldürdüğü 1848 Macaristan iç savaşının gerçek trajedisini önceden belirlemişti (Deme, 1984: 635-636).

artık politikacılara devretmiş bulunsalar da, politik önemdeki fikirlerle halk görüşüne yeni bir yön vermeyi esasen onlar başarmıştı. Başlıca Alman filozoflarından öğrendiklerini halka sevdirenler olarak yaratıcı değillerse de, çağdaş Avrupa romantik milliyetçilik ideolojisini Macaristan'a taşıyarak Macar koşullarına onlar uydurdular (Deme, 1984: 639).

Gayretlerinin bugünün standartlarına göre en olumsuz yönü olan Macaristan'ın büyük bir kısmına ulusal vasıflarını kaybettirme eğilimi ise günümüzdeki ulusal hür irade (kendi geleceğini saptama) kavramının henüz gelişmediği erken bir devreye rastlıyordu. Macar kuramcılarını tüm milliyetçi hareketlerin kaçınılmaz şartı durumundaki genişleme politikasını da savundular. Muhtemelen sadece Macaristan devletinin sınırlarına kadar genişlemekle yetineceklerdi. Ancak ılımlılıkları da Macarların göreceli sayısal zayıflığından ve Habsburg hâkimiyeti gerçeğinden kaynaklanıyor olmalıydı. Macar milliyetçileri yalnız kendi etnik gruplarının haklarını tanısalarda, 1820 ve 1830'larda, ülkede yaşayan herkese önemli yeni özgürlükler vaat ettiler. Macar milliyetçilerinin en büyüğü Lajos Kossuth 1848'de ulusal ve sosyal bir ihtilâl önderlik ettiği zaman, etnik kökenden bağımsız kişisel özgürlükler sözü yerine getirildi (Deme, 1984: 639-640).

1.1.4. Avrupa'da 1830-1848 İhtilâlleri

1820-1830'lu yıllarda Macar milliyetçiliğinin yükselişe geçmesini; Fransız İhtilâli kaynaklı ve liberal, nasyonalist, sosyalist eğilimli Avrupa İhtilâlleri izledi. 1815 Viyana Kongresinde mutlakîyetin korunması yönünde alınan kararlar⁶; Fransız İhtilâlinin getirdiği özgürlüklerin kısıtlanması, monarşilerin yeniden kurulması

⁶ Viyana Kongresinden sonra Macaristan, diğer Habsburg yöreleri gibi, muhafazakâr Metternich yönetimi altında durgunluk devri yaşadı. Hanedanın Avusturya topraklarına "bölünmez ve ayrılmaz" şekilde bağlı kalan ülke, dış ilişkilerde kendisini temsil edemiyor, malî ve askerî işlerini ancak çok sınırlı ölçüde yönetebiliyordu. Dünyanın gözünde sadece Avusturya İmparatorluğu'nun bir parçasıydı. Fakat en büyük Habsburg toprağı ve Avrupa'nın en eski devletlerinden biri sıfatıyla imparatorlukta hayli imtiyazlı bir statü taşıdığı söylenebilirdi. Avusturya'da mutlak olan Habsburg idaresi, Macaristan'da ancak, vergi veren ve imparatorluk ordusuna Macar askerleri temin eden Millet Meclisi ile ortaklaşa kanun yapabiliyordu (Deme, 1984: 624-625).

siyaseti ve Metternich sistemi Avrupa halkı arasında büyük tepkilere yol açtı. Avrupa’da anayasa ile yönetilmeye başlanan ülkelerde Viyana statükosunu benimseyen hükümdarlar anayasayı kaldırmak ya da sınırlarını daraltmak üzere harekete geçerken halk otoriteye karşı koydu. Hak ve özgürlükleri genişletmek isteyen liberaller ile mutlakıyetçiler arasında şiddetli mücadeleler yaşandı. Tüm bu gelişmeler 1830 İhtilâllerine zemin hazırladı. Önce Fransa’da başlayan ihtilâl kanlı bir şekilde bastırılmaya çalışıldıysa da liberallerin pes etmemesi üzerine anayasanın Katolikliğin devlet dini olduğu maddesi ile krala geniş haklar tanıyan maddeleri kaldırıldı. Halk tarafından seçilen kralın yönetimi devralmasıyla Fransa’da demokrasi tekrar sağlandı, liberalizm yerleşti, millî egemenlik güçlendi. Belçika, İtalya, Almanya, Polonya, İspanya, İngiltere gibi ülkeleri de hızla etkisi altına alan ihtilâl ve getirdiği akımlar 1815 Viyana statüsünü derinden sarstı. Uluslar arası ilişkiler şekil değiştirdi (İpek, 13 Ocak 2009).

1830 İhtilâlleri Avrupa’da iki ayrı güç grubunu belirginleştirdi: Avusturya, Prusya ve Rusya’nın, Kutsal İttifak anlayışına sadık mutlakıyetçi monarşileri ile Fransa ve İngiltere’nin birbirine yaklaşan meşrutî monarşileri. Fransa-İngiltere uzlaşması kusursuz veya uzun ömürlü değildiyse de, liberalizm, 1830 sonrası Avrupa’da kazandığı ilk zaferi iki meşrutî monarşinin anlaşmasına borçluydu (Uslubaş ve Dağ, 2007: 281). Monarşi hâla çok güçlü ve Kutsal İttifak değerlerinin ağır bastığı ülkelerde özgürlük denemeleri başarısız olsa da, gelecek, hükümetleri yeni toplumun taleplerini karşılamaya zorlayan halkın ve düşüncenin evrimine, ekonomik, sosyal değişimlere inanan burjuvazinin desteğini kazanmış liberalizmindi (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 610).

1840 yılına doğru, yeni toplumsal doğuşu hazırlayan iktisadî değişiklikler ve bilimsel gelişmeler yaşamın maddî koşullarını altüst etmeye başladı. Toplumcu, dinî ve kültürel sorunların bambaşka açılardan ortaya konmasıyla insanlık farklı bir fikirsel sürece giriyordu. Büyük Britanya, daha erken karşılaştığı kimi sorunlara zamanında yapılmış reformlarla çözüm getirerek kendine özgü bir yol izlerken; sanayi devriminin çok daha gerilerde olduğu Kıta Avrupa’sında acele edilmiyordu. Orta ve Doğu Avrupa’da her alandaki değişimlere rağmen, feodalliğini sürdüren toplumun ihtiyaçlarıyla mutlakıyetçi anlayış arasındaki çelişki henüz tehlikeli

boyutlara varmamıştı. 1830'da Fransa'da siyasî bir çatışmayı burjuvazi ve onun sözcüsü meşrutî hükümdar lehine çözmek yeterli görülmişti. Ancak tutucu güçleri yetkisi altında toplayan kral ve taraftarlarının tedbirsiz davranışları ülkede yeni karışıklıkları başlatacaktı (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 628). Fransa'nın başına geçen ve liberalizmin yol açtığı şiddetli cumhuriyetçi çalkantılardan kişisel gücünü büyütme yönünde yararlanmak (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 610); koyu monarşi yanlıları, sosyalistler, cumhuriyetçiler arasında orta bir yol izleyerek iktidarını pekiştirmek isteyen Louis Philippe (1830-1848), yönetimini zengin burjuvazinin desteğine dayandırdı. Kral, oy hakkı tanımadığı işçi sınıfının ve doğrudan doğruya XIV. Louis'den gelen asıl *Eski Bourbon* soyu yandaşlarının desteğini yitirirken; 1846 ekonomik bunalımı halkı hoşnutsuzluğa sevk etti. 1847 yılında birçok rüşvet davası ile iktidarın ve yüksek tabakanın kirli çamaşırları ortaya çıktı. Halkın hükümete güveni büsbütün sarsıldı; birçok parti seçim kanununun değiştirilmesini topluca istemeye başladı. Karşı partilerce hükümetin başarısızlıklarının ortaya dökülerek seçim kanununun değiştirilmesi yönünde propagandaların yapıldığı “*reform ziyafetleri*” 1848 İhtilâline başlangıç oluşturdu (Üçok, 1961: 155-156). Getirilen düzenlemelerle kayırılan ve imtiyazları artırılan burjuva sınıfı ekonomik egemenliği ele geçirdi. Hızla güçlenen bu sınıfın kapitalist sistemi geliştirmesi ise o zamana kadar adı duyulmamış, fakat şimdi haklarını aramak için yola çıkan yeni bir işçi sınıfını gündeme getirdi. Bir yanda işçi-işveren ve toplum ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini isteyen sosyalist gruplar, diğer yanda gittikçe şiddetlenen rejime karşı direnen liberaller ortak bir paydada birleşerek muhalefeti pekiştirdiler. Louis Philippe rejiminin yarattığı memnuniyetsizlik Fransa'yı bir kez daha ihtilâl ortamına sürükledi. Paris'teki kanlı çatışmalardan sonra devrilen krallık yerine cumhuriyet idaresi ile seçimlere kadar geçici bir hükümet kuruldu. Bu geçici hükümetin nasyonalist akımları destekleyeceği yönünde tüm dünyaya yayınladığı beyanname üzerine ihtilâl hızla ve büyük dalgalar halinde Avrupa'ya yayıldı. İhtilâllerin bir kısmı işçi haklarından yola çıkarak siyasî rejimleri değiştirme amacını taşıyor, bir kısmı milliyetçilik akımlarına dayanarak bağımsız teşekküller oluşturmayı hedefliyordu. Toplumlar birincisi mutlakiyete ve otoriteye karşı çıkmak, ikincisi bağımsızlık uğruna ayaklanmak şeklinde iki yönde tepki gösterdiler. Bağımsızlık hakkı için fırsat bekleyen uluslar pek çok Avrupa ülkesinde hükümdarlarına baş

kaldırdılar. Her ne kadar bu bağımsızlık hareketleri başarısızlığa uğradıysa da, 1848 İhtilâlleri nasyonalizm akımını belirginleştirdi. 1848'de tüm Avrupa'da büyük kitle hareketleri başladı (İpek, 13 Ocak 2009). On dokuzuncu yüzyıl ortalarında hürriyetçilik ve anayasalı rejim Avrupa ülkelerinin ciddi sorunu olmaktan çıkıp liberalizm önemli zafer sağladığından 1848-1849 isyanlarına nasyonalist eğilim damgasını vurdu (Armaoğlu, 2005: 9).

1.1.5. Avusturya'da 1848 İhtilâli

1809 yılından beri Avusturya'yı, uzun süre de Avrupa'yı yönetmiş olan Metternich, 1848 yılında yine Avusturya idaresinin başında bulunuyordu. Fakat uzun soluklu politikası ile gerek liberalleri gerek Avusturya monarşisinin çeşitli uluslarını kendisinden bezdirmişti. 1848 yılına doğru bu bezginlik artık son sınırını aşmıştı. 1830 İhtilâlleri, Fransa ve Belçika'da başarıyla sonuçlandığı halde, Metternich siyasası yüzünden, İtalya, Avusturya ve Almanya'da bastırılmıştı. Fakat 1830'dan bu yana Avusturya'ya uyruk Macarlar, İtalyanlar ve Slavlar arasında ulusallık hisleri büsbütün uyanmış, yabancı boyunduruğu giderek daha ağır gelmeye başlamıştı. Prag'da üniversite hocaları Alman diline karşı Çek dilini savunup eski Bohemya Krallığı'nı yeniden canlandırmayı hedeflerken, monarşinin Slav ulusları arasında Panslavizm etkilerini göstermekten geri kalmıyordu. İtalya'da gizli kurumlar İtalyan birliğinin hazırlanması için çalışıyor, İtalya'nın diğer yanlarında ulusalcı ve liberal hareketler eksik olmuyordu. Peşte'de toplanan Macar Millet Meclisi daha 1825-1829 yıllarında Macar dilinin resmîleştirilmesini istemişti. Fransa'daki hareket başlamadan 12 Ocakta iki Sicilya krallığında halk ayaklanmış ve kral yeniden bir anayasa kabul etmek zorunda kalmıştı. İhtilâl önce Sicilya'da çıkmakla beraber Fransa Şubat ayaklanması, manen ve maddeten hazırlıklı Avrupa için bir işaret oldu (Üçok, 1961: 162-163).

İmparatorluk yönetiminin ciddi hata ve zafiyetleri Avusturya halkı ile monarşi içindeki ulusları ihtilâle hazırladı. Uygulamada önemsiz ayrıntılarla

uğraşmayı seven I. Franz ve aklen zayıf, ıslahatlar için daha da yetenezsiz I. Ferdinand, ipleri Avusturya bürokrasisi ile Metternich'in ellerine bırakmışlardı. İç siyaseti liberal, anayasacı fikirlere "kapıları kapama" ilkesine dayandıran başbakan, karmaşık Avusturya yönetim geleneğinden yararlandı. Senyörler malikâneleri üzerindeki haklarını korurken, köylüler borç ve angarya altında eziliyordu. Okul ve kilise bu toplum düzeninin koruyuculuğunu yapıyordu. Uyruklar için din zorunluydu. Katolik olmayanlar özel izin almadan unvan ya da toprak edinmiyordu. Her alanda polis gözetimi hâkimdi. Metternich'in ülke içinde düzeni korumakla görevlendirdiği polis şefleri çok sıkı sansür uyguluyor, Alman olmayan ülkeler görülmemiş sertlikte bir baskıya maruz kalıyordu. Söz konusu siyaset, her konuda gözlerini gerçeğe kapayan bir yönetimin ürünüydü ve yönetim 1815 sonrasının malî güçlükleri nedeniyle Avusturya ulusal bankasının kurulması dışında hiçbir reforma yanaşmadı. Esaslı tepkilerse bağımlı ülkelere geldi. Durum milliyetçiliğin doğuşu şeklini aldı; halkların siyasî, sosyal, iktisadî açılardan bağımsız devlet kurma özlemi ortaya çıktı. Almanlar karşısında siyasî sonuçlara ulaşma umuduyla Çek milliyetçiliği, Macar özgürlüğü, panslavcı görüş, Yugoslav birliği düşüncelerini işleyen yazarlar, öncelikle dil birliğinin önemini vurguladılar. Edebiyat alanındaki uyanış, zaman içinde siyasî reform istekleriyle birleşti. Hükümdarın hakları karşısına "halkın temsilcisi devlet" kavramı kondu. Köylü ve işçiler 1846 ekonomik kriziyle ulusal partilere sürüklendiler. İşçiler ücretlerini artırmak için İngiltere ve Fransa'daki gibi grevlere başvurdular. Gümrük sistemi ve yönetimin sanayi gelişimine getirdiği engeller yüzünden büyük atölye sahipleri de huzursuzdu. 1825-1848 arasında monarşiyi tehdit eden girişimler kendi aralarında ya da diğer Avrupa ülkelerinde patlak veren olaylarla bağlantılı olmasa da, aynı döneme denk gelmeleri bile endişe vericiydi (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 634-636).

Avusturya çok uluslu yapısı gereği Fransa'da kopan ihtilâllere ve yeni fikir akımlarına başından beri karşı koyarak ülkesini kendi yönetim anlayışı doğrultusunda korumaya çalıştı. Ancak 1848 İhtilâlinin Avusturya'da da çift yönlü etkisini göstermesiyle, Metternich'in korktuğu başına geldi. Alman kökenli olmayan uluslar istiklâl mücadelesine girişirken; diğer halk arasında mutlakiyet aleyhtarı isyanlar baş gösterdi (İpek, 13 Ocak 2009; Uslubaş ve Dağ, 2007: 285).

Avusturya'ya karşı ayaklanan Macarların Avrupa'da hem ümit yaratan hem tehlike işareti sayılan, Amerika'da ise eşi benzeri görülmemiş ölçüde insanların sempatisini kazanan bağımsızlık hareketinin gerekçeleri yoğun merak konusu oldu. Bu merak, on dokuzuncu yüzyılın politik ve sosyal gelişimini ayırt eden demokrasi ruhunun bilhassa aktif olduğu bir dönemde belirdi. Zira Avrupa demokratik bir galeyan yaşıyor; Paris, Viyana, Frankfurt, Berlin, tüm Almanya ve İtalya, İsviçre, Polonya ihtilâlcî bir kargaşa içinde bulunuyordu. Kıta üzerinde emniyetli görünen bir taht hemen hemen kalmamış, 1815 Viyana düzeni hiçbir zaman böylesine tehdit edilmemişti. Bu arada, 1848 Macar devrimi lideri Lajos Kossuth'un adının çok sıklıkla telaffuz edilen tanıdık bir sözcük halinde gündeme yerleştiği söylenebilirdi (Moore, 1895: 95; Tekindağ ve diğerleri, 1974: 636).

1.2. 1848'DE MACARİSTAN

1.2.1. Reform Çağı'nın Ülkeye Katkıları

1848 başlarında Macaristan, çok uluslu Habsburg İmparatorluğu'na tâbi feodal bir monarşiydi. Macar siyaset yazarlarının ülkenin yaklaşık bin yıllık bir devletlik ve ulusal varlık dönemini geride bıraktığını sürekli vurgulamalarına rağmen; dış ilişkiler, malî ve askerî meseleler neredeyse tamamen Viyana'dan yönetiliyordu. İşleri, on beş milyon civarındaki nüfusun yüzde 5'ini teşkil eden yerel soylular sınıfı tarafından idare ediliyordu. Gücünü Millet Meclisi ve seçme yetkisi olan il meclisleri aracılığıyla kullanan, oy hakkını tek başına elinde bulunduran asiller 1844'e kadar vergi ödemeksizin kamu yönetimini de üstlendiler. Onlar kişisel özgürlüklerin tadını çıkarırken, köylülerin oluşturduğu uçsuz bucaksız

çoğunluk feodal serflik hayatı sürüyor; ödediği vergiler ve iş gücü ile devleti olduğu kadar, soylu ve ruhban sınıflarını da ayakta tutuyordu (Deme, 1972: 71; Deme, 1984: 625). Sanayi, ticaret, burjuvazi pek azdı. İçerideki gerçek güç büyük mülk sahipleri, yüksek aristokrasi ya da orta-soyluların elindeydi. Ülkedeki muhtelif etnik gruplar, en büyük etnik topluluk olmasına rağmen toplam nüfusun ancak üçte birinden biraz fazlasını oluşturabilen Macarların üstünlüğünü giderek daha fazla sorgulamaya başlamıştı (Deme, 1984: 625). Bununla birlikte 1825'te Kont Széchenyi'nin⁷ Macar

⁷ On dokuzuncu asrın ilk yarısında Macar yurtseverleri “Macarlık kendi gücüyle, yollarına kasten konmuş olan engelleri aşarak ve bizzat kendini yenerek uygar Batı uluslarının gelişmişlik düzeyine erişebilir mi?” sorunuyla meşguldüler. Viyana kongresini izleyen yıllarda ulusal görevi kavramış bulunanlar pek azdı. Millet Meclisi komisyonlarının işi de artık programlı değildi. O halde değişim nasıl sağlanacaktı? Sorunu Macarların ilgi merkezine yerleştirmeyi, aydınlarda ülkenin geri kaldığı bilincini uyandırmayı, ıslahatların tarzı hakkında kamuoyu yaratmayı Kont Széchenyi (1791-1860) başardı. Asillik imtiyazlarından dolayı kendini serbest ve mutlu hisseden Sınıflar Macaristan'ını *extra Hungariam non est vita* (Macaristan'ın dışında bize yaşam yoktur (Sisa, 1995: 234)) görüşünden arındırmak gerekti. Kuşaklar boyu saray çevresinde yaşamış, Macarlıktan çıkmış, ulusal dili dahi tam konuşamayan büyük asiller, değişimin mimarı olamazdı. Burjuvazi de yoktu. Az sayıdaki şehirli Alman ve Sırp ahali Macar ulusal yaşamına bağlanmamıştı. Her yerde olduğu gibi Macaristan'da da çalışan, bilinçsiz, ilkel bir kitleyi meydana getiren serflerini, kendi hallerine terk edildiklerinden ve uygarlaşamadıklarından, siyasî amaçlar yanında koşmaları beklenemezdi. Geriye ulusal sorunları anlayabilen, il hayatında siyaset yönünden ehliyetli orta mülk sahibi asiller kalıyordu. Almanlaştırma girişimleri ve yeniden canlanan edebiyat ulusal bilinci güçlendirdi. Edebiyatın canlanması öncelikle dilin işlenmesiyle başladı. Sonra özellikle Kisfaludy, Vörösmarty gibi romantikler, siyaset adamlarının dahi başvurabileceği aydın bir okur kitlesi yarattılar. Edebî hareketin milliyetçilik duygusuna katkısını takdir eden Széchenyi, 1825 Millet Meclisi maddî imkânsızlıklardan dolayı edebiyatın ve Macar dilinin gelişimine yönelik Akademi tasarısını reddetmek üzereyken, emlakının bir yıllık gelirini bu amaca bağışladı. Ondan etkilenerek özverilerini esirgemeyen diğerlerinin yardımıyla Akademi'nin temellerini attı (Eckhart, 1949: 175-176).

Széchenyi'nin ortaya çıkmasının ve herkesten daha çok etki yaratmasının nedeni soyunu son derece sevmesi ve Macarlığıydı. Hedefi, mahvolmak üzere gördüğü Macarlığı kurtarmak, kendi deyimiyle “insanlık için bir ulusu muhafaza etmek, özelliklerini koruyarak pürüzsüz şekilde geliştirmek, dünyayı yeni bir ulusla zenginleştirmek” idi. Sadece bir araçtan ibaret olan siyasî ıslahatı değil, milliyeti esas alıyordu. Milliyet derken dil farkını değil, sonradan kazanılamayan, devredilemeyen ruhî bünyeyi, ahlâkî anlayışı, tüm duygu ve fikir hayatını kast ediyor; Macar'ı Macarlaştırmak, hatalarını kendisine fark ettirmek, kamu işlerinde duygu yerine akli hâkim kılmak, ulusun siyasî ve medenî görüşünü değiştirmek istiyordu. Ulusal hareketi siyasetten değil, ekonomik ve maddî gelişim alanından başlatmayı uygun buluyor, çünkü medenî ve ekonomik değişimin toplum ve kamu hukukunu da değiştireceği inancını taşıyordu (Eckhart, 1949: 176). ıslahat fikirlerini yaymak için canlı bir edebî faaliyet gösteren devlet adamı, Macarlığın maddeten geri kalmasından hükümeti değil, bizzat ulusun kendisini, özellikle de yeteneksiz imtiyazlı sınıfları sorumlu tutuyordu. Macaristan'da toprak, sermaye ya da iş, uygar Batı devletlerindeki gibi kıymetli değildi. Başka yerlerdeki oranla çok fakir durumdaki mülk sahibinin teçhizat ve sermaye için parası yoktu. Angarya, öşür, *fiscalitas*, *avicitas* gibi feodal devir kurumları ekonomik saygınlığı baltalamıştı (Eckhart, 1949: 176-177). *Avicitas*, erkek evlâdı olmayan bir asilin veraset yoluyla intikal eden mülkünün, kendisiyle beraber ortak atalardan gelen ve vaktiyle o mülkü aralarında bölüşmüş olanların hepsine kalmasıydı. Taca rücu ve intikal (geri dönme ve geçiş) hakkı olan *fiscalitas* ise mülkün veraset ortağı yoksa krallık emrine girmesiydi (Eckhart, 1949, 86).

Bilimler Akademisi'ni (Eckhart'ın deyimiyle Macar İlim Akademiyası) kurmasıyla başladığı söylenen Reform Çağı (İslahat Devri) ülkede pek çok şeyi değiştirmekteydi. Öncesinde Viyana'nın aldığı yönetsel kararlar az gelişmiş Macaristan'ın çıkarlarıyla bağdaşmayabilirdi. Muazzam zengin, unvanlı Macar asilleri Viyana'yı başlıca Almanların ve diğer yabancıların yaşadığı sıkıcı Macar kentlerine tercih ederlerdi. İleri kontrolle görevli, engin arazilere sahip daha aşağı asiller tabakası klasik kültürle yaşar, işleri hâlâ Latin diliyle yürütürdü. Yüksek sınıf, o devirde kanunen ne serf ne de özgür olan; toprağa hâlâ gelenek, cehalet ve mülk sahiplerine borçlandıkları para ve emekle bağlı köylüleri de denetlerdi. 1848'e gelinceye kadar Viyana yetkilileri tutarlı geri adımlar attılar. Macaristan'ın giderek, Budin ve Peşte'de ortaya çıkan yeni başkentten yönetilmesi fikri benimsendi (Budapeşte birleşmiş şehri ancak 1873'te kuruldu). Bazı yüksek aristokratlar reform hareketine katılırlarken, alt sınıftan entelektüellerce desteklenen unvansız asiller de siyasî partiler oluşturarak dinamik Millet Meclisinde ıslahat tasarıları öne sürüyordu. Reformun gayesi Macaristan'ı bağımsız, merkezî, Macar egemenliğinde ve tamamen çağdaş, liberal, kapitalist bir devlete dönüştürmekti (Deák, 1992: 1045-1046).

Mülk sahibinin mallarını istediği gibi kullanamamasını fakirliğin asıl sebebi olarak belirleyen Széchenyi'ye göre ticaretin yokluğu tarıma büyük zarar veriyordu. Elverişsiz coğrafi durum, parasal yokluk, nakliye işlerinin yürütülememesi, gümrük sistemi, özellikle de Macar ürününe iç piyasada dahi talep olmaması ticareti engelleyen sebeplerdi. Öncelikle her alanda ihtiyaç duyulan uzmanlığın sağlanmasını, ticaret ve borsa mahkemeleri kurularak adaletin düzenlenmesini, iyi yasama ile iyi idare için teşkilat-ı esasîye kanununun zamana uygun şekilde değiştirilmesini, bu çerçevede asillerin vergi muafiyetinin kaldırılmasını önererek çareler de gösterdi. Széchenyi'nin Macar ulusunun geleceğine dair sağlam bir imanı vardı. Kendisine cephe alan gruplara rağmen edebî faaliyeti olağanüstü ilgi gördü. Mülk sahibi asillerin aydın tabakası, bazı büyük asiller, özellikle gençlik ve memurlar öğretilerini benimsediler. Sayesinde ıslahat fikri kamuoyunun gündemine yerleşti (Eckhart, 1949: 177-178).

Toplumsal gayretleri de edebî faaliyetleri kadar önem arz eden Széchenyi, reform planlarında önemli rol verdiği büyük asillerin siyasî görüşlerini tartışmalarına olanak sağlamak için 1827'de, İngiliz kulüpleri örneğine göre, Millî Kulübü kurdu. Bundan ilham alınarak taşrada da benzer birlikler oluşturuldu. Siyasî hayat hareketlendi. Budin ve Peşte şehirlerinin parlak geleceğini sezerek imarlarını yorulmaksızın destekleyen Kontun hedefi, iki kardeş ili Macaristan'ın ekonomik ve medenî merkezine dönüştürmekti. Yaptırdığı asma köprü *Lanchid'*ten geçen herkesin geçiş resmi ödemeye mecbur bırakılması, asillerin imtiyazlarını zedeleyen ilk darbeyi vurdu. Budapeşte Un Fabrikası, at yetiştirmek amacıyla yurttan gelenek haline getirilen at yarışları, Tuna Buharlı Gemiler Şirketi'nin kurulmasına canla başla katkısı, Tuna vapur yolunun tüm monarşi açısından önemini kavrayarak Demirkapı'yı hükümetin yardımıyla seyrüsefer için düzenleme girişimi iktisadî programının aşamalarıydı (Eckhart, 1949: 178-179).

1.2.2. Macaristan Krallığı Toprakları ve Halkı

Macaristan, Romanya ve Slovakya'nın bugünkü toprakları 1848'de iki büyük çok uluslu imparatorluk tarafından paylaşılmıştı. Toprakların çoğu – bugünkü Macaristan ve Slovakya'nın tümü ile Romanya'nın Transilvanya bölgesi – Habsburg İmparatorluğu'na; imparatorluk içinde de Macaristan Krallığı'na aitti. Aynı idarî varlığı olmayan Slovakya'nın günümüzdeki toprakları Macaristan'ın ayrılmaz bir parçasıydı. Transilvanya ise aksine özerk bir prenslik olarak ayrı bir tarihsel geleneğe, imparatorluk içinde ayrı bir idarî statüye sahipti. Uzun süre Macaristan'ın diğer bölgelerinden farklı şekilde Viyana'dan yönetildi. Ancak prensliğin bölgesel ve yönetsel statüsü 1848 İhtilâllerinin en çok itiraz edilen, çekişmeli, hatta kanlı meselelerinden biri olacaktı. Bugünkü Romanya'nın geri kalanı – başlıca Moldovia ve Eflak özerk prenslikleri – Rus himayesi altında sözde Osmanlı İmparatorluğu'na aitti. 1848 olayları öncelikle o zamanın Macaristan Krallığı'nda, sonra Eflak prensliğinde (Moldovia'daki hareketlenme gayet azdı ve hemen bastırıldı) baş gösterdi (Brubaker ve Feischmidt, 2002: 703-704).

Slovakya, Transilvanya ve Hırvatistan'ı (son ikisi ayrı idarî statüye sahip olmakla birlikte), ayrıca şimdi Romanya, Sırbistan, Avusturya, Ukrayna hatta İtalya'ya ait bulunan diğer toprakları kapsadığından arazi ve nüfus bakımından Macaristan Krallığı, bugünkü Macaristan'ın üç katından fazlaydı (Brubaker ve Feischmidt, 2002: 704). Üç Slavon ilin ve Slavon askerî sınırlarının dâhil edilebileceği Slavonya ile üç Hırvat ilin, Hırvat askerî sınırlarının ve Adriyatik'teki Macar kıyı şeridinin dâhil edilebileceği Hırvatistan ilâve topraklar arasındaydı (Moore, 1895: 98). Daha da önemlisi eski Macaristan günümüzdeki yapısının aksine birden çok etnik yapı barındırıyordu. On dokuzuncu yüzyılda etnik farklılıklar ulusal farklılıklar olarak yorumlandığından, Macaristan, Macarların en büyük ulusal grup olmalarına rağmen toplam nüfus içerisinde azınlıkta kaldığı çok uluslu bir devlet konumundaydı (Brubaker ve Feischmidt, 2002: 704).

Macaristan yaklaşık 11,200,000 kişilik nüfusunun yanında, ilâve topraklarda 1,800,000; Transilvanya'da 2,000,000 civarında olmak üzere toplam 15,000,000

insan barındırıyordu. Toplam nüfusun neredeyse üçte birinden fazlası, ülke sınırlarında yaşayan Macarlardı. Macaristan ve ilâve topraklarda, muhtelif bölümlere geniş çapta dağılmış hemen hemen eşit sayıda Slav ırk vardı. Daçyalıların sayısı yaklaşık 3,000,000, Almanlarınki 1,400,000 idi. Ayrıca 245,000 Yahudi, 45,000 çingene, 30,000 kadar çeşitli ırklardan kimseler bulunmaktaydı. Din yönünden, 8,000,000’u aşkın Rumen Katolik ve Yunan Kilisesinin 2,500,000’den fazla üyesi mevcuttu. Sayıları 4,000,000’u bulan Protestanlar ise başlıca güçlerini hâkim durumdaki Macar ırkından alıyorlardı (Moore, 1895: 98-99).

1.2.3. Macar Asillerinin Statüsü

Politik gücün ülkedeki yegâne sahipleri olan Macar asilleri çeşitli sınıflara ayrılmıştı. Hepsisi, vergilendirmeden muaflık gibi belirli imtiyazlardan yararlanmakla birlikte, bazı konularda büyük farklılık gösteriyorlardı. Unvanlı asilleri – prensler, kontlar, baronlar – içeren birinci sınıf, Millet Meclisindeki haklarının yanı sıra, Üst Meclisi de oluşturan aristokratlar veya krallığın grup üyeleri idi. Asalet teriminden genel ifadesiyle ne anlaşılıyorsa onu temsil ediyorlardı. Millet Meclisinde bizzat ya da vekâleten yer alabilirlerdi. Fakat vekil, sadece önemsiz bir konuşma hakkıyla, oy kullanamadığı Alt Mecliste oturabilirdi. Unvansız asillerden müteşekkil ikinci sınıf üç alt gruba ayrılmıştı: (1) hatırı sayılır gayrimenkullerin sahipleri veya hukuk öğrenimi görmüş olanlar. Bunlar arasından il sulh hâkimleri ve Millet Meclisine delegeler seçilirdi; (2) seçmen kitlesini meydana getiren küçük toprak sahipleri⁸; (3) oy hakkından yoksun ve geçimini muhtelif işlerle sağlayan topraksız asiller (Moore, 1895: 99). Asiller kendilerini Macar ulusunun özel temsilcileri olarak görüyor, yurttaşlığı “ortak siyasî tarih ve anayasanın birleştirici gücü” temelinde algılıyorlardı. Yurttaşlığın, devletin sessiz çabaları ve aynı politik sistem içinde paylaşılmış politik bir yaşam sayesinde ve yavaş tarihsel gelişim esnasında ortaya çıktığını düşünüyorlardı. Serfleri kapsamayan Macar yurttaşlığı fikri, nüfusun sadece küçük

⁸ Macarların deyiimiyle “bir evi ve dört erik ağacı” olan herkes (Moore, 1895: 99).

bir yüzdesiyle sınırlıydı. Soyluluğun Macarlardan başka muhtelif Slavlar, Almanlar gibi birden çok etnik yapıyı barındırması meseleyi daha da karmaşıklaştırıyordu. Etnik kökeni ne olursa olsun tüm asiller aynı haklardan yararlanıyordu. Ancak asillerin ezici çoğunluğu Macar olduğundan, siyasî ulusun tavrını, büyük olasılıkla Macar sosyal âdetleri, tarihsel ve kültürel geleneği, politik değerler sistemi belirliyordu (Deme, 1984: 625).

1.2.4. İllerin Yönetimi Meselesi

Aziz István devrinde Macaristan'ın idarî amaçlarla bölgelere ayrıldığı görülmüştü. İller olarak bilinen bu bölgeler, organizasyon ve yönetimlerinde, İngiliz ya da Amerikan illerindense İsviçre kantonlarına daha yakın benzerlik gösteriyorlardı. Adlandırıldıkları şekliyle il meclisleri, kendilerini, özerk ve il meselelerinin yönetiminde üst otoriteden muaf ilan ettiler. Her ilde bir vali⁹ vardı. Üç ilde bu görev *memuriyet gereği* yürütüldü; yedisinde miras yoluyla intikal etti; kalan kırk beşinde hükümdarın atamasıyla dolduruldu. Tüm diğer il görevlileri ve sulh hâkimleri, oy hakkını kullanan asiller tarafından seçildi ve her asilin oyu, mevkii ve şartları ne olursa olsun, herhangi diğer vasıflı seçmeninkine eşit sayıldı. Çok eskiden kalma bir kural gereği, kendi ilinde ikamet etmek bir valinin görevi kılındı. Zamanla bu davranış geçersizleşti. Valiler, çoğunlukla aristokratlar ya da genellikle seçim döneminde ziyafet verme amacıyla illerini sadece ara sıra ziyaret eden, beğenilerini tatmin etmek için görevlerini bırakıp sürekli yurt dışında yaşayan asilzadelerdi. Bunlar, şanslı oldukları kadar rütbeli ve revaçta kimselerdi. Sorunu gidermek isteyen hükümet, 1848'den biraz önce, asilleri (aristokratlar ya da asilzadelerden ayırt edildiği üzere) valilik makamına atama planını benimsedi. 1848'de bu tür valilerin sayısı on ikinin üzerindeydi. Ancak, aşağıda da değineceğimiz gibi, 1846'da bakan

⁹ Eckhart illerin başında valilerin (*föispan*) bulunduğunu belirtmekte (Eckhart, 1949: 197); Moore ise il idare sisteminde vali muavinlerinin (*lord-lieutenant*) görev aldığını yazmakta, vali terimini kullanmamaktadır (Moore, 1895: 100). Bize göre "vali" daha uygun olduğundan muavin yerine de vali ifadesine yer verdik.

olan ve hükümdarlığın etkisini artırmak için il idare sisteminde devrim yapmanın yollarını arayan Kont Apponyi, valiliğin *memuriyet gereği* yürütüldüğü ya da verasete dayandığı illere hükümet yanlısı birer yönetici (*administrator*) atamak suretiyle uzun süreli bir gelenek başlatmıştı. Planını bütün krallığa yaymaya çalışan Apponyi, vali durumundaki aristokratların çoğunu, maaşları kraliyet hazinesinden ödenen ve her yönden hükümdarlığın kontrolü altında bulunan yöneticileri kabullenip neredeyse makamlarından uzaklaşmaya ikna etti. 1848’de söz konusu yöneticiler, krallıktaki elli beş ilin yirmi dokuzuna tayin edilmiş haldeydi (Moore, 1895: 99-100).

İl yönetimi konusu, 1848 devriminde öne çıkan en önemli meselelerden biriydi. Diğer gerekçelerine değineceğimiz ihtilâl ortamında; bir yanda hükümdarlığın nüfuzuna direnmeye isteksiz ve aristokratların tesirindeki Muhafazakâr Parti, diğer yanda Macar ulusunu korumaya can atan ve bu davaya adım adım ilerleyen Liberal Parti bulunmaktaydı. Louis Kossuth bu ikinci partinin lideri oldu (Moore, 1895: 100-101).

1.3. KOSSUTH’UN ERKEN DÖNEM KARIYERİ

1.3.1. Ailesi, Eğitimi ve İlk Meslekî Eğilimleri

Lajos (Louis) Kossuth 19 Eylül 1802’de Macaristan’ın kuzeyindeki Zemplén ilinin Monok beldesinde doğdu. Felvidék bölgesinde yaşayan, Lutherci mezhebe mensup, zengin geçmişe sahip, eski orta-soylu Kossuth ailesinin adı belgelerde ilk kez 1263’te yer almıştı. 1780’lerde Zemplén’e yerleşen babası László, önce ilin deftercisi sonra Monok’ta bir ailenin yanında büyük çiftlik hukukçusu olarak çalıştı (Hermann, 25 Eylül 2008; Eckhart, 1949: 184; Encyclopedia of World Biography, 25 Eylül 2008). Mantiğa aykırı görünse de Moore, Kossuth soyunun, pek çok üyesi

politik suçlardan davalı eski bir Hırvat ailesine dayandığını; Macar değil Slav olduklarını yazmaktadır (Moore, 1895: 101). Hatta Kossuth adının “erkek keçi, teke” anlamına gelen Slovakça bir kelimeden türediğini iddia eden Slovaklar lideri sahiplenmeye çalışmış; etimologlar (kökenbilimciler) ismin kökenini gerçekte Türkçe-Moğolca “kosot”a dayandırarak Slovak teorisini yalanlamışlardır. Ancak Sisa’ya göre; en azından IV. Béla’nın onlara soyluluk imtiyazını verdiği 1263’ten itibaren Kossuthlar kendilerine Macar asilleri gözüyle baktılar.¹⁰ Annesi Karolina Weber ise Kuzey Macaristan’daki Alman kolonisi (göçmen topluluğu) ailelerden birinin kızıydı. 1800 dolaylarında yaşı nispeten ilerlemişken Olaszliszka postacısı Tyrlingli Lüteriyen András Weber’in kızıyla evlenen baba László ev halkına Macarca İncil okur; çocuklarıyla Macarca, eşiyle Almanca, uşaklarıyla Slovakça konuşurdu. Kossuth ve dört kız kardeşi Macar asillerinin, Alman kolonilerinin, Slovak köylülerinin yan yana bulunduğu Kuzey bölgesine özgü biçimde üç dil bilerek yetiştiler (Sisa, 1995: 143; Hermann, 2003: 13).

Lajos Kossuth ilk eğitimini Protestan bir rahipten aldı. Sonra Ujhely’de bir okula devam etti (Moore, 1895: 101). Eğitimini, geleneklerinde Avusturya karşıtı ve Rákóczi’nin anılarıyla dolu Eperjes Lüteriyen Kolejinde ve Sárospatak Kalvinist Kolejinde tamamladı. Hem Macar yurtseverliği hem Habsburg karşıtı fikirleri ile ünlü bu Protestan okullarında karşılaştığı *kuruc* ruhu uzun hayatı boyunca tabiatının bir parçası haline gelecekti (Encyclopedia of World Biography, 25 Eylül 2008; Moore, 1895: 101). Seçkin Lüteriyen lisesinden mezun olurken ilk nutkunu Latince okudu ve öğrencilik yıllarında Herder, Schiller, Rousseau’dan etkilenerek ezilenlerin savunucusu olmayı düşledi¹¹ (Sisa, 1995: 143). Mükemmel eğitimi sırasında Latince,

¹⁰ Kossuth ailesinin, ağırlıklı olarak, on üçüncü asırdan itibaren Turóc ilinde yaşamış Slovak atalardan geldiğini iddia eden diğer bir kaynak, liderin Slovak ecdadının asla siyasî tartışma konusu oluşturmadığını çünkü Kossuthların Macar Krallığı soyluları arasına girmiş olduklarını belirtmektedir. Krallıkta Slovak uyruğu ya da ulusu bulunmadığını söyleyen Kossuth, kendisini etnik yönden Macar görmekteydi. Turóc vilayetinde kale yöneticisine asker olarak hizmet verdiği bilinen özgürleştirilmiş serf ailesi, Hermann’a göre de Slav kökenli olabilirdi. Fakat belirlenebilen ilk cetleri, belki de Macar asıllıydı ve yaşadığı Slav ortamında malikânesine Slav diline benzer bir sözcüğü ad seçmiş bir çiftlik sahibiydi. Esasen bunun da önemi yoktu. Zira Felvidék bölgesinin birçok soylu ailesi Slav, Alman veya Leh kökenli olup bu durum onların on dokuzuncu yüzyıl millî uyanış devrinde Macar ulusal kimliğiyle özdeşleşmelerini etkilememiştir (Hermann, 2003: 13).

¹¹ Sárospatak yıllarında, sıkı disiplin yanlısı Profesör Kövy’nin en başarılı öğrencisi iken vuku bulan bir olay Lajos’un devrimci ruhunu açığa vuruyordu. Kövy bir gün dersine yarı uykulu gelme cüretini gösterecek öğrencilere yönelik ağır ceza tehditlerinde bulundu. Kossuth’u elebaşı seçen

Yunanca, Almanca, Fransızca öğrenerek İngilizceye de başladı (Hermann, 25 Eylül 2008). Sárospatak'taki hukuk tahsilini müteakip servetsiz asillerin rağbet ettiği avukatlık mesleğine yöneldi (Eckhart, 1949: 184). Zorunlu süre mahkemelere katıldıktan ve diplomasını aldıktan sonra kendi memleketi Zemplén'de kariyerine başladı (1823-1832) (Moore, 1895: 101; Encyclopedia of World Biography, 25 Eylül 2008). 21 yaşındaki genç avukatın üstün nitelikli muhakemesi babasını o kadar etkiliyordu ki, deneyimli hukukçu kararı çoğu kez oğluna bırakıyordu (Sisa, 1995: 143). 1828-1829 yıllarında Zemplén ili vergi mükelleflerinin sayımında görev aldı (Hermann, 25 Eylül 2008). Çok geçmeden dikkati politikaya yöneldi (Moore, 1895: 101). 1830-1831'de artık ilin reformcu muhalefetinin üyesi sıfatıyla il toplantılarında konuşmalar yaptı ve 1831 veba isyanının giderilmesinde önemli rol oynadı. İsyancı köylülerin Sátorajjáúhely kentini altüst etmeleri Kossuth'un kararlı davranışı sayesinde önlenebildi. Muhalif tavırlarıyla o zaman dahi yöre muhafazakârlarının dikkatini çekti. 1831-1832 yıldönümünde bir miras muamelesindeki ihmali, buradaki sivrilme şansını olumsuz yönde etkiledi (Hermann, 25 Eylül 2008).

1.3.2. Meclise Girişi ve Gazetecilik Faaliyetleri

Kossuth, 1832-1836 Millet Meclisinde hazır bulunmayan bir aristokratın temsilcisi sıfatıyla Alt Meclise katıldı (Eckhart, 1949: 184). Pozsony (Türkçede Pojon, Almandada Pressburg, Slovakçada Bratislava) Meclisinde reform tartışmalarının heyecan verici atmosferi, büyük reformcu Kont Széchenyi'nin çok kuvvetli tesiri altında¹²; Macaristan'ın tüm sosyal, ekonomik, politik dönüşümü ve

öğrenciler kişisel haklarının bu çiğnenişine isyan ederek, Kövy işitilmedik talebinden dolayı özür dilemezse greve gideceklerini bildirdiler. Fakat korkunç, yaklaşılmaz Kövy, Kossuth ile yüz yüze gelir gelmez geri adım atmaya karar verdi. Sınıftan af dilemekle birlikte en iyi öğrencisine dönerek "Kossuth, sağduyuna kulak vermezsen ileride baş rahatsızlık ve karışıklık etkeni, büyük bir asi olacaksın" dedi (Sisa, 1995: 143).

¹² Széchenyi'nin feodal düzenin liberal ilkelere dayanan özgür bir toplumla yer değiştirmesi fikri 1830'larda pek çok reformcu tarafından kabul gördü (Deme, 1984: 639). Aynı yıllarda il meclislerinde en fazla ilgi çeken konu onun umdeleriydi. Bu konudaki yayınlar siyasî hayatı derhal etkiledi. Delelelere verilen talimatlar, söz konusu fikirler ile Paris 1830 Temmuz İhtilâlinin uyandırdığı yeni arzulara yönelikti. Hem yaşlanmakta olan Ferenc'in son hükümdarlık

Viyana boyunduruğundan kurtuluşu yönündeki sosyo-politik inancını da geliştirecekti (Encyclopedia of World Biography, 25 Eylül 2008). 1825 Millet Meclisinin önyak olduğu bir reform çalkantısı o zamanlar somutluk kazanmıştı. 1825’de Paul Nagy ve Kont Széchenyi Mecliste feodalizmin yükünü ortadan kaldırmayı ve insan kitlelerine politik haklar vermeyi amaçlayan bir programın savunuculuğunu yapmışlardı. Bu meseleler, her ikisinde Francis Déak’ın reformun en önde gelen savunucusu olarak ortaya çıktığı 1832 ve 1834 Millet Meclislerinde hâlâ ilk sırada yer alıyordu. 1834 Millet Meclisinin oturumu sırasında Kossuth’un aktif politik kariyerine başlamış olduğu söylenebilir. Liberal Partinin çalışırken karşılaştığı en büyük zorluklardan biri Millet Meclisine ait ilerlemelerden seçmenleri haberdar etmektir. Vekiller Meclisinin üyeleri iller tarafından sadece seçilmediği aynı zamanda bilgilendirildiği için, seçmenlerinin ne olup bittiğinden doğru olarak haberdar edilmesi zorunluydu. Günlük ilerlemelerin resmî kaydı bu amaç için çok hacim kaplardı. Dolayısıyla Kossuth halk meseleleri üzerine özgür yorumla birlikte, gerçekleşenlerin özünü nakledecek bir gazete yayınlamayı üstlendi (Moore, 1895: 101-102). Parlamentonun faaliyetleri hakkında ilk defa olarak sansürsüz ve ayrıntılı bilgi veren bu gazete *Parlamento Haberleri* başlığını taşıyordu (Hermann, 25 Eylül 2008). Önceleri Millet Meclisindeki tartışmaları basması aleyhine bir resmî emirden kaçınmak için taşbasması halinde, sonra bu şekilde teksir Viyana’da yasaklandığı için Millet Meclisindeki gençlerin el yazısıyla yayına başladı (Eckhart, 1949: 184;

senelerindeki başarısız dış siyaset hem de geçerli değerlerin, meşruyetin koruyucusu sıfatıyla Metternich’in Avrupa çapında üstlendiği jandarma rolü, sarayı, devletin sarsılmış durumdaki malî ve askerî temellerini sağlamlaştırmak için Macar Sınıflarının özverisine sıklıkla başvurmaya mecbur etmişti. Dolayısıyla iller tepkilerini duyurma fırsatı bulabildiler. Ancak Macaristan’da liberal yeniliklere izin vermek niyetinde olmayan merkezî hükümetin, elindeki tüm araç ve imkânlarla gündemdeki fikirlere karşı koyacağı haberi Meclise ve millete ulaştı. Ani yenilikleri tehlikeli bulsa da, yavaş ve kendi kendine gelişen ıslahatların engellenmesini gerekli görmeyen Metternich, esasen dileklere bizzat tepki göstermedi. Ancak içişlerindeki nüfuzu Çek yanlısı, Macar düşmanı ve Ferenc’in son dönemdeki gözdesi Kolowrat yanında ikinci plana düşmüştü (Eckhart, 1949: 179-180).

Az para alan hükümet memurları ile kendi öneminin bilincindeki merkezîleşmiş bürokrasinin her yeniliği geçiştiren vicdansız yöntemi ve 1795’ten beri mevcut sistemin değişmez oluşu, Macar ıslahat hareketini muhalefete mecbur bıraktı. Oysa 1831’deki büyük kolera salgınına bağlı köylü isyanı ıslahata duyulan büyük ihtiyacı, kitlelere yön veren havayı ortaya koyuyordu. Erdel’de Rumenler Ortodoksluğu hâkim kılsınlar diye Rusları bekliyor, Macar arazi sahipleri eski günlerin özlemiyle firar ediyordu. Krallık temsilcisi Baron Ignac Eötvös’ün Slovak ve Ruten köylülerin isyanını askerî kuvvetle sonlandırması, hükümdar ile asillerin serflere karşı eski teşkilat-ı esasiye kanununu savunma anlaşmasını perçinledi. Sınıfların taht ile daima sıkı ve içten işbirliği içinde bulunması gereği vurgulandı (Eckhart, 1949: 180-181).

Moore, 1895: 102). Hükümet, matbaasını satın almayı teklif ederek teşebbüsüyle ilgili hoşnutsuzluğunu ifade edince sekreterleri işe alma yoluna başvurduğu ve projesini yazışmalar dış görünüşü altında yürütmeye giriştiği de eklenebilir. O zaman da evrakları postanede alıkonda ancak özel taşıyıcılar istihdam ederek bu harekete karşılık verdi (Moore, 1895: 102). Islahat fikirlerinin yayılmasına büyük katkıda bulunan, liberal muhalefete önemli hizmetler veren, bazı liberal konuşmaların değerinin Kossuth'a özgü renkli ve abartılı üslupla ortaya konduğu gazeteye talep muazzam oranlarda büyüdü. İnsanların maneviyatı canlandı, Liberal Partinin gücü her geçen gün arttı (Eckhart, 1949: 184; Moore, 1895: 102). Gazete neşretme girişimiyle o dönemin iktidar sahiplerinin şimşeklerini üzerine çeken Kossuth, diğer yandan ülke çapında tanınma ve en önemli muhalif politikacılarla irtibat kurma olanağını yakaladı (Hermann, 25 Eylül 2008).

1.3.3. Tutukluluk Yılları

Millet Meclisi 1834'te dağılınca liberal heyecanı sürdürmenin ve il toplantı faaliyetlerinde uyumu korumanın bir yolunu bulmak gerekti. Bu amaçla Kossuth çeşitli illerdeki muhabirlerin işbirliği ile krallığın politik haberlerini yoğun ve anlaşılır bir şekilde toplamayı ve yaymayı üstlendiği el yazmalı *İl Meclislerinden Haberler* başlıklı bir diğer gazetenin neşrine başladı (Moore, 1895: 102). 1832-1836 yıllarında parlamentonun muhalif kanadına dava açılmasıyla ilgili muhalefetin protestoları, il genel meclislerindeki olaylar bu gazete kanalıyla duyuruldu. Meclis faalken siyasî sebeplerden ötürü Kossuth'a dokunamayan ülke yönetimi son gelişmelere artık göz yumamazdı (Hermann, 25 Eylül 2008; Eckhart, 1949: 184). Parlamento görüşmelerinin suretlerinin elden ele dolaştırıldığı ithamları gündeme geldi (Claeys, 1989: 244). Sivil otoritelerden tutuklama konusunda yardım sağlayamayan hükümet, gazete yayınının durdurulması yönündeki emrine uyulmaması üzerine, ikinci derecede vatana ihanet suçundan Kossuth'u yakalayıp

Budin kalesine hapsedti. İki yıl boyunca yargılaması askıda kalarak tek başına hapis yatan reformcu, 1839'da dört yıl hapis cezası aldı ancak Nisan 1840'da tüm politik suçlulara yönelik genel bir afı serbest bırakıldı (Moore, 1849: 102-103). Hapishane yılları Kossuth'un mukavemetini kırmadı. Tutuklandıktan kısa süre sonra annesinden kitaplar isteyerek dış dünya ile bağlantısını korumaya çalıştı. İngilizcesini mükemmelleştirdi. Almanca bir kitabı Macarcaya çevirip uyarladı. Shakespeare'in Macbeth'ini çevirmeye başladı. Yarım düzine kadar çeşitli Macar ve Alman dergisinden bilgileniyor, ailesine yazdığı mektuplar edebî çalışmalarının seçkin parçalarını oluşturuyordu (Hermann, 25 Eylül 2008). İskoçyalı üretken gazeteci ve politik iktisatçı McCulloch'u, İngiliz mantıkçı ve ilâhiyat yazarı Whately'yi, İngiliz filozof, hukukçu ve toplum reformcusu Bentham'ı okudu (Claeys, 1989: 244). Hapisteyken, 13 Haziran 1839'da ise babasını kaybetti ve ailesinin geçimini tek başına üstlenmek zorunda kaldı (Hermann, 25 Eylül 2008).

1.3.4. Széchenyi'ye Rakip Reformist Fikirleri

Serbest bırakıldıktan sonra özel hayatında önemli bir değişiklik yaşadı. 1840 yazında Tuna ötesi bölgesinin soylu Katolik ailelerinden birine mensup Terézia Meszlényi ile tanışarak 9 Ocak 1841'de nişanlısıyla evlendi (Hermann, 25 Eylül 2008). 9 Haziran 1840'ta Peşte il meclisi toplantısında davasından yana çıkan il ahalisine teşekkürlerini sunan Kossuth (Hermann, 25 Eylül 2008), 1841'de politik bir gazetenin yayını için hükümetten izin alan yayıncı Ludwig Landerer tarafından gazetenin editörlüğünü yapmak üzere davet edildi. Uzlaştırıcı tavır sergileyen hükümetin verdiği izinle gazete Kossuth'un editörlüğü altında *Pesti Hirrap* ya da *Pest Journal (Peşte Gazetesi)* başlığıyla ortaya çıktı. Bezéredy, Baron Joseph Eötvös ve Albay Pulszky gibi şöhretli kimseler katkıda bulunmakla birlikte istilâcı ruh Kossuth'a aitti (Moore, 1895: 103). Yeni havadan doğan politik ihtiyaçları sezen, 1840'lardan itibaren elini sürekli Macar siyasi hayatının nabzında tutan genç liberal

neslin lideri Lajos Kossuth (Eckhart, 1949: 187), pek çok makalede halka reform düşüncesini yaydı. Mevcut feodal şartların sürdürülemeyeceğini savundu. Muhalefet üyelerinden yararlandı ve başmakale sözcüğünün Macarcasını bizzat bulmak suretiyle Macar basınında ilk defa başmakale yazdı. Habsburg Monarşisi'ndeki tirajı en yüksek gazete olan *Pesti Hirlap*'ın editörlüğü sayesinde maddî durumunu da dengeledi (Hermann, 25 Eylül 2008). Hapis yatması nedeniyle halkın eşsiz derecede sevgisini kazanan muhalefet lideri, ıslahat hareketi hizmetine adanmış gazetesi ve ateşli makaleleriyle yeni dileklerin gerçekleşmesi özlemini körükledi. Serflik düzeninin kaldırılması, genel vergi zorunluluğu, Millet Meclisi temsil sisteminin değiştirilmesi gibi isteklerde bulundu (Eckhart, 1949: 187-188).

Herkes tarafından anlaşılması mümkün, sürükleyici ifadeleriyle; güzel cümleleriyle akıldan ziyade duygulara, kolayca harekete geçirilebilir Macar hayal gücüne sesleniyordu. Ulusal yenileşmenin onun coşkulu tahrik faaliyetine ve rehberliğine ihtiyacı vardı. Széchenyi reformu gerçekleştirme konusunda asillere önemli rol ayırırken Kossuth hareketi demokratik anlamda ele almak, daha seri ilerlemek, daha radikal siyaset izlemek taraftarı idi. Büyük asillerin, maddî çıkarlarını gözeterek reforma karşı koyamayacakları bir ortam yaratmak istiyordu. Gazetede “İsterlerse onlarla ve onların yoluyla; icap ederse onlarsız hatta onlara karşı” diye yazıyordu. Üst Mecliste her haklı ıslahatı engelleyen, siyasî ve ekonomik gücünü daima küçük asiller aleyhine insafsızca kullanan büyük asillere karşı nefret hisleri besleyen ve gittikçe yoksullaşan yarım milyonluk küçük asiller topluluğunu reform yönünden kazanmak istiyordu, kazanmıştı da. Széchenyi küçük asillerden sadece fedakârlık talep ederken Kossuth onlara büyük asillerle eşitlik, değişimlerde söz hakkı ve ekonomik refah vaat ediyordu. Széchenyi reforma giden yolda maddî güçlenmeyi en önemli sayarken Kossuth her şeyin temelinde yatan siyasî değişimler ihtiyacını ve ana şartını vurguluyordu. Széchenyi monarşinin diğer kısımlarına dokunmayı reddederken Kossuth Macaristan'ın ulusal gelişimi için bu durumun değiştirilmesi gayretindeydi. Széchenyi hanedanın milleti kat kat aşan kuvvetiyle çarpışmaktan kaçınmak adına ulusal ihtirasların körüklenmesini istemiyor Kossuth ihtirasları uyandırmaya çalışıyordu. Çünkü bunlar olmaksızın büyük kitleler harekete geçirilemez, eski sınıf sistemleri çerçevesi kırılmaz, yeni ve medenî bir devlet

vücuda getirilemezdi (Eckhart, 1949: 188-189). Metternich iki Macar soylusu arasındaki çatışmayı memnuniyetle izledi (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 636). Széchenyi Kossuth'un fazlasıyla kesin ve kritik üslubunu kınıyor, Avusturya ile ilişkilerin gerginleşmesinden sakınıyordu. Gerçekleşen büyük tartışmalarda üstünlük sağlayarak karşı tarafın çoğu iddiasının yersiz olduğunu kanıtlayan Kossuth, muhalefetin geniş çapta desteğini kazandı (Hermann, 25 Eylül 2008). Yalnız ülkenin en aydın devlet adamlarından Baron Jozsef Eötvös değil, daha ılımlı Déak bile kendisini savunmaya giriştiler (Eckhart, 1949: 191). Ancak 1844 yazına gelindiğinde Viyana hükümetinin baskısı üzerine görünürde bir tartışma konusu yaratan Landerer ile yaşadığı uyuşmazlık nedeniyle gazetesinin editörlüğünden istifa etti ve gazetecilik sahasından çekildi (Moore, 1895: 103; Encyclopedia of World Biography, 25 Eylül 2008). Kendisi gazete çıkarmaya niyetlendiyse de ülke yönetimi bu izni vermeye yanaşmadı (Hermann, 25 Eylül 2008).

1.3.5. Ekonomik Girişimleri

Pesti Hirlap'ın kontrolü elindeyken Kossuth Macar kaynaklarının bağımsız gelişimi için belirli kuruluşların organizasyonunu desteklemeye gayret göstermişti. Şimdi tüm enerjisini bu tasarının başarısına adadı. Önce Pozsony'de ve daha sonra krallığın belli başlı şehirlerinde tasarruf bankaları kuruldu. Yabancı ülkelerle ticarî ilişkileri genişletme amacıyla bir kurum oluşturuldu. Demiryollarının inşası teşvik edildi. En kapsamlı ve önemli projelerinden biri Macar üretim, sanayi ve ticaretinin sistematik gelişimi için şirketlerin tesisine yönelik olanıydı. Bu amaçla Kossuth koruyucu gümrük politikasını ve yabancı yerine yerli malı kullanımını savundu (Moore, 1895: 103). Avusturya'nın Alman Gümrük Birliğine girmesi halinde Macar sanayi ve ticaretinin daha kaliteli Alman mallarıyla rekabet edemeyeceği endişesiyle koruyucu gümrük politikasını (millî gümrük himaye usulü) önerdi¹³ (Hermann, 25

¹³ Macaristan çıkarlarını ülkenin varlığına kastedercesine zarara uğratan on sekizinci asrın gümrük ve ticaret sistemi çok az farklılıkla on dokuzuncu yüzyılda da sürüyordu. Bürokrasi

Eylül 2008). Bilhassa ülke ziraatını geliştirmek, tahıl nakliyatını kolaylaştırmak istedi (Claeys, 1989: 244). Ticaret yapan ve üreten nüfusu kuvvetlendirmeye, böylelikle politik haklara sahip güçlü bir orta sınıf yaratmaya çabaladı (Moore, 1895: 103). Ekonomik girişimlerinin çoğu ya iflâsla sonuçlandı ya da ancak sınırlı başarı sağlayabildi.¹⁴ Fakat her hâlükârda bunlar örgütlenmiş muhalefeti pekiştirdiler (Hermann, 25 Eylül 2008).

Avusturya'yı en fazla güvence altında gördüğü mevcut gümrük sisteminin değişikliğini, gümrük engellerinin kaldırılması planını engellemiştir. Ülke ürününün artışı ihracata değil, iç tüketimin çoğalmasına bağlayan Széchenyi, serbest ticaret ilkesine inanmakla birlikte gümrük meselesine pek az önem vermişti. Konuyu ciddiyetle ele alan Kossuth ise Prusya himayesindeki 1839'da yenilenen Alman devletleri gümrük birliğini (*Zollverein*) Alman millî esasına dayandığı için zararlı buluyor; Macarların Almanlaşmasından korkmamakla birlikte, birliğin Alman şehir halkının Macarlaşmasını ve çağdaş devletin temel unsuru olan Macar burjuvazisinin gelişimini engelleyebileceğini düşünüyordu. Daha da ileri giderek; şiddetli rekabetten kurtulmak, kendine sanayi sağlamak, siyasî bağımsızlık kazanmak için zayıf ulus elindeki en etkili çareyi, millî gümrük himaye usulünü istedi, hatta halkı bu yönde kışkırttı. Macarları en kolay yoldan memnun edecek ıslahat meselesini, hareketin ilk müteşebbisi Széchenyi'nin tüm çekincelerine rağmen siyasî alana kaydırды (Eckhart, 1949: 189-190).

Kossuth, faaliyetin ulusu hükümetle çarpışmaya götüreceği ve ihtilâl yaratacağı endişesi taşıyan Széchenyi üzerinde 1836'daki ilk görüşmesinde dahi olumsuz izlenim bırakmıştı. Széchenyi olağanüstü zekâsını, ideal amaçlarını, eşsiz hitabet yeteneğini kabullenmekle birlikte; hasnının heyecan veren insafsız sesini, ıslahat mücadelesinde izlediği yanlış yöntemi kınayarak onu kendine gereğinden çok değer vermekle, halkın sevgisi peşinde koşmakla suçlamıştı. Suçlamalara yer verdiği eseri etrafında kopan edebî kavga, kamuoyunun Széchenyi'yi artık lider tanımadığını kanıtladı. Genç kuşak kendisini geri kalmış sayıyor, nüfuzu tükenmek üzere bulunuyordu. Bundan böyle vasilik ya da himaye sözü duymak istemeyen ulus, reformların gerçekleştirilmesinde engellere bakılmaksızın hızlı tempo ile güçlü yöntemler öneren kişileri dinliyordu. Saldırısındaki insafsızlığı ve karanlık görüşünü muhafazakârlar dahi Széchenyi'nin yüzüne vurdular (Eckhart, 1949: 191).

¹⁴ Kossuth 1843 Millet Meclisini izleyen dönemde ıslahat tahrirlerini, kitlelere daha kolay ulaşılabilecek iktisat alanında sürdürdü. Ekonomik çöküşü halkın her tabakası hissetmiş, 1844'teki gümrük himaye usulü talebi reddedilmişti. Siyasî araçlarla erişemediği hedefine toplumsal yöntemlerle yaklaşmak isteyen Kossuth, Avusturya üretimini boykot ederek iç sanayinin gelişimini desteklemek üzere Millî Himaye Birliğini kurdu. Birliğin 1845'te yaklaşık yüz bin üyeli 138 sandığı vardı. Ancak ne bir-iki günde sanayi oluşturmak mümkündü ne de sermaye ve sanayi deneyiminin eksikliği coşkularla telâfi edilebiliyordu. Cüzi maddî başarısına rağmen halkı fazlasıyla etkileyebilen hareket, hükümetin ticaret politikasının sadece zararını gören şehirli Alman ahaliyi ulusal gayretler hesabına tümüyle kazanarak bunların Macarlaşma eğilimlerini güçlendirdi. Siyasî faaliyetlerin yanı sıra, kalkınan Macar basını ile tiyatrosu da Alman burjuva kuşağını cezp ediyordu. Öncelikle çevresi Macar olan il merkezleri ve şehirler: Budapeşte, Győr (Yanık), Szekesfehervar (İstolni Belgradı), Kassa (Kaşa), Eperjes ve saire Macarlaştı (Eckhart, 1949: 196).

Fabrika Kurma Anonim Şirketi, Macar Ticaret Şirketi, Peşte İlk Yerli Tasarruf Sandığı gibi çeşitli tesisler halkın iktisadî ilgisinin giderek arttığını gösteriyor, toplumsal hareket ulusal bilincin yüksek ölçüde geliştiğini simgeliyordu. Öte yandan hükümet Macar Muhafazakâr Partisinin yardımıyla idareyi bizzat ele almak için muhalefetin aynı dönemde ortaya çıkan görüş ayrılıklarından faydalandı. Avusturya'daki genel vergi ve tütün tekelini Macaristan'da da uygulamayı, gümrük hattını kaldırmayı, diğer bazı iktisat planlarını vaat eden aşağıda değineceğimiz (1847'de Meclise sunulacak) ıslahatçı programı hazırladı. Kossuth'un radikal tahrirlerinden dolayı muhalefetten uzaklaşarak Umumî Valilik Şurasında kurulan ulaştırma şubesinin başına geçen Széchenyi, söz konusu programdan dolayı kendini hükümete yardıma

1.3.6. Kossuth Kültü

Hermann'a göre Kossuth sadece "yurdunun atası" değildi; gerçekte birçok millet için ortak bir vatan tasarlamıştı. Ve ömrünün tam yarısını, olgun, aktif politikacı senelerinin çoğunu sürgünde, gurbette geçirdiğinden Avrupa hatta dünya politikasının gelişme çizgisini kavramıştı. Kalan fotoğraflarından hissedilebildiği gibi kişiliği karşılaştığı herkeste hayranlık uyandırıyor. Güçlü bariton sesi parlamento salonlarını dolduruyordu; yaşlı Kossuth'tan bize kalan tek ses kaydı bugünün insanına bunu biraz olsun anımsatabilir. Kültürünü bize kalan kitaplığı, notları kanıtlar. Binlerce mektubu dal budak salmış ilişkiler düzenini yansıtır. Yayımına başlanan tüm eserleri dizisi henüz 1849 yılı sonuna kadar ulaşırsa da, on beş muazzam cilt ve binlerce sayfa tutar (Hermann, 2003: 11). Usta hatiplik vasfı ile etkili söz söyleme sanatının en güzel örneklerini sunduğu Nutuklar (*Beszedek*) ve Gurbet Hatıralarım (*Memories of My Exile*), her ikisi de yabancı dillere çevrilmiş, on üç ciltlik iki kitabıdır (Türkçe Bilgi, 31 Aralık 2008).

Hakkında daha hayattayken türlü mit ve efsaneler yayıldı. Reform aşamasında, Özgürlük Savaşı, istibdat, düalizm dönemlerinde ona yönelik yüzlerce şiir yazıldı. Şairler arasında yalnız Macarlar değil, Alman, Fransız, İngiliz, Amerikalılar da vardı. 1848-1849 faaliyetleri, pek çok halk türkülerine ve söylencelerine konu oldu. Macar halkının böylesine kişisel ilişki beslediği başka bir politikacı yoktur. Liderin her kişisel eşyası, bu bağlılık nedeniyle, tıpkı imzasını taşıyan Kossuth banknotu gibi birer kutsal emanet sayıldı. Sakal ya da şapka çeşidine Kossuth sakalı ya da şapkası dendiği gibi; Macaristan'ın taşsız küçük armasına da Kossuth arması adı verildi (Hermann, 25 Eylül 2008).

Lajos Kossuth'un biyografisini tamamlayacak diğer bilgi ve gelişmelere ilerleyen bölümlerde olayların akışı içinde yer verilecektir. Ancak şunu da eklemek gerekir ki; hakkındaki sayısız çalışmaya rağmen liderin nihaî ve tam özgeçmişi henüz yazılmamıştır. Macar dilinde dahi güvenilir bilimsel yayınlar pek nadirdir. Hâlihazırdaki İngilizce kitaplar bilimsel nitelikli ya da eleştirel olmaktan uzaktır

mecbur hissediyordu. 1846'da, tarıma elverişli muazzam arazi kazandıracak Tisa nehrinin düzenlenmesi projesine başladı (Eckhart, 1949: 196-197).

(Encyclopedia of World Biography, 25 Eylül 2008). “Sınıfının engelleri üzerinde yükelebilmeyi başarmış” Kossuth’u hem komünistlerin hem milliyetçilerin kahramanı sayan József Révai gibi ideolog ve yazarlar da vardır (Deák, 1992: 1054).

Yaşamının önemli bölümü sürgünde; önce Osmanlı toprakları Vidin, Şumnu, Bursa ve özellikle Kütahya’da, sonra Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’da, nihayet 1894 yılında hayata gözlerini yumduğu İtalya’da geçti (Karpata, 2004: 129). Ne törenlerle karşılandığı İngiltere ve Amerika’da ne de Fransa ya da İtalya’da mücadelesine yönelik, aradığı desteği bulabildi. Londra’ya geri dönerek yedi yıl burada kaldıktan sonra hayatının son evresini Turin’de geçirdi (Türkçe Bilgi, 31 Aralık 2008). Amerika, yaşadığı dönemde “Hürriyet Meşalesi”, “Özgürlük Kahramanı”, “İnsan Kasırgası” diye adlandırılan lider onuruna, üzerinde “Kossuth, Macaristan’ın Washington’ı” yazılı bir hatıra parası bastırıldı. Bir New York gazetesi başyazarı, onu, neredeyse Hazreti İsa yanında, gelmiş geçmiş en büyük insan sayacak kadar ileri gitti. Macarlar kendisini alçakgönüllülikle “Kossuth Babamız” diye anarlarken en ünlü Macar olduğunu teslim ettiler (Sisa, 1995: 143).

1.4. 1847-1848 MİLLET MECLİSİ

1.4.1. Liberal Parti ve Ulusal Halk Dilekçesi Taslağı

Kossuth’a göre asillerin ve ülkenin varlığını tehdit eden iç savaştan kaçınmak ancak serflikin tamamen kaldırılmasıyla mümkün olabilirdi. Kendi hazırladığı çıkarları birleştirme programı, Macaristan’daki kentsoylu dönüşümün soyluların idaresi altında ülke özerkliği korunarak sağlanmasını amaçlıyordu. Macar muhafazakârları partilerini kurunca, Kossuth, birleşik muhalefet partisinin de örgütlenmesi ve bir program hazırlaması yönünde teşebbüse geçti. Programın kaleme alınmasında en önemli rolü Kossuth ile Ferenc Deák (1803-1876) üstlendiler.

Kurulmakta olan muhalefet partisinin başkanlığına Kont Lajos Batthyány'yi (1806-1849) getirdiler (Hermann, 25 Eylül 2008).

1847'de Kossuth yönetimin tüm engelleme girişimlerine rağmen Peşte'den Millet Meclisine delege seçildi ve 1847-1848 parlamento toplantısına katıldı (Hermann, 25 Eylül 2008; Moore, 1895: 104). 1847 Martında Peşte'deki liberallerin genel toplantısında, Deák tarafından bazı küçük değişiklikler yapıldıktan sonra liberal programda yayınlanan bir halk dilekçesi taslağını sunmuş bulunuyordu. Taslağın niteliği şüphesiz ulusaldı. Macaristan'ın mevcut hükümetinin kendisinden hiçbir kurtuluş umudu beklenemeyecek yabancı bir hükümet olduğu belirtiliyor, ülkenin bağımsızlığı için daha öte garantiler talep ediliyordu. Sorumlu bir bakanlık, basın özgürlüğü, Macaristan ve Transilvanya'nın birleşmesi, halk meselelerinde aleniyet gibi şartlar hedeflenen garantiler arasında yer alıyordu. Millet Meclisine acil öneride bulunmak amacıyla diğer bazı önlemler bildirildi. Bunlardan birkaçı asil ve asil olmayan tüm sınıflar için genel bir vergilendirme sistemi, temsilde reform, kanun önünde eşitlik ve toprak mülkiyetleriyle ilgili değişikliklerdi. Dilekçe, Macar çıkarlarının imparatorluğun geri kalanının çıkarlarına daha fazla bağımlı kılınmayacağını, Macaristan'ın da ulusallığını sözde idarî bir birliğe feda edecek bir sistemi hoş göremeyeceğini beyan ediyordu (Moore, 1895: 104).

1.4.2. Ülkenin Anayasal, Sosyal, Ulusal Sorunları

Avrupa çapında, özellikle de Macaristan'da anayasal, sosyal, ulusal sorunlar birbirine karışmıştı. Anayasa talepleri; sorumlu, temsili ve bazı hallerde cumhuriyetçi hükümet beklentisi; oy hakkının genişletilmesi; temel politik ve kişisel özgürlüklerin (insan haklarının) güvence altına alınması; Doğu Avrupa'da irsî bağımlılık ve tımar yükümlülüğü kalıntılarının kaldırılması; (olmayan yerlerde) kanun önünde eşitliğin sağlanması gibi anayasal, politik ve kanunî istekler ilk sırada geliyordu. İkinci olarak sosyal ve ekonomik problemler vardı. Feodal yaptırımlara son verilmesi (aynı zamanda kanunî ve anayasal bir talepti); kentsel işsizliğin giderilmesi; el emeğinin

makinelerin tecavüzünden kurtarılması; ulaşım ve elverişli kredi yardımlarıyla kırsal sefaletin hafifletilmesi; asillerin dâhil edileceği yeni vergilendirme yapısı; feodal hakların kaldırılmasına bağlı olarak tazminat gerekiyorsa bunun niteliği ve miktarı sosyal ve ekonomik konulardan bazılarıydı. Üçüncü sıradaki ulusal sorun ise (Fransa hariç) anayasal ve sosyoekonomik meselelerle iç içe geçti ya da üzerlerini örttü. Hobsbawm'a göre devletlerin sadece siyasî ve sosyal hoşnutlukları değil, şekil ve hatta varlıkları da bundan etkileniyordu. On dokuzuncu yüzyıl ortalarında Orta ve Doğu Avrupa'daki politik birimler ya çok küçük (günümüz Almanya ve İtalya'sının çoğunda) ya da çok büyüktü (geniş, çok uluslu Habsburg, Romanov ve Osmanlı topraklarında). Tasarlanan ulusların milliyetçilik prensibine göre onlarla eşleştirilebilmesi bu açıdan zordu. Dolayısıyla devrim telaşında ulusal ve karşıtı iddialar daha da karmaşıklaştı (Brubaker ve Feischmidt, 2002: 704-705).

Politik ve sosyal anlaşmazlıklarla iç içe geçen ulusal problemler özellikle Macaristan'da çok belirgin ve vahimdi. Burada söz konusu olan, Almanya'da ya da Macaristan dışındaki Habsburg İmparatorluğu'nda görüldüğü gibi, milliyetçi entelektüellerin siyasî örgütlenme planları değil; yasal değilse de fiiliyata geçmiş, bağımsızlığını yeni kazanmış ihtilâlcî bir devletin ürettiği genele ters düşen ulusal taleplerdi. Bu devlet, egemenliğini hem dışarıdaki Viyana'ya hem de çağdaş, birlikçi, merkezî bir Macar ulus devletine dönüştürmeye çalıştığı içerideki heterojen topraklara ve karmaşık etnik mozaiğe karşı bire bir savunacaktı. Böyle yaparken Rumen, Sırp, Hırvat, Slovak ve Transilvanyalı Sakson ulusların milliyetçi karşıtı iddialarını kışkırtmış da olacaktı (Brubaker ve Feischmidt, 2002: 705).

1.4.3. Hükümetin Islahat Önerileri

Millet Meclisi Pozsony'de 11 Kasım'da daha önce Macaristan Kralı V. Ferdinand olarak kendini gösteren Avusturya İmparatoru I. Ferdinand tarafından açıldı.¹⁵ Palatinin mevkii Avusturya Arşidükü Jozsef'in¹⁶ ölümüyle boş kaldığından

¹⁵ Mecliste liberal ve muhafazakâr üyelerin sayısı hemen hemen eşitti. Kossuth başkanlığındaki radikal cephe liberaller arasında çoğunluğu oluşturuyordu. Muhafazakâr Széchenyi, Kossuth'un faaliyetini dengelemek için kendini Alt Meclise seçtirmişti (Eckhart, 1949: 199).

yerine oğlu Arşidük István oybirliğiyle seçildi. 15 Kasımdaki yeni atamadan bir gün sonra Meclise bazı hükümet teklifleri sunuldu. Ferdinand Meclisteki temsil ayrıcalığının serbest kraliyet şehirlerine ve diğer belirli kurumlara verileceğine; toprak mülkiyetleriyle ilgili bir reform gerçekleştirileceğine; Avusturya ve Macaristan arasındaki gümrük engellerinin kaldırılacağına; haberleşme araçlarının geliştirileceğine; Transilvanya illerinin tekrar Macaristan'a dâhil edilmesinin düşünüleceğine; yeni bir ceza hukuku kanunu yapılacağına söz verdi (Moore, 1895: 104-105; Eckhart, 1949: 199).

Islahat planları tartışma yarattı. Muhafazakârlar tatmin olurken liberaller hükümet önerilerine şüphe ile baktılar. Avusturya ve Macaristan arasındaki bağları kuvvetlendirme eğilimindeki muhafazakârlar ılımlı reformlara istekliydiler. Oysa liberaller hanedana sadakat ifade etmekle birlikte Macaristan'ı bağımsız kılmak niyetindeydiler. Gümrük engellerinin kaldırılmasını olumlu karşılamadılar. Bariyerlerin Macar ulusunu koruduğunu düşünüyor, şayet mümkün olursa “gümrük vergisini pirinç madeninden bir duvara dönüştüreceklerini” belirtiyorlardı (Moore, 1895: 105). Eckhart, Kossuth'un radikal arzularıyla bağdaşmayan Viyana ıslahatlarına, özellikle Széchenyi'nin ulaşım konusundaki teklifinden sonra, liberallerin de sıcak baktığını yazar (Eckhart, 1949: 199).

22 Kasımda Millet Meclisi önerilere ne yanıt verileceğini görüşmeye başladı. Muhafazakârlar alışılmış teşekkür ifadeleri bildirmeyi; liberaller ulusun şikâyetlerine ve bilhassa son zamanlardaki il yöneticisi atamalarına¹⁷ yönelik kinayede bulunmayı

¹⁶ İllerde çoğunluk sağlamak için her iki partinin hummalı rekabeti sürerken, halkın sevdiği ve Macarlara yakın hisler besleyen, yarım asırdır palatin unvanını taşıyan Büyük-Prens Jozsef öldü. Viyana'da “koca Rákóczi” diye alayla anılan prens, millet ile Viyana hükümeti arasında uzlaşma sağlama yönünde sık sık aracılık etmişti. Çoğu kez onun muhalefete ilgili olmasından şüphelenen Metternich ve yandaşları her adımını dedektiflerine izletmişlerdi. Siyasî değişimlerin yaşanacağı günlerde ölümü büyük bir kayıptı (Eckhart, 1949: 199).

¹⁷ İl idaresinden faydalanarak Mecliste çoğunluk kazanmak isteyen hükümet, valileri ismen mevcut olup da mahallerinde oturmayan illere yöneticiler (*administrator*) atamıştı. Bunların görevi “çarıklı asilleri” kandırarak gerekirse zorla il kamuoyu üzerinde hükümet yanlısı memurlar seçtirmek ve delegelere hükümeti destekleyici talimatlar verdirmektir. Kossuth'un *Kreishauptmannlar* (Almanca'da ‘haydut çetesinin başı’ anlamına gelir) diye adlandırdığı bu yeni kişiler, liberallerin hükümet aleyhtarı tahriklerine çok büyük fırsat verdiler. Hükümet ile muhafazakâr partinin 1846 tarihli programında milleti temsil etme, kanun önünde eşitlik gibi en önemli konulara yer verilmediğinden tahrik daha da etkili oldu. Hükümet ve partisi için 1847'de kaleme sarılan Széchenyi ise ‘Siyasî Program Döküntüleri’ adlı yazısında halkın Kossuth sevgisini öldürmek gayesiyle liderin şahsına ve siyasetine insafsızca saldırdı. Karamsar ve öfkeli ifadelerle onu ulusu kıskırtmaktan vazgeçmeye çağırdı. Aksi halde yaşanacak kaçınılmaz felâketten

düşündüler. Ortamın verdiği cesaretle Kossuth, partisinin fikirlerini içeren bir dilekçe okuyarak son verdiği iki saatlik bir konuşma yaptı. Ulusal şikâyetleri sıraladı, yeni il yönetim sistemini protesto etti. Hepsinden önce Peşte’de her yıl toplanacak bir Millet Meclisi çağrısında bulundu. Konu fevkalâde bir gereklilik olarak beyan edildi. Dilekçe altı günlük bir tartışmadan sonra 26 ilin lehte 23’ünün aleyhte oy kullanmasıyla 27’ye 28 üyenin oyuyla Mecliste onaylandı. Hırvatistan delegesi karşıt grup arasındaydı. Üst Meclis, şikâyetlere genel terimlerle değinerek dilekçeyle uzlaşmayı reddetti. Cevap Meclise döndüğünde büyük bir tartışma çıktı ve Kossuth’un teklifiyle konu iptal edildi (Moore, 1895: 105).

1.4.4. Transilvanya İllerinin Katılımı Tasarısı

Aralığın ortasında Noel tatilleri için oturumlarına son veren Millet Meclisi Ocak 1848’de yeniden toplandı. Ayın 14’ünde Alt Meclis, Transilvanya illerinin katılımı tasarısı üzerinde çalışmaya başladı. Gözde hatip Kossuth, bir tanığın gözlemlerini nakletmek gerekirse; “kendine özgü etkili ve güzel söz söyleme sanatının ateşli bir patlamasıyla ve keskin ifadelerle gerçeklerin hakkını verdiği” iki saatlik bir konuşma yaptı. Konuşması, salonda bulunan kaynaşma halindeki genç hukukçulardan ve Meclisin tümünden gelen yüksek sesli tezahüratlar hariç, hiç kesilmeden, yoğun dikkatle dinlendi (Moore, 1895: 105-106).

Kossuth’un bu dönemdeki konuşmalarının karakteristik özelliği, hatibin maksadının sınırlarını genel olarak aşıyor olmalarıydı. Frenlenemez konuşma yeteneği, hem kendisini hem dinleyicisini alıp götürüyordu. Tarihleri on altıncı

kendisini sorumlu tuttu. Kamuoyunda fazla ilgi görmeyen yazı ancak liberaller arasındaki işbirliğini harekete geçirdi. Deák’in bu doğrultuda hazırladığı beyanname muhalefetle de üzerinde uzlaşılabilir fikirleri içeriyor, örneğin *urbariumun* kaldırılmasına temkinle değiniyordu. Deák’e göre; eskiden beri Habsburg idaresinde bulunan ülkelerin tümünün birbirlerinden ayrılmaz oluşunu kanunen ifade eden ve imparatorluğun aile mirası eyaletleriyle Macaristan’ı daimi surette bağlayarak büyük devletin kuruluşuna temel oluşturan 1722-1723 tarihli veraset kanunu *Pragmatica sanctio* (Eckhart, 1949: 148) esas alınarak, aynı zamanda Macar çıkarlarını Avusturya çıkarlarına bağımlı kılmamak şartıyla Avusturya ile Macaristan arasında karşılıklı güven ilişkisi kurulabilirdi (Eckhart, 1949: 197-198).

yüzyıla dayanan, sayısız diplomatik ve diğer devlet evrakının incelenmesini gerektiren üç Transilvanya ili Kraszna, Zaránd ve Orta-Szolnok'un (Solnok) Macaristan'a katılımı meselesi detayları bakımından en sert, en tatsız olanıydı. Önceleri iller Macaristan Millet Meclisine delegeler göndermiş, ancak Macaristan ve Transilvanya yetkilileri arasındaki uyuşmazlık nedeniyle Macaristan Kralı III. Charles (aynı zamanda Avusturya İmparatoru VI. Charles) illeri bir kraliyet kararnamesiyle Transilvanya'ya bağlamıştı. 1741'de Maria Theresa illerin Macaristan ile tekrar birleştirilmesi konulu bir Meclis yasasına onay verdiği halde yasa yürürlüğe konmadı. 1792'de kraliyet onayından geçen benzer bir girişim daha geçersiz kaldı. 1825 ve 1832 Millet Meclisleri 1792 yasasının işletilememesini ulusal şikâyetler arasında değerlendirdiler ve 1836'da illerin "bütünüyle ve tam anlamıyla Macaristan Krallığı'na dâhil edildiğini" bildiren bir kanun kabul edildi. İlçeler Macar Millet Meclisine delegeler seçmeye çağrılırken, Transilvanya Meclisine işbirliği sağlama amaçlı bir kraliyet emri gönderildi. Hükümet, illerin çağrılara uymamasını muhalif ve isteksiz olmalarının kanıtı şeklinde göstermek istedi. Oysa Kossuth illerdeki önde gelen liberallerin temsil yetkilerine güvenerek bunların anayasal haklarını kullanma konusunda hükümetin ajanları tarafından engellendiğini beyan etti. Nitekim Orta-Szolnok il kongresi toplandığı zaman, vali, bu kurulun anayasal fonksiyonlarını önleme amacıyla silâhlı kuvvete başvurmuş; sadakatsiz ve haince olan bu davranışı, aynı zamanda Macaristan Kralı olan Transilvanya Prensinin özel konsey üyeliğine yükseltilerek ödüllendirilmişti. Kossuth valiyi kraliyet çağrılarını yetkililere iletmemekten sorumlu tuttu. Kraszna'da ise il işleri, Muhafazakâr Parti liderlerinden György Apponyi'nin bir zamanlar hükümete uşaklık etmiş, kötü şöhretli idarecilerinden birinin kontrolü altında bulunuyordu ve hükümet oldukça etkiliydi (Moore, 1895: 106-107; Eckhart, 1949: 192).

1.4.5. Macar Dili ve Ulusallığı Tasarısı

15 Ocakta Alt Meclis Macar Dili ve Ulusallığı Tasarısını ele almaya başladı. Macar egemenliği, üstünlüğü, yüceliği üzerine bina edilen mükemmel bir ulusun, taşıdığı büyük ırklar çeşitliliğiyle, Macaristan tarafından iddia edilen tüm topraklar üzerinde kuruluşunu hızlandırma çabası söz konusu olduğunda karşılaşılması beklenen engeller vardı. Tasarı, devletin sivil ve dinsel her biriminde, krallığın tüm okul, yüksekokul ve üniversitelerinde resmî dil olarak yalnızca Macar dilinin kullanılması gerektiğini ilân etti. Slavon ve Hırvat illerin altı yıl süresince ancak sadece yerel meselelerde Latince kullanmasına izin verilmekle birlikte diğer durumlarda okullar dâhil Macar dilinin resmî kullanımı zorunlu kılındı. Söz konusu illerden gelen bir takım itirazlara, büyük çapta genel bir protestoya rağmen tasarı kabul edildi. Ancak Kossuth'un talebiyle Macarcanın, öğretilmesi gerekmele birlikte, ilkokullarda ayrıcalıklı ve herkese açık olmayan öğretim aracı şeklinde kullanımı zorunlu olmaktan çıkarıldı¹⁸ (Moore, 1895: 108-109).

¹⁸ Sınıflar, iç yönetimin tüm aşamalarında resmî dilin Latince yerine Macarca olması için yıllarca boş yere uğraş vermişlerdi. Monarşinin idaresini elinde bulunduranlardan Kolowrat, Çek ulusal gayretlerini daima desteklediği halde, V. Ferdinand'ın yerine içişlerine bakan Büyük-Prensler Lajos ve Ferenc Karoly yanında Macar ulusal taleplerini kararlılıkla geri çevirmişti. Buna rağmen 1844 Millet Meclisi, II. Jozsef'in icraatını izleyen millî uyanış devrinden beri hükümetle sürekli çatışma konusu olan, ancak tüm partilerce üzerinde uzlaşılan Macar dili meselesiyle ilgili kazanımlar sağladı, hatta Eckhart'a göre nihaî çözümü getirdi (Eckhart, 1949: 192). 1844'te Meclis, Latince gibi ölü bir dille çağdaş bir devletin yönetilemeyeceği kanısıyla Macarcayı resmî dil olarak kabul etti. Avrupalılar yüzyıllar önce Latinceyi kaldırarak anadillerini benimsediklerinden sorunu çözümlenmek zor olmadı (Deme, 1984: 632). Liberalliğin özgürlük istekleri, siyasî yaşamın her evresinde ulusallığın en serbest gelişimini ve dilin sınırlanamaz yürürlüğünü beraberinde sürüklüyordu. Vörösmarty, Ráfi, Arany zamanda Macarcanın tam hakkını kimse inkâr edemezdi. Israrlı davranarak 1830'dan itibaren merkezî hükümetten art arda izinler koparan Sınıflar, Millet Meclisi görüşmelerinde, yönetsel her alanda, mahkemelerde, öğretim ve eğitim sisteminde, nüfus kayıtlarında Macarca kullanılmasına dair kanunlar çıkarmışlardı. 1844'teki dil kanunlarıyla mesele sonuçlandırıldığı zaman, hem hükümetin hem ulusal bilinçteki Hırvatistan delegelerinin direncini kırmak gerekti. Macarlar ulusallıklarının serbestçe gelişimini kanunen sağladıklarında, mücadelenin yurttaki daha az uygar ancak sayıca Macarlardan fazla diğer kavimleri de etkilediğini anladılar (Eckhart, 1949: 192-193).

1.4.6. İl Yöneticileri (*Administrators*) Sorunu

Viyana'nın gönderdiği resmî bir kraliyet bildirgesinin okunuşunu dinlemek amacıyla Meclisin her iki kamarası 1 Şubatta ortak bir oturum düzenlediler. Konu il yöneticilerinin atamalarıyla ilgiliydi. Bildirge bir yandan yöneticileri atamanın anayasa ihlâli olmadığını savunuyor, diğer yandan güç kullanımının istisnai durumlar için korunacağı ve belirli engeller giderilir giderilmez valilere her yerde yasal fonksiyonlarını tümüyle yerine getirme haklarının iade edileceği vaadine bulunuyordu. Her iki parti de tatmin olmadı. Muhafazakârlar buna halk görüşüne verilen gereğinden fazla bir ödün gözüyle bakarken liberaller ikiye bölündü. Kossuth ise Meclis oturumu sırasında kraldan valilerin eski görevlerine tekrar atanmalarının isteneceği bir girişime destek verdi. Konunun oylanmasıyla ilgili yoğun tartışmalarla geçen birkaç günün ardından, krala, valileri yeniden görevlendirerek illerin denetimini Viyana'daki Macar mahkemesi yerine krallık yardımcı kuruluna bırakması kısaca rica edildi (Moore, 1895: 109-110).

1.4.7. Vergilendirme Tasarısı

Bir diğer önemli mesele asillerin imtiyazlarını doğrudan etkileyen vergilendirme tasarısıydı. Asiller esasen vergiden muaf olmalarına rağmen, savaş zamanında, başkasına tâbi olmadan sahip buldukları mülkler üzerinden toplanan belirli bir yekûnu ödemeye çoğu kez razı edilmiş, ayrıca kamu işlerine gönüllü olarak büyük katkılarda bulunmuşlardı. Asilleri düzenli il vergilerine mecbur etmeye muhalif olan muhafazakârlar, sürekli bir zorunluluk yerine, kamu işlerine gönüllü bir katkı niteliğinde, sadece başkasına tâbi olmadan sahip buldukları mülkler üzerinden vergi toplanmasını önerdiler. Önceleri birkaç yıl süreyle, halk görüşü büyük ilerlemeler kaydedinceye kadar, Kossuth bu yolu bir uzlaşma zemini olarak savunmuştu. Ancak liberal program vergilendirme eşitliği konusunda ısrarlı davrandı ve eşitliği sağlayacak bir tasarı Alt Meclis tarafından onaylandı. Ne var ki asillere

yüklenen il vergilerini prensipte kabule zorlanan aristokratlar, diğer delegelerin tasarısıyla mutabık kalmayı reddettiler ve il yönetiminde bir reform hareketi benimseninceye kadar konuyu ertelemeyi önerdiler.¹⁹ Köylü sınıfının canını fazlasıyla yakan feodal zorunluluklarla ilgili sorunlar ile serflerin arazi hisselerinden dolayı mülk sahiplerine yükümlülüklerini kapsayan *urbarium* meselesi (Eckhart, 1949: 75-76) de vergilendirme konusuyla yakından ilgiliydi ve devrim arifesinde Pozsony’de toplanan Millet Meclisinin tartıştığı yukarıda değinilen başlıca konular arasında yer alıyordu (Moore, 1895: 110-111).

1.4.8. Anayasacılık Talebi

Avam kamarasında muhalefet çoğunlukta idi. Fakat aristokratlar kamarasının direnişi yüzünden bu çoğunluktan faydalanmak imkânsızdı. Parlamentodaki muhalefet, avam kamarasında Kossuth, aristokratlar kamarasında Batthyány liderliğinde reformları kabul ettirme mücadelesini sürdürdü. 1848 Ocak ve Şubatında bir kısım muhalefet Viyana ile özel pazarlığa yanaşmış olsa da Kossuth’un müdahale ve etkisiyle aralarındaki birlik yeniden sağlandı. 1848 Avrupa devrimleri ise büyük fırsat yarattı (Hermann, 25 Eylül 2008). Dışarı desteği olan Kutsal İttifakın dağılması ve imparatorluk içindeki ulusal hareketler yüzünden sarsılan Habsburg İmparatorluğu tarihinin en bunalımlı dönemini yaşıyordu (Tarhan, 19 Eylül 2008). Muhalefetin daha radikal düşünen liderleri Kossuth ve Batthyány reform programını gerçekleştirebilmek için bu bunalımdan yararlanmayı gerekli gördüler. Şubat

¹⁹ Genel vergilendirme ilkesi 1843 Millet Meclisinde de ele alınmıştı. Asilleri vergiye bağlamak Viyana bakanlarının dahi eski bir arzusu idi ve Széchenyi’nin uyarısından sonra hükümet ıslahatlar sorununa ilgisiz kalamazdı. Ülkenin ekonomik yaşamında her yeniliği olanaksızlaştıran asillerin vergi muafiyeti yalnız liberallere değil, muhafazakârlara göre de artık devam edemezdi. Ancak serflerden sadece bu imtiyazla ayrılan, il meclislerine şahsen katılabildiği gibi delege talimatlarını da etkileyebilen, asillerin çoğunluğunu oluşturan servetsiz küçük asiller, köylü sırasına girmeyi reddederek vergi yanlısı delegelerin Meclise gönderilmesini engellediler. Deák ve diğer birçok liberal üye, konunun fırtınalar kopardığı Millet Meclisinden uzaklaşmak zorunda kaldılar. Dolayısıyla genel vergilendirmeye muhalif delegeler çoğunluk sağladı. Reformun zor kullanmadan, şiddetli tahrik ve dış etkiye başvurmadan gerçekleştirilemeyeceği daha 1843 Millet Meclisi toplantılarında anlaşılmıştı (Eckhart, 1949: 191-192).

sonunda hükümetten halklarına anayasa vermek suretiyle barışı sağlamasını istediler. Hükümdardan “temiz Macar kanını İtalyan özgürlüğünü bastırmak için feda etmemesi” talebinde bulunmayı düşündüler. Macaristan’ın özgürlüğü, ancak hükümdarın vilayetlerinde de anayasal idare kurulursa sağlam temeller üzerine oturtulabilir, çünkü imparatorluğun iki kesiminin farklı çıkarları ancak aynı politik düzen çerçevesinde uzlaştırılabilirdi. Kossuth ve Batthyány bunu biliyorlardı ve anayasa talebi hem dış politikadaki geniş görüşlülüğü hem de sağduyuyu yansıtıyordu (Hermann, 25 Eylül 2008). Bununla birlikte muhalefetin çoğunluğu Kossuth’un imparatorluk çapında anayasacılık çağrısını desteklemedi (Encyclopedia of World Biography, 25 Eylül 2008; Hermann, 25 Eylül 2008).

1.5. 1848 MACAR İHTİLÂLİ

1.5.1. Kossuth’un 3 Mart Tarihli Nutku

Bilinçlenen halkların umut ve başkaldırı hareketlerinden doğan 1848 Avrupa İhtilâlleri, hanedanların çıkarına uygun sınırlar çizen 1815 antlaşmalarına, Orta ve Doğu Avrupa’da soyluların hâkimiyetine, Batı Avrupa’da işçi kitlelerini makineleşmenin ve kapitalizmin kölesi kılan sanayi sistemine karşıydı. Avrupa halklarının hemen hemen hepsi, birbirlerinden farklı gayelerle ancak aynı insan hakları idealinin peşinde koşarak bu büyük, uluslar arası girişime katıldılar. Hepsi de demokrasinin zaferinin barış ve mutluluk getireceğine inanmıştı. Sonuçlar ne olursa olsun harekete geçilmiş, yeni fikirler öylesine benimsenmişti ki, 1848 devrimi yüz yıl sonra dahi etkisini yitirmedi (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 638).

24 Şubat 1848 Cuma günü Louis Philippe’in bir ihtilâl ile tahtından çekilmeye zorlandığına dair şaşkıncı haber ayın 29’unda Pozsony’ye ulaştı. Millet Meclisi bu sırada sakin bir tavırla serbest şehirlerin temsiliyle ilgili tasarı üzerinde görüşüyordu.

Paris'ten gelen haber büyük sansasyon yarattı; muhtelif partilerin liderleri konferanslar düzenlediler, krizin kapıda olduğu ve eylem vaktinin geldiği düşünöldü. Kont Széchenyi delegelere palatine toplu halde giderek isteklerini krala onun aracılığıyla iletmelerini teklif etti. Kontun önerisi reddedildi. 3 Martta Kossuth Majestelerine, sadece Macaristan'da değil Avusturya'da da derin etki yaratan bir konuşmayla fikirlerini beyan etti. Şunları söylüyordu:

“Macaristan hükümeti ile Avusturya imparatorluk hanedanı arasındaki ilişkilerle olduğu kadar iç işlerimizle de ilgili bir devlet sınavına girmeyi görevim addettim. . . . Ülkemizin gelecekteki anayasal mevcudiyetinin, sadece kralımızın egemen olduğu her yerde kendisini hükümetin anayasal formlarıyla çevrelemesi sayesinde güvence altına alınabileceği kanaatimi ifade ettim. . . . Bizim ve imparatorluğun konfedere (birleşik, bağlaşıık) insanların çıkarlarımızın ters düştüğü yerde, bağımsızlığımızın, özgürlüğümüzün ve refahımızın sadece ortak bir seçim bölgesi ve seçmenler temeli üzerinde güvence altına alınabileceğini de savundum. Viyana'daki hükümetin içler acısı menşei ve bürokratik sisteminin gelişimi konusunda genel bir araştırma yaptım. Sizlere onun zayıflatılmış gücünün dokusunun komşularımızın boyun eğdirilmiş, zapt edilmiş özgürlükleri üzerinde nasıl şahlandığını hatırlattım. Bu öldürücü hükümet mekanizmasının eserlerini yeniden saydığım zaman ve olayların, geleceğin tarihini gözler önüne serdiği yaşam kitabına bakarak, gerçeğin ve hükümdarlık ailesine sadakatin içtenliğiyle, hükümet sistemini anayasal bir temel üzerinde ıslah edecek ve tahtı insanların özgürlüğü üzerine kuracak kimsenin Habsburg hanedanının ikinci kurucusu olacağını telaffuz ettim.

Bu kelimeleri telaffuz ettiğimden beri, devlet idaresi tarafından ayakta tutulan tahtlar yıkılmıştır ve sadece birkaç ay geriye gidilirse, bunu düşleyemeyecek halde bulunan uluslar özgürlüklerini geri kazanmıştır. Ancak *bizler* üç aydır devamlı olarak Sisyphus'un taşını yuvarlıyoruz ve ruhum, böylelikle etkilenmeden kalacağımızı düşünmekten umudu kesmeye benzer bir duyguyla sıkılıyor. . . .

Ağır bir lânetin boğucu dumanı üzerimize çöküyor ve Viyana kabinesinin mahzeninden dışarı yükselen öldürücü bir rüzgâr duyularımızı uyuşturarak ve ulusal ruhumuz üzerinde kuvvet kırıcı bir etki uygulayarak hızla geçip gidiyor. Ancak şimdiye kadar, Viyanalı sistemin ölkemize onarılamaz hasar vermiş olduğunu fark

ettiğimden, anayasal ilerleme güvence altına alınmadığından, üç asır boyunca imparatorluğun mutlakıyetçi hükümeti ile Macaristan'ın anayasal varlığı arasındaki mücadele asla uzlaştırılmamış olduğundan ve bu temel nedenlerden biri ya da diğeri terk edilmeden asla uzlaştırılmayacağından dolayı endişe duymuşken, şimdi korkularım sadece bunlardan ibaret değildir. Viyana'nın devlet konseylerinde hâkim olan atıl bürokratik politika imparatorluğu yıkıma götürecektir ve sevgili hanedanımızın varlığını tehlikeye atarken aynı zamanda kendi gelişimi için güçlerinin ve kaynaklarının tümüne ihtiyaç duyan bizim ülkemiz üzerine muazzam fedakârlıklar ve sonu gelmez bir felâketler dizisi yükleyecek diye endişeliyim. Bana göre meselelerin şu anki görünümü budur ve aslında saygıdeğer üyelerin dikkatini ülkemizi tehdit eden felâketlere çekmeyi zorunlu görevim sayıyorum. . . . Politik değişimler meydana geldiğinde ve barışçıl bir düzenleme için süre geçmiş olduğunda; kalıp değiştirilemez biçimde döküldüğü ve insanların temsilcilerinin özgür ve sadık hislerine ifade hakkı vermeyi ihmal etmiş olduğumuz zaman; meseleler sadece, sonunu yalnız Tanrı'nın önceden görebileceği teslimiyet ve fedakârlıklar arasında seçim yapmamız gereken şekilde karmakarışık olduğunda – o zaman pişmanlık için çok geç olacak ve her şeye gücü yeten Tanrı avarelikle boşa harcanan anları geri veremez. Benim şayet bir vatansever olarak bu geç gelen pişmanlıkta pay sahibi olmam gerekirse bile en azından bir Delege olarak görevimde yanlış yapmış olmayacağım.” (Moore, 1895: 112-113)

1.5.2. 13 Mart Viyana Ayaklanması

Konuşmasına son verirken büyük coşkunluk arasında krala hitaben bir beyanat okudu. Macaristan açısından gerekli reformların sadece insan çoğunluğuna karşı duyarlı ve sorumlu, dış etkilerden bağımsız ulusal bir hükümet vasıtasıyla başarılacağı fikri ve her reform tedbirinin temel ve zorunlu garantisi olarak ileri sürdüğü sorumlu bir Macar bakanlığı önerisi delegeler tarafından alkışlar arasında onaylanarak aristokratlara sunuldu (Moore, 1895: 113-114). Avam kamarasının semt

toplantısında sunduğu tarihsel önem taşıyan önerisinde, henüz üstü kapalı bir şekilde de olsa, Macaristan'da genel vergi yükümlülüğü, politik hak eşitliği, halk temsilciliği, bağımsız ulusal hükümetin gerçekleştirilmesi taleplerini dile getiren Kossuth bunlarla yetinmedi. İstemlerinin duyurulmasına dış politik değişimlerin olanak sağladığının bilinciyle Habsburg İmparatorluğu'nun hükümdar vilayetleri için de anayasa yapılması çağrısında bulundu (Hermann, 25 Eylül 2008). Devrimi getirecek konuşma, basın özgürlüğü ile sansürün kaldırılması; feodal hakların feshi; davalar için seçilmiş jüri heyeti; ulusal banka, ordu ve savunma sistemi; siyasî suçluların özgür bırakılması; Macaristan ile Transilvanya'nın birleştirilmesi gibi kapsamlı reformlarda da ısrarlıydı (Sisa, 1995: 146). Aynı gün palatin, hükümeti liberal taleplere rıza göstermeye teşvik etmek üzere acilen Viyana'ya gitti. Paris'teki devrimin haberi Avusturya başkentinde büyük galeyana yaratmış, tahviller yüzde yirmi düşmüştü. Pozsony'den de benzer olaylara dair raporlar ulaştınca heyecan eyleme dönüştü. Ulusal ve özgürlükçü hislerin yıllardır çok güçlü olduğu Avusturya'da devrim, 13 Martta Viyana'da patlak verdi. Metternich Fransa Kralı tahttan düşer düşmez tenkitlerle karşılaşmıştı. Kossuth'un konuşmasının binlerce kopyası başkent çapında dağıtılmak suretiyle, üniversite öğrencileri önderliğinde, insanlar basın özgürlüğü ve anayasa talebinde bulundular. Ayaklanmayı kuvvet kullanarak bastırma amaçlı kısa ve düzensiz girişimi, baskıcı siyaseti imparator tarafından destek görmeyen Prens Metternich'in istifası izledi.²⁰ İmparator ise imparatorluk için bir anayasa çerçevesi çizme yönünde heyet toplama maksadını duyurdu (Moore, 1895: 114; Tekindağ ve diğerleri, 1974: 638). Paris devrimi iktidar sahiplerini ürkütmüştü. Üstelik Avusturya malî bunalım içindeydi. Şartlar böyleyken cereyan eden Viyana'daki kaynaşma imparatoru Avusturya halklarına anayasa vaat etmeye mecbur bıraktı (Hermann, 25 Eylül 2008). Mutlakiyetçilik sistemi silinip süpürüldü (Eckhart, 1949: 200). Viyana ayaklanması, Pozsony'deki olayların gidişatına yönelik ve Kossuth'un anayasa çağrısından kaynaklanan, bu çağrı lehine bir tepki şeklinde değerlendirilebilir (Moore, 1895: 114; Hermann, 25 Eylül 2008). Paris Şubat olaylarının ve ekonomik zorlukların etkisi de göz ardı edilmemelidir (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 638).

²⁰ Metternich bir çamaşırçı arabasına gizlenerek Londra'ya kaçtı (Üçok, 1961: 163).

1.5.3. 15 Mart Peşte Hareketi

Asillerden başka çoğu yirmili yaşlarda bir grup radikal devrimci entelektüelin de Macar davasına çok önemli katkı sağladığını belirtmek gerekir. Bunların arasında on dokuzuncu yüzyılın en büyük Macar ozanı Sándor Petöfi'nin arkadaşı ve Macaristan'ın en popüler romancısı Mór Jókai, tarihçi Pál Vasvári, parlak gazeteciler József Irinyi ile Albert Pálffy, ayrıca 1848'de radikal Solu oluşturan diğer başka yazarlar, şairler, gazeteciler, üniversite öğrencileri bulunuyordu. Fransa'dan fişkırان kültürel ve devrimci gelenek bu şahıslar üzerinde en büyük tesiri yaratıyordu (Deme, 1972: 71-72). Viyana'dan ulaşan haberler Budin ve Peşte'deki genç aydınları harekete geçirdi. 15 Martta öğrencilerden, Peşte halkından, panayıra gelmiş köylülerden oluşan muazzam kitle genç yazarlar ve gazeteciler önderliğinde kan dökülmeden ülke kamu yönetiminin merkez idare organı olan ve kralı Budin'de temsil eden Umumî Valilik Şurasını (*Helytartótanács*) kendilerine katılmaya ikna ettiler (Tarhan, 19 Eylül 2008; Eckhart, 1949: 149). Eylem sansürün acilen kaldırılması ve bir ay süreyle şehrin idaresini üstlenecek Halk Güvenlik Komitesi'nin kurulmasıyla sonuçlandı. Bu komite Millet Meclisi ve yakın gelecekteki Batthyány hükümeti ile ulusal liderlik için rekabet edecek, rekabet ve devrimci ortam gereği Millet Meclisi halka o zamana kadarki en geniş hakları tanıyacaktı. Anarşi ve cumhuriyet kaygısı taşıyan Viyana mahkemesi ise radikallerin temsil ettiği daha büyük bir tehlikeyi önlemek için hakikaten ılımlı Batthyány hükümetine rıza gösterecekti (Deme, 1972: 72).

1.5.4. Macar Taleplerinin Kabulü

Viyana devriminin zamanlaması Macar liberal muhalefetinin son derece lehineydi. Zira Kossuth'un sunduğu önerenin gerçekleşmesi senatonun kabulüne bağlıydı. Oysa imparatorluğa sadık aristokratlar kendi kamaralarının toplanmasını imkânsızlaştırmak için akın akın Viyana'ya gitmeye başlamışlardı. Kossuth'un

amansız rakibi Széchenyi kralın tam yetkili komiserliğini üstlenmeyi ve askerî kuvvetle reformcu muhalefete karşı harekete geçmeyi dahi önermişti. Ancak Viyana devrimi durumu değiştirdi. 14 Martta soylular önerge teklifini onayladılar (Hermann, 25 Eylül 2008). Macar köylülerinin baskısı da Diyetin demokratik ve ulusal tedbirlerine esin kaynağı oldu (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 640). Krala sunulan bildiriye basın özgürlüğü, jüri tarafından yargılanma, Peşte'de Millet Meclisinin yıllık olarak toplanması konularında açıkça ısrar eden değişiklikler eklendi ve iki mecliste de alkışlarla kabul edildi. Bunu Macar mahkemesi aracılığıyla iletmek yerine doğrudan kralın önüne sermek üzere Kossuth'un üyesi olduğu bir temsilciler heyeti 15 Martta Viyana'ya doğru yola çıktı. Viyana halkı tarafından coşkuyla karşılandılar ve Majesteleri kendilerini sıcakkanlılıkla kabul etti. 17 Martta Pozsony'ye döndüler. Ertesi gün devrim tamamlanmış görünüyordu. Basın tümüyle özgür kılındı. Delegeler uygulamada, oylamanın artık iller tarafından değil; bir ilden, bir serbest şehirden ya da bir kilise biriminden gelen her delege tarafından bireysel birer özgür oy kullanmak suretiyle yapılacağı yapıtaş bir topluluk oluşturdular. Aristokratlar diğer meclisin onaylamayı uygun gördüğü ne varsa itirazsız kabul ettiler. Lortlara tazminat verilerek tüm *urbarium* hizmetleri yürürlükten kaldırıldı. Temsil, vergilendirme, toprak mülkiyetleri, ulusal bir savunma organizasyonu (gerçekte böyle bir organizasyon krallığın her bölgesinde kendiliğinden bulunuyordu) gibi çeşitli temel sorunları ele almak için derhal karara varıldı (Moore, 1894: 114-115). 15 Mart Peşte hareketi de Macar taleplerin kabulüne yönelik olumlu etki yarattı (Hermann, 25 Eylül 2008).

1.5.5. Daha İleri İmtiyazlar

Ne var ki, 20 Marta kadar ülkedeki normal hükümetin varlığı sona ermiş, Budin ve Peşte dâhil daha büyük şehirlerde yukarıda bahsettiğimiz güvenlik komiteleri yönetim işlerine bakar olmuştu. Devrim çok geçmeden liderlerinin kontrolü dışına çıkmıştı. 23 Martta Pozsony Millet Meclisi sorumlu bir bakanlık yasa

tasarısını onaydan geçirdi. Batthyány acilen ve üyelerin adlarını krala sunmadan, bir kabinenin oluşumunu ilan etti. Söz konusu kabinede kendisi başbakanlığı, Kossuth maliye bakanlığını, Deák adalet bakanlığını üstlenecekti. Bu apar topar oluşumun nedeni önceki akşam Peşte'deki güvenlik komitesinden alınan bir mesajdı. Mesaja göre, 24 saat içinde bir bakanlığın kurulacağı açıklanmazsa ulusal muhafızlar Budin'deki cephaneliğe saldıracak ve Peşte'de gecikmeden toplanmak üzere ulusal bir kongre yapılması için emir vereceklerdi. Esasen, benimsenen geçici basın yasasından büyük ölçüde rahatsızlık duyan Peşte cumhuriyetçileri Pozsony Millet Meclisinin makbul bir topluluk olmadığını, oysa daha enerjik faaliyetlere ve tedbirlere muhtaç bulunulduğunu belirtmişlerdi bile. Kossuth da şimdilik onların gözünde popülerliğini yitirmişti. Pozsony'de insanlar imparatorluk armalarını iş yerlerinden sessizce söküp kapı ve parmaklık üstlerindeki siyah-yeşil şeritlere dokunmazken; Peşte'de armaları yırtıp sokaklara attılar, kapıları ve parmaklıkları ulusal kırmızı, beyaz, yeşil renklerine yeniden boyadılar. Kont Batthyány, bakanları ve tasarı için kraliyet onayını almak; Deák ve Prens Eszterhazy de aynı şekilde verilmesini bekledikleri taviz konusunda ısrar etmek için derhal Viyana'ya gittiler. Peşte'deki olayların seyri kralın tereddüt ve isteksizliğine galip geldi. 31 Martta palatin Pozsony'ye, dil konusunda zoraki bir rıza gösterse de Millet Meclisinin tüm taleplerini kabul eden bir kraliyet mesajı ulaştırdı. 11 Nisanda kral Meclisi bizzat feshetmek için Pozsony'ye geldi ve oturumlar sona erdi (Moore, 1895: 115-116). Saray Avusturya ile Macar hükümeti arasındaki yetki çakışmasından korktuğu halde, hasta ruhlu fakat iyi niyet sahibi kral tarafından gönülsüzce onaylanan Batthyány'nin ataması kararı değiştirilemezdi. Zira atama meşru yolla değilse bile kanun dairesinde yapılmıştı ve Sınıflara hâkim olan hava aksi bir öneriyi olanaksız kılmaktaydı. Hatta Meclisteki daha radikal grup Batthyány göreve getirilmezse palatin István'ı kral ilan etmeye hazırdı (Eckhart, 1949: 201).

Millet Meclisi, idareyi Peşte'deki radikal harekete kaptırmamak ve tüm ülkede köylü arasında beliren huzursuzluğun isyana dönüşmesini önlemek adına yeni kanunlar üzerinde hummalı bir çalışmaya girerek üç hafta içinde liberal programı oluşturmuştu. Yavaş yavaş yürürlüğe sokulması için Széchenyi'nin on yıllara ihtiyaç

gördüğü program, gelecekteki Avusturya-Macaristan “itilâfi”ndan sonra elli yılı aşkın bir süre daha meşrutî idarenin temeline yerleşecekti (Eckhart, 1949: 201).

Kossuth Viyana olaylarının değiştirdiği atmosferden en çok serfleri özgürleştirme konusunda yararlandı. Kendi deyimiyle “yarım milyon asilden ibaret milletin sayısını on üç milyona çıkarmak için” fırsatı yakalamıştı. Her an sarayın emellerine alet olabilecek serflerin Macaristan’ın tepesinde Damokles’in kılıcı gibi hazır beklediğini önceden beri biliyordu. Saray tarafından azat edilirlse Habsburg birliğine girmelerinden, dolayısıyla Macaristan ile birlikte ulusun da ebediyen ortadan kalkmasından endişeliydi. Ne pahasına olursa olsun bu silâhı, esasen yaşlı danışmanlarının kullanamadıkları yönetimin elinden almak istiyordu. Ekonomik durum da serfliğin kaldırılmasını gerektiriyordu. Angarya ile yapılan tarım, Avusturya’nın yapay yollarla geliştirilmiş sanayisine direnemez, kölece çalışmakla ulus zenginleşmezdi. 18 Martta ilga edilen *urbarium*dan sonra serflik sorununu da istediği yönde çözümleyen Kossuth, siyasî hedefine tam anlamıyla erişti. Özgürlüğünü hanedana değil Kossuth’a borçlu olan ve o dönemden itibaren kendisine hayranlık duymaya başlayan halk artık Viyana’ya dayanmıyordu (Eckhart, 1949: 201-202).

Bağımsız ve sorumlu hükümetin kurulması, serfliğin kaldırılması, genel vergi yükümlülüğü, her mezhepten insana yönelik kanun önünde hak eşitliği, tüm bireyler için kişisel özgürlükler ve halk temsilciliğini esas alan parlamentonun kurulması, Pozsony parlamentosunun kral tarafından onaylanan kanun maddeleri idi. Feodal bir devlet olan Macaristan’ı burjuva türü bir devlete dönüştüren Nisan yasalarının hazırlanmasında Kossuth büyük rol üstlendi (Hermann, 25 Eylül 2008; Deme, 1972: 71; Eckhart, 1949: 204). Millet Meclisi ve Macar ulusunun büyük çoğunluğu tarafından desteklenen Kossuth, Deák ve Batthyány önderliğindeki bir grup liberal asilin Meclis aracılığıyla yürüttüğü büyük sosyal değişim, sosyal reformların yanı sıra Macar ulusal haklarının Viyana’ya karşı savunulması görevini de başarıyla yerine getirecekti (Deme, 1972: 71). Artık Habsburg İmparatorluğu’na sadece ortak hükümdar kanalıyla bağlı kalan Macaristan’da yaşanan devrimci dönüşüm, parlamentonun yasama gücü ve kralın onayı sayesinde bir bakıma meşru olarak gerçekleşti. Kazanımlar kanunî yollarla bir daha geri alınamazdı (Tarhan, 19 Eylül

2008). Bununla birlikte imparatorluk sarayı ile monarşiyi yöneten idarî ve askerî aristokrasiye göre, Macarlara tanınan haklar ancak başka çare kalmadığı için verilmiş geçici ödünlerdi (Tarhan, 19 Eylül 2008). Halk temsilcisi parlamento ise olağanüstü koşullar nedeniyle yeni hükümetin kurulmasından sonra seçildi (Tarhan, 19 Eylül 2008).

Macarların ikinci Altın Mühür olarak andıkları kapsamlı devrim beyannamesi (fermanı) da kralın onay verdiği eylem ve yasalar arasında geliyordu. Bu eylem yürütme gücünün kullanılacağı sorumlu bir bakanlık kurmanın yanı sıra, palatine kral naibi unvanını ve Macaristan dışında ordunun kumandası hakkını veriyordu. Ayrıca kralın yokluğunda, kilise ve devletin belirli yüksek mevki sahiplerinin atanması durumu hariç, tüm kraliyet güçlerini kullanabilecekti. Peşte’de Millet Meclisinin her yıl toplanmasını, Alt Meclis üyelerinin üç yılda bir seçilmesini sağlıyordu. Hırvatistan temsilcilerinin sayısı on sekize çıkarılmak suretiyle yeni bir temsil ilkesi getirilirken, tüm Macar Krallığı’nın toplam vekil sayısı 446 olarak sabitleştirildi. Macaristan vatandaşı olan, belirli suçları işlememiş bulunan, çeşitli gelir gruplarından herkes; bir fabrika ya da dükkân sahibi her üretici ve ticaret adamı; en az bir yardımcı veya çırak çalıştıran her esnaf; meslek sahibi tüm kişiler genel olarak oy kullanabilecekti. Tüm sınıflar için eşit vergilendirme getirildi, öşür vergileri kaldırıldı. İlçelerin daha önce sahip bulunduğu özerklik hakları yeni sistemle çelişmekteydi. İlçe idaresi geçici olarak komitelerin kontrolüne bırakıldı. Millet Meclisi delegelerinin bundan böyle kendi seçim bölgelerinden gelen talimatlara göre davranmamaları sağlandı. Tüm dinler eşitlik zemini üzerine oturtuldu. Macar bayrağı Macar kan ve damarlarıyla beslenecek ve dalgalanacaktı. Macar askerî sınırlarının sınır askerleriyle birlikte Macaristan harbiye bakanının yetkisine devredilmesi tavizler ya da gerçekleştirilmesi beklenen talepler arasında belki de en önemli, en zor olanıydı. Ancak Avusturya kritik durumda bulunuyordu. İmparatorluğun Lombardiya-Venedik Krallığı’nda isyan başlamış, imparatorluk askerî kuvvetleri Milano’dan püskürtülmüştü. 10 Nisanda tüm Macar birliklerinin Lombardiya’dan geri çekilmesi talebiyle Peşte’de bir halk toplantısı yapıldı. Şimdi Macaristan’ın dilediği imtiyazlara direnmenin sırası değildi. 14 Nisanda bakanlık üyeleri Peşte’de büyük ilgiyle karşılanarak Macar başkentinde görevlerine başladılar (Moore, 1895: 116-117).

1.5.6. Batthyány Hükümeti ve Nisan Yasaları

Radikal entelektüellerin etkisini aza indiren Batthyány hükümeti döneminde sadece birkaç radikal, hükümetin ezici çoğunluk sağladığı ilk temsilci Meclise seçilmeyi başardı.²¹ Kelimenin on dokuzuncu yüzyıl başındaki anlamı itibariyle en iyi, liberal deyimiyile tanımlanabilecek hükümet, herkes için kişisel özgürlükleri destekliyor fakat ülkenin yetişkin erkek nüfusunun ancak yarısına hitap eden mülkiyet sınırlamaları temelinde oy hakkı getiriyordu. Basın özgürlüğüne inanıyor fakat asılsız haber ihtimaline karşı tatminkâr bir teminat verebilecek gazetelerin kuruluşuna müsaade ediyordu. Din özgürlüğü tüm Hıristiyan mezheplere uygulanmak üzere fakat Yahudiler aleyhine yorumlanıyordu. Hepsinden önce yasallığı korumayı isteyen Batthyány hükümeti, feodalizmin kaldırılmasıyla Macaristan'ın Habsburg Monarşisi'ndeki ayrıcalıklı konumunu garanti altına alarak kralın onayladığı Nisan yasalarına dayanıyordu (Deme, 1972: 72-73). Nisan yasaları, diğer ifadesiyle yeni liberal teşkilat-ı esasiye kanunu ise aceleyle hazırlandığını her haliyle belli ediyordu. Başarılar milliyet ayrılığına bakılmaksızın tüm ahaliye mal edilmekle birlikte, 1848 yasama faaliyeti ulusal anlamda radikaldi. Daha uygar Macarların, kendi dillerinin genel yaşamın her alanında sınırlanmadan geçerli kılınmasını haklı olarak isteyebileceği inancıyla, diğer ulusların dil yönünden hukuku belirlenmemişti. Yeni devlet hayatında Macaristan'ın konumunun diğer Habsburg bölgelerine göre ne şekil alması gerektiği de belirtilmemişti. Maliye ve harbiye bakanları dâhil bakanların yetkileri sınırlandırılmamıştı. Gericiliğe eğilimli saray çevreleri bu durumu derhal istismar ettiler. Yasama hareketinin, çoğu küçük asili maddeten mahva sürükleyen hükümleri belki de en aceleye gelen ve isabetsiz olanlardı. Arazi sahiplerine öşür ile yapılan tüm teslimat kaldırılmıştı. Gerçi tazminat konusu “ulusal şerefın savunma kalkani” korumasına alınmıştı ama ihtilâl karışıklığı

²¹ Yeni hükümet, Meclisin her türlü görüşten parti unsurunu barındırmakla beraber çoğunlukla ılımlılardan kuruluydu. Deák, Széchenyi, Eötvös, Klauzal ve sarayla ilişkisini koruyan Pal Eszterhazy yanında, liberallerden yalnızca maliye bakanı Kossuth ile içişleri bakanı Bertalan Szemere'nin daha radikal bir cepheyi temsil ettiği de söylenebilir (Eckhart, 1949: 202).

içinde sorun tekrar görülebilemedi. Her şeye rağmen ayrıcalıklı zümrelerin galeyan günlerindeki akıllıca tavırları, Macarlığın her tabakasında müstakbel gelişime yönelik duygu birliği temelini atmıştı (Eckhart, 1949: 203-204).

Öte yandan Avusturya ile mevcut bağları sadece özel bir birlik vasfına indirgeyen (Deme, 1972: 71), yasalarda geçen özerk devlet statüsünde varlığını oluşturmaya kararlılıkla girişen yeni hükümetin, neredeyse tamamen boşalmış bir devlet hazinesi devraldığı için, öncelikle malî özerklik güvencesini sağlaması gerekiyordu. Bakan Kossuth kısa süre içinde maliye işlerini sağlam temeller üzerine oturttu. Bu gelişimden hareketle egemenliğin ikinci önemli unsuru olan bağımsız Macar ordusunu örgütlemeye yöneldiler. Nisan yasaları bu sorunu ele almıyordu. Macar birliklerinin çoğu uzak Habsburg vilayetlerinde hizmet verirken ülkede daha ziyade yabancı askerler konuşlanmış bulunuyordu. Buna bağlı olarak, yerel asayiş sağlayan millî muhafızları örgütlemek suretiyle ilk adımı attılar. Ülkede konuşlanmış askerler kralın rızasıyla hükümete sadakat andı bildirdiler. Mayıs ortalarında başlayan asker toplama girişimi yılın ikinci yarısında bağımsız Macar ordusunun kurulmasıyla sonuçlandı. Silâh yapımı, cephane donatım nakliyatı ve takviyesi örgütlendi. Altı ay içinde büyük devletlerinkine eş düzeyde ve onlarla rekabet edebilecek bürokrasi ile ordu âdeta yoktan var edildi. Dış politikada hareket alanını genişletmek isteyen Macar hükümeti Alman Parlamentosuna ittifak önerdi. Ancak 1848 sonbaharında birlik çabaları çıkmaza girince, misillemeye hazırlanan Habsburglar karşısında Macaristan tecrit edilmiş halde tek başına kaldı. Başlangıçta azınlık hareketlerini gizlice destekleyerek Macarlara zorluklar çıkaran Habsburg yönetimi, imparatorluğun diğer yerlerinde patlak veren yığın hareketlerinin üstesinden gelince aşağıda değineceğimiz gibi açık saldırıya geçecek, Hırvatistan'ı Macaristan'a saldırmaya ikna edecekti (Eylül 1848) (Tarhan, 19 Eylül 2008).

1.6. MACAR İHTİLÂLİNİN SAVAŞA DÖNÜŞÜMÜ VE BAĞIMSIZLIĞIN İLANI (1848 – 1849)

1.6.1. Milliyetler Sorunu

Henüz başarıya ulaşan devrim sadece ulusal birlik konusunun başlangıcına işaret etmiş; yeni hükümet tam anlamıyla kurulmadan ufukta bulutlar belirmeye başlamıştı. Macaristan birlik konusunu tek başına halletmeye çalışırsa ırkların çeşitliliği ve Macarlıkla Slavlık arasındaki eskiye dayalı çatışma nedeniyle zorluk yaşayabilirdi. Hâlihazırda, hükümdara Macaristan Kralından ziyade Avusturya İmparatoru gözüyle bakan, kendi ulusal teşkilat fikirleri adına Macarların ulusal emelleri aleyhine imparatora yardım sağlamaya hazır bulunan tebaayla uğraşıyordu. Hırvatistan, Slavonya, Sırbistan, Bosna, Karniola, İstirya, Karinthia (Karintiya) ve Dalmaçya'yı birleşik bir Slav Krallığına dönüştürme planları yapan, Hırvatistan'ın bağımsızlığı sloganını taşıyan İliryalı parti yıllardır faaliyet gösteriyordu. Partinin fikirleri bir zamanlar Avusturya tarafından rağbet görmemişse de, Macar milliyetçileri için daima tehdit oluşturmuş, bu bakımdan Avusturya hükümeti parti ve hareketlerini olumsuz karşılamak yerine cesaretlendirmişti (Moore, 1895: 117-118). Macar olmayan unsurlar Macaristan'daki dönüşümü lehte algılamıyor, ulusal zıtlıklar saray camiası ve kamarillanın (tahtın arkasındaki gücün, perde arkasından idareyi üstlenenlerin) yürüttüğü ikiyüzlü siyasetle kızıştırılıyordu. Bu ikiyüzlü siyaset, zorla kabul ettirilmiş saydığı liberal teşkilat-ı esasiye kanunu adı altındaki imtiyazları geri almak için uygun fırsatı kolluyordu (Eckhart, 1949: 202, 205).

1.6.2. Hırvatistan Meselesi ve Ban Jellacsics

29 Mart 1848 gecesi Viyana'ya Hırvatistan, Dalmaçya ve Slavonya Krallıklarından bir temsilciler heyeti ulaştı. Yaşamlarını Macar hükümdarlığı yönetiminde sürdürme arzularını itiraf etmekle birlikte, egemen hanedana sadık kalma ve Avusturya İmparatorluğu'nun bütünlüğünü koruma dileklerini bildirdiler. Macarlarınkine çok benzeyen imtiyazlar istediler ancak hemen hemen hepsi, Baron Jozsef Jellacsics (Jellachich)'in Hırvatistan, Slavonya, Dalmaçya Birleşik Krallığı'nın *banlığına*²² getirilmesi hariç, Macaristan'ın ulusal talepleriyle bağdaşmamalarından dolayı reddedildi. Ne var ki ret cevabı, sadece Hırvatların Macarlara beslediği düşmanlık ateşini körüklemeye yaradı. Bu Slav krallığında cereyan eden olaylardan ciddi endişe duyuluyor, Hırvatistan meselesi yeni Macar ulusu için yaşamsal önem arz ediyordu. Zira Macaristan'ın üzerinde hak iddia ettiği Adriyatik'teki kıyı şeridinin kontrolü Hırvatistan'ın elindeydi ve Macar ulusal ticareti risk altında bulunuyordu. Macaristan bu bölgedeki Fiume limanını büyük bir ticaret merkezi olarak değerlendirmeyi umuyordu. Limanı kendi taktığı başka bir adla anan Hırvatistan ise Peşte ve Fiume arasındaki geçit durumundaydı. Yeni *ban* ayrıca devlet konsey üyesi seçilerek imparatorluk ordusunda hemen hemen benzeri görülmemiş biçimde, çok sayıda kıdemli subayın başında albaylıktan korgeneral rütbesine terfi ettirildi. Hırvat bir subayın oğlu olan Jellacsics hem zihnen erken gelişmişliği hem de bölgesindeki yiğitliğiyle imparatorluk ailesinin çoktandır dikkatini çekmişti. Avusturya askeri olarak gösterdiği sadakate Macar üstünlüğüne karşı kararlı bir düşmanlığı ekledi (Moore, 1895: 118-119).

Hırvatlara devrimin kazanımlarıyla ilgili önerilecek avantajlara, ulusal izinlere karşılık Macar sorumlu vekillerinin Hırvatistan ve Slavonya ile arayı düzeltmesi halinde Avusturya'ya yönelik bir Macar tehlikesi ortaya çıkabilirdi. Kolowrat Mart ayında tehlikenin önlenmesi için devreye girdi. Eckhart'a göre

²² Slavonya ve Hırvatistan'ın zaptından sonra Macar kale teşkilâtı buralarda da kurularak Drava-Sava arasındaki krallık kale sisteminin başına *ban* unvanlı ayrı bir memur getirilmişti. *Ban* adaleti sağlar, krala ait gelirleri gözetir, mıntika askerlerini sevk ve idare ederdi. Krallık kale malikânelerinin birbirleriyle bağı, *banın* emrine verilen arazide, serbest emlak sahipleri tarafından kırılmadığından krallık daha da güçlenmişti (Eckhart, 1949: 50).

Jellacsics, Kolowrat'ın önerisiyle 23 Martta Macar Kutsal Tacına bağlı ülkelerin aralarında anlaşmalarını engellemek göreviyle *banlığa* getirildi. Yeni *ban* derhal Macaristan aleyhine en olumsuz şekilde faaliyete geçti. Macar hükümetinin hatta palatinin emirlerine aldırılmayarak Macar İhtilâlinin altüst ettiği Macar-Hırvat ilişkilerini Hırvat ulusal özerkliği (muhtariyeti) esasına göre yeniden düzenlemeyi hedefliyor, sadece ve direkt kraldan veya Büyük-Prens Ferenc Karoly'den talimat almak istiyordu. Savaş meselelerinin Viyana'da merkezîleştirilmesi isteminde bulunması, Hırvat ulusal taleplerinin ardında Habsburg Monarşisi birliğine hizmet düşüncesinin yattığını gösteriyordu. Mayısta Avusturya harbiye bakanlığına atanan, kamarillanın ana dayanaklarından Latour, *banın* köylü isyanı bahanesiyle başlattığı silâhlanmayı el altından etkin biçimde destekleyecekti (Eckhart, 1949: 205).

Kossuth, Millet Meclisinde delege olmadan önce ve İliya hareketi doruk noktasındayken Peşte ilinin genel meclisinde Macaristan ve Hırvatistan arasında yasal bir ayırım uygulamasını önermişti. Daha sonra belirteceği üzere, önerisi genel hoşnutsuzlukla karşılandı, en iyi arkadaşları dahi kendisine gücendiler. Macarlar Hırvatistan üzerindeki nüfuzlarından vazgeçmeye niyetli değillerdi. Macar ulusunun bakış açısına göre güçlerini zorbaca kullanmamışlardı. Ulusal birlik her yerde, Transilvanya, Slavonya ve Hırvatistan'da olduğu kadar Macar illerinde de yerel bağımsızlığın sınırlandırılmasını gerektiriyordu. Millî bağımsızlıklarını baskı altına almanın telâfisi olarak Macaristan Hırvatlara devrimin kazanımlarına tam katılım önerdi. Ferdî yönden kendilerine daha önce hiç sahip olmadıkları kadar geniş bir özgürlük ölçüsü sundu. Macaristan tarafından bağışlanan özgürlük lütfünü reddedip mutlakîyetin boyunduruğu altına girmelerini akıl almazdı. Böyle bir hareket sadece kavram yanılığının değil aynı zamanda isyankâr bir ruhun da kanıtı sayılırdı ve mümkünse barışçıl yöntemlerle buna direnmeliydi. 1848'de Kossuth'un fikri de aynı doğrultuydu. Hırvatlar ise farklı düşünüyordu. Duyguyla yönetilen dünyada esasen benzer yönleri gerektiren politik birlik, sadece kısmen bir mantık ya da ortak çıkar meselesiydi. Ulus deyince ırk, dil ve inanç benzerliğinden gelen duygu topluluğu anlaşılmalıydı. Aksi halde uyum sağlanabilir ancak birlik olmazdı. İsteksiz bir alıcıya dayatılan fayda ya da menfaat, muhtemelen onda minnettarlık yerine kızgınlık uyandıracaktı. Bu ruh hali içinde Hırvatlar Macar tekliflerini geri ittiler. Irk, dil ve

din bakımından taşıdıkları farklılıkların yanı sıra, daima azınlıkta bırakılacakları Macar Millet Meclisine bağımlı kalmak fikri de hoşlarına gitmiyordu. Dolayısıyla Hırvat yetkilileri, Peşte'deki hükümetin Macar devlet organlarıyla haberleşmeleri yolundaki emrini reddetti. Bunun üzerine Macar hükümetinin ricasıyla Hırvat *ban*ına kral naibinin emri altına girmesini ileten bir imparatorluk direktifi ulaştı (Moore, 1895: 119-120).

İmparatorluk hükümetinin buradaki amacı muhtemelen mevcut Macar bakanlığının düşmesine neden olabilecek herhangi bir krizi önlemektir. Genelde devrimci hareketlere tepki duymanın yanı sıra büyük toprak sahiplerinin gelirlerini engelleyen Macar liberallerine karşı olumsuz hisler besleyen Avusturya'nın İngiltere büyükelçisi Lord Ponsonby tarafından sarf edilen sözcükler de Avusturya mahkemesinin niyetleri kadar dikkate değerdi. Lord cenapları, Macarların düzeni sağlayamayacaklarını bilmesi beklenen Hırvat *ban*ının sessiz bir başkaldırıyla yetinmesini öneriyordu. Krize sebebiyet verecek hiçbir girişimde bulunulmadığı takdirde Macaristan ve Hırvatistan arasında bir düzenleme yapmak için zaman kazanılacağını, Macarların iddia ettikleri haklardan vazgeçeceklerini umuyordu (Moore, 1895: 120-121).

Mayısta Avusturya kabinesi yeniden organize edilerek General Latour harbiye bakanlığına atandı. İmparatorluk mahkemesi ve saray Mayıstaki yeni Viyana İhtilâlinde kaçarak Innsbruck'a çekildiler. Palatin Macar hükümetinin kararıyla, silâhlanma faaliyetinden ötürü Jellacsics'in azlini sağlamak üzere Innsbruck'a gitti. Gelişmeler karşısında ılımlı ve niyetlerinde dürüst olan Ferdinand yeni yerleşime çok iyi intibak edemedi. İmparator Macaristan'a sağladığı ayrıcalık taahhütlerine sadık kalmaya hazırlanırken mahkeme ve kabine imparatorluğun üstünlüğünü tekrar tesis etmek üzere harekete geçtiler. Hırvatistan'daki olayların seyri de tasarılarının başarısına yön verdi. 16 Mayıs'ta Macar kral naibinin Zagreb'a gönderdiği iki emir, *ban* araya girmese, insanlar tarafından imha edilecekti. Nitekim naip ve bakanlarının portreleri yetkililerin rızasıyla meclis önündeki meydana halk tarafından yakıldı. Jellacsics gayrimeşru yolla Eyalet Meclisi toplayarak karar aldı ve Hırvatistan'ın Macaristan'dan ayrıldığını, doğrudan Viyana'ya bağlandığını ilan etti. Palatinin aracılığıyla gündeme gelen, Ferenc Karoly'nin 29 Mayıs tarihinde kendisini

Batthyány ile Innsbruck'ta buluşurma, uzlaştırma davetine de katılmadı. *Banı* esasen destekleyen ancak isteklere uymamasına tepki duyan Karoly başkanlığındaki vekiller heyetinin kararlaştırdığı üzere Jellacsics'i asi ilan eden Ferdinand Zagrab'daki Hırvat meclisinin feshedildiğini açıkladı. Batthyány Peşte'ye dönünce azil haberini duyurdu (18 Haziran). Suçlamalara kulak asmayan Jellacsics, tutuklanması halinde İtalya'dan tüm Hırvat askerî birliklerini çağıracağı imasında bulundu. 29 Haziranda Lord Ponsonby, hükümetine yazdığı bir mesajda “*Banı* ve Hırvatların imparatorluğu kurtarmada fayda sağlayabileceği” tahminini iletliyordu (Eckhart, 1949: 205-206; Moore, 1895: 121). Üstelik Batthyány ayrıldıktan sonra Innsbruck'a geçen Jellacsics orada daima ilişkili olduğu Karoly ve tüm saray ileri gelenleri tarafından özel iltifatla karşılandı. Barışçı bir anlaşmaya varmak maksadıyla hakkında yazılmış olan azil beyannamesi yürürlükten kaldırıldı. Macar hükümeti müşkül duruma düşerken *banı* iyice cesaretlenip hırslandı (Eckhart, 1949: 206).

1.6.3. Radikaller ve Eşitlik Derneği

2 Temmuzda Peşte'de gerçekleşen yeni temsilci Meclisin ilk toplantısından sonra ılımlı hükümet karşısındaki muhalefet sesini daha da duyurmaya başladı (Deme, 1972: 73; Moore, 1895: 121). Petöfi çevresindeki radikal entelektüeller parlamentoda koltuk kazanamadıklarından liderlik benzer görüşlere sahip bir vekiller grubuna geçti. Bunların sayısı Meclisin düzenli oturumlarına katılan üç yüz civarındaki temsilci arasında elli kadardı ve Macaristan'daki ikinci en önemli radikaller grubunu teşkil ediyorlardı. Genellikle mülk sahibi asillerden oluşan parlamentodaki radikaller, geçmişleri itibariyle Petöfi'nin genç entelektüellerinden farklıydılar. Vatansever küçük asil ailelerden geliyor, 1848 Martı öncesinde de liberal muhalefete katılmış bulunuyorlardı. Ya Millet Meclisinde vekil ya da il idare sisteminde memur sıfatıyla seçimle ilgili işlerde tecrübe kazandıkları için politik arenaya yabancı olmayan bu politikacılar kendi radikal parti programlarını uygulamaya devam ettiler. Tipik bir radikal program, seçmenlere üzerinde ısrarla

durulan genel seçim hakkını sundu ve demokratik ilkelere aykırı olması nedeniyle Üst Meclisin feshi çağrısında bulundu. Muazzam kilise mülklerinin kamulaştırılmasını ve devlet destekli eğitim sistemini savundu. İdam cezası dâhil bedenî cezalara karşı tavır sergileyerek askerlik süresinin altı yıldan dört yıla indirilmesini destekledi (Deme, 1972: 73).

Bu vekiller Petöfi'nin arkadaş çevresiyle birlikte 1848 Temmuzunda Eşitlik Derneği adını verdikleri bir radikal kulüp kurdular. 1848 Macaristan'ında radikalizm ideolojisini aydınlatma açısından çok ileri giden kulüp kısa sürede devrimin en önemli radikal organizasyonu haline geldi. Batthyány hükümetinin kişisel özgürlükler ve sorumlu parlamenter hükümete dayalı liberal bir devlet yaratma amacından ziyade özgürlüğe ek olarak eşitliği vurguladı. Radikaller genel seçim hakkını ve mal varlığına bakılmaksızın tüm insanların kararlara katılım hakkını savundular. Demokrasiyi getirmede genel seçim hakkının tek başına yeterli olamayacağını fark ederek, çok yakın geçmişe kadar Macar toplumunun başlıca illetlerinden biri olarak kalacak sınıf önyargılarıyla savaşıma ve onları yok etme ihtiyacını saptadılar. Bu görüşler Eşitlik Deneğini Avrupa radikal demokratik hareketlerinin merkezine yerleştirdi (Deme, 1972: 73-74).

László Madarász başkanlığında haftalık olarak toplanan Eşitlik Derneği üyeleri ilk olarak gerçek basın özgürlüğünün sağlanması konusunu ele aldılar. Teminat ödemeleri şartının yürürlükten kaldırılmasını talep eden bir dilekçe Meclise sunuldu. Ricada bulunanlar başka hiçbir meslek grubuna böyle bir yükümlülük getirilmediğini, mevcut basın yasalarının gazeteci ve yazarları haksız yere ahlâken şüpheli varsaydığını, edebiyatçıların yeteneklerini özgürce kullanmaktan alıkonduğunu ve büyük kapitalistlerden çıkar ve para ummaya mahkûm edildiğini kanıtlamaya çalıştılar. Ne var ki Meclis taleple ilgili harekete geçmedi ve tüm devrim süresince basın yasaları değişmeden kaldı (Deme, 1972: 74-75). Dernek 6 Ağustos tarihli gündeminde yer alan bir başka konuyu savunmada ise başarı gösterdi. Uzun tartışmalardan sonra doğa kanunu, adalet ve eşitlik adına Yahudilere tümüyle eşit haklar verme yönünde bir önerge benimsendi. Bu önerge, birkaç gün önce radikal asil vekil Ödön Kállay tarafından sunulan, Yahudilere eşit haklar öneren bir yasa tasarısını destekledi. 28 Temmuz 1849'da Meclis "Macaristan sınırları içinde doğan

ya da kanunen yerleşmiş bulunan İnanç Mozağının her sakinine” tam ve eşit yurttaşlık hakları verdi (Deme, 1972: 75). Dernek üyeleri Temmuz ve Ağustos aylarında Meclise sundukları bir dizi yasa tasarısıyla, Nisan yasalarında ele alınmayan bazı feodal kalıntıların, feodalizmin son izlerinin yok edilmesi hususunda da kısmî bir zafer kazandılar. Mart hareketinin aktif katılımcılarından Pál Nyári, asil mülk sahiplerinin aynı ve hizmet yoluyla ödenen tüm vergilerinin para olarak ödenmesini önerdi. Madarász asillerin avcılık, balıkçılık tekellerinin; değirmen, kasap dükkânı, meyhane sahibi olma haklarının hükümsüz kılınması tavsiyesinde bulundu. Radikal gazetecilerden Mihály Táncsics köylülerin en ciddi şikâyetlerinden birini teşkil eden üzüm bağlarındaki aynı verginin kaldırılması yasa tasarısını öne sürdü. Eylül ortasında Kossuth tarafından gündeme taşınan Táncsics’in tasarısı onaylandı (Deme, 1972: 75-76).

Eşitlik Derneği başlangıçta iç sosyal reformlarla ilgilenmekteyken dikkatini Macaristan’ın Avusturya ile ilişkisindeki problemlere ve gelişmekte olan, yaz sonunda etkisini hissettiren karşı devrim tehlikesine çevirmeye zorlandı. 1848 ilkbaharında Macaristan içindeki başlıca tüm uluslar (Rumenler, Slovaklar, Hırvatlar, Sırp, vs.) özerklik ile ulusal varlıklarının tanınması taleplerinde bulundular. Hatta yedi yüz yıldır Macaristan’da özerk bir vilayete sahip bulunan, politik açıdan daha olgunlaşmış Hırvatlar yukarıda değindiğimiz gibi Macaristan’dan ayrılmayı, doğrudan Avusturya İmparatorluk Tacı altında yaşamayı istiyorlardı. Batthyány hükümeti Macar olmayan ulusların isteklerine rıza göstermedi, temsilcilerinin bazılarına karşı önlemler aldı. Durum hızla kötüye gitti ve yaz başında ülke iç savaşla karşı karşıya kaldı (Deme, 1972: 76). Karloca (Karlofça) patriğinin etkisiyle 13 Mayıs’ta toplanan ulusal Sırp kongresi Sırp istiklâlini ilan ederek millî voyvoda seçti. Jellacsics’e Macar hükümetine karşı savaşlarda yardım sözü verdi (Eckhart, 1949: 206). Mayıs’ta güney Macaristan’daki Sırp’larla Eflaklıların katıldığı bir isyan baş gösterdi. Macar ulusal kuvvetleri örgütlenmemiş bulunduğu için düşmanca hareket tehlikeli boyutlara ulaştı (Moore, 1895: 119). Balkanlılara özgü acımasızlıkla Macar topraklarını harap eden Sırp çetelerini imparatorluğun Belgrad konsolosu olan bir yarbay destekliyordu. Yarbayın Macaristan’a karşı Sırp’lardan faydalanma önerisi dikkate alınmıştı. Keza 15 Mayıs’ta Erdel Rumenleri kendilerini özerk ulus ilan

ederek Millî Meclis istediler ve Macaristan ile birliği reddettiler. Eylül tarihli ikinci bir toplantıda yalnız imparatora boyun eğeceklerini, Macar hükümetini tanımadıklarını bildirerek Macar mülk sahiplerini hedef alan imha savaşı başlattılar. İmparatorluk subaylarının yönettiği Rumen kuvvetleri Macar olan her şeyi yakıp yıkıyordu (Eckhart, 1949: 206-207). Güneyde Belgrat hükümetinin görevlendirdiği şahıslarca kışkırtılan heyecanlı Sırp köylüleri; Transilvanya'da Rumen köylüleri komşularına saldırarak vahşet örneği sergilediler (Deme, 1972: 76; Eckhart, 1949: 206). Sırp ve Rumen ayaklanmaları ciddi can ve mal kaybına yol açmakla birlikte, asıl tehlike, *ban* Jellacsics'in Peşte hükümetinin yetkisine karşı koyarak Macaristan'ı tehdit ettiği Hırvatistan'dan geliyordu. Ülkedeki Macar olanlarla olmayanlar arasında yaşanan çatışma 1848 İhtilâlinin en talihsiz gelişmelerinden biriydi. Esasen Macarları harekete geçiren de kendilerine direnen uluslarıinkiyle aynı milliyetçilik duygusuydu. Ulusların Peşte'de geri çevrildikten sonra Habsburglardan destek arayışına girmeleri makul karşılanabilirdi. Ancak Avusturya hanedanıyla aynı saflarda yer alınca Macarlara Macar özgürlüğünün düşmanıymış gibi göründüler (Deme, 1972: 76).

1.6.4. Savunma Gücünü İyileştirme Talepleri

Parlamento Temmuzun 11'inde ise unutulmayacak bir olaya sahne oldu. Kossuth, aşırı çalışma ve hastalıktan mecalsiz düşmüş halde, iki vekil yardımıyla sıralar arasından ilerledi. Kürsüye çıktığında coşkun alkışlarla selâmlanmasının ardından derin bir umut sessizliği geldi. Başlangıçta zayıf olan sesi söylev ilerledikçe güçlendi, belirginleşti. Gücünü yeniden toplamış görünen konuşmacı ulusal savunma hususundaki teklifini bildiriyordu. Tehlike altındaki ülkenin bağımsızlığını, onurunu ve özgürlüğünü korumak adına herkesin kanını son damlasına kadar akıtmaya hazır olacağına inandığını vurguladıktan sonra ülkenin içinde bulunduğu durumu kısaca tarif etti. Moldovia'ya, dostça mı düşmanca mı davranacağı şüpheli bir Rus ordusu girmişti. Ulus her türlü ihtimale hazırlıklı olmalıydı. Avusturya'nın tutumu da

dikkate alınmalıydı. Hırvatistan'daki karışıklıklar, Viyanalı bakanların Macaristan'ın kontrolünü yeniden ele geçirme planlarıyla açıkça bağlantılıydı. Bir yandan Avusturya ile ilişkiler, diğer yandan aşağı Tuna ülkelerinin durumu, Sırp, Hırvat ayaklanmaları, panslav propagandası ve diğer tepkisel hareketler ulus için yakın bir tehlikenin işaretleriydiler. Dayanılacak yabancı müttefikler de yoktu. İngiltere sadece kendi çıkarlarına uygun düşerse yardım edebilirdi. Fransız sempatisine bel bağlayan ve bunu elde eden Polonya'dan bir şey beklenemezdi. Almanya dayanışma yolunda ilk adımı atmış olmasına rağmen hâlâ var oluşun mücadelesini veren Frankfurt Meclisi yabancı güçlerle müzakereler için henüz yeterince olgunlaşmamış bulunuyordu. Bu tabloyu çizdikten sonra Kossuth, hükümete ordunun etkin kuvvetini 200,000 kişiye çıkarma, acilen 40,000 kişiyi teçhiz etme, kalanını gerek ülkenin güvenliği gerek ulusun onuru yararına mecburî olarak toplama yetkisinin verilmesini ve gerekli parasal yardımın sağlanmasını talep etti. Hemen bir delege ayaklarına kapanarak “Kabul ediyoruz” diye çığlık attı. Tek vücut halinde ayağa kalkan Meclis ise delegenin sözlerini tekrarlardı (Moore, 1895: 121-123). Kossuth sunduğu lâyhada kırk iki milyon florinlik bir ödenek isteminde bulunuyordu (Eckhart, 1949: 207).

Kossuth liderliğindeki devrimci parti hâlihazırda elde edilen bağımsızlık ölçüsünden hoşnut değildi. Macaristan'ın dışişleri özel yönetiminin kendi bakanları ve konsolosları aracılığıyla Macaristan tarafından üstlenilmesi gerektiğini savunan lider, hükümdarlığa sunduğu dilekçeye Batthyány ve Deák'ın itirazlarına rağmen bir değişiklik getirdi. Değişiklikte İtalya'daki savaşta imparatorluk hükümetine daha fazla yardım sağlanması için yerine getirilmesi beklenen bazı koşulları belirtiyordu. Bir yandan da bir ve iki florin değerinde banknotlar çıkararak malî planlarını uygulamaya koyuyordu (Moore, 1895: 123-124). Bağımsız maliyenin gerçekleştirilmesine büyük katkıda bulunan Kossuth önce çıkardığı faizli hazine bonoları ile ülke ekonomisini istikrara kavuşturmaya çalıştı. Sonra bağımsız banknot ihracı yöntemine başvurdu. Ticaret Bankasının 5 Ağustos 1848'de piyasaya sürdüğü ilk iki florinlik banknota, 1848 Eylülünden sonra çıkarılan diğer kâğıt paralarla birlikte “Kossuth bankosu” adı verildi. Hükümet parasızlık nedeniyle Avusturya'nın astronomik boyutlara ulaşan devlet borçlarından pay almayı üstlenmedi. Borç alırken

ülkeye sorulmadığı ve alınanların ülke için harcanmadığı bildirildi (Hermann, 25 Eylül 2008).

Macaristan'ın geleceğinin ülkenin askerî potansiyeline bağlı bulunduğunu takdir eden Meclis Kossuth'un taleplerine onay vermiş olduğu halde, hükümet daha sonra imparatorluk-krallık ordusundaki yeni erlerin yardımını sağlama düşüncesinden yola çıkarak bu konuda Meclisin rızasını almaya çalıştı. Ancak söz konusu ordu yalnızca hanedana sadık subaylarca yönlendirildiğinden Macar davasının yeni askerî kuvvetinin değeri hayli tartışmalı olacaktı. Nihayetinde yeni erlerin çoğunun Macar komutası, bayrakları, nişanları altında yeniden organize edilmesine rağmen hükümeti hiddetle kınayan, alenen suçlayan radikal vekiller 117 karşıt oy toplamayı başardılar. 226 vekil ise hükümetin yeni uzlaşma tasarısını destekledi. Ordu organizasyonuna dair tartışma sırasında radikallerinkine çok benzer tavır sergileyen Kossuth'un kabine üyesi olduğu halde hükümet önerisine katılmadığı açıklık kazandı. Dolayısıyla Kossuth ile radikal muhalefet arasında bir ittifak zemini gelişti (Deme, 1972: 76-77). Meclisin ordu organizasyonu tasarısını geçirmesi karşısında Eşitlik Derneği belirli bir tutum değişikliği içine girdi. 15 Ağustos tarihli toplantıda üyeler Meclis ve hükümete sürekli baskı uygulamaktansa meşru otoriteyi devirme tasarıları yapmaya başladılar (Deme, 1972: 77). 3 Eylül toplantısı isyanı açıkça teşvik etti. Vasvári, Macaristan'ın Fransa örneğini izlemesi, aydın bir diktatörlük yönetiminde kendini dış düşmanlardan ve kralcılardan kurtarması ısrarında bulundu. Kabine feshedilmeli, kendinde yeterli gücü bulanlar hükümeti ele geçirerek anayurdu korumak için liderleri giyotine göndermeliydi (Deme, 1972: 80).

Eckhart 11 Temmuz tarihli lâyiha'nın hükümetin de arzu ve mutabakatıyla sunulduğunu; sonuçta Kossuth'un görüşüne uygun olarak, ilk çıkarılan 40,000 kişi ile ortak ordudaki Macar alaylarının ikmali yoluna gidilmeyip, palatinin muhalefetine rağmen, Ağustos sonunda yeni Macar kıtaları oluşumuna karar verildiğini yazar. Kanunda İtalya cephesinde savaşıyan Macar alaylarının da daha sonra tamamlanıp iyileştirileceği vaat edilmekle birlikte, bunlar ancak Macaristan'a saldıran dış düşmanlara karşı kullanılabilirdi (Eckhart, 1949: 207).

Faaliyetlerinden anlaşıldığı üzere Eylül başında Eşitlik Derneği kesin eyleme hazırlanıyordu. Burada radikallerin ciddi bir başarı şansı bulunup bulunmadığı

sorusu akla gelebilir. Derneğin sayısal yeterliliği tam anlamıyla bilinmemekle birlikte, duyuları iyi olan Kossuth sayılarını otuz kadar vekille birlikte bin civarında tahmin ediyordu. Bin kişinin on beş milyonluk bir ülkenin yönetimini nüfusun rızası olmadan ele geçirmesi ise inandırıcı görünmüyordu. Yine de tarih, bilhassa gücü elinde bulunduranların liderlik becerisi gösteremediği kriz hallerinde olayların sonucunu kesinlikle etkileyen, güç merkezine yakın küçük azınlıkların örnekleriyle doludur. Ağustos sonu, Eylül başında Macaristan'da da tıpkı bu örneklerdekine benzeyen radikal bir hareket geliyordu (Deme, 1972: 80).

1.6.5. Avusturya'nın "Ortak Devlet Hükümeti" Muhtırası

Hükümet Sırp savaşı ve Hırvat tehdidiyle gerektiği gibi başa çıkamıyordu. Viyana mahkemesinin Macaristan'a yönelik tutumu da belirsizdi. Kralın bakanları sıfatıyla yasal prosedürleri izleyen Batthyány ve Déak, bu sırada ordu tasarısıyla ilgili kralı ikna etmek ve mahkemedeki Jellacsics'e karşı destek güvencesi sağlamak için Viyana'da bulunuyorlardı. Mahkeme ayrı bir Macar ordusu fikrini onaylar, Jellacsics konusunda kesin sözler verirse Batthyány siyaseti büyük zafer kazanmış olacaktı. Ülkenin acil sorunları barışçıl yöntemlerle çözülebilir, Eşitlik Derneği radikalleri gerekçe göstermeden asi ilan edilebilirdi. Mahkemenin ordu tasarısını geri çevirmesi halinde ise kabine ya istifa etmek ya da tasarımı kraliyet onayı olmaksızın yürürlüğe sokmak zorunda kalacaktı. Batthyány'nin ikinci yöntemi seçme ihtimali bulunmadığından radikallerin iktidarı ele geçirme şansını mükemmelen yakalayacakları bir kabine krizi beklenebilirdi (Deme, 1972: 80-81). 2 Eylülde Peşte'de başbakanın özel görevine ilişkin hiçbir kesin bilgi mevcut değilken Kossuth, Meclisi Batthyány ve Deák'in aynı gün kralla çok önemli görüşmeler gerçekleştirdiği konusunda bilgilendirdi. Herkese asayiş ve barış çağrısı yaptı. Eşitlik Derneği'nin 3 Eylül tarihli toplantısında Kocsis adli bir gazeteci ulusa acilen bir bildiri yayınlanmasını önerdi. Bu açıkça gazetecinin zihnini meşgul eden, silâhları harekete

geçirmeye yönelik bir çağrıydı. Ancak bu yönde bir girişim için koşullar yeterince olgunlaşmamış olduğundan öneri üyelerin çoğunluğu tarafından kabul görmedi (Deme, 1972: 81). Dolayısıyla radikaller Batthyány'nin Viyana'daki görevinin sonucu gün ışığına çıkıncaya kadar faaliyetleri askıya almak üzere Kossuth'un ricasına uydular. Böyle yaparak ulusal çıkarlarda siyasî hizip yaratmamak adına kendi çıkarlarını ikinci plana attılar. Peşte'de devrimci kargaşanın süregeldiği bahanesiyle mahkemeye Batthyány ile müzakereleri kesme ya da başbakanın taleplerini reddetme fırsatı vermek istemediler (Deme, 1972: 81).

Batthyány ve Deák'ın Viyana misyonu, hiç kimse kendileriyle tatmin edici ya da gerçek anlamda müzakereye yanaşmadığı için başarısızlığa uğradı. Avusturya kabinesinden Peşte'ye Ferdinand'ın onayıyla uzun bir muhtıra gönderildi. Harbiye, Maliye ve Dışişleri Bakanlıklarını kapsayan bağımsız, sorumlu bir Macar kabinesinin Habsburg İmparatorluğu'nun birliğiyle bağdaşmadığı ve Avusturya İmparatorluğu'ndan ayrı bir Macaristan Krallığı'nın politik olanaksızlığı vurgulanarak "ortak devlet hükümeti"nin yeniden kurulması talep edildi. Muhtıra mahkemenin Nisan imtiyazlarını geri almaya yönelik girişimlerinin başlangıcını simgeliyordu. 1848 Eylülüne kadar devrimci cereyan tüm Avrupa çapında büyük kuvvet kaybına uğradığından Habsburglar daha güçlü konuma yükselmiş, Viyana olayları ilkbahara nazaran yatışmış, Prag ayaklanması Prens Windischgrätz tarafından bastırılmıştı. Marshal Radetzky İtalya savaş alanında kazandığı kesin zaferle Lombardiya'da Habsburg idaresini tekrar kurmuştu. İmparator, Macaristan Kralı olarak sorumluluklarını yerine getirmeye artık mecbur hissetmiyor gibiydi²³ (Deme, 1972: 81-82). Avrupa yurtseverlerinin başarısızlığı, 1848 Haziranında Windischgrätz'ın Prag'ı bombalamasından sonra kendi içindeki devrimleri ezmeye başlayan Avusturya için çifte zaferdi (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 645). Devrimle

²³ Oysa hatırlamak gerekir ki; Macarlar, Avusturya egemenliğinde yaşarlarken, imparatorluğun Alman olmayan tebaası arasında özel, ayrıcalıklı bir konuma sahiptiler. Uzun süredir bir tür muhtariyet idaresinden faydalanıyorlardı. Aynı zamanda Macaristan Kralı olan Avusturya İmparatoru da unvanından dolayı Macar anayasasının hükümlerine uymak zorundaydı (Karal, 1983: 213).

ilgili dramatik olaylar bu kadarla kalmadı. Arşidük John'un arabuluculuğuyla Hırvatistan, Slavonya, Dalmaçya *banı* Jellacsics ve Batthyány arasında Viyana'da düzenlenen konferans her iki tarafın da karşılıklı düşmanlık bildirmesiyle sonuçlandı. Eylül başında *ban* Fiume limanını işgal etti. Macar Millet Meclisinin asker ve para artırımını ile ilgili geçirdiği tasarımı onaylamayı reddeden kral, hâlihazırda vermiş olduğu imtiyazların bazılarıyla gücünün sınırlarını aştığı imasında da bulundu. Palatine hem Macaristan ile Hırvatistan arasındaki uzlaşma konusunda hem de imparatorluğun birlik ve bütünlüğünü korumanın en iyi yöntemleriyle ilgili danışmak, görüşmek üzere bazı bakanları Viyana'ya göndermesi emrini verdi (Moore, 1895: 124). Çevresinin etkisi altında kalan kral, Kossuth'un bütçe açığını kapatmaya yönelik kâğıt para çıkarılması hususunda almış olduğu izni de kabul etmeye yanaşmadı (Eckhart, 1949: 207).

Kossuth Mecliste mahkemenin entrikalarıyla ilgili acı konuştu. Hükümetin yakın gelecekteki tehlikelere karşı ülkeyi koruyamayacağını öngörüyor, ulusun kanundan değil anayurdu koruma ihtiyacından türettiği yürütme gücünü geçici olarak sağlamaya mecbur kalacağını ekliyordu. Yasallıktan ayrılma konusunda gösterdiği isteklilik lideri Eşitlik Derneği radikalleriyle yakınlaştırdı (Deme, 1972: 82). 6 Eylülde, Viyana'da kanunları onaylatmaya çalışan Batthyány ve vekil arkadaşlarına danışmadan beş florinlik banknotlar çıkaracağını duyurmuş bulunan Kossuth, kanunun kral tarafından kabulüne bakılmaksızın asker toplanmaya başlanacağını da açıkladı. Macar ordusunun kurulması ve Jellacsics'e karşı savunma bu gayrimeşru adım sayesinde mümkün olabildi (Eckhart, 1949: 207). Yine Kossuth'un teklifi üzerine Viyana mahkemesiyle anlaşmaya varmak için bir diğer teşebbüs daha gerçekleştirildi. Kral Ferdinand'ın ziyaretine gitmek, niyetlerinin aslını öğrenmek, işbirliğini dilemek amacıyla yüz vekil ile lortlar kamarasından kırk üyenin oluşturduğu bir temsilciler heyeti görevlendirildi. Kralın tatmin edici olmayan belirsiz yanıtları üzerine heyet kırmızı bayrak kaldırarak, şapkalarına kırmızı armalar ve tüyler takarak Viyana'yı terk etti. Ertesi gün Hırvatistan'ı Macaristan'dan ayıran Drava ırmağını geçen Jellacsics, Peşte'ye doğru ilerlemeye başladı (Moore, 1895:

124; Deme, 1972: 82). Parlamenter heyet Viyana'dayken radikaller bir "bekle ve gör" politikası izlediler. Mutlaka kuvvet kullanarak hükümete yeni insanlar yerleştirmeyi istiyor değildiler. Şayet hükümet devrimin mukaddes ilkelerinin standardını yükseltmeye gönüllü olursa, Madarász da geçmişi unutacak, kabineye yeni ve kararlı bir yol tutması için destek verecekti (Deme, 1972: 82).

1.6.6. Eşitlik Derneği Ordusu

Eşitlik Derneği'nin düzenlediği 8 Eylül tarihli büyük toplantıda politik durumu izlemek üzere, yasal yetkisi olmadan kendi fikrine göre zorla düzeni sağlamaya yönelik kalıcı bir komite kuruldu. Oluşum afişlerle vatandaşlara duyurulurken her türlü bilginin komiteye iletilmesi çağrısı yapıldı. Ayrıca Perczel kumandasında on gruptan müteşekkil bin kişilik özel bir ulusal savunma kuvvetinin meydana getirilmesi kararlaştırıldı. Silâh bulamayanlara silâh sağlamaya söz vermiş bulunduğundan Derneğin kendine özgü bir çeşit cephaneliği vardı. Gönüllüler üstlerinin emirlerine uyma ve anayasayı savunma konusunda vatandaş olarak şeref sözü verdiler. Askere alma işini yasadışı komite yürütecekti. Ne var ki sözü edilen kuvvetin sürekli olması planlanmamıştı. Dernek bin kişiyi 12 Eylülde dek sadece üç gün süreyle silâh altında tutacaktı. Gazetelerinin ön sayfasında ve afişlerde tüm bu faaliyetleri duyurdukları için radikalleri gizlice hükümeti devirme komploları kurmakla suçlamak zor olacaktı. Olaylardan sonraki birkaç on yıla ait bilimsel raporlarda ya da inceleme yazılarında dahi detaylara dair bilgi yer almadığından planlarının ne kadarının alıkonduğunu bilinmemektedir. Sadece Lajos Kovács adlı bir vekil, radikallerin bazılarını, mahkûm etmeyi planladıkları kimselerin isim listelerini hazırlamakla suçlamıştır (Deme, 1972: 82-83). Dernek özel bir ordu oluşumuyla ilgili belirli gerekçeler göstermediği halde, 10-12 Eylül sınırlamasının getirilmesi bazı ipuçları vermektedir. Zira temsilciler heyetinin o zamana kadar Viyana'dan dönmesi umuluyordu. Ret cevabıyla dönmesi halinde kabine istifa edecekti. Yeni bir kabine kurulsa dahi mahkeme, acil krize sebebiyet verecek şekilde, Meclis

çoğunluğunun güvenini kazanamamış bir başbakan atayabilirdi. Eşitlik Deneği hükümet darbesi ihtimali yaratarak, yasallığa pek de abartılamayacak bir alternatif getirdi. Bununla birlikte gazetelerinden anlaşıldığı kadarıyla radikaller devrimci yürütme gücünü ancak tüm çareler iflas ederse yerleştirmeyi tasarlıyorlardı. Bu hususta Kossuth ile tam mutabakat içindeydiler. Kossuth ülkedeki en popüler politik sima olduğundan ve şartlar gerektirirse yasal yöntemlerden ayrılmaya istekli bulunduğundan radikaller büyük ihtimalle özel ordularını Kossuth'un emrine sunmaya hazırdılar (Deme, 1972: 83-84).

Diğer yandan başbakan Batthyány, hükümetini tüm tehditlerden korumak için önlemler alarak Avusturya alaylarının Peşte'ye gönderilmesini düzenlerken; Dernek de yasadışı komitenin kurulmasından sonra polis tarafından dağıtıldı ve özel ordu çağrısı halka açık hale getirildi. Her şeye rağmen dağılma çok ciddiye alınmadı. Dernek halk toplantıları ve gösterileri düzenlemek, manifestolar yayınlamak suretiyle faaliyetlerini sürdürdü. Ancak getirilen yasak, özel ordunun kurulmasını önlemeye yönelik acil hedeflere yaradı. "Dağıtılmış" Dernek ilk silâhlanma çağrısından sonraki gün, herhangi bir ulusal savunma kuvveti organizasyonunun Meclisin ileri bir ilanına kadar yasaklandığını bir bildiriyle halka duyurdu. Madarász hiç kimsenin, yegâne amacı saldırganlara karşı Macaristan'ın anayasal haklarını savunmak olan Derneğe iftira eden imalara inanmamasını bildiriye ekledi (Deme, 1972: 84).

1.6.7. Batthyány'nin Direnişi ve Jellacsics'in Hücumu

Temsilciler heyeti Peşte'ye döndüğünde bakanlık beklendiği gibi topyekûn istifa etti (11 Eylül 1848) (Hermann, 25 Eylül 2008; Deme, 1972: 84; Moore, 1895: 124). Ne kanunların tasdiki ne de Jellacsics'in işten uzaklaştırılması konusunda başarı sağlayabilen Batthyány, Kossuth'un banknot çıkarma, onaysız asker toplama gibi girişimlerini de yerinde bulmayarak görevden ayrıldı. İlimli hükümet üyeleri politik yaşamdan çekildiler. Her şeyi abartma huyuyla tanınan Széchenyi, kendini ıslahat fikirlerinin babası ve yayıcısı kimliğinde millet ile hanedanı savaşa

sürüklemekle suçladı. Macarların karşı karşıya olduğu felâketlerden derin üzüntüye kapılarak çıldırdı. Yegâne sarsılmaz azmi gösteren Kossuth kısa sürede savaşı örgütleyecek, ateşli söylevleriyle binlerce vatanperveri Büyük Macar Ovası'nda Macar Krallık Bayrağı altında birleştirecekti. Anlaşmazlıkların barış yoluyla çözümlenebileceği inancını hâlâ kaybetmemiş bulunan Batthyány, kâğıt paranın tedavülden çekilmesi için Viyana Millî Bankasından borç para sağlayacağı vaadinde bulunan palatinin hükümeti yeniden oluşturma önerisini kabul etti. Bununla birlikte, asiler ve düzenli askerleriyle birlikte siyah-sarı bayraklar altında Drava'yı geçerek Peşte'ye doğru ilerlemekte olan Jellacsics'in geri alınması şartını koştı. Eli boş beklenemeyeceği için de Meclis kararıyla yeni askerlik çağrısı emrini bizzat verdi (Eckhart, 1949: 208). Bakanlığının başında kalan Kossuth, kabinenin istifasının ertesi günü yeniden başbakan seçilecek Batthyány'yi destekleyerek Meclisi de aynı yönde etkiledi (Hermann, 25 Eylül 2008; Deme, 1972: 84). Batthyány'nin 12-25 Eylül arasındaki yeni kabine kurma amaçlı müteaddit girişimleri, sadece hükümdarlığa sadakatleriyle tanınan ılımlıları tercih etmesine rağmen atamaların mahkemece onaylanmaması üzerine başarısızlığa uğradı. Bakanlıkla ilgili yeni kombinasyonların hiçbirinde Kossuth'un adı geçmiyordu (Deme, 1972: 84).

Harbiye, maliye ve ticaret işlerinin yalnız Viyana'dan yönetilmesi halinde barış yapabileceğini bildiren Jellacsics'in kamarillaya dayanmakta olduğu açıklı. Büyük-Prens István'ın Balaton (Balatın) civarında kendisiyle görüşme arzusunu yanıtızsız bıraktı (Eckhart, 1949: 208). 11 Eylülde *ban* 40,000 kişilik ordusuyla Macaristan'a saldırarak Macarlara barış, düzen ve Peşte'deki bakanlığın zorbalığına karşı özgürlük sözü veren bir bildiri yayınladı. Macar bakanlığı Hırvatistan'ın Macaristan'dan ayrılmasını onaylamış bulunduğu için Jellacsics'in hücumu ayrılma fikrine değil, Avusturya yönetimindeki *eski düzeni* sağlamaya yönelikti. Macarlar savaşmayı seçtiler. Fakat karşı koymaya çalışanlar, çoğu eğitimsiz acemi erler ve ulusal muhafızlardan meydana gelen yaklaşık beş bin kişilik zayıf bir kuvvetti. Jellacsics Peşte'ye ilerleyişini sürdürdü (Deme, 1972: 84-85).

1.6.8. Kossuth'a Silâhlı Örgütlenme ve Başkanlık Desteği

Bu olağanüstü durumda direnenlerin liderliğini üstlenen Kossuth'un önerisiyle Meclis Ağustosta onaylamış olduğu silâhlı kuvvetin acilen örgütlenmesi emrini verdi. Tüm yeni askerî birlikler Macar ulusal renkleri ve kumandası altında millî savunma kıtaları halinde organize edildiler. İmparatorluk ordusu subay ve erlerine yeni kıtalara bir an önce katılma izni ya da yetkisi verildi. Kossuth bu dönemde bir hatip olarak en üstün başarısını gösterdi. Konuşmalarını dinleyen binlerce insan ulusal muhafız teşkilatına girebilmek için koştu ve derhal cepheye gönderildi (Deme, 1972: 85). Eşitlik Derneği radikalleri de faaliyete geçtiler. Çabaları başlıca ülke savunmasını örgütlemeye, Kossuth'a politik destek sağlamaya yönelikti. Macar kıtaları oluşturma ve asker ve subaylara düzenli ordudan bu kıtalara geçiş izni verme yönündeki Meclis oylamasından hemen sonra, Perczel'in de aralarında bulunduğu bir grup radikal, erleri yeni birliklere katılmaya teşvik için çalışma başlattılar. Sonuçta çok sayıda Macar askeri, imparatorluk birliklerini bırakarak yeni oluşumda yerini aldı. Ayrıca Peşte'de Hunyadi, Zrinyi gibi Macar tarihinin tanınmış simalarının adlarını taşıyan çeşitli gönüllü birlikler ortaya çıktı. Birisinin başına Perczel geçti. Pöfi, Vasvári, József Madarász ve diğer Dernek üyeleri taşrada bulunarak ulusal davanın heyecanını taşıyan köylüleri kışkırttılar, düşmana karşı silâhlanmaya çağırdılar (Deme, 1972: 85).

Eşitlik Derneği adına bir bildiri yazarı Pöfi köylüleri Jellacsics'i hoş karşılamaları halinde yeniden yük hayvanından farksız hale gelecekleri konusunda uyardı. Özgürleşmiş insanlar olarak ölüm kalım mücadelesi vermelerini istedi. Dernek Kossuth'a politik yardımı örgütlemeye aktif davrandı. 12 Eylülde başkentte büyük bir halk toplantısı düzenlendi. Konuşmacılar dinleyicilerin de onayıyla Kossuth'un başbakan atanmasını talep etiler. Ertesi gün Marczius Tizenötödike Macaristan'ın ancak yoğun bir diktatörlük gücüyle kurtarılabilceğini, bu gücün de Kossuth'a verilmesi gerektiğini savundu. Benzer biçimde József Madarász radikallerin gazetesinde Meclisteki diğer vekillerle birlikte, Batthyány'nin üretebildiğinden daha fazla hareket istediklerini yazarak Kossuth başkanlığında yeni bir hükümeti teşvik etti (Deme, 1972: 85-86). Meclisteki radikaller de Kossuth'u

yüksek sesle desteklediler. Batthyány yeni kabineyi kurmasının istendiğini duyurunca Sağın tezahüratını kazandı. Solcu vekiller ise “Yaşasın Kossuth!” nidalarıyla karşılık verdiler. Mecliste Kossuth lehine yankılanan alkışlar, radikal tahrikçilerin Meclis binasının dışına getirdiği büyük kalabalık tarafından yinelenildi. Muhafazakâr bir vekilin gösterici kalabalığın mahiyetiyle ilgili yazdıklarına bakılırsa “Meclis binasının etrafında mevzilenen insan sürüsüne bakan her kim olursa, Peşte’den tek bir saygın kent sakinini görmesi mümkün değildi. Bunlar Madarász ve yoldaşları tarafından toplanan insanlardı.” (Deme, 1972: 86)

1.6.9. Lamberg’in Katli ve Ülkesel Savunma Komitesi

Kossuth ve radikal vekiller arasındaki işbirliği özellikle acil yürütme gücünü oluşturmaya yönelik ortak çabalarından anlaşılmaktadır. Batthyány hâlâ kabine kurmaya çalışmaktayken, Kossuth, gizli askerî bilgi toplamak ve genel olarak Meclise tavsiyede bulunmak üzere bir Meclis komitesinin tesis edilmesini önerdi. József Madarász’ın raporlarında belirttiğine göre; önerinin ardından on veya on iki radikal vekil, komite üyeliği için kimleri destekleyeceklerine karar vermeye koyuldular ve Kossuth başkanlığında bir listeyi hızla onayladılar. Radikal adayların isimlerinin yer aldığı birkaç yüz oy pusulası hazırlandı. Yine Madarász’ın naklettiğine göre; 16 Eylül öğleden sonra oturumu sırasında önceki hükümet partisinin pek çok üyesi dahi radikallerin adaylarını uygun bularak onlar için oy kullandılar. Zira Meclis bir kabine kurulup kurulmayacağı ya da kabinenin çöküp çökmeyeceği konusunda bilgi sahibi olmadığı zaman ülkenin tehlikeli ve zor anlar yaşadığı tecrübe edilmişti. Azınlık tarafından gündeme getirilen oylama esasen bu tecrübeye bağlı olarak zafer kazandı. Çoğunluk, gayretli ve etkin azınlığa teslim oldu ve Batthyány’nin muhalefetine rağmen komite Meclis tarafından seçildi (Deme 1972: 86). Hermann, söz konusu komitenin, başbakanın faaliyetleri konusunda rapor alma görevini de üstlendiğini yazmaktadır (Hermann, 25 Eylül 2008). Sonraki

gelişmeler komitenin istihbarat ajansı niteliğini Ülkesel Savunma Komitesi adıyla bilinen gerçek bir yürütme yetkesine dönüştürdü (Deme, 1972: 87).

Batthyány ve Déak'ın temsil ettiği uzlaşma politikası, vekillerin çoğuna artık inandırıcı gelmiyordu. Millet Meclisi tarafından Macar ordusunun başına getirilen, fakat bu vazifeyi kabulü kralca yasaklanan palatin, Jellacsics ile bir araya gelme girişimleri sonuç vermeyince görevden ayrılarak Almanya'ya çekildi. Macar-Hırvat çatışmasını bertaraf etmek isteyen Ferdinand, memlekete son bir hizmet girişiminde bulunma arzusundaki palatinin de katkısıyla Kont Ferenc Lamberg'i Jellacsics'inkiler de dâhil tüm Macar kuvvetlerinin başkumandanlığına ve krallık temsilciliğine atadı; dostane bir anlaşmayı görüşmek üzere kendisine tam yetki verdi (Moore, 1895: 124-125; Eckhart, 1949: 208). Lamberg'in görevi dökülen kanı durdurmak; yasayı, düzeni ve imparatorluğun diğer kısımlarıyla uyumu tekrar tesis etmek (Deme, 1972: 87) ayrıca akınlarını sürdüren Sırp çetelerini ülkeden çıkarmaktı (Eckhart, 1949: 208). Macar dostu, Pozsony komutanı, mert asker Lamberg, Jellacsics kuvvetlerinin başında hiçbir şekilde Macarlara karşı savaşmayacağını peşinen açıkladı. Kossuth radikalciliğinden hoşlanmayan ve yeni atamadan memnun kalan Batthyány, 21 Eylülde seçilmiş olan ordu encümeni ile ileri gelen Meclis üyelerinden kendi dönünceye kadar toplantı yapmayacaklarına dair söz aldıktan sonra sevinç içinde Szekesfehervar civarında Jellacsics ordusuyla karşı karşıya bulunan Macar ordugâhına ulaştı. O sırada Kossuth Büyük Macar Ovası'nda yeni erler toplamakla meşguldü (Eckhart, 1949: 208-209). Eylülün 24'ünde asker toplamak için Alföld'e giden Kossuth, burada muazzam kalabalık önünde konuşmalar yaptı. Kossuth türküsü muhtemelen aynı dönemde doğdu. Kossuth kültü yaratılmaya, kendisine tapılmaya başlandı (Hermann, 25 Eylül 2008). Bu esnada cereyan eden talihsiz bir rastlantı Batthyány ve ılımlı yandaşlarının dileklerine gölge düşürdü. Jellacsics'in karargâh postası Macar süvarilerince yakalanmak suretiyle Avusturya harbiye bakanı General Latour'un *bana* her türlü yardımı yaptığı günışığına çıkmıştı. Haber Batthyány'nin merkezde bulunmadığı 27 Eylül tarihinde, Lamberg'in atamasıyla aynı sıralarda Peşte'de duyuldu. Askerî bir diktatörlük maksadından şüphelenen radikal üyeler o gece Meclisi toplantıya çağırdılar. Cegled'den Peşte'ye dönmüş olan Kossuth da milis askerî kıyafetiyle, elinde kılıç

oturuma katıldı (Eckhart, 1949: 209). 27 Eylül 1848’de Millet Meclisi Kossuth’un tesiriyle Macar başbakanı tarafından imzalanmayan Lamberg’in atamasını yasa dışı ve geçersiz ilan etti (Hermann, 25 Eylül 2008; Moore, 1895: 125; Eckhart, 1949: 209). Mevcut galeyana konusunda uyarıldığı halde; Macar devlet adamlarıyla konuşmak üzere, yanına asker almaksızın, sadece kralın el yazısı emrinden kuvvet alarak Peşte’ye doğru yola çıkan Lamberg ise, üstü açık bir arabada Budin’i Peşte’ye bağlayan bir köprü üzerinde ilerlerken ayaktakımı tarafından ele geçirildi. Vücudu sokaklarda sürüklenerek vahşice katledildi (28 Eylül). Radikal gazetelerin kızgınlığa sevk ettiği, son olayların etkisi altında kalan ve daha ziyade şehrin en fakir kesimlerinden gelen kalabalığın sebep olduğu bu üzücü olayı Macar ve Hırvat birlikleri arasında bir çatışma izledi (Moore, 1895: 125; Eckhart, 1949: 209; Deme, 1972: 87).

Lamberg’in katlini doğru bulmayan fakat olayın sonuçlarına katlanmaya hazır durumdaki Meclis, altı üyeden oluşan Ülkesel Savunma Komitesi’ne başbakan dönüncüye kadar sorumluluk alma; ayrıca ülkenin barış, düzen ve müdafaasıyla ilgili ödevleri üstlenme talimatı verdi. Kral, Meclisi feshederek ülkeyi örfi idare kanunları altına alınca Kossuth’un teşvikiyle emre uymamaya ve dağılmamaya karar veren Meclis, hükümet işlerini, ülke idaresini sürekli olarak komiteye bıraktı. “Yurttaş ve Meclis Üyesi Kossuth, yeni hükümetin başkanlığına getirilerek diğer komite üyelerinin vazifelerini tespitle görevlendirildi.” Bundan böyle ülke işlerini bizzat yönetti (Deme, 1972: 87; Eckhart, 1949: 209-210). İşte bu aşama, kentsoylu devrimi savunmak adına verilen Macar Özgürlük Savaşı’nın da başlangıcıydı (Tarhan, 19 Eylül 2008: 5; Eckhart, 1949: 210). Birçoğu Galiçya’da, İtalya’da, Bohemya’da askerlik yapan, yabancı ülkelerde oturan bütün Macarlar vatana yardım için davet edildiler ve hepsi de vatanlarının imdadına koşular (Altunay, 2006 a: 7). Radikaller Ülkesel Savunma Komitesi yoluyla iktidarı ele geçirdiler. Altı üyeden dördü Meclisteki radikal gruba aitti ve altı üyenin hepsi radikal azınlığın adaylarıydılar. Bu durum uzun süre devam etmese de radikaller için muazzam bir başarıydı (Deme, 1972: 87).

Ekim başında Meclis komiteye Üst Meclisin dört üyesini ekledi. Bir süre sonra önceki kabineden iki üye daha katıldı. Dolayısıyla ulusal tehlike had

safhadayken Meclis gücü radikallere bıraktı. Fakat kriz sona erince verdiği gücü geri aldı; daha doğrusu ılımlılarla paylaşmaya zorladı (Deme, 1972: 87). Ülkesel Savunma Komitesi'nin kurulmasıyla Eşitlik Derneği önemini kaybetmeye başladı, toplantılar seyrekleşti, nihayet Dernek kendini feshetti. Her şeyden önce savaşın buhranlarına, zorunluluklarına ve Kossuth'un liderliğine bağlı olarak radikallerin rolü azaldı. Pek çok radikal entelektüele göre, artık tartışmanın zamanı değildi, konuşmak yerine harekete geçmeliydi. Petöfi, Vasvári ve diğer birçoğu toplantılara düzenlenmektense orduya katıldılar. Tahrikçi kimliğinden; Peşte dışında görevli, orada etki alanı yaratmaktan yoksun ordu subaylarına dönüştüler. Bazıları özel görevler üstlendiler. Bunlardan biri, parlamenterden ziyade dava ve girişim adamı özelliğindeki Perczel, general rütbesiyle bir tümeni kumanda etti. László Madarász gibi diğerleri yönetimde Kossuth'a yardımcı oldular (Deme, 1972: 87-88).

Kossuth, muazzam enerjisi ve yeteneğiyle, Habsburglar karşısındaki Macar direnişini örgütlemeyi başararak insanlara ulusal davayla ilgili eşi benzeri görülmemiş heyecan esinledi. Radikallerin kendisine meydan okumak için sebepleri yoktu. Kossuth'un, başlıca görevin ulusu kralın askerlerine karşı savunmak ve savaşı zaferle sonuçlandırmak olduğu yönündeki görüşüne katıldılar. Bu zafer kazanılmadan Macaristan'a dair ümitleri asla gerçekleşemezdi. Dolayısıyla savaş başladığında radikal dava ulusal davayla birleşti ve radikaller her şeyden önce ulusal davanın savunucuları oldular (Deme, 1972: 88).

1.6.10. Jellacsics'e Karşı Viyana Halkı Desteği

29 Eylülde Jellacsics'in Peşte'nin birkaç mil ötesinde bozguna uğratılmasıyla acil tehlike önlenmişti (Deme, 1972: 87). Deneyimsiz Macar ordusunun Tuna ötesine girmiş bulunan Hırvatları İstirya topraklarına geri püskürten ilk başarısı cesaret verdi (Eckhart, 1949: 210; Tarhan, 19 Eylül 2008). Jellacsics bir kraliyet emriyle Macaristan, ona komşu krallıklar ve Transilvanya'nın tüm kuvvetlerinin kumandanı,

ayrıca yürütme gücünün sınırları dâhilinde tüm önlemleri almaya tam yetkili kraliyet komisyon üyesi atandı (3 Ekim) (Moore, 1895: 125; Eckhart, 1949: 209). İmparator Ferdinand, vermiş olduğu imtiyazlardan duyduğu pişmanlıkla, vaatlerini tesirsiz bırakmak için bu adımı atmıştı. Macarlar ise bir Slav'ın memleketlerine başkumandan tayin edilmesini hakaret saydılar (Altunay, 2006 a: 7; Karal, 1983: 213-214). Jellacsics'e Macaristan'a karşı hareket salahiyeti tanıyan beyanname üzerine Viyana'da derhal bir ayaklanma patlak verdi. Bu yeniden kopan ihtilâl Macar örgütlenmesine de katkı sağladı. Viyana ve Macaristan halkları arasındaki duygu birliği ortadaydı. Ayrıca Macar hükümeti delegesi Pulszky'nin demeci yoluyla Jellacsics-Latour ilişkisinden haberdar olan Viyana halkı, irticadan korkarak, *bana* yardıma gönderilecek kuvvetleri engelledi. Sevk emrini veren harbiye bakanı Latour bürosunda basılarak öldürüldü (6 Ekim). Çıplak cesedi bir lamba direğine asıldı. İmparator ve ailesi muhafızlar eşliğinde şehirden Olmütz'e kaçtılar (Eckhart, 1949: 210; Moore, 1895: 125). Cephanelik ele geçirilerek yağmalandı. Meclis ordunun şehre belirli bir mesafeye kadar yaklaşmamasını oybirliğiyle onayladı. Viyana civarındaki Jellacsics'e çekilmesini talep eden bir temsilciler heyeti gönderildi. "Devletin bir hizmetkârı olarak anarşiye karşı koymakla görevli bulunduğunu; bir asker olarak da top sesleri sayesinde yönünü belirlediğini" söyleyen Jellacsics'in hedefi, yine kendi ifadesiyle "Monarşiyi ulusların eşit sayılması ilkesine dayandırmaktı." Saldırıya uğrarsa kuvveti kuvvetle geri püskürtecekti (Moore, 1895: 125).

1831 Leh ayaklanmasının pervasız kahraman generali Bem, 1848 olaylarıyla yeniden göreve çağrılan sürgündeki pek çok yurttaşı gibi Avusturya ve Macaristan'daki devrimin nedenini kabullenme konusunda acele ettirilerek Viyana'nın müdafaasını üstlendi (Moore, 1895: 125-126; Eckhart, 1949: 211). Viyana havalisindeki imparatorluk kuvvetlerinin kumandasını ise, tüm imparatorluk çapında sivil ve askerî güçle donatıldığını derhal ilan eden Mareşal Prens Alfred Windischgrätz üzerine aldı (Moore, 1895: 126; Eckhart, 1949: 210).

1.6.11. Prens Windischgrätz'in Zaferleri

Batthyány kabinesinin istifası ve Lamberg'in öldürülmesinden sonra düşmanlık belirginleştiği zaman Millet Meclisi Macaristan'ın kontrolünü, yukarıda değindiğimiz gibi, ülkenin politik idarecisi durumundaki Kossuth'un başkanlığında Ülkesel Savunma Komitesi'ne bırakmıştı. Ekim 1848'den itibaren yürütme erkini bu kurul elinde bulunduruyordu (Hermann, 25 Eylül 2008; Moore, 1895: 126). Kossuth bu kez Macar ordusunu Viyana'ya yardıma yürümeye teşvik ve ikna etti. Halka çağrıda bulunarak topladığı 30,000 kişiyi aşkın bir orduyla 28 Ekim günü Avusturya sınırlarını aştı. Aynı gün Viyana banliyöleri imparatorluk kuvvetlerinin şiddetli hücumuna maruz kaldı. İlerlemekte olan Macarları durdurmaya niyetli Prens Windischgrätz, ertesi gün onları Schwechat'te karşılayarak bozguna uğrattı. Viyana kayıtsız şartsız teslim oldu. Kılık değiştirmiş halde kaçan General Bem, Kossuth'a katıldı (Moore, 1895: 126). Haziranda Prag kıyıdanmasını bastırmış bulunan mareşal prensin komutasındaki ordu, Jellacsics kuvvetleriyle birleşmek suretiyle, iyi örgütlenmemiş ihtilâlcilerin direncini çabucak kırmıştı (Eckhart, 1949: 210).

Çar I. Nikola hayranı büyük soylu Schwarzenberg, palavracı Stadion ve soylular arasına karışmış halk adamı Bach'ı da kapsayan Avusturya kabinesi kuruldu. Milliyetçilik sorunlarına aldırmayan Schwarzenberg, orduya dayalı merkezîyetçilik taraftarıydı. İmparatoru tahttan feragat etmeye zorlayarak yerine hiçbir liberal vaatte bulunmamış, 18 yaşında bir delikanlı olan Ferenc Jozsef'in (Francis Charles) geçmesini sağladı (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 645). Kendisi de Metternich yerine başbakan atanarak yine Metternich çizgisini izlemeye koyuldu (Üçok, 1961: 165). İmparatorun kişiliği dağınık Habsburg topraklarını birleştiren en önemli unsurdu. 1830 doğumlu Jozsef, 1848'de tahta çıktığı zaman Avrupa tümüyle bir devrim havası yaşıyordu. Avusturya topraklarını bilgi ve becerikliliği ile 1809'dan beri bir arada tutmayı başaran en tecrübeli ve etkin Dışişleri Bakanı Prens Metternich, genç imparatoru sallanan tahtında yapayalnız bırakarak sistemi ile birlikte yok olmuştu (Zeman, 1976: 8).

Yukarı Tuna Macar ordusunun kumandası, bir zamanlar Avusturya ordusunda subaylık yapmış General Artúr Görgei'ye verildi (Moore, 1895: 126). Görgei'yi başkomutanlığa atayan; asker toplama, yönlendirme, örgütleme faaliyetlerini bizzat yürüten Kossuth, saldırılara karşı parlamento ve hükümetin Debrecen'e (Debrecin) nakledilmesi fikrinin de sahibi olacaktı (Hermann, 25 Eylül 2008).

Kasım sonlarına doğru bir arkadaşı vasıtasıyla Viyana'daki Birleşik Devletler maslahatgüzarı Mr. Stiles'a başvuran Kossuth, Avusturya ile Macaristan arasındaki anlaşmazlığın halledilmesi yolunda kendisinden yardım istedi. Umutsuz olmakla birlikte Stiles, insanlık adına girişimde bulunmayı kabul etti. 2 Aralık gecesini, tutuklanmamak için açık bir arabada yolculuk etmiş, kar fırtınasına yakalanmış köylü kılığında genç bir kadın, Kossuth'tan getirdiği mektupla Amerikan elçilik bürosuna ulaştı. Savunma Komitesi Başkanı sıfatıyla Kossuth tarafından imzalanan ve Devlet Sekreteri sıfatıyla Ferenc Pulszky tarafından ek bir imza ile tasdik edilen bu mektupta Kossuth Mr. Stiles'tan "Avusturya ve Macaristan sınırlarında bulunan iki ordu arasında kış için bir ateşkes müzakeresi başlatmasını ve böylelikle her iki ülkenin çıkarları açısından pek vahim bir savaşın felâketlerini durdurmasını" istiyordu. Stiles imparatorluk dışişleri sekreteri Prens Schwarzenberg'i konuyla ilgili bilgilendirdi. Umutsuz görünen sekreter, Prens Windischgrätz ile görüşmesini önerdi. Stiles'ı son derece nezaketle karşılayan Windischgrätz, şu yanıtı verdi:

"Hiçbir şey yapamam; imparatorun emirlerine uymam gerekiyor. Macaristan teslim olmalıdır. Peşte'yi askerlerimle işgal edeceğim ve o zaman ne yapılması gerektiğine imparator karar verecek. İsyanda bulunanlarla görüşmeye rıza gösteremem." (Moore, 1895: 126-127)

2 Aralıkta kuzeni Arşidük Ferenc Jozsef lehine verasetten ve tahttan vazgeçen Ferdinand, bu görüşme yapıldığında artık imparator değildi (Moore, 1895: 127). Avusturya'da kazanılan tam başarı ile Radetzky'nin Sardunya Kralı karşısında elde ettiği parlak zafer sayesinde yeni Avusturya hükümeti Macar "asilerini" uzaklaştırabilmiş, ileri harekâtlar Viyana'yı cesaretlendirmişti. Ayrıca taç giyme yemininin sınırlamalarından muaf bulunan yeni hükümdar Nisan yasalarını dikkate almaksızın monarşinin birliğini tekrar canlandırabilecek, gerekli değişikliği

yapabilecekti. Öte yandan Ferdinand'ın Macar Millet Meclisine danışılmadan gerçekleşen feragatini bu Meclis tanımadı. Hatta sonrasında dahi kendisine taç giymiş kral gözüyle baktı (Eckhart, 1949: 210). Fakat Ferdinand önce gizlice sonra da açıkça Hırvatları Macarlara karşı desteklemiş bulunduğu; hakkında “Macaristan Kralı, Hırvatistan Kralı olmak dolayısıyla kendi kendisiyle savaşıyor, Avusturya İmparatoru olmak dolayısıyla da yansız kalıyor” ifadeleri kullanılıyordu (Üçok, 1961: 163-164). Mahkeme ile kabine Macarları teslim olmak zorunda bırakma kararı aldı. Jellacsics Dalmaçya ve Fiume valisi atanırken Prens Windischgrätz, General Perczel komutasındaki 5,000 kişilik bir kuvvetle karşılaşp bunları dağıtacağı Macaristan'a ilerledi. Macar hükümetinin merkezi, savaş mevkiine daha uzak olması nedeniyle Peşte'den Debrecen'e taşındı. Macar ordularının kumandası, Napolyon emrinde savaşmış bulunan ve 1831 Polonya devrimindeki askerî sevk ve idaresinden dolayı ün kazanmış olan Leh subay General Henryk Dembinszky'ye verildi (Moore, 1895: 127). İhtilâl hükümeti Debrecen'e kaçtıktan sonra 5 Ocak 1849'da Windischgrätz Macar başkentini işgal etti. Batthyány'nin teşvikiyle toplanan, bizzat kendisinin de katıldığı Macar Meclisi üyeleri heyetini geri çevirdi, kayıtsız şartsız teslim istedi (Eckhart, 1949: 210).

1.6.12. Diretilmiş Olmütz Anayasası

Kossuth, bu defa, olağanüstü komutanlık yeteneğine ve kış mevsiminde gösterdiği başarılarla kaybolmuş gibi görünen mücadeleyi bir süre için kurtarmasına rağmen; kendisine rakip gördüğü, ayrıca 1848 Nisan kanunlarında ısrarla Cumhuriyetçi tahrikleri kınayan Görgei'yi tercih etmemişti. Ne var ki 27 Şubat 1849'da Windischgrätz karşısında yenilginin acısını tadan Dembinszky, komutanlarının da itaati reddetmesiyle kısa süre sonra görevinden alındı. Kossuth idareyi Görgei'ye bırakmak zorunda kaldı (Eckhart, 1949: 211). Yeni imparator ise zaferden hareketle 4 Martta Olmütz'de tüm imparatorluk için yeni bir anayasa ilan etti. Anayasa gereğince feodalizm kaldırıldı; haklarda eşitlik ilkesi getirildi;

Macaristan dâhil imparatorluğun her vilayetine bir yasama organı verildi; Hırvatistan ve Slavonya Macaristan'dan bağımsız kılındı; ulusların eşitliği beyan edildi ve imparatorluğun çeşitli kısımları arasında gümrük birliği sağlandı (Moore, 1895: 127-128). Yayınlanan beyanname ile Macaristan Avusturya'ya ilhak edildi (Karal, 1983: 214). Macaristan Avusturya'nın bir ili haline getirildi (Üçok, 1961: 164). Diretilmiş anayasa denilen Olmütz anayasasına göre Macaristan, o zamana kadar olduğu gibi, merkezden yönetilen birlik imparatorluğun Hırvatistan, Slavonya, Erdel Beyliği ya da yeni Sırp Voyvodalığı gibi bir eyaleti olacaktı. Ferenc Jozsef Macarlara zorla kabul ettirmek istediği bu merkezî nitelikli ve Almanlaştırma ruhu taşıyan anayasa ile imparatorluğu yenilemeyi; Alman birliği çerçevesinde Avusturya'ya kesin bir yönetici rol sağlamayı amaçlıyordu (Eckhart, 1949: 211; Hermann, 25 Eylül 2008). Kossuth'a göre, Ferdinand'ın ulusal tavizlerinin feshi demek olan bu harekete karşı bir Macaristan Bağımsızlık Demeci yayınlanmalıydı. Fakat arkadaşları böyle bir girişime henüz hazır hissetmiyorlardı. Hükümdarlığa sadakat duygusu insanlar ve ordu arasında hâlâ yaygındı (Moore, 1895: 128).

1.6.13. 14 Nisan Bağımsızlık Bildirisi

Prens Windischgrätz Macaristan'da ilerlemeyi sürdürürken, Transilvanya'da Bem komutasındaki Macarlar, hem birleşik Avusturya ve Eflak kuvvetlerine hem de Ruslara karşı bir dizi hatırı sayılır zafer kazandılar. Macaristan'daki hareketin devrimci karakteriyle, 1831 Leh ayaklanmasının öncü ruhunun buna önemli ölçüde katılımı Rus Çarının dikkatinden kaçmamıştı. Bu acemi erlerin hedef noktasının Galiçya ve Polonya olabileceği konusunda endişelenen Çar, Transilvanya'ya girmeleri, şayet Avusturya üst askerî otoritesi bunu isterse Hermannstadt ve Kronstadt şehirlerini işgal etmeleri talimatıyla Eflak'ın Türk prensliğine bir kuvvet gönderdi. İmparatorluk orduları bozguna uğratılmış haldeyken Transilvanya'ya girip söz konusu şehirleri işgal eden bu kuvvet, Bem'in hücumuna uğrayarak Eflak'a geri sürüldü. Görgei ordusunun zaferler kazandığı ve Peşte'ye doğru yol almakta olduğu

Macaristan yeniden hareketlendi. Rus müdahalesiyle büyük ölçüde canlanmış bulunan ulusal ruh, başarının etkisiyle daha da güçlendi. Ayrılma fikri iyice benimsendi (Moore, 1895: 128).

Kossuth'un talebiyle Ulusal Meclis Debrecen'deki büyük Protestan kilisesinde 14 Nisan 1849'da, Olmütz anayasasına cevaben, Macar Krallık Unvanının Habsburg hanedanından geri alındığını açıklayarak Bağımsızlık Bildirisi'ni kabul etti (Eckhart, 1949: 211-212; Tarhan, 19 Eylül 2008; Moore, 1895: 128). Kanunla birleştirilen bağımsız Macaristan ve Transilvanya, özgür ve bağımsız bir özerk devlet meydana getireceklerdi. Macar ulusuna harp açması, onun toprak bütünlüğünü yıkması, haklarını yok etme planları kurması ve bağımsızlığını ortadan kaldırmak için yabancı bir gücün ordusunu çağırması nedenleriyle hain ve yalan yere yemin etmekten suçlu Habsburg-Lorraine hanedanı, Macaristan ve Transilvanya Birleşik Devletleri tahtından sonsuza dek uzak tutulacak, azledilecek, itibar kaybedecek, Macar toprağından ebediyen kovulacaktı. Yeni hükümet şeklinin benimsenmesi, ulusun gelecekteki yasama organına bırakılacak, meseleler kişisel sorumluluk ilkesi temelinde ele alınacaktı (Moore, 1895: 128-129). Kossuth oybirliğiyle yürütme görevini de yerine getirecek, kabine kurma yetkisine sahip Naip-Başkan seçildi. 11 Ağustostaki istifasına kadar devlet başkanlığı görevini sürdürdü (Hermann, 25 Eylül 2008; Moore, 1895: 129).

1.6.14. Hükümet (Kral) Naibi Devlet Başkanı

Bağımsızlığın ilanından sonra yeni hükümetin kurulması için girişimde bulunan Kossuth, önce Amerikan türü bir başkanlık sistemi tasarlayıp hükümet naibi başkan olarak hem başbakanlık hem devlet başkanlığı haklarını devralmak; yakın geçmişteki örnekle tek başına Lajos Batthyány ve naip István olmak istemişti. İçişleri bakanlığı önerdiği Bertalan Szemere ise farklı düşünüyor; ayrı ayrı seçilmiş devlet başkanı ve başbakan ile klasik iktidar paylaşımını yeğlemek suretiyle Kossuth'un ayrıca başbakan atamasını onaylamıyordu. Hayli güçlü konumdaki Szemere,

gerekirse hükümetten çıkacağı tehdidinde bulununca, bakanlar kurulunun başkanlığını ve başbakanlığı elde etti. Kossuth, harbiye bakanlığı teklifini Görgei'ye, maliye bakanlığı teklifini bakanlık müsteşarı Ferenc Duschek'e götürdü. Szemere hükümeti, 2 Mayıs 1949'da göreve başladı. Hükümet naibi devlet başkanı ile başbakanın farklı görüşleri, ilerleyen zaman içinde, sürekli kamu tartışmalarının merkezine yerleşecek; Kossuth'un ulusal tiyatronun naip locasına oturması ya da usulsüz bir hükümet naibi kararnamesi, protestosunu duyurmak isteyen Szemere tarafından fırsat bilinecekti (Hermann, 2003: 77-78).

Siyasî güçlerin önemli bölümü cumhuriyetin ilan edilmesinden yana olduğu halde Macaristan'ın devlet şekli yine krallık olarak kaldı. Kossuth böylesini Avrupa politikası bakımından daha doğru buldu. Büyük Avrupa devletlerinin bağımsız Macaristan'ı tanıyacıkları beklentisi ve İngiliz dışişleri bakanı Palmerston'dan bu konuda yardım görme umudu ise boşa çıktı (Hermann, 25 Eylül 2008; Claeys, 1989: 245). Aynı zamanda Osmanlı Devleti ile Rusya'nın olası müdahalesine karşı bir Balkan Paktı imzalayıp İngiltere'nin - aşağıda değineceğimiz Türkiye'yi de ilgilendiren Rusya aleyhtarı - Orta Doğu siyasetinden faydalanmak isteyen Kossuth'a şartlar imkân vermedi (İpek, 13 Ocak 2009).

Macar başarısı devam etti. Bağımsızlık Bildirisi'nin ordunun bir kısmında yarattığı ciddi hoşnutsuzluğa rağmen, çok sayıda takviye sağlandı. 19 Nisanda bir kesin zafer daha kazanan Macarlar, kısa süre içinde Peşte'ye tekrar girdiler. Budin'de bir garnizon dışında imparatorluk kuvvetleri ülkeyi boşalttı. Kossuth ve diğerleri şimdi Görgei'den, yolu açık olan ve direnmeye hazırlıksız Viyana şehrine hareket etmesini bekliyordular. Avusturya başkenti alınırca, savaşı Macaristan'ın şartları doğrultusunda sonlandırmak mümkün olabilirdi. Ne var ki Görgei, Avusturya sınırlarını geçmek yerine Budin'i kuşatmak için yön değiştirdi.²⁴ Yaklaşık bir ay süren bir kuşatmadan sonra istihkâmın ele geçirilmesiyle hükümet Peşte'ye geri döndü. Bu olay büyük sevinç yarattıysa da Macar bağımsızlık hareketinin kaderi başka türlü belirlenmişti (Moore, 1895: 129).

²⁴ Sisa, Rus askerler yetişmeden önce Görgei'nin Viyana'yı ele geçirme ihtimalinin bulunduğunu, Budin'in kuşatılmasına dair budalaca fikrin Kossuth'tan geldiğini, 17 günlük kanlı bir mücadelenin ardından şehrin kurtarıldığını yazmaktadır (Sisa, 1995: 156).

1.7. İHTİLÂLE RUS MÜDAHALESİ VE SAVAŞIN SONU

1.7.1. Rusya'nın Müdahalesi ve Macar Yenilgisi

1848 Kasımında Lord Ponsonby, Moldovia'da bir Rus kuvvetinin ilerlemesine değinerek, Macar mücadelesine yönelik bir Rus müdahalesi olasılığını önceden açıkça ima etmişti. Gerçi Avusturya Çardan yardım istememişti ama iki saray arasında oldukça dostane ilişkiler kurulmuş durumdaydı. Avusturya, Macaristan'da ciddi bir engelle karşılaşır ya da imparatoru tehlikeye düşürecek güce sahip bir düşman tarafından İtalya'da saldırıya uğrarsa Çarın ikinci olaya en etkin desteğini sağlayacağı Lord açısından hemen hemen kesindi. İngiliz hükümeti müdahale etmeme yönünde bir tavır benimsemişti. Aralık 1848'de Londra'ya varan bir Macar ajanı, Lord Palmerston tarafından reddedildi. Ancak akabinde İngiliz hükümeti Türkiye'nin haklarını etkileyen bir mesele olarak Rus hareketlerini izlemeye başladı. Lord Palmerston ile çalışırken Türkiye'nin bağımsızlığı konusu bir uzmanlık alanıydı. İstanbul'daki o dönemin İngiltere büyükelçisi Stratford Canning'e göre ise bu bir karasevdaydı. Her ikisi de 1854 Kırım Savaşı'na dek şevkle Türk bağımsızlığının peşinden koştu. Ancak kaygıları bizzat Türklere değil, Rus emellerinin hedefi İstanbul'a yönelikti (Moore, 1895: 129-130). İngiltere ve Fransa'nın görüşleri hemen hemen birbirleriyle aynıydı: Avusturya parçalanırsa Rusların Tuna bölgesinde yani Orta-Avrupa ve Balkanlarda yayılması kolaylaşacaktı. Dolayısıyla Macarların yardım ricalarına hatta yalvarışlarına kulak tıkadılar. Fakat bu suretle meydanı Rusya'ya bırakmış oldular (Armaoğlu, 2007: 164).

Rus kuvvetleri Transilvanya'ya müdahale amacıyla Eflak'a girdiklerinde, İstanbul'daki Fransız bakanı tarafından desteklenen Canning, Osmanlı Devleti'ni, egemen bulunduğu prenslik aracılığıyla haklarının ve tarafsızlığının ciddi ölçüde ihlâl edildiği konusunda uyarıyordu. Bu iddiaya Lord Palmerston da tereddütsüz onay verdi. Buna rağmen Ruslar görünürde Osmanlı'nın protestosuyla karşılaşmadan Transilvanya'ya girdiler ancak Kont Nesselrod'un deyişiyle "Leh mülteci Bem'in komutasındaki Macar asileri" tarafından püskürtüldüler. Londra'daki Rusya

büyükelçisi Baron Brünnow Rusların Hermannstadt'tan çıkarılması geri adımıyla ilgili olarak Palmerston'a "Rus İmparatorunun maksadının askerlerine Transilvanya'ya ilerleme emri vermek ya da şimdi bu vilayette veya Macaristan'da süregelen iç savaşa katılmak olmadığını" bildirdi. 24 Nisan 1849'da Palmerston Canning'i bu açıklamadan haberdar etti. Aynı gün Viyana'daki İngiliz elçiliği Lord Palmerston'a "Avusturya hükümetinin, Macar çatışmasını Rus yardımı olmadan sonlandırmayı ummakla birlikte, gerekli görmesi halinde böyle bir yardım talebinde bulunmaya karar vermiş olduğunu" ifade eden bir mektup gönderdi. Macar İhtilâlinin başarısı halinde, birçoğu Macar ordusunda çarpışmış Polonyalıların Rusya'ya başkaldırmasından çekinen Çar, iki gün sonra "Avusturya İmparatorunun ortak düşmanlara karşı işbirliği ricasını reddedemeyecekleri ve Rusya'nın mukaddes vazifesini yerine getireceği" tarzında söylemlere yer verdiği bir manifesto yayınladı (Moore, 1895: 130-131; Eckhart, 1949: 212). İhtilâl fikirlerinden hoşlanmayan, Avrupa'daki genel durumu dehşetle izleyen, milliyetçilik gibi zararlı olgulardan (!) korunmak için tedbirler arayan ve ülkesinin hiçbir devrime bulaşmamış olmasıyla övünen I. Nikola, Avusturya İmparatorunun teklifini memnuniyetle kabul etti (İpek, 13 Ocak 2009; Tekindağ ve diğerleri, 1974: 645). Gövde gösterisi için derhal General Paskieviç kumandasındaki 200,000 kişilik Rus kuvvetlerini, aynı kaderi paylaşmaktan korktuğu Avusturya'nın imdadına gönderdi (İpek, 13 Ocak 2009).

Avusturya'nın Orta-Avrupa'da liberal hareketlere karşı barikat oluşturması, ayrıca bütün ve kuvvetli haliyle Almanya üzerindeki Prusya nüfuz ve ağırlığını dengelemesi Rusya tarafından desteklenişinin diğer nedenleri olarak gösterilebilir (Armaoğlu, 2007: 163).

Esasen Rusya'yı Balkanlardan uzak tutmak isteyen ve Rusya ile mesafeli olan Avusturya'nın yardım başvurusu çaresizliğinden kaynaklanıyordu. Avusturya'yı destekliyor görünseler de; Fransa her türlü milliyetçi hareketi kendi çıkarları adına onaylıyor, İngiltere günlük değişken politikalar izliyordu. Rusya'yı kazanmak suretiyle hem Macar isyanı bastırılabilir, hem de Balkanlardaki diğer ayrılık hareketlerine yönelik Rus desteğinin önüne geçilebilirdi.

21 Mayıs'ta Budin kalesinin geri alınması Macar ordusunun kazandığı en büyük zafer oldu, ancak zafer sarhoşluğu uzun sürmedi. Avrupa'da tüm ihtilâl

hareketleri bastırıldığından Macaristan herhangi bir dış yardım bekleyemezdi. 152,000 kişi ile 450 toptan ibaret Macar ordusu, 370,000 kişi ve 1200 toptan oluşan Avusturya ve Rus ordularının hücumuyla karşılaştı. Avusturya kuvvetlerini acımasızlığıyla tanınmış Orgeneral Baron Gyula Haynau, Rus kuvvetlerini Varşova Prensi Ivan Paskieviç komuta ediyor; müttefiklerin gerisinde iki büyük imparatorluğun sonsuz tedbiriyle desteği bulunuyordu (Eckhart, 1949: 212). Görgei ya da Bem'in ümitsiz çabaları fayda vermedi (Sisa, 1995: 156). Avusturyalı, Rus, Hırvat, Sırp ve Eflaklı birleşik kuvvetler tarafından her yönden sıkıştırılan, kendi aralarında bölünen Macarlar pek çok yenilgiye uğradılar. Hükümet bir kere daha Peşte'den, önce Szeged'e (Segedin) sonra Arad kalesine çekilmek zorunda kaldı (Moore, 1895: 131). 20-21 Haziranda Haynau, Görgei'yi Pered'de mağlup etti (Classic Encyclopedia, 19 Kasım 2008). 2 Temmuzda hafif süvari alaylarını bizzat yöneterek cesur bir saldırıya kalkışan Görgei, başından ağır yaralandı. Birçokları savaş alanında öldüğünü sandılar. General Bem komutasında Kazaklarla çarpışan 26 yaşındaki vatan şairi Sándor Rófi, 31 Temmuzda Segesvár'da (Şeşeşvar) şehit düştü. Naaşı asla bulunamadı (Sisa, 1995: 156). Telaşa kapılan, sürekli yeni savaş planları hazırlayan, her önemli Macar generaline başkomutanlık teklifi götüren Kossuth, 9 Ağustos 1849'da imparatorluk birliklerine karşı Temesvár'da (Temeşvar) verilen kesin savaşı müteakip tüm umudunu kaybetti (Hermann, 25 Eylül 2008). Oysa "Ben millete utanç içinde ölmek mi, yoksa şan içinde yaşamak mı istediğini sormaya geldim" diyerek savaşa yeni bir enerji kazandırmıştı (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 645). 11 Ağustosta Arad'daki evinde toplanan ve zaferden ümidini kesen kabinesiyle birlikte yönetimden istifa ederek tüm yetkilerini Görgei'ye devretti (Nazır, 2002: 813). Ayın 13'ünde Görgei Rus kuvvetleri kumandanına kayıtsız şartsız teslim oldu (Moore, 1895: 131). Macar ordusu Arad ilindeki Világos (Vilagoş) kalesi önünde Ruslar karşısında silâh bıraktı (Eckhart, 1949: 212-213; Tarhan, 19 Eylül 2008).

1815'ten beri süren büyük devletler düzeninin korunması Avrupalı güçler için her şeyin başında geliyordu. Oysa Habsburg İmparatorluğu bölünürse bu düzen dağılıp giderdi. Dolayısıyla Avrupa kamuoyu Macarları desteklediği halde, sözü geçer Avrupa devletleri iktidar politikası gereği işgali protesto dahi etmediler.

Kossuth ile önde gelen Macar milliyetçileri ve onlara yardıma koşmuş, savaşa katılmış Polonyalı milliyetçiler Osmanlı İmparatorluğu'na sığındılar (Tarhan, 19 Eylül 2008; Armaoğlu, 2007: 159). Daha sonra İngiltere'ye geçecek olan Kossuth, Ledru-Rollin, Mazzini ve evrensel demokrasinin kendisi gibi yenik diğer birkaç şövalyesi ile buluşacaktı (Tekindağ ve diğerleri, 1974: 645). Son yaşananlar, liderin karakterindeki cesaret, tutku, imkânsız başarıya yeteneği gibi büyüklük unsurlarını ve inatçılık, kıskançlık, gerçekçi olmayış gibi zayıflıkları da gün ışığına çıkardı. Uluslarla uzlaşma konusundaki beceri eksikliği, en iyi generali Görgei'ye beslediği kıskançlık ve şüphe, Rus müdahalesini kolaylaştıran istifası özellikle şanssız gelişmelerdi (Encyclopedia of World Biography, 25 Eylül 2008). Öte yandan Macar yenilgisinin temel nedenleri ülke endüstrisinin geri kalmışlığında, eğitilmiş ordu eksikliğinde aranabilirdi. Yardımcı müttefikler de bulunmadığından ekonomik, askerî yetersizlikler başkalarınca telâfi edilemedi. Milliyetler sorunu ve sonucu belirlediği düşünülen Rus müdahalesi en büyük talihsizlikti. Her şey bir yana 1849'un gerçek galibi Haynau oldu (Sked, 2001: 110). Çar Nikola ise Habsburgları çözülmekten kurtararak Avrupa'daki jandarmalık misyonunu kanıtladı (İpek, 13 Ocak 2009).

Görgei ve subayları Rusların merhamet göstereceğini düşündüler. Gerçekten de yalnız Varşova prensi değil, Çar dahi Viyana'da af yönünde aracılıkta bulundular. Ancak bundan sadece Görgei faydalanabildi. Batthyány, ikiyüzlü Viyana siyasetine körü körüne alet olmamasının cezasını birçokları gibi hayatıyla ödedi. On üç Macar generali Arad'ta cellât elinde ihtilâl şehitleri mertebesine ulaştılar (Headley, 1852: 212). Arad ve Peşte'de birkaç hafta içinde 49 kişi idam edildi, 65 kişi kurşuna dizildi (Nazır, 2007: 87). Sayısız idam ve hapislerin yanı sıra milletin en iyi sesleri susturuldu. Hunhar intikamdan kaçıp yabancı ülkelerde Kossuth idaresi altına sığınmak isteyenler ise tarihsel gelişimin seyrine katılmaktan uzak kaldılar. Mültecileri önce Türkiye himayesine aldı. Onlar buradan Avrupa'nın her bir yanına, karşıt ve gerici Viyana elinin uzanamadığı yerlere dağıldılar. Sarayın hareketi yalnızca merhametsiz değil, aynı zamanda gafilce sayılırdı. Çünkü Macarlığın geniş tabakalarında mevcut bulunan güvensizlik, yerini sevimsiz hislere, büyük nefrete bıraktı (Eckhart, 1949: 213). Trajik ve barbarca uygulamalar arasında masum ve

soylu Macar bayanlar Avusturya'nın kana susamışlığını doyumak için göz göre göre dövüldüler (Headley, 1852: 212).

Fakat devletlerin kendi bencil çıkarları açısından izledikleri birbiri ile çelişen politikalar Almanya, İtalya ve Macaristan'daki millî birlik hareketlerini başarısızlığa uğratmış görünse de, söz konusu zaferlerin çok gerçekçi olduğu söylenemezdi. Avrupa diplomasisi daha korkunç sorunları ancak hürriyetçilik ve milliyetçilik ilkeleri ile çözümlenmek zorunda kalacaktı (Armaoğlu, 2007: 164).

1.7.2. İhtilâl ve Kossuth'un Rolü Üzerine Bir Değerlendirme

Macarlar Lajos Kossuth'u en önde gelen ulusal kahramanları, 1848-1849 İhtilâlini ise ülkeleri tarihinde en önemli değilse bile en dramatik olay addettiler. 1926'da Macaristan'da doğan Columbia Üniversitesi tarih profesörü István Deák'ın "*The Lawful Revolution: Louis Kossuth and the Hungarians, 1848-1849*" adlı 1979 basımı eseri (István Deák's Homepage, 21 Ekim 2008), ihtilâl ile Kossuth'un rolünün takdire değer bir sentezini yaparak ana fikri yüceltmesi bakımından şüphesiz değerlidir. Anayasal, askerî ve sosyal gelişmelere de ara sıra değinen eser, siyasî tarih ve siyasî biyografi geleneğinin en iyi örneklerinden biridir. Yazar Macar yurttaşlarıyla aynı duyguları paylaşmasına rağmen onları eleştirmiştir. Örneğin, meşru ve büyük ölçüde barışçıl görünen devrimin kanlı bir çatışmaya dönmesiyle ilgili; başlangıçta imparatorluk mahkemesinden aşırı taleplerde bulunan, Macaristan'ın imparatorluk borcuna iştirak etmesi gibi önemli konularda inatçı davranan devrimcileri kısmen sorumlu tutmuştur. Çatışmaya katılanların pek çoğunu cüretle yargılamaya da hazırdır. En eski devrim raporlarının aksine olayları daha iyi aydınlatmak adına Arşidük István, Prens Windischgrätz, General Artúr Görgei dâhil diğerlerine yer verirken Kossuth gibi büyük tarihî şahsiyetlerin önemini âdeta indirgemmiştir (Dreiszigler, 1982: 767).

Yorulmak bilmeden çalışan, hem liderlerin hem sokaktaki adamın maneviyatını ayakta tutmaya destek olan Kossuth'un Avusturya ile savaştaki ciddi

rolü gereği gibi vurgulanmıştır. Zira kendisi, hepsinden önce, büyük çaba ve dikkat gerektiren savaşa karşı hazırlıksız bir ulusu seferber etme güçlüğünü omuzlamıştır. Ancak kendine özgü kusurları vardır. Zaman zaman saf, fırsatçı, bir bakıma kararsız olabilmıştır. Her şeye rağmen geçici coşku, aşırı gurur, abartı hayranlığı gibi ulusal Macar duygularını genel anlamda paylaşmıştır. Ayrıca askerî yenilgiden sorumlu tutulmamıştır. Viyana devriminin çöküşünden sonra Macaristan'daki mücadelenin sonucu da kaçınılmazdı. Deák 1849 Nisanında Macarların Avusturya toprağına saldırma ve karşı tarafı daha lehte müzakerelere zorlama ihtimaline inanmak istese de buna olanak yoktur. İmparatorluk mahkemesi savaşa elverişli arazinin bu doğal potansiyelini ya da üstünlüğünü kendi kontrolünde etkin şekilde ve zamanında kullanmıştır. Müdahaleci Rus ordusu esasen olayların seyrini çok değiştirmemiş, Macaristan'a büyük hasar vermemiş; ancak mücadelenin sonuçlanmasını hızlandırarak Macarların savaşma arzusunu kırmaya yaramıştır. Kaçmak zorunda kalan Kossuth, yaşamını Viyana'nın uzlaştırılmaz düşmanı kimliğiyle sürgünde geçirmiştir. Deák tüm bunları açık ince bir üslupla anlatarak birinci ve ikinci dereceden kaynakların etkili bir sıralanışıyla desteklemiştir. Kitabının Kossuth ve 1848-1849 Macar İhtilâliyle ilgili İngilizce yazılmış (hatta tüm dillerde yayınlananlar arasında) en iyi genel araştırma olarak kalıcılığını uzun süre koruyacağına şüphe yoktur (Dreisziger, 1982: 767-768).

2. BÖLÜM

İHTİLÂLİN OSMANLI TOPRAKLARINA SIÇRAMASI VE İHTİLÂL KARŞISINDA OSMANLI DEVLETİ

2.1. GÖRGEI VATAN HAINİ MİYDİ?

Çoğu yazarın “*kahramanca bir savaş dramı*” olarak tanımladığı Macar Özgürlük Savaşı’nın sonu ise son derece trajikti. Dramın Macar oyuncularını, içerisine düştükleri çaresizlik ve ümitsizlik kısılcığında rollerini dahi unutturken finalde gerçek bir hayal kırıklığı yaşadılar. Daha Avusturya ordusu Peşte’ye yaklaşmış 1848 yılı sonunda Perczel ve Görgei ordularını bozguna uğrattığı zaman, birçok Macar devlet adamı ve milletvekili zaferden endişe duymaya, kaçacak ülke aramaya başlamışlardı. Her şeye rağmen Macaristan’ın bağımsızlığına dair inanç tümüyle kaybolmamıştı. Dembinszky, Görgei ve Bem komutasındaki ordular Rus ve Avusturyalıları dize getirebilirdi. Ne var ki hükümetin bu yöndeki planı işe yaramadı. Macarlar başlangıçta üstünlük sağlamış oldukları halde yenik düştüler ve Temesvár Avusturya’nın eline geçti (Nazır, 2002: 813).

Şehrin kaybedilmesi sivil yönetimi çok olumsuz etkiledi. Arad’da bulunanlar kaçış hazırlıklarına giriştiler. Macar ordusunun Temesvár’dan ayrılışı tam bir kaos ve deli kaçıydı. Görgei, yenilgiden sonra Arad’daki Macar devlet erkânına “Bana başkumandanlığı verin, sizi Peşte’ye götüreyim” demişti. Oysa olayların seyri hiç de söylediği gibi gelişmedi ve o 13 Ağustos 1849’da silâhları bırakıp Rus generaline sığındı (Nazır, 2002: 813-814). İhtilâlcilerin Macaristan’da kurmak istediği yeni rejimi kesinlikle onaylamamış olan Görgei, Kossuth tarafından önerilen mareşal asasını geri çevirmiş, ancak emrindeki askerlerin kumandanlığını korurken savaş bakanlığı görevini kabul etmişti. Mücadeleyi sürdürmenin imkânsızlığını fark eden ve uzlaşmaya yanaşmayan Kossuth yerini kendisine bıraktığında düşmanın muhtelif

kollarıyla savaşıyordu. 20, 000 piyade ve 2000 süvarisiyle Rus General Riidiger'e teslim olmazdan önce ise umudunu büsbütün kaybetmişti. Belki de teslimiyeti ve özellikle pek çok askerın idam ya da vurulmalarına rağmen canının bağışlanmasından dolayı yurttaşlarının gözünde vatan haini olarak değerlendirildi. Generalleri gibi askerî mahkemede yargılanmayan Görgei, 1867'de affedilip Macaristan'a dönünceye kadar Klagenfurt'ta hapsedildi. Orada başlıca kimyevî işlerde çalıştı. Serbest kaldıktan sonra sosyal hayatta yer edinemedi. 1885'te çok sayıda eski dava arkadaşının kendisine namus ve itibarını geri kazandırma girişimi dahi Macaristan'da hoş karşılanmadı. Birkaç yıl demiryolu mühendisliği yapıp artık inzivaya çekileceği Visegrad'a yerleşti. Yazılarıyla faaliyetlerini haklı çıkarmaya, Kossuth'un yüklediği mesuliyetlere cevap vermeye çalıştı (Classic Encyclopedia, 19 Kasım 2008). Headley, hain diye nitelediği Görgei'nin sıradan bir Avusturya köyünde yaşamaya başlayarak Macar anayasası ile bayrağını ayakları altına serdiği monarşiden yılda 60,000 florin emekli maaşı aldığını, kendisini günahkâr sayan köylülerin günlük yürüyüşlerinde ondan uzak durduğunu, tüm dünyanın onu küçümsediğini yazmaktadır (Headley, 1852: 212). Görgei'nin teslim oluşu Macar Özgürlük Savaşı'nın en tartışmalı konularından biridir. Kossuth, komutanı daima vatan hainliği ile suçlayarak 12 Eylül 1849 tarihli Vidin mektubunda ülkenin Görgei'nin ihaneti yüzünden düştüğüne dair birçok kanıt ileri sürer. Bununla birlikte, Görgei idaresinde çarpışmış bazı subaylar da savaşın kaybedilme nedeni olarak bizzat Kossuth'u gösterirler (Nazır, 2002: 814).

2.2. KOSSUTH'UN YURDUYLA VEDALAŞMASI

Güçlü ve şanslı dönemlerini geride bırakan Kossuth, Macar yenilgisinden sonra ülkesini terk etmek zorunda kaldı. İhanete uğramış, kimsesiz ve viran bırakılmış memleketinden isteksizce ayrılmadan önce, uğruna çağlar boyu kan dökülen ve hatıralarla kutsanmış yurt toprağı üzerine diz çökerek, kollarını

alabildiğine uzanan engin ovaları kucaklamak istercesine açarak yeşil çimenleri öptü. Tanrı'ya özlemlerini bildirerek heyecan verici bir seslenişle Macaristan'a veda etti:

“Artık dağlarının zirvelerini göremeyeceğim; ne de yurdumu ana göğsünde Özgürlük ve Adalet sütünü içtiğim toprak olarak anabileceğim! Refahına uğraştığı için senden uzakta gezinmeye mahkûm edilmiş oğlunu bağışla yurdum. Şu an diz çökmekte olduğum küçük alandan başka hiçbir şeyi *özgür* diye adlandıramadığım için beni bağışla. Seni acılarla eğilmiş, geleceğini büyük bir kederden ibaret görüyorum! Ovaların, kutsal toprağının melun düşmanlarına karşı kazanılan sayısız zaferin yasını tutarcasına, az sonra merhametsiz yıkımla karacak, koyu kırmızı kan pıhtısıyla ıslanıyor. Kim bilir kaç minnettar yürek Tanrı'nın makamına dualarını sundu! Şefkat için cehenneme dahi ulaşacak kaç gözyaşı düştü! Macarların yurtlarını nasıl sevip uğrunda nasıl ölebileceklerini ispatlarcasına kaç kan gölü aktı! Ve şimdi sevgili yurdum, sen bir köle oldun!

Sevgili çocukların, mukaddes olan her şeye pranga vurmaya, kötülüğü geçerli kılmaya yönelenler tarafından köleler gibi zincirlenip sürüklendiler! Kahraman ataları, Arpad kumandasında, türlü tehlikeler ortasında sana zaferler kazandırmış sevgili insanlarını ne olur aşağılama!

Temsil ettiğim çoğu çocukların benim ya da bilhassa senin uğruna kanlarını döktükleri için beni affet: çünkü alınına kandan harflerle “TEHLİKE” yazıldığında seni korudum, çünkü sana “Köle ol” dendiğinde; düşman, Macar toprağında “Sen artık ulus değilsin” deme cüretini gösterdiğinde senin için kılıç kuşandım!

Zaman devasa adımlarla geçti ve kader sarı, siyah harflerle tarihinin sayfalarına “Ölüm!” yazıp, mühürlemek için Kuzey Devini yardıma çağırdı. Fakat Güneyin kızaran şafağı bu mührü eritecektir.

Kan döken sevgili yurdum, senin için merhamete yer yoktur; çünkü düşen çocuklarının kemikleriyle yükselen tepelerde zorbalık hükmünü sürmektedir.

Bereketinle beslediğin nankörler seni tepeden tırnağa yok etmek için ihanet ettiler! Ancak sen asil ulus, tüm bunlara tahammül gösterdin, talihini lânetlemedin, çünkü bağrında tüm acıların ötesinde UMUT saklıyordun.

Macarlar! Őu an gözyaşlarım sadece sizin için aktığından ve üzerinde diz çöktüğüm toprak şanınızı taşıdığından bakışlarınızı üzerimden ayırmayın.

Ey ulusların en hakikisi, düştün! Çiçek açarken aşağı itildin! Mezarını kazan yabancı bir düşmanın silâhı; sana karşı eğitilen pek çok ulusun top ateşleri; Karpatlarda sürünen, seni silâh bırakmaya zorlayan Moskovalılar, senin yurt sevginle tökezlediler! Fakat senin idam fermanının bu ülkeye sevgisinden bir an bile şüphelenmediğim biri tarafından yazıldı. Düşüncelerimin koyu firarında iyi bir adamın varlığından emin olamasam da, onun vatana ihanet edeceğini aklıma getirmemiştim.

Ve sizler, birkaç gün önce ülkemizin hükümetini ellerine bıraktığım, kanının son damlasına kadar sizi savunmaya yeminli kişinin ihanetine uğradınız. Paranın rengini, ülkenin bağımsızlığı için akıtılan kanın renginden daha aziz sayarak bir vatan haini oldu. Ona göre adi metal, şeytanın ortaklarıyla sözleşme yaptığında kendisini yüzüstü bırakan, toprağının Kutsal Tanrısından daha değerliydi!

Macarlar! Ülkemin sevgili dost evlatları! Bakışlarımı bu adama yöneltmek ve yerimi ona vermek zorunda kaldığım için beni suçlamayın. Buna mecburdum, çünkü insanlar ona güveniyor, ordu onu seviyor, sadakatini ispatlayabileceği bir konuma ulaşmış bulunuyordu! Ve şimdi ulusun güvenini kötüye kullandı, ulusunun sevgisine karşılık onları hor gördü.

Macar insanları, onu lânetleyin! Onu yaşam suyuyla beslemeye çalışırken kurumak bilmeyen kalbi lânetleyin!

Ey Avrupa'nın en hakiki ulusu, sizi seviyorum! Uğruna korkusuzca savaştığım özgürlük gibi! Özgürlüğün Tanrısı sizleri hafızasından asla silmeyecektir. Sonsuza dek mutlu kalın! Yaptıklarım William Tell'inkilere benzemese de, ilkelerim George Washington'ın ilkeleriyle aynıydı! İnsanı yaratmak yalnızca Tanrı'ya mahsus olduğundan özgür bir ulus istedim ve senin kışın geldiği için şimdi ölün; ancak bu, Sibirya'nın buzlu göğü altında zayıf düşen dostunun acıları kadar uzun sürmeyecek. Hayır, on beş ulus mezarını kazdı, on altıncının binleri seni kurtarmaya gelecek!

Her zamanki gibi vefalı ol, İncilin kutsal hükümlerini koru, özgürlüğün için dua et ve kurtarıcılarının top sesleri dağlarında tekrar yankılandığı zaman ulusal ilâhilerini söyle! Sevgili kader arkadaşlarım ve acı çekenler, Tanrı sizinle olsun! Tanrı'nın ve özgürlüğün melekleri sizinle olsun. İsyancıları alt etmek için Avrupa aslanını uyandırmış olmakla gurur duyabilirsiniz! Tüm uygar dünya kahramanlığınıza hayran kalmıştır ve kahraman ulusların davası yeryüzündeki özgür ulusların en özgürü tarafından desteklenecektir!

Asil evlatlarının kanlarıyla sulanan mübarek toprağım, Tanrı seninle olsun! Dünya ve imdadına yetişecek insanlar önünde tanıklığını yapabilecek kutsal mevkileri koru! Tanrı seninle olsun genç Macar Kralı, unutma ki seni ulusun seçmedi! Budin'in yıkıntıları üzerinde olsa dahi, dünyanın tasdikini göreceğin güne inancım hâlâ içimde yaşıyor!

Her şeye gücü yeten seni korusun, dinlen sevgili ulusum. İNAN, SEV ve ÜMİT ET!" (Headley, 1852: 212-215)

Zalimlerin gazabından kaçan bir firarî kimliğinde anayurduyla vedalaşırken, ülke malî kaynaklarının altın ve gümüş olarak iki buçuk milyon dolarını kontrolünde bulunduran Macaristan maliye bakanı Ferenc Duschek, elindekileri talihsiz başkanının ayakları altına sermeyi önerdi. Yolculuk refakatçilerinin çoğunun olumlu karşıladığı güzel, etkili sözlerle parayı kabul ettirmeye çalıştı. Evini, peşine düşenlerin el koyacağını bildiği engin topraklarını Kossuth'un ardı sıra terk etmişti. Şahsî rahatlığına yönelik teklifleri reddetseydi Avusturya kasaları ek ganimetle daha da zenginleşebilirdi. Oysa zalimin pençesinden kaybettiği olanakları neden koparmasındı? Çok cazip önerisine ancak birkaç kişi karşı koydu. Kossuth ise bir anlık tereddütten sonra Macaristan hazinesine ait bu meblağın tek kuruşuna dahi, para nereye giderse gitsin dokunamayacağını bildirerek yoksulluk ve sürgüne doğru yola çıktı. Avusturya ordusuna dönen Duschek, başkanının geri çevirdiği altınlarla hayatını satın aldı (Headley, 1852: 215-216).

2.3. 1848 İHTİLÂLLERİ VE OSMANLI DEVLETİ

2.3.1. İhtilâllerin Osmanlılar Tarafından Algılanışı

Fransa'daki liberal nitelikli 1830 İhtilâli, daha çok 1789 İhtilâlini tamamlar nitelikteydi. Napoleon savaşlarından sonra Fransa tekrar restore edilirken halkın tepkisini ortaya koymasındı. Fakat giderek güçlenen işçi sınıfının siyasî ağırlıktan hatta seçmenlik hakkından yoksunluğu, 1789 İhtilâlinin getirdiği eşitlikçi anlayışı sosyalist düşünceye kaydırıldı. Nitekim Karl Marks, sosyalist manifestosunu 1847'de yayınladı. Bu ortamda, başta Fransa olmak üzere tüm Avrupa 1848 yılında bir ihtilâller dalgası ile yüzleşti. Ancak ihtilâllerin anlam, nitelik ve amaçları her ülkede farklıydı. 1815 Viyana Kongresi'nin ortaya koyduğu "taçları toplumsal olaylara karşı birlikte koruma eğilimi"ne direniş eylemleri; Fransa'da sosyalist, Avusturya-Macaristan'da milliyetçi akımlar yükselişe geçerken, ihtilâller ile ilgisiz görünen Osmanlı Devleti çevresinde bir bloklaşma ve çekişmeler zinciri oluşarak Osmanlı'nın da içinde bulunduğu bunalımlara dönüştü. Fakat konu, Osmanlı toplumsal dinamikleri dışında geliştiği için (liberalizm, sosyalizm, milliyetçilik, hatta Türkçülük on dokuzuncu asır Türkiye'sine yabancıydı) etkileri bakımından Osmanlı Devleti üzerinde nüfuz mücadelesi yaratmaktan öteye gidemedi (Karasu, 2000: 233-234).

Tezimizde bir yandan Mülteciler Meselesinin Osmanlı yönünden siyasî ve askerî cephelerini ele almaya çalışırken bir yandan da Karasu'nun eserinden²⁵ hareketle Devletin 1848 İhtilâllerini algılayış şekline ve konuyla ilgili Osmanlı kaynaklarındaki kayıtlara yer vermek istedik (Karasu, 2000: 234).

1848 İhtilâllerinin ilk çıkışında Berlin, Viyana, Paris, Londra gibi önemli merkezlerde bulunan Osmanlı elçilerinin raporları, Osmanlı diplomasisinin kendisini

²⁵ Bkz.: Karasu, C. (2000). "1848 İhtilâllerinin Osmanlılar Tarafından Algılanışı", *Yeni Türkiye*, 701 *Osmanlı Özel Sayısı I, Siyaset ve Teşkilat*, Yıl: 6, Sa: 31, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara, ss. 233-236.

artık iyice kabul ettirdiği bir dönemde dahi fikrî altyapı bakımından yetersiz görünmektedir. Buna bağlı olarak merkez bürokrasisinde bulunanların da olayları yeterli ölçüde değerlendiremedikleri anlaşılmaktadır. Vak'anüvislik görevini Ahmet Cevdet Paşa'dan devralan Ahmed Lütfi Efendi, tarihinde bu önemli olaylar dizisini âdeta geçiştirmekte; aynı kayıtsızlık devletin resmî gazetesi Takvim-i Vekayi'de de görülmektedir. Nitekim 1848 İhtilâllerinin ilk dalgası olan Şubat ayaklanmaları hakkında Takvim-i Vekayi'de bir kayıt yoktur (Karasu, 2000: 234).

Takvim-i Vekayi'deki ilk esaslı kayda, olaylar yatıştıktan bilhassa Eflak ayaklanmaları bastırıldıktan sonra rastlanmaktadır: Muhtemelen Avrupalı ihtilâlcilerin arzuları, Osmanlı ülkesindeki isyancıların taleplerine pek benzemediğinden ihtilâller “garip olaylar” diye nitelendirilmiş; herhangi bir devlete karşı olmamak kaydıyla kapsamlı tedbirler yerine bazı ihtiyatî hazırlıklarla yetinileceği belirtilmiştir. Bu ifadeler Rusya'nın Eflak ve Boğdan'a girmesi ve Avusturya'nın da katılması ile yaşanacak olan Macar Mültecileri Krizi arifesinde Babîâli'nin bakışını yansıtmaya bakımından ilginçtir (Karasu, 2000: 234-235).

1848 İhtilâllerine dair eldeki kayıtlardan bazı kavram ve sözcüklerin Osmanlı literatürüne girdiği anlaşılmaktadır. Bu kavram ve sözcükler, her ne kadar toplumun siyasî hayatına hemen yansımamış olsa da ilerisi için bazı ilhamlar esinlemiştir. Bunların en önemlisi, Fransa'da genel oy ilkesinin kabulüyle ortaya çıkan siyasî tablonun tanımına ilişkin “Cumhur” ve “Cumhuriyet” kavramlarıdır. Politik yaşama dair bu kavramlaştırma, 1848 İhtilâlleri ile birlikte Osmanlı belgelerinde daha sıkça kullanılır, kanıksanır olmuştur (Karasu, 2000: 235).

İhtilâlcî kitlelerin tanımı konusunda da belgelerde ilginç kayıtlara rastlanmaktadır. Paris maslahatgüzarı Mehmed Hilmî Efendi, onları “İşçiler” diye tarif etmekte; işçiler için “Gündelikçi Taifesi”, Fransa İhtilâllerinde çok önemli yer tutan Millî Atelyeler için de “Millî Meşgüliyethane” ifadelerini kullanmaktadır. Barikat kelimesi de 1848 İhtilâlleri ile siyasî literatürümüze girmiş kavramlardandır (Karasu, 2000: 235).

Berlin'deki elçiliğinin son günleri 1848 İhtilâllerine rastlayan Mustafa Sami Efendi, dikkat çekici anayasa tanımında, Prusya'nın yaşadığı buhranı anlattıktan

sonra ve Prusya örneğini göstererek üstü kapalı da olsa anayasalı düzenin sorunlara çare olabileceği inancını vurgulamaktadır. Benzer biçimde Berlin maslahatgüzarı David Efendi, sosyalistler için kullandığı ifadelerle, henüz Osmanlı toplumunda rastlanmayan, çok daha sonraları siyasal hayatımıza sağ-sol şeklinde girmiş olan bloklaşmanın erken tanımını vermişti. Mehmed Hilmî Efendi'nin raporunda belirttiği sosyalist cumhuriyet tanımlamasından anlaşıldığı kadarıyla, sosyalist fikir Osmanlılar tarafından zenginlerin malının bölüşülmesi ve özgürlük diye algılanmaktaydı (Karasu, 2000: 235).

İsyan niteliğindeki olayları, bastırılması gereken polisiye olaylar olarak gören fakat başka amaçlı toplumsal hareketleri genellikle “garip” karşılayan Osmanlı zihniyeti dikkat çekicidir. Buna rağmen Osmanlı'nın işçi sınıfını tanımaması, böyle bir sınıfa barındırmaması, ihtilâller sırasında topluma akseden kavramların içerik olarak benzeşim göstermemesi, devlet yapısının farklılığı dikkate alınırsa söz konusu zihniyet yadırganmamalıdır. Bu gerçeklerden hareketle “ihtilâllerin içeriğinin Osmanlı tarafından tam olarak algılanamadığı” gibi bir çıkarım yerinde olacaktır (Karasu, 2000: 236).

2.3.2. Memleketeyn (Eflak-Boğdan) Meselesi

Eflak ve Boğdan, Osmanlı Devleti içinde yer alan, halklarının tarih ve kültür bağları nedeniyle genellikle birlikte anılan, Osmanlı kaynaklarında da çoğunlukla birlikte ve Memleketeyn adıyla geçen iki bölgeydi. Ayrıca coğrafi konumu nedeniyle Osmanlı Devleti'nin hem kuzey komşusu Rusya hem de batı komşusu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile sınırını oluşturmaktaydı. Diğer yandan bereketli topraklarından ötürü Osmanlı'nın tahıl ambarı sayılabilecek özel bir ayrıcalığa sahipti. Eflak ve Boğdan söz edilen stratejik özelliklerinin doğal bir sonucu olarak Osmanlı'nın Avusturya ve Rusya ile savaşlarında kaçınılmaz etki alanı haline geldi. Kesin şekilde Osmanlı Devleti'ne katılmaları oldukça uzun sayılabilecek çekişmeler sonucunda gerçekleşmekle birlikte (her iki bölge 1503 gibi geç bir tarihte sürekli

olarak Osmanlı vassalı sayıldı), Eflak ve Boğdan, 1806, 1828, 1849 ve 1853 yıllarında olmak üzere dört kez Rus işgali gördü. 1848 İhtilâlleri sırasında Rusya, Avusturya ile işbirliği yaptığı sırada yine “Bir Garanti Unsuru Olarak” Eflak’ı işgal etti (Karasu, 2002: 741, 743).

Eflak-Boğdan toprakları, on dokuzuncu yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti’ne bağlı özel imtiyazlı iki beylik idi. Önceleri yerli ailelerden gelmekte olan boyarlar, Avrupa devletleri ve Rusya ile temas kurdukça; on sekizinci yüzyıldan itibaren merkezden ve dil bilen İstanbul’un Fenerli Rum ailelerinden voyvoda atanmaya başlandı. Yerli boyarların ihanetini sezen Osmanlının amacı bölgede merkezî otoritesini hissettirmektir. Fakat seçilen Rum voyvodalar da hem büyük rütbeli papazlarla işbirliği yaparak halkı soydular hem de Rusya ve Avusturya hükümetleriyle gizli yazışmalarda bulunmaktan çekinmediler. Dolayısıyla Osmanlı Devleti sık sık voyvoda değiştirdi (Subaşı, 2002: 758).

Bu istikrarsızlık bölgenin kötü idare edilmesini de beraberinde getirdi. 1774 sonrası çeşitli olayları fırsat bilip bey seçimlerinde söz sahibi olmaya başlayan Rusya, bölgeyi kendi topraklarına katmayı, hiç olmazsa himayesi altına almayı ve Ortodoksların hamisi olmayı başlıca gayesi biliyordu. Öyle ki, 1831’de voyvodalara memleket idaresini yedi yıl değil ömür boyu bırakan *nizamname* ile iki memleketin iç idaresine yönelik kendi isteklerini Osmanlıya kabul ettirmeyi başardı. Bu durum Avusturya İmparatorluğu’nun bölgede nüfuz kurma siyasetiyle çelişiyordu. Eflak-Boğdan halkı, Yaş ve Bükreş şehirleri dışında geniş ova ve köylerde yaşar; toprak sahibi olmayan köylüler soyluların istediği işi yapardı. On dokuzuncu yüzyıl başından itibaren milliyetçilik akımı bu beyliklerde de etkisini göstermeye başladı (Subaşı, 2002: 758).

Avrupa’da 1848 İhtilâlleri patlak verdiğinde, Osmanlı Devleti, önce Yunan bağımsızlık isyanının ve hemen ardından Mehmet Ali ayaklanmasının sarsıntılarını daha henüz üzerinden atmış bulunuyordu. İhtilâller, Osmanlının siyasî rejimi üzerinde doğrudan etki bırakmamakla birlikte; biri Eflak-Boğdan Sorunu, diğeri Macar Mültecileri Meselesi olmak üzere iki konuda “diplomatik sıkıntı” yarattı (Armaoğlu, 2007: 158).

Rusya, daha 1805 Osmanlı-Rus ittifakının müzakereleri sırasında Eflak ve Boğdan ile ilgilendiğini göstermiş, bu iki toprağın beylerinin atanmasında kendi onayının da alınması talebinde bulunmuştu. Keza 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı, Rusya'nın bu iki eyalet halkını isyana kışkırtması üzerine Osmanlının tedbir arayışına girmesinden kaynaklanmıştı. 16 Mayıs 1812 tarihli Bükreş Barışı'na göre de Rusya, Eflak-Boğdan'dan askerini çekmeyi kabul etmiş, fakat Besarabya Ruslara bırakılmıştı. Bölgeden çekildiği halde Rusya'nın Memleketeyn topraklarına ilgisi azalacağı yerde arttı. Çünkü söz konusu topraklar, Rusya'nın Balkanlara yönelik politikasının ana kapısı niteliğindediydi (Armaoğlu, 2007: 158).

Diğer yandan Osmanlı Devleti, 1829 Edirne Antlaşması ile Eflak ve Boğdan'ı boşaltmayı kabul etmiş, Romanya prenslikleri muhtariyet statüsüne kavuşmuştu. Ancak bu topraklar kısa süre sonra Osmanlının savaş tazminatını kurallarına göre ödemediği gerekçesiyle beş yıl için Rus işgali altına girdi. Halk yönünden zorlu geçen beş yılın ardından görünüşte Osmanlı egemenliği tekrar kurulsa da, asıl idare Rus himayesindeki boyarlara bırakıldı. Yeni düzenlemeye göre; boyarlar tarafından seçilecek prensler bu beylikleri yönetecek, ilk prensler, bir defaya mahsus olmak üzere Osmanlı padişahınca atanacaktı. Böylece yeni rejimin ilk prensleri, Eflak'ta Aleksandr Hika, Boğdan'da Mihail Sturza oldular (İpek, 13 Ocak 2009).

Kısa sürede ekonomik yönden gelişme gösteren prenslikler, ticarî ilişkileri sayesinde Avrupa ile yakın ilişki içine girdiler. Aydın kesimin uyanışı, hem bağımsızlık ve bir çeşit birlik isteyen milliyetçilik hareketini beraberinde getirdi hem de köylüler arasında boyarların ve oligarşi yönetiminin baskısından kurtulma, medenî haklara, anayasaya kavuşma arzularını yaygınlaştırdı (İpek, 13 Ocak 2009). Macarların bazı kışkırtmaları ve Avrupalıların desteği eklenince 1848 ihtilâl ateşi Eflak'a da sıçradı. Berlin maslahatgüzarı Mehmed Hilmî Efendi, Prusya ve Avusturya tarafından desteklendiği öne sürülen Eflak ayaklanmasını kışkırtanları araştırarak “...*Bu kişilerin gazetelerin yazdığı gibi Eflak bağımsızlığını isteyenler olduğunu, bunların daha önceleri Memleketeyn'den uzaklaştırılıp buralarda rençberlik ve gündelikçilik yapan güvenilmez adamlar olduğunu...*” belirlemiştir (Karasu, 2000: 236). Boğdan'da bağımsızlığa ve Eflak ile Boğdan'ın birleşmesine taraftar olanlar ayaklandılar. Gospodar Sturza tarafından çok çabuk bastırılan

Boğdan isyanı pek taraftar bulamasa da, Eflak isyanı başarıya ulaştı (Karal, 1983: 214). Rus danışmanlar kovuldu. Tüm sınıfların temsilini üstlenecek bir meclisin kurulmasına ilişkin, bağımsızlık yanlısı ihtilâl anayasası benimsendi. Sturza bu hareketi önleyemediğinden çekilmek zorunda kaldı. Feodal ayrıcalıklar, toplumsal farklılıklar sona erdirildi. Rus egemenliğine girmektense, bazı hususlarda Osmanlı yönetimine bağlı kalmak isteyen geçici bir hükümet kuruldu²⁶ (İpek, 13 Ocak 2009; Karal, 1983: 214).

Rusya, gelişmeler karşısında endişeye kapılarak olayların zor kullanmak suretiyle bir an önce yatıştırılması yönünde Osmanlı hükümetine baskı yaparken; İstanbul'da ılımlı bir hava esiyor, askerî değil idarî tedbirlere ve ıslahata başvurma görüşünü ileri süren Babiâli olaylara sempati dahi duyuyordu. Hatta söz konusu çıkmaz içinde Stratford Canning'e fikri sorulduğunda, İngiliz büyükelçi de, ayaklananların ihtilâl değil sırf anayasa değişikliği için teşebbüse geçtiklerini savunarak şikâyetlerinin dinlenmesi yönünde öğütler verdi. Hükümet, bir yandan Canning'in tavsiyesine uyup uzlaşma sağlamak üzere Süleyman Paşa'yı Eflak'a gönderirken diğer yandan Rus baskısına direnemedi ve Eflak olaylarını tanımadığını duyurmak zorunda kaldı.²⁷ Buna rağmen ihtilâli ve sınırları dibinde böylesine liberal,

²⁶ Karasu'ya göre de; Eflak'ta cılız ölçüde de olsa yankı bulan 1848 İhtilâli, Rumen kaynaklarına dayalı olarak yapılmış çok yeni bir çalışmaya göre, temelde tâbi bulunduğu Osmanlıya karşı değil, her fırsatta Eflak'ı işgal ederek hegemonya kurmaya çalışan Rusya'ya karşı yapılmıştı (Karasu, 2002: 743). Yani isyanlar, başlangıçta Osmanlılardan ziyade Rusların müdahaleci hareketlerine ve voyvodalara karşıydı. Subaşı'nın Eflak-Boğdan isyanıyla ilgili açıklamaları ilginçtir. Voyvoda Sturza'ya karşı ayaklanan ihtilâl komitesi ulusal bir askerî kuvvet teşkilini, sansürün kaldırılmasını istediğinden asi sayıldı. Sturza, asileri tevkif ve sürgün ettirdi. İdareden hoşnut olmayanlar siyasî bir komite kurdular. Angaryanın kalkmasını, toprağın köylüye dağıtılmasını istediler. Sturza geçici hükümete razı olduysa da sonra istifa etti. Yeni meclis sansürü kaldırdı. Bir kısmı yapılanları yeterli bulan bir kısmı Rumence konuşulan topraklarda cumhuriyet isteyen isyancılar usulde anlayamayınca (önce Boğdan sonra Eflak) Rus işgaliyle bastırıldılar (Subaşı, 2002: 758-759). Doğrudan Osmanlı Devleti'ne yönelik olduğu izlenimini tam veremediğinden Avrupa'dan yeterli desteği bulamayan Eflak İhtilâli, esasen Osmanlı tarafından hem de kısa sürede bastırıldı. Fakat Eflak, Macar Mültecileri Meselesini çözmek bahanesiyle ayrıca Rus işgaline uğramaktan kurtulamadı (Karasu, 2000: 236).

²⁷ Aşağıda da belirteceğimiz gibi; Eflak-Boğdan'ın durumunu incelemek üzere olağanüstü görevle Bükreş'e gönderilen Fuad Efendi'nin İstanbul'a ilettiği bir raporunda kullandığı ifadeler ise Osmanlı Devleti'nin ileriye dönük kaygılarla esasen Rumen halkı ve 1848 İhtilâlleri aleyhine tavır aldığını yansıtmaları bakımından ilginçtir. Fuad Efendi şöyle diyordu: "*Ahalinin metâlib-i vâkiası muvafık-ı hakkaniyet olsa bile, böyle bir hareket-i fîliyyeye fedakârlık göstermek suiistimali davet edeceğinden başka, meydana konulan şeyler Devlet-i Aliyenin usulüne kâmilan mugayir olduğu bedihî olduğundan...*" Yani Osmanlı Devleti, hem Metternich gibi, liberal eğilimlerin imparatorluğu parçalanmaya götürmesinden; isteklerinde haklı olsalar da Eflak-Boğdan halkının diğer halklara örnek teşkil etmesinden; dolayısıyla taleplerin arkasının kesilmemesinden

milliyetçi bir hareketin vuku bulmasını kendi güvenliği açısından büyük tehlike sayan Rusya, Edirne Antlaşması'nı ihlâl ederek Eflak ve Boğdan'ın kuzeyini işgal altına aldı. Amacının bu toprakların kontrolünü ele geçirmek olduğu açıktı. Söz konusu tecavüzdən rahatsız olan Osmanlı Devleti ise, karşılık olarak, bölgenin güneyine Ömer Lütfi Paşa komutasında bir kuvvet gönderdi. Rusya, isyanı bastırmak bahanesiyle girdiği topraklarda asker sayısını her fırsatta artırarak büyük tehdit yaratmaya başladığından, işgalin sürekli olacağı korkusu yoğunlaştı. Dolayısıyla Osmanlı açısından Macar davasının başarıya ulaşması önem kazandı, Macar ihtilâlciler lehine büyük bir kamuoyu oluştu ve onlara silâh satan tüccarlara dahi göz yumuldu (İpek, 13 Ocak 2009; Armaoğlu, 2007: 158; Karal, 1983: 214).

2.3.3. Petersburg Konvansiyonu

Rus işgalinin giderek yayılması üzerine, Osmanlı hükümeti, geçici olacağı konusunda güvence verilen istilânın sınırlarını görüşmek üzere Âmedî-i Divan-ı Hümayun²⁸ Fuad Efendi'yi St. Petersburg'a gönderdi ve Rusya ile 1 Mayıs 1849'da Petersburg Konvansiyonu²⁹ imzalanarak Memleketeyn sorunu (Eflak-Boğdan anlaşmazlığı) aşağıdaki şartlarla çözüme kavuşturuldu:

1 – Rusya İmparatoru ile Osmanlı Padişahı, Eflak ve Boğdan'ı devrimci prensiplerden, anarşi eğilimlerinden, liberal ve ihtilâlcî hareketlerden korumak için beraber çalışacaklardı;

2 - Eflak ve Boğdan Gospodarlığı'na Osmanlı ve Rus hükümetleri arasında kararlaştırılacak adaylar, yedi yıl için padişah tarafından atanacaktı;

korkuyordu. Hem de anayasa, meclis gibi liberal istekler, Osmanlı Devleti'nin usullerine, yani mevcut siyasal düzenine tümüyle aykırıydı (Armaoğlu, 2007: 159).

²⁸ Divan-ı Hümayun Âmedisi (yani Başkâtibi); Babıâli'de Vükelâ Meclisi (vekiller, vezirler, nazırlar meclisi) müzakerelerini ve sarayla cereyan eden yazı işlerini yönetmeye memur olan görevliye verilen unvan (Armaoğlu, 2007: 158; Pakalın, 1993: 55).

²⁹ Diğer adıyla Balta Limanı Senedi (Karasu, 2002: 743).

3 - Eflak ve Boğdan'ı sarsmış olan devrimci hareketlerin izleri tamamen silininceye kadar, Osmanlı ve Ruslar, kontrolleri altındaki topraklarda 25-30 bin kadar asker bulundurabilecek, fakat güvenlik bütünüyle sağlandıktan sonra bu kuvvetler Eflak-Boğdan hudutlarının dışına çekilecekti;

4 - Asayişin sağlanması için yerlilerden kurulan bir milis ordusundan yararlanılacaktı (Karal, 1983: 214-215; Armaoğlu, 2007: 158).

Bu hükümlerin yanında, Eflak ve Boğdan'da daha önceden kurulmuş Meclis-i umumîler kaldırıldı ve devrim öncesinin gospodaları tekrar eski görevlerine getirildi (Karal, 1983: 215; İpek, 13 Ocak 2009). Yönetimde yeni düzenlemeler yapıldı. Her iki beyin yanında memleket ileri gelenlerinden oluşan birer Divan meydana getirildi. Ayrıca her iki memlekette biri Osmanlı diğeri Rusya tarafından atanan komiserler görev yapacak; Divanın idarî düzenlemelerini bu komiserler onaylayacaktı (Karasu, 2002: 743). Bir başka veriye göre; Osmanlı Devleti ile Rusya, Balta Limanı Antlaşması'ndan sonra Grigore Ghica'yı (1849-1854) Boğdan prensi atadılar ve Eflak-Boğdan'da gerek milliyetçi fikirler gerek birleşme eğilimi esasen bu aşamadan sonra iyice kuvvetlendi (Tarih Sözlüğü, 9 Şubat 2009). 1848 İhtilâllerinin Rumen ülkelerindeki başarısızlığı ise Osmanlı Devleti ile Rusya'nın bir araya gelerek oluşturdukları karşı birlikten kaynaklandı (Kıbrıs 1974 Forum, 9 Şubat 2009). Diğer taraftan Rusya'nın Eflak-Boğdan topraklarına 1849 yılı müdahalesi, Karadeniz'in batısındaki bu yörede nüfuzunun artmasına, Osmanlı nüfuzunun da silinmesine geniş ölçüde tesir etti (Armaoğlu, 2007: 159; Subaşı, 2002: 759).

Kırım Savaşı'na dek iki ülke, tampon bölge hükmündeki Eflak-Boğdan'da birer ordu bulundurdular, voyvodaların yanına birer müşavir (danışman) komiser gönderdiler. Eflak-Boğdan'da Kırım Savaşı'ndan sonra Osmanlıdan ayrılma eğilimi artacaktı (Subaşı, 2002: 759).

Petersburg'dayken Türk ve Rus askerlerinin nereleri işgal edebileceklerini Ruslarla müzakere eden Fuad Efendi, aşağıda değineceğimiz Bükreş görevi sırasında da; bir yandan Rus ordularının Macaristan'daki harekâtını izleyecek, diğeri yandan kabileler halinde Eflak ve Boğdan'a sığınmakta olan Macarlar hakkında Babiâli'ye günü gününe bilgi aktaracaktı (Altunay, 2006 a: 8).

2.4. MÜLTECİLER PROBLEMİNİN GELİŞMESİ

2.4.1. Problemin Ortaya Çıkışı

Avusturya, tek başına durduramadığı Macar ihtilâlcilerle ilgili Rusya'nın yardımına başvurduğu zaman, Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmişti. Fakat Memleketeyn topraklarını kullanmak suretiyle Macaristan'a Rus askeri gönderilmesi ve olaya ses çıkarılmaması Babıâli'nin tarafsızlığını sözde bırakarak Türk hükümetini âdeta Macar davasının karşısına yerleştirdi. Oysa Macar istiklâl hareketlerine en başından itibaren sempatiyle bakılıyor, ancak hareketlerin desteklenmesi Osmanlı Devleti'ni Rusya ve Avusturya ile anlaşmazlığa düşürür endişesiyle sessiz kalınıyordu. Yine de ihtilâlcilerin aleyhindeymiş gibi görünmekten hayli rahatsızlık duyan Türk hükümeti, bundan sonraki gelişmelerle, İngiliz elçinin de dediği gibi, tarafsızlık prensibini ihlâl edecekti (İpek, 13 Ocak 2009).

Karal ve Armaoğlu'nun (yirminci yüzyıl kaynakları) belirttiklerine göre; Macarların, Hıristiyan olmakla birlikte, Türklerle ırk bakımından akrabalıkları ve iki ulus arasında geçmişe dayanan sıkı tarihsel bağlar Macar millî bağımsızlık hareketine yönelik Osmanlı ilgisinin duygusal kaynağını teşkil ediyordu. Ayrıca Kanunî döneminin Türk eyaleti Macaristan'ın Avusturya egemenliğinden kopup bağımsızlığını kazanması, politik bakımdan Osmanlı Devleti'nin yararına idi (Karal, 1983: 215; Armaoğlu, 2007: 159). Oysa on dokuzuncu asırda Osmanlı'nın Macarlar ile akrabalığına dair Osmanlı kaynaklarında hiçbir bilgi mevcut değildir. Türkçülük diye bir düşünce biçimi gelişmemiştir. Keza işçi sınıfının varlığından da habersiz Osmanlı Devleti'nin, esasen 1848 İhtilâllerini doğru algılayamadığı dahi savunulabilir. Eflak-Boğdan'daki cılız bağımsızlık kıpırdanmaları hariç, ihtilâllerle toplumsal yapısı itibariyle ilgili görünmediği için de, sığınmacıları toplumsal ve siyasî endişelerle değil; misafirperverlik anlayışıyla sahiplenmiştir (Karasu, 2000: 233). Oysa Fransa'da 1848'de yapılan devrim, siyasî olduğu kadar toplumsal bir karakter taşıyordu. O zamana dek siyaset hakkı kazanmak için çalışan sınıflar

arasında, ismi görünmeyen yeni bir sınıf ortaya çıkmıştı: İşçi sınıfı (Karal, 1983: 213).

Mültecilerin Osmanlı topraklarına sığınmaları meselesinde de Türklerle akrabalık veya ırk birliği gibi bir inanç değil; coğrafi yakınlık, tarihî ilişkiler ve yine de en çok Osmanlıya beslenen güven etkili olmuştu.

Rus birlikleriyle savaşan Macar ve Polonyalı kuvvetler, Rus yardımının önünü kesmek için bir yandan Osmanlı sınırlarına musallat olmaya başladılar. Nitekim sınırı aşan bir grup, Rusları geri püskürtmeyi başarıp bir miktar hayvan gasp ederek Fokşani taraflarına geçti. Tarafsızlığını korumak niyetindeki Babîâli, bunlarla görüşerek Osmanlı topraklarını terk etmeleri, aksi halde güç kullanılacağı uyarısında bulundu. Yeni bir savaşım için yeterli güçten yoksun Macarlar uyarıyı dinlemek zorunda kalarak Türk topraklarını boşalttılar. Fakat General Bem, Osmanlının Macarlara yardım edeceği yönünde bir bildiri yayınladı ve hükümet, ne kadar kendini sakınmaya çalışırsa çalışsın, bir şekilde olayların içine çekilmek istendi. Oyuna gelmemek için derhal harekete geçen Babîâli, Bem'in bildirisinin doğru olmadığını İstanbul, Yaş, Bükreş gazeteleri aracılığıyla duyurdu (İpek, 13 Ocak 2009).

Karışıklığın kendi bölgesine sıçramasından çekinen hükümet, ayrıca tedbir olarak Küçük Eflak'ta askerî yığınak yapılmasına ve 8 tabur piyade ile 3,5 alay süvarinin hazır tutulmasına karar verdi. İşler bu noktaya varınca, Meclis-i Mahsûs da, tarafsızlığı korumak adına, Rusya'ya iletilecek şu görüş üzerinde karar birliği sağladı: Rus elçiliği Eflak ve Boğdan'a yeniden asker sokulmasını teklif edecek olursa, iki devlet arasındaki antlaşmalar gereği, sadece 35 bin kişiye hududu korumak üzere izin verilecekti. Yani asker sokulduğu takdirde Avusturya'ya geçirilmeyip Memleketeyn'in muhafazası için kullanılacaktı. Üstelik Avusturya'ya geçmiş ordunun mühimmat ve erzak nakliyesi de Eflak-Boğdan üzerinden değil, başka bir bölgeden gerçekleştirilecekti. Söz konusu önlemlere başvurulmaması halinde Osmanlı Devleti'nin bir dış probleme karışması kaçınılmazlaşacağından durum Rusya'ya nazikçe iletildi. Fakat sonraki gelişmeler, baskılara daha fazla dayanamayan Babîâli'yi uluslar arası destek arayışına yöneltcekti (İpek, 13 Ocak 2009).

Rusların Macaristan'daki başarısı, başlangıçta müdahale etmeme yönünde bir tavır benimseyen, hatta İpek'e göre Rus müdahalesini kabul eden İngiltere ile ilişkileri gerginleştirdi, işbirliğini bozdu. İngiltere, Orta Doğu'daki temel menfaatlerinin Rusya'dan ziyade Fransa ile örtüştüğünü fark etti. Dolayısıyla Fransa ile beraber Osmanlının yanında yer almayı daha kazançlı bularak, tam da Babıâli'nin dış destek arayışına girdiği bir dönemde, politikasını değiştirmek suretiyle Türk hükümetinin imdadına yetişti. Rus müdahalesine karşı Macarları içten içe destekleyen Mustafa Reşid Paşa, İngiltere'nin yeni yaklaşımından duyduğu memnuniyeti Lord Palmerston'a gönderdiği 5 Mayıs 1849 tarihli bir teşekkür mektubu ile dile getirdi. Palmerston, İngiliz desteğinin süreceği, büyükelçi Lord Stratford Canning'in bu hususta hiçbir yardımı esirgemeyeceği cevabını ilettili. Fakat destek sözü verirken Rusya ile doğrudan karşı karşıya kalmaktan da çekinip temkinli davranıyor; Canning'in tüm ısrarlarına rağmen yardım sözü açıkça telaffuz edilemiyordu. Rusya'nın ihtilâlcilere yönelik Osmanlı Devleti'ne önerdiği şiddete dayalı işbirliği çağrısından endişelenmeye başlayan Canning ise ne kadar uğraşırsa uğraşsın Osmanlının tek başına Rus isteklerine direnemeyeceğini anlamış bulunuyordu ve Türklerin yanında yer alma konulu ısrarlarının nedeni buydu. İngiltere ve Fransa tam zamanında gerçekleştirecekleri bir gövde gösterisiyle Rus aşırılıklarını engelleyebilir, en azından Osmanlının yalnız olmadığını kanıtlayabilirlerdi. Fikirlerini Palmerston'a şöyle savundu: "Tecavüz bahaneleri ve imkânlarla dolu böyle bir alanda Rusya'nın burnunun doğrusuna gitmesine izin vermenin ne gibi sonuçlar doğuracağını kestirmek için kâhin olmak gerekmez. İmparatorluğun Avrupa çıkarları bakımından bütünlük ve bağımsızlığı Avrupa'nın gözünde şayet bir değer ifade ediyor, politikasında bir yer tutuyorsa; genel anlamda verilmiş garantilerin, belirli kararlar, anlaşmalar ve fiilî yardım taahhütleriyle pekiştirilmesi zamanı gelmiştir." Yine de Canning Palmerston'u beklemek ve ihtiyatlı davranmak kararından döndüremedi (İpek, 13 Ocak 2009).

Osmanlı Devleti, Macar olaylarına karışmamak için en başından itibaren gayret gösterdiği halde, ilan ettiği tarafsızlığını koruyamadı. Nitekim 1849 baharıyla birlikte, yenik Macar ve Polonyalı ihtilâlciler, çok erken devirlerden beri iyi niyetinden şüphe etmedikleri, kadim dostları Osmanlıya sığınmaya başladılar. Tıpkı

geçmişte aynı kaderi paylaşan özgürlük savaşçısı ataları gibi en yakın sığınak olarak Türk topraklarını gördüler. Kendisini kargaşanın ortasında bulan Türkiye’yi ise bundan sonra diplomatik açıdan oldukça zor günler bekliyordu (İpek, 13 Ocak 2009).

Avusturya ve Rusya kuvvetlerinden kaçarak Osmanlı topraklarına giriş yapmaya başlayan Macar, Polonyalı, İtalyan ihtilâlciler, önceleri sayıca az olduklarından pek sorun yaratmadılar. Ne var ki bu sadece bir başlangıçtı. 16 Mayıs 1849 tarihli yazısında 12 kadar Toskanalı ve Cenevizli mültecinin İstanbul’a gelişinden söz eden Avusturya büyükelçisi Kont Stürmer, 800 yeni ilticanın daha gerçekleşeceği haberini verdi. Temmuz ortalarında 70 civarında sığınmacı bir İngiliz gemisiyle Malta’ya, oradan İstanbul’a ulaştı (İpek, 13 Ocak 2009). Görgei kumandasında çarpışan çok sayıda Polonyalı gönüllünün de aralarında bulunduğu yeni asker-göçmen dalgası, büyüyerek Türkiye kıyılarına vurmaya sürdürdü (Drozd, 22 Ocak 2009). Kitleler sınıra yığılmaya başladılar. İhtilâlcilerin iltica sebepleri; Avusturya ve Rusya’ya duyulan güvensizlik, öldürülme ya da hapsedilme korkusu, hepsinden önemlisi Osmanlı yardımıyla ordularını diriltip kaybedilen vatani geri alma umuduydu (Nazır, 2002: 814). Öte yandan, asker kökenliler dâhil kalabalık Macar ve Polonyalı mülteci grubunun on dokuzuncu yüzyıldaki akını, Türk yöneticilerin sosyal ve ekonomik yapıyı düzeltme amaçlı bir dizi ıslahat başlattığı; ülkenin giderek daha cesurca ilerleyen Rusya’ya karşı yüksek maliyetli savaşlar içinde bulunduğu; devletin taşrada sık sık alevlenen isyanları bastırmakla uğraştığı bir tarihî fon üzerine yerleşti (Drozd, 22 Ocak 2009).

Rusya-Avusturya-İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında uzun görüşmelere, yazışmalara yol açan; tarihçi Ahmed Refik (Altunay) tarafından Osmanlı arşivlerindeki, kısmen Fransızcaları da bulunan belgelere dayanılarak incelenen mültecilerle ilgili sorun, 1849 yazında Türk yönetimine doğrudan yansıdı. Daha önce değindiğimiz gibi, ihtilâl fikrinin Eflak ve Boğdan’a yayılmasıyla, kuzeyden Ruslar, güneyden Osmanlı orduları iki ülkeyi işgal etmişlerdi. Gelişmeleri İstanbul’a bildirip gerekli tedbirleri almak üzere olağanüstü görevle Bükreş’e gönderilen Âmedî-i Divan-ı Hümayun Fuad Efendi, 23 Temmuz 1849’da 36’sı subay, kalanı çavuş, onbaşı ya da er 1120 ilk mültecinin Eflak Kinîn mevkiine ulaştığını bildirdi ve “*asâkir-i hazret-i şâhânenin zîr-i cenâh-ı fütüvvetine ilticâ*” eyleyen bu kimselerin

geri gönderilirlerse ağır cezalara çarptırılacakları uyarısında bulunarak sınırlara uzak iç bölgelerde korunmalarını önerdi.³⁰ Erlerin ise subaylar gibi tek tek suçlu olmadıklarından derhal iade edilmeleri gereğini vurguladı (Göyünç, 1976: 174-175; Nazır, 2002: 814).

Yine Avusturya'dan alınan bilgilere göre, 3 Ağustos 1849'da, 69 yeni mülteci İstanbul, 54 kişi Selanik yoluna koyuldu. Bunların muhafazaları konusunda endişeye kapılan hatta Üsküdar mahallelerinde Macarlardan kurulu bir cemiyet bulunduğu kaygıyla dikkat çeken Stürmer, hükümete, mültecileri eyaletlerde korumanın İstanbul'a nazaran daha güç olacağı ve bu şekilde birikmelerinin Osmanlı açısından büyük sorunlar yaratacağı uyarısında bulundu. Deniz yoluyla parça parça gelenlerden ziyade, göze çarpan asıl büyük kitle, Temmuz 1849 grubuydu (İpek, 13 Ocak 2009).

Sınırları yakınında cereyan eden olayları dikkatle izleyen Osmanlı Devleti, Viyana Büyükelçisi Kostaki Mussurus Bey'in ilettiği 21 Ağustos 1849 tarihli yazı ile Macar mağlubiyetinden ayrıca haberdar oldu. Mussurus Paşa, eşitsiz kuvvetlerin muharebesinin beklenen sonucu doğurduğunu, 21 Ağustos itibarıyla Komort ve Petervaradin kaleleri dışında ciddi şekilde direnen yer kalmadığını ve Temesvár'da yenilenlerin Türk topraklarına sığınmak üzere Orsova'ya yürüdüklerini ileterek hükümeti olası gelişmelere karşı uyardı. Birdenbire böylesine beklenmedik bir durumla yüz yüze gelen Osmanlı Devleti, tarafsızlığını koruyarak kendisini olaylardan kurtarma gayreti içine girdi ve esasen devlet yapılarının benzerliği gereği Avusturya ile yaklaşması beklenirken ilk etapta sessizliğini muhafaza etti. Fakat 1849 Savaşı sonrasında gelişmeleri onu bir kahramana dönüştürecekti. Öte yandan sınırları dibinde gelişen sorunlardan sakınmaya çalıştıysa da, Eflak ve Boğdan'da başlayan ulusçuluk hareketi buna meydan vermedi. Rusya ile ilişkilerin bozulmasına yol açan Eflak ve Boğdan olayları, çözüme kavuşturulmuş görünse de, sonraki zamanlarda iki devleti Kırım Savaşı'nda karşı karşıya getirecekti (İpek, 13 Ocak 2009).

³⁰ Fuad Efendi'nin raporunda yer alan 1120 kişinin otuz altısı 20 Temmuz 1849 Vöröstorony Savaşı'ndan sonra Osmanlı topraklarına sürülen 55. ve 88. honvéd (honvédség: Macar ordusu) taburlarına tâbi idiler ve askerî eskortla sınırdan alındılar. Ay sonuna doğru honvéd tüfek alayı ile İtalyan lejyonları olan 27., 67., 78. taburlar, bir ünite halinde mülteci grubuna eklendiler (Csorba, 2002: 805).

Grup grup Osmanlı topraklarına iltica eden mülteciler, durumun ciddiyetinin pek farkında olmayan Avrupa ve dünya kamuoyunu önceleri fazla ilgilendirmiyordu. Avrupa bir yana, sorunla direk yüzleşen Osmanlı ve Avusturya İmparatorlukları dahi, konuya dair yeterli bilgilere sahip değildiler. Osmanlı hükümeti Macaristan olaylarını izlemeye çalıştığı halde, her defasında daha da sıklaşan iltica haberleri şaşkınlığı artırıyordu. Mesele giderek önem kazanırken, Osmanlı Devleti ya da Avusturya mülteciler hakkında henüz tam bir strateji belirlememişlerdi. Tarafsız kalmaya özen gösteren Babiâli, ufak tedbirler almışsa da, sorunun bu kadar büyüyeceğini kestirememişti. Son gelen 1120 kişilik ilk grup hakkında Fuad Efendi ile Avusturya konsolosu arasında geçen görüşmeler, konunun Avusturya'da da kesin ifadesini bulamadığını gösterdi. Zira Fuad Efendi, gelen askerlerin subaylar emrinde hareket ettiklerinden suç işleme kapsamına alınamayacağını ve iade edilebileceğini; subayların ise iadelerinin usule uymayacağından ancak sınırdan uzaklaştırılabileceğini söylediğinde, Avusturya elçisi, hükümetinden konuya dair henüz bir talimat almadığını bildirdi. Bunun üzerine Rus kumandan Dohammel'e danışan Fuad Efendi, kumandanın da tam bilgisi olmadığı, fakat bu kadar kişinin iadesinin Rusya'ya ağır geleceği cevabını aldı. Nihayet Rusya ve Avusturya, sığınmacıların bir karar verilene dek Osmanlı askerince korunması ve Kinin mevkiinden uzaklaştırılarak Rımnık şehrine nakledilmeleri doğrultusunda ortak görüş bildirdiler. Babiâli, görüşe uyararak son gelenlerin tümünü Rımnık şehrine gönderdi (İpek, 13 Ocak 2009).

Osmanlı hükümeti, her ne kadar kendini mültecilere karşı insanlık görevinin gereklerini yerine getirmekle yükümlü hissetse de, sayının sürekli çoğalması endişeleri büsbütün artırdı. Başının daha fazla ağrımından çekinen hükümet, yeni ulaşan toplu grupların kibar bir dille geri çevrilmesi, fakat can havliyle gelen birkaç kişilik grupların sınırlara alınması kararına vardı. Hatta bu kararı müteakip kendisine sığınan, sayıca az ilk grupla ilgili Rusya'nın iade talebini ilişkileri gerginleştirmek pahasına reddetti. Avusturya Başbakanı Felix Schwarzenberg de boş durmayarak, mültecilerin Osmanlı Devleti tarafından kabulünü engellemek adına, on bini aşkın kişinin iltica edeceği ve bunların kabulünün büyük güçlükler yaratacağı yönünde tahriklerde bulundu (İpek, 13 Ocak 2009).

2.4.2. Kossuth ve Beraberindekilerin İlticası

Emir subayı Sándor Asbóth eşliğinde Arad'dan ayrılan Kossuth, Görgei'nin başkomutan olarak isteklerini Ruslardan koparabilme hevesinde yanıldığını, Rus karargâhından dönen Tuğgeneral Ernő Poeltenberg ve Yarbay Lajos Beniczky ile 11 Ağustos'taki buluşmasında öğrenmişti. Poeltenberglerin yanında, istifa etmeyen iki bakan Szemere ve Kázmér Batthyány de bulunuyordu. Hep birlikte Radna üzerinden Lugos'a doğru yola çıktılar. Yukarıda bahsi geçen Duschek ile temas Radna'da gerçekleşti. Szemere ve Batthyány, Lugos'ta toplanmış Güney Ordusu kalıntılarıyla savaş sürdürmeyi dahi düşünürlerken, bu vahim günlerde Kossuth'un maneviyatı, iyimserlikle kötümserlik arasında durmaksızın gidip geliyordu (Hermann, 2003: 82-83). Lider, Türk sınırına geçmeden önce kısa süreliğine uğradığı, mülteci kaynayan Lugos şehrinde, yurttaşlarını gayet moralsiz bularak artık hiçbir savaşta kullanılmayacakları kanısına vardı (Nazır, 2002: 814). Oradan Görgei'ye yazdığı ve istifasının gerekçelerini açıkladığı 12 Ağustos tarihli mektubunda, ulusu kurtarmak için tüm makul olanaklara başvurulmazsa ya da sadece ordu hesabına pazarlığa girilirse, bunu ihanet sayacağını bildirdi. Fakat resmî gazeteye de aldırmak istediği bildirimini, iktidarı yeniden üstlenme değil, sorumluluğu başkasına yükleme amacına hizmet ediyordu (Hermann, 2003: 83).

Kaçış yolunun güvenliğini sağlamakla görevli Orsova (Orşova) askerî karakolu kuvvetlerinin Bem'in emriyle buldukları mevkiden ayrılıp kuzeye yöneldiğini öğrenen Kossuth, birliklerin geri dönmeleri talimatını verdi. Yönetimi devralması yönünde kendisini iknaa çalışan Bem'in mektubu Teregova'da eline ulaştı. Fakat o, bundan sonraki mücadelede artık herhangi bir rolü olamayacağı inancıyla, iktidara gelmek için gerçekleştirilemeyecek şartlar ileri sürdü. Görgei ordusunca davet edilmek, Bem'in birkaç harekâtı başarıyla sonuçlandırması, ayrıca banknot matbaasının tekrar çalışmaya başlaması, istekleri arasındaydı. “Şu anda ben sıradan bir yurttaştan başka bir şey değilim” ifadesini de cevabına ekleyerek yola devam etti. (Hermann, 2003: 83-84). Sınır şehri Orsova'dan Sultan Abdülmecid'e bir mektup yazarak izni olmadan ülkesine girmek istemediğini belirtti. Genç Sultan, mültecileri bizzat kendi misafirleri sayacağı teminatını vererek saçlarının bir teline

zarar gelmesindense, halkından 50,000 kişinin kurban edilmesini yeğleyeceği söyleminde bulundu (Nazır, 2002: 814). Ne var ki Orsova geçidi pek güvenilir görünmüyordu. Karşı kıyıda uzanan Sırbistan'dan dostça karşılanmanın dışında her şey beklenebilirdi. Dolayısıyla kabile, Világos mütarekesi haberini aldıktan sonra, kamuoyunun hayalinde yaşayan görünümün aksine; Tuna'yı değil de, Eflak sınırını meydana getiren küçük çayın üzerindeki köprüyü geçerek 17 Ağustos 1849'da Türkiye'ye giriş yaptı (Hermann, 2003: 84).

Acıların ağırlığıyla ezilmiş, bitap haldeki Kossuth ve yaklaşık beş bin cesur arkadaşı, Headley ve Sisa'ya göre 18 Ağustosta, Orsova sınırını aşarak Osmanlı topraklarına sığındılar³¹ (Headley, 1852: 216; Sisa, 1995: 156). Sığınmacılar Tuna'nın sağ kıyısından, kanayan ve ihanete uğramış ancak henüz zapt edilmemiş ülkelerine, vedalaşmak için hüznle son bir kez daha baktılar. İç çekişler asil ruhların ıstırabını açığa vururken ağlamaya alışık olmayan gözlerden yaşlar süzüldü (Headley, 1852: 216-217). Sultan, Tuna kıyısındaki kalelere sığınan, Kossuth, tüm Macar hükümet üyeleri, Macar-Polonyalı komutanlar dâhil binlerce kişi ile ailelerinin hayat ve şereflerinin güvencede olduğunu, istedikleri ülkeye gidebileceklerini, Osmanlı hizmetine girenlerin de rütbe ve mesleklerine uygun görevlere atanacaklarını mülteciler komiseri Ahmed Vefik Paşa aracılığıyla bildirdi (Ortaylı, 2006: 240-241). İpek'e göre; "*Bloomfield*" adına düzenlenmiş bir İngiliz pasaportu ile giriş yapan Kossuth'u son derece saygıyla karşılayan Osmanlı memurları, kendisine pasaporta gerek olmadığını söylediler (İpek, 13 Ocak 2009). Ertesi gün lideri sınır istasyonu Turnu-Severin'e götürdüler (Hermann, 2003: 84). Tanınmamak için sakalını tamamen kestiren, bıyıklarını kısaltan, öne doğru taradığı saçlarını kendisini kel gösterecek şekilde arkaya tarayan ve Vidin'de de bir süre aynı şekilde dolaşmayı sürdürecektir Kossuth, kamufle olmayı başaramadı.³² Severin'deki görevliler tarafından kendi deyimiyle "Dostluk güvencesi veren bir yığın sözlerle"

³¹ 1848 İhtilâllerinin başarısızlığı ayrıca Avrupa genelinde binlerce demokrasi İsviçre, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ya da herhangi bir yerde sürgün hayatı yaşamaya mecbur bıraktı. Londra özellikle Polonyalı, Fransız, Macar, Alman ve İtalyanların akınına uğradı. Günümüzün en çok tanınan sürgünleri Marx ile Engels o zamanlar fazla ünlenmemişti ve 1837'de İngiltere'ye yerleşmesi şartıyla haptisten çıkarılan İtalyan cumhuriyetçi Guiseppe Mazzini ile Macar devlet adamı Lajos Kossuth en etkili siyasî mülteciler olarak biliniyordu (Claeys, 1989: 226-227).

³² İngiltere'ye gitme ümitleri sönünce saçlarını eskisi gibi tarayacak, ancak bıyığını kısa tutacaktı (Nazır, 2002: 814).

karşılandı. Bu karşılamayı, büyük olasılıkla Rumeli Ordu-yı Hümayunu Müşiri Ömer Paşa düzenlemişti (Nazır, 2002: 814). Kendisini ziyaret eden bölge komutanı Krayova Paşasının aracılığı ve Sultanın misafiri addedileceği güvencesinin yinelenmesiyle, kabile Vidin'e yönlendi (Hermann, 2003: 84; Headley, 1852: 217).

İpek'e göre; henüz büyük çaplı ilticalar gerçekleşmeden önce³³, 20 Ağustos 1849 tarihli yazısıyla olası bir Rusya ya da Avusturya baskınından duyduğu tedirginliği hükümete açıkça bildirerek Vidin'e nakil önerisini getiren Fuad Efendi idi. Zira bir takım baskılarla karşılaşmıştı. Kısa süre önce Bükreş'teki Rus General Dohammel, Rusya vatandaşı olduklarını belirttiği General Dembinszky ve maiyetindeki on Polonyalının teslimini istemiş; merkezden gelecek talimatın beklendiğini duyunca 7 Ağustos 1849'da konuyu İstanbul'daki Rusya büyükelçisi Titof'a taşımıştı. Avrupa veya Asya hududundaki Osmanlı memurlarının, firarîleri istendiğinde hemen teslim ettiklerini ve iki devlet arasında uzun süredir yürürlükte olan antlaşmaları hatırlatan Titof, bu meselede de farklı davranılmayacağı ümidini vurguladı. Rusya ayrıca Memleketeyn'in iç asayişini bozacak ya da Erdel ile Macaristan'ı ve komşu ülkeleri zarara uğratacak mantıklı olmayan bir himayeyi getirmeme gerekliliğini savundu. Söz konusu gelişmeler karşısında Fuad Efendi'nin Vidin'e nakil önerisini benimseyen Babîâli, mültecilerin şimdilik, ertelenmeden ve derhal Vidin'e sevkine karar verdi (İpek, 13 Ocak 2009).

Türk köylülerinin alkışları arasında yol aldılar, Müslümanlarca yürekten selâmlandılar, Rus akınları karşısındaki yiğitlikleri övüldü. Kossuth, Doğulular nezdinde Bonaparte hariç herhangi bir liderden çok daha fazla ünlenmişti. Hayallerin sıcaklığı onu görkemli güçlere bürüdü. "Mecliste akıllı, yargılamada adildi; kırmızı palasıyla orduları dağıtıyordu." Macar mücadelesiyle ilgili en vahşi öyküler sınırları aşmıştı, fakat sadece o ve bazen Bem davanın kahramanları olarak biliniyordu. Ateşli düşüncelerde Kossuth Efendi âdeta ilâhlaştırılmıştı. Sultanın emirleri Paşaya iletildiğinden Vidin'e vardıklarında hürmetle, büyük nezaketle karşılandılar. Ne var ki ağırlanmaları sırasında beklenmedik bir şanssızlık cereyan etti. Despotizm,

³³ Mültecilerin toplam sayısının 6000 olduğu düşünülürse, büyük çaplı ilticalardan kastedilen bu sayı olmalıdır. O halde yabancı kaynaklarda geçen Kossuth'un yanındaki 5000 kişi ifadesi üzerinde durmak gerekir. Zira 5000 kişi lideri sonradan izleyen mülteciler ordusu olsa gerektir (Hermann, 2003: 85; Ortaylı, 2006: 240-241).

Avusturyalı ve Rus casuslara kendilerini izletmek suretiyle yenik Macarları burada bile yakalamıştı (Headley, 1852: 217).

2.4.3. Vidin Kampı Gelişmeleri

Devletin şan ve merhametine yakışmayacağından hiçbir mültecinin geri gönderilmeyeceğine dair İstanbul'dan Fuad Efendi'ye bir tahrirat³⁴ ulaştı (Nazır, 2002: 814). Özellikle Perczel, Dembinszky ve Mészáros'un ilticası üzerine 29 Ağustos 1849'da derhal toplanan Meclis-i Mahsûs, durumu görüşerek “*şân-ı şükûh-i velini‘mete ve namûs-i celîl-i askeriyyeye uygun*” olmayacağı düşüncesiyle iade ihtimalini ortadan kaldırdı (Göyünç, 1976: 174; Nazır, 2002: 814). Adı geçen üç generalin, 23 kişilik maiyetleriyle birlikte, ani Rusya ya da Avusturya baskını tehlikesine karşı vakit kaybetmeden Vidin'e gönderilmeleri kararlaştırıldı (Nazır, 2002: 814). Sayıları günden güne artan mülteciler arasındaki Kossuth ve arkadaşları, 23 Ağustosta Eflak'a sığınarak Vidin'de bir konağa yerleştirilmişlerdi. Üç gün sonra Hırsova tarafından gelen ancak hoş karşılanmayan 2000 kişi “kendimizi Tuna'ya atar, geri gitmeyiz” yanıtını veriyordu. 1-2 Eylülde yaralı halde iltica eden General Bem yine Vidin'deki kışlada ağırlandı. Zamanla sayıları 6000'i bulan mülteciler tüccar, sanatçı, kadın gruplarını da içeriyordu (Göyünç, 1976: 174-175; Nazır, 2002: 814; İpek, 13 Ocak 2009). Bem, Perczel, Dembinszky, Mészáros, Szemere ve diğer pek çok Polonyalı ve İtalyan'ın katılımıyla Vidin tam bir sığınağa dönmüştü (Sisa, 1995: 157).

Sınırdan içeriye çok kısa sürede bu kadar mültecinin girmesi sakıncalıydı. Yiyecek, giyecek ihtiyaçları yeterince karşılanamayacağı gibi, korunmalarında da bazı sıkıntılar yaşanacaktı. Fuad Efendi mevcut şartlar altında gerek kendisinin gerek diğer görevlilerin ne yapacaklarını bilemez hale geldiklerini Sadarete (Sadrazamlık) bildirip yardım istedi. Bu tarihlerde Vidin, 5000'i Hıristiyan, 1,000'i Yahudi, kalanı

³⁴ Farklı memleketlerde bulunan resmî makamlar arasında yazılan kâğıtlar için kullanılan bir deyimdir. Aynı şehir içindeki makamların birbirlerine yazdıkları resmî kâğıtlara ise “tezkire” denirdi. Halk arasında mektup yerine “tahrirat” kullanılırdı (Pakalın, 1971: 377).

Müslüman toplam 25,000 nüfusa sahipti. Geniş çaptaki ticarî faaliyetlere rağmen, kendi nüfusunu doyuracak ekonomik potansiyelden yoksun şehir, ancak küçük bir göçmen grubunu barındırabilirdi. Binlerce kişinin akın etmesiyle büyük problemler ortaya çıktı. Başlangıçta hem Türkler hem mülteciler sıkıntıya düştüler. İlk gelenlerin erzakları, sonradan gelenlerin paraları tükendi. Bem, şehre yeni ulaşan Kossuth'a alaylı bir üslupla "Tek kuruşumuzun olmadığını size bildirmekten şeref duyarım" diye yazıyordu. Ziya Paşa ise 5000 kişiyi Osmanlı Devleti'ne yakışır bir misafirperverlikle ağırlamak zorundaydı. Mülteciler kampta zaman geçirmek ve konuşacak mevzu yaratmak için günlüklerini gözden geçiriyor, gruplar halinde bir araya gelip çubuklarını içen subaylar geçmişi tartışıyordu. Şefler arasında yenilgi ve çöküşün nedenleri hakkında sert münakaşalar yaşanıyordu. Bir yandan devlet başkanlığı yetkisinin Görgei'ye devredilmesi büyük bir hata olarak değerlendirilirken, diğer yandan askerlere yaptığı konuşmalarda Perczel savaşın kaybedilmesini Kossuth'un zayıflık ve korkaklığına bağlıyordu. Mülteci liderleri arasında, silâh bırakan Görgei'ye lânet okumayan yoktu. Vatansız kalmış kitle onu büyük öfke ve nefretle anıyordu (Nazır, 2002: 815). Vidin'den daha önce ayrılan Szemere, acı sonuçlardan yine Kossuth'u sorumlu tutarken; Bem, istifasından duyduğu kırgınlığı lidere hissettiriyordu. Gittikçe bıkkınlık veren günler, geçmişteki olayların analiziyle geçiyordu (Hermann, 2003: 85).

Kossuth Vidin'de anayurdu ve mülteciler yararına tükenmez bir enerjiyle büyük uğraş verdi. Kamptaki yaşamın iyi bir şekilde sürdürülebilmesi için başta Ziya Paşa olmak üzere Türk yöneticilerle devamlı iletişim halindeydi. Babiâli'ye gönderdiği mektuplarla iade işlemini engellemeye çalıştı. Batı'daki güçlü mercileri zorlayarak bilhassa İngiliz ve Fransız kamuoylarının Macaristan lehine desteğini sağlamak istedi. Böylelikle zamanının önemli bölümünü diplomatik girişimlere ayırmış oldu. Şahsına tahsis edilen evde yoğun iş temposu arasında yaveri Asbóth ve tercümanı Szölöy'ü yanından ayırmıyor, kendisine moral verme çabasındaki bu iki yardımcısıyla sadece aynı çatı altında değil, aynı odada kalıyor, günde 10-12 saat çalışıyordu. Liderleri olduğu mültecilerin yaşamlarını kolaylaştırmak için sınırlı etkinliği dâhilinde mümkün olan her yola başvurdu. Vidin'den gönderdiği mektuplarla Mustafa Reşid Paşa ile İstanbul'daki İngiliz ve Fransız elçilerini,

mültecileri diğer Avrupa ülkelerine göndermeleri yönünde ikna uğraşarak mağdur yurttaşlarını unutmadığını kanıtladı. 12 Eylül 1849'da Londra ve Paris'teki Macar elçileri Ferenc Pulszky ve László Teleki'ye yolladığı tarihsel önem taşıyan mektuplarda, elçilerden Macaristan için Avrupa'da kamuoyu oluşturmaları ricasında bulundu (Nazır, 2002: 815). Liderin tazelenen iyimserliği iki kaynaktan besleniyordu. Bir yandan, İstanbul'dan gelen haberler doğrultusunda, Türk-Rus zıtlıklarının şiddetlendiğini, Sultanın Batı dünyasından yardım alabileceğini öğrenmiş; Macar sorununu uluslar arası politika düzeyine çıkarma umudu belirmişti. Zira Rusya'nın Macaristan'a müdahalesi, Çarlığın Balkanlara yönelik yayılma emellerinin bir parçası sayılırdı. Diğer yandan, Ferenc Pulszky'nin kuryesi Frederick Charles Henningsen, Eylül başlarında Vidin'e 1849 Temmuz sonuna ait, temkinli bir iyimserlik yaratabilecek raporlar getirmişti (Hermann, 2003: 85).

Olumsuzluklar da yaşanıyordu. Türkler sığınmacılar üzerindeki gözetimlerini artırdılar ve yukarıda değindiğimiz gibi, tüm göçlerin salgın hastalığı olan bölünmeler Macarları etkisi altına aldı. (Hermann, 2003: 85). Ayrıca Çar I. Nikola, Macar mültecileri arasındaki 1000 kadar Polonyalı ile ilgili niyetini iyi seçilmiş terimlerle açıkladığı bir mektubu, maiyetindeki generallerden Leon Radziwill aracılığıyla Sultan Abdülmecid'e gönderdi.³⁵ Radziwill 4 Eylül 1849'da İstanbul'a vardı. Çar, mektubunda, iki ülke arasında bir sorun yaşanmaması için sığınma hakkı verilmemek ve tutuklanmak suretiyle mültecilerin Rusya'ya iadesini Sultandan istiyordu. Bu mektup daha İstanbul'a ulaşmadan, Titof Babiâli'ye Rus Başbakan Nesselrod'un emir niteliğindeki bir diğer notasını (ültimekonomunu) ileterek Polonyalıların iade edilmemeleri halinde Rusya'nın Osmanlıya savaş açmaktan çekinmeyeceğini açıkça bildirmiş, hükümetinden henüz haber almadan Babiâli nezdinde girişimlere başlamıştı. Avusturya elçisi Stürmer de meslektaşı Titof ile eş zamanlı davranarak Reşid ve Âli Paşalarla görüşüp Avusturya Başbakanı Schwarzenberg'in ve bizzat kendisinin kaleme aldığı muhtıraları Babiâli'ye sunmuştu. Başta Kossuth olmak üzere tüm Macarların iadesi şartını koşan Avusturya, 1739 Belgrat Antlaşması'nın 18. maddesine; öncelikle Polonyalıları konu eden Rusya, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 2. maddesine atıf yapmaktaydılar

³⁵ Rusya, bu fırsatı aynı zamanda daha önce Osmanlı Devleti'ne iltica etmiş Polonyalı mültecilerin iadesi için de kullanmak gayesindeydi (Karpas, 2004: 132).

(Nazır, 2002: 817-818). Zira antlaşmalarda isyancıları sınırdan uzakta tutma ve barındırmama konusunda iki taraflı yükümlülükler üstlenilmişti. İslâm'a dönenler dışında Türkiye'ye kaçan mülteciler bırakılmıyordu. Polonyalı görevliler, olası bir Lehli isyanı halinde ciddi Çarlık tehlikesini öngörebiliyor; Macar Savaşı galibiyetinin prestijini kullanan Rusya, Osmanlı Devleti'ni etkisi altına almak istiyordu. Barış ve dengeyi savaş olmaksızın sürdürmeyi hedefleyen İngiltere ise Osmanlı'nın Rus taleplerini kararlılıkla geri çeviren tavrını başından beri onaylıyordu. Yayılan Rus etkisini ana sorun sayan Türkler ile Rusların gerginleşen ilişkisi savaş ihtimalini gündeme getirecek; Osmanlı Devleti Çarla mücadelede deneyim kazanmış Macar ve Polonyalı subaylardan büyük destek görecekti (Csorba, 2002: 805). Kamptaki Polonyalı grubu oluşturan, dört general Józef Bem, Henryk Dembinszky, Jerzy Bulharyn, Józef Wysocki dâhil 250'yi aşkın subay, yaklaşık 800 astsubay ve er ise Türk hükümetinden kişisel özgürlüklerini garanti edecek bir resmî belge talebiyle, kaderlerini belirleyecek kararları bekliyorlardı (Drozd, 22 Ocak 2009).

12 Eylül tarihli mektuplar, sözünü ettiğimiz talihsiz gelişmelerden kaynaklanıyor olmalıydı. Görgei savaş fiyaskosunun yegâne sorumlusu gösterilmekle birlikte, Vidin mektuplarının özü bu değildi. Kossuth, yenilginin nedenini Macar Devleti'nin iç zayıflığı yerine, başkomutanın ihanetinde arama gerekliliği kanıtlanabilirse, Avrupa'nın ilgi alanına girilebileceğini umuyordu. Ayrıca 1849 yılının açığa çıkardığı gibi; Avusturya'nın büyük devlet tavrını tek başına sürdüremeyeceği, merkezî Avusturya'nın Rus hizmetkârlığı yapmaktan öteye gidemediği vurgulanıyordu. O halde Macaristan'ın bağımsızlığını koruması, Fransa ile İngiltere'nin çıkarlarına uygundu. Kossuth'a göre; Habsburg hanedanının tahttan uzaklaştırılması kararı değiştirilmemekle birlikte, karşılıklı yardım yükümlülüğü getirilebilir, Macar tarafı Avusturya devlet borçlarını kısmen üstlenebilir, iki ülke arasında ittifak kurulabilirdi. Ancak adreslere ulaşan ve kısaltılmış metinleri yayınlanan mektuplardaki daha ziyade Görgei'nin ihanetiyle ilgili, dayanaksız yorumlar günışığına çıkabildi (Hermann, 2003: 85-86).

Vidin'deki son günlerinde³⁶ Kossuth, Âli Paşa'ya gönderdiği 28 Ekim 1849 tarihli mektubunda kendilerine gösterilen misafirperverlikten ötürü Sultan Abdülmecid ve hükümetine teşekkürlerini sundu. Diğer yandan siyasî durum belirsizliğini koruduğu sürece mültecilerin geleceğe karamsar ve ümitsiz bakacaklarından hatta din değiştirebileceklerinden yakınarak Âli Paşa'dan belirsiz siyasî sürecin giderilmesini istedi (Nazır, 2007: 120).

Bir gün sonra 29 Ekim'de mültecilere hitaben moral amaçlı bir konuşma yaptı. Sultan Abdülmecid'in kendilerini her hususta koruyacağını duyurdu. Büyük ve özgür Macaristan için gerekli olan savaş artık kaçınılmaz ve an meselesiydi ve çıkması olası savaşta Osmanlı Devleti, İngiltere ve Fransa ile işbirliği yaparak Macaristan'ın hürriyet ve bağımsızlığını savunacaktı. Mültecilerin görevlerinin zor, fakat bir o kadar da şerefli olduğunu belirten Kossuth, davalarında asla yalnız bırakılmayacaklarını müjdeledi. Üstelik tarih sahnesindeki rollerinin henüz sona ermediğini, gelecekte Avrupa'nın siyasî yapılanmasında önemli etkilerinin olacağını iddia etti. Konuşmayı yaptığı günün akşamı, evinde subaylarla düzenlediği toplantıda, padişahın Şumnu'ya nakil için 25,000 kuruş yol harçlığı gönderdiğini ayrıca açıkladı. Mültecilerin birlik ve beraberlik içinde bulunmaları gereğini çok önemsiyordu, çünkü Macaristan'ın tekrar bağımsızlığına kavuşacağı yönündeki ümidini yitirmemişti (Nazır, 2007: 120-121).

Kossuth, Vidin'den son mektubunu 3 Kasım 1849 tarihinde İstanbul'daki İngiliz Elçi Canning'e gönderecekti. Mektubunda yurt dışındaki (sürgündeki) halkının durumunu derinden düşündüğünü belirterek kurtuluşlarının ancak Türk topraklarında bir koloni kurulmasıyla sağlanabileceği kanaatini vurguladı. Bu amaçla bazı girişimlerde bulunduğunu, lâkin bir sonuç alamadığını elçiye yazdı. Macar mültecilerinin çalışkan karakterlerini, üst düzey uygarlıklarını, ulusal kimliklerini överek doğunun az gelişmiş ülkesinde kurtarıcı etki yaratabileceklerini dile getirdi. Bir savaş durumunda kendilerine yapılan iyiliklere karşı nankörlük etmeyerek Osmanlı Devleti'nden yardımlarını esirgemeyeceklerini elçiye ilettiler (Nazır, 2007: 122).

³⁶ Macar kafilesinin Vidin'den ayrılmasına aşağıda ayrıntılarıyla değinilecektir.

Vali Ziya Paşa'nın verdiği rakamlara göre, 26 Ağustos 1849'da Vidin'deki toplam mülteci sayısı 1350 idi. Bunlardan 53'ü Macar, 833'ü Polonyalı, 464'ü İtalyan'dı. Macarlar Eflak; Polonyalı ve İtalyanlar Sırbistan üzerinden gelmişlerdi. Meslekî durumları ise şöyleydi: 2 politikacı, 4 general, 2 miralay, 365 subay, 949 asker, 10 hizmetçi, 18 vasıfsız. 27 Ağustosta aralarına Generaller Kmety, Guyon ve Stein ile Yüzbaşı Balog'un da katılacağı Vidin mültecilerinin giderek artan sayısı yaklaşık 5000'i bulacaktı (Nazır, 2002: 814-815). Vidin kalesi altında hayli kötü şartlarda kamp kuran yaklaşık 5000 kişi, Transilvanya'dan geri püskürtülen Vöröstorony boğazı muhafız birliği, Orsova karakol kıtası ve Lehli ve İtalyan lejyonlarından oluşuyordu (Hermann, 2003: 85). Gerek yeni gelenler gerek hastalık veya salgınlarla ölenler nedeniyle kampın toplam mevcudu tam olarak saptanamamıştır. Aşağıda değineceğimiz gibi, Türk kaynaklarına göre Ekim sonunda 3156 kişinin Macaristan'a döndüğü göz önüne alınırsa, sayı 5000-5500 kişi civarında düşünülmektedir. Kasım ayı başında 1690 sığınmacı kaydedilmiş, 460 kişi hastalık yüzünden kampta ölmüştür. Birkaç başarılı kaçışın gerçekleştiği de bilinmektedir (Csorba, 2002: 805).

2.4.4. Vidin Valisi Ziya Paşa'nın Mültecilere Karşı Tutumu

Vidin serüveniyle ilgili çelişkili anlatımlara da rastlanmaktadır. Nazır'ın belirttiğine göre; Rumeli Ordu-yı Hümayunu Müşiri Ömer Paşa, bir yazıyla Vali Ziya Paşa'yı Perczel, Dembinszky ve Mészáros'un nakilleri hakkında bilgilendirmiş, validen ayrıca mültecilerin tayinatlarının³⁷ eksiksiz verilmesi, saygıda kusur edilmemesi, muhafazalarına özenilmesi taleplerinde bulunmuş, Ziya Paşa da istekleri aynen yerine getirmiştir (Nazır, 2002: 814). Oysa Headley kamp koşullarından ve validen yergiyle söz etmektedir. Onun ifadesine göre; Sultan cömertliğinde samimiydi, fakat yardımlarını dağıtan Vidin'deki astı Macar düşmanlarından çabuk

³⁷ Askere verilen erzak ve yiyecek yerine kullanılan bir deyimdir. Aynen verilmeyip de karşılık olarak para verilirse "tayinat bedeli" denirdi (Pakalın, 1971: 426).

etkilendi. Sultan vaat ve tehditlere geçit vermediği halde, Rus altını Paşa için kıymetliydi. Bağışları kendine saklayarak kişisel kazanç sağlamaya ikna edilmesiyle acil hedefe zaten ulaşıldı. Mültecilerin yaşamsal ihtiyaçları karşılanmakla birlikte lüks harcamaları yavaş yavaş kesildi. Osmanlı hizmetine girmiş olup ordugâhta kendilerine yatak, giyecek, yakacak odun, hatta yatak yerine kuru ot dahi sağlanmayan Macar askerler büyük acılar çektiler. Patlak veren kolera salgını yaklaşık dört yüz mülteciyi yok etti (Headley, 1852: 218). Kossuth ara sıra askerleri ziyaret ediyor, ancak ne sıkıntılarını hafifletebiliyor ne de hayatta kalanlara güvenlik sözü veya aldatıcı gelecek umudu verebiliyordu. Kendisi de üzücü bir mahrumiyet içindeydi. Rus emrindeki Paşa, dışarıdan gelen bilgiyi kesmek suretiyle onu dünyadan soyutlamaya çalışıyordu (Headley, 1852: 220).

2.5. MÜLTECİLERİN ŞUMNU'YA NAKİLLERİ

2.5.1. Nakil Zarureti ve Şumnu'ya Yolculuk

Yaklaşan kış mevsimi çok sayıdaki mültecinin yerleştirilmelerini gerekli kılıyor; sınıra yakın ve Tuna kıyısındaki Vidin'e yönelik olası bir Rus saldırısından ayrıca korkuluyordu. Nehir yoluyla firarlar da gerçekleşebilirdi. Konu Sadrazamın konağındaki bir toplantıda görüşüldü. Diplomatik çözüm çabaları henüz sonuçlanmadığından Anadolu'ya nakil kararı onaylanmadı. Gündeme gelen Edirne açık, Varna ise deniz kenarında oluşları nedeniyle kabul görmedi. İstanbul'a yakınlığı, ikliminin uygunluğu, savunmasının kolaylığı bakımından Sultanın da onayıyla Şumnu üzerinde anlaşıldı (Nazır, 2002: 816; Nazır, 2007: 112; Göyünç, 1976: 175). İhtiyaten 1469 kişinin Ekim sonu, Kasım başlarında Şumnu'daki kışlalara nakledilmesi sağlandı. 400 kadar İtalyan Selanik üzerinden ülkelerine, bazıları Gelibolu'ya yollandı (Csorba, 2002: 806; Göyünç, 1976: 175). Nazır'a göreyse, daha önce Selanik üzerinden deniz yoluyla ülkelerine gönderilmelerine

karar verilen yaklaşık 400 İtalyan mültecinin Gelibolu'ya indirilip buradan tüccar gemilerine bindirilerek vatanlarına gönderilmeleri uygun görüldü (Nazır, 2007: 112).

30 Ekim 1849 sabahı Şumnu'ya doğru yola çıkan ilk sığınmacılar 790 kişilik Polonyalı kafilesiydi.³⁸ Onları Çanakkale Boğazı'ndaki Gelibolu'ya yönlendirilen 221 İtalyan izledi.³⁹ Din değiştiren yaklaşık 256 mülteci diğerlerinden ayrılarak Şumnu'ya ulaştırıldılar.⁴⁰ Son grup 423 kişilik Macarlardı⁴¹ (Nazır, 2002: 816). Kossuth ve beraberindekiler 4 Kasım 1849'da Vidin'den Şumnu'ya gönderildiler.

³⁸ Polonyalılar Pazaryeri'nde toplandılar. Ziya Paşa ile Kossuth, at üzerinde Pazaryeri'ne gelerek bu grubun Vidin'den ayrılışını izlediler. Şehrin tüm sakinleri özellikle Türk kadınları şehirden çıkan birliğin söylediği şarkıları dinlemek için meraklı bakışlarla yollara dizildiler. Grubun önünde Türk askeri, başlarında da Miralay Mehmed, Kaymakam İsmail Bey ve iki kolağası yer alıyordu. Arkalarında iki sıra halinde yaya gidenler, onların arkasında arabalar, en arkada atlı Türk askerleri vardı. Vidin'den Şumnu'ya sevk edilen Polonyalı mülteciler; General Dembinszky, Macar General Mészáros, General Wysocki, General Yomharin, Miralay Zamoyski, Miralay Przyimski, Miralay Fatonye, 4 Kaymakam, 15 Binbaşı, 87 Yüzbaşı, 139 Mülâzım, 23 Serçavuş, 165 Çavuş, 347 nefer olmak üzere toplam 790 kişiydi (Nazır, 2007: 117-118).

³⁹ Monti liderliğindeki İtalyan mültecilerin Macarlarla olan kader birlikteliği Vidin'de böylece nihayetleniyordu. Dolayısıyla İtalyanlarla Macarların vedalaşması duygusal oldu. Kossuth, onlara hitaben ateşli bir konuşma yaparak Macar ulusuna besledikleri sempati nedeniyle kendilerine ulusu adına İtalyanca teşekkür etti. İtalya'daki kardeşlerine dost selâmı götürmelerini istedi. Uzun zamandır özlemini çektikleri özgürlüğe kavuşmaları temennisiyle onları gelecekte müttefik olarak yapacakları savaşta buluşmak üzere uğurladı. İtalyan sığınmacılar, Dersaadet Ordusu İkinci Alayı Kolağalarından İzzet Ağa ve Ziya Paşa'nın görevlendirdiği Mehmed Ağa'nın refakatiyle Vidin'den ayrıldılar. 31 Ekim 1849'da Vidin'i terk eden İtalyanlar; 1 Miralay, 2 Binbaşı, 1 Alay kâtibi, 1 Kolağası, 4 Yüzbaşı, 15 Mülâzım, 3 Doktor, 6 Çavuş, 32 Onbaşı, 151 nefer ve 5 başıbozuk hizmetçi olmak üzere toplam 221 kişiydi (Nazır, 2007: 118).

⁴⁰ İtalyanları takiben din değiştiren mülteciler Vidin'den ayrıldılar. Fakat yaralı ve hasta haldeki Murat Paşa, yaverleri ve hizmetçileriyle ayrı olarak yola çıkmak istediğini Ziya Paşa'ya ilettiler. Paşa isteği onayladı ve 31 Ekim 1849'da Murat Paşa maiyetiyle Şumnu yoluna çıktı. Kendilerini yolculukları esnasında korumak üzere başlarında Fâik Bey'in bulunduğu 50 süvari askeri görevlendirildi. Fâik Bey'in refakatiyle Şumnu'ya yönelen ilk Müslüman mülteci kafilesi; Murat Paşa, Miralay Osman Bey, Kaymakam İskender Bey, Kaymakam Yusuf Bey, Kaymakam Hüseyin Bey, 2 Binbaşı, 2 Mülâzım, 6 Çavuş ve nefer olmak üzere toplam 15 kişiydi (Nazır, 2007: 119).

241 kişilik ikinci Müslüman mülteci grup, Binbaşı İsmail Efendi'nin refakatinde 1 Kasım 1849'da yola çıktı. Grubun oluşumu şöyledi: Mirliva Ferhat Paşa, Mirliva İsmail Paşa, 1 Kaymakam, 6 Binbaşı, 28 Yüzbaşı, 30 Mülâzım, 16 Serçavuş, 25 Çavuş, 5 Onbaşı ve 128 nefer. Müslüman mültecilerin Vidin'den ayrılışlarına tanık olan Joseph Hutter, "*Von Orsova bis Kiutahia*" (Braunschweig 1851) adlı hatıratında bu grubun Vidin'i sessizce terk ettiğini ve Hristiyan arkadaşlarının hiçbirinin onlara veda elini sallamadığını yazar (Nazır, 2007: 119).

⁴¹ Nazır'a göre 3 Kasım 1849'da Şumnu'ya gitmek üzere Vidin'den ayrılan Macar kafilesindeki tüm subaylar için Ziya Paşa tarafından at tahsis edildi. Paşa, rahat yolculuk yapabilmesi için Kossuth'a da iki adet fayton verdi. Söz konusu grup içerisinde ayrıca Türkçe bilen 10 tercüman bulunuyordu. Kossuth, toplanma yerine at üzerinde geldi. Maiyetiyle birlikte hazır bulunan Perczel general üniforması giymiş, eşiyile gelen Batthyány Macar kıyafetine bürünmüştü. Hutter'in anlatımına göre Ziya Paşa, Macar grubuna şehir dışına kadar refakat etti ve onları yaşlı gözlerle uğurladı. Yanlarına iki bölük süvari askeri katılarak Miralay İsmail Bey himayesinde Şumnu'ya gönderilen Macarlar; Kossuth, Batthyány, General Mészáros, 3 Miralay, 7 Kaymakam, 19 Binbaşı, 1 Kolağası, 53 Yüzbaşı, 90 Mülâzım, 56 Serçavuş, 50 Onbaşı, 90 Nefer, 26 Hizmetçi, 25 aile olmak üzere toplam 423 kişiydi (Nazır, 2007: 122-123).

Osmanlı Devleti, Macar davası liderlerini Avusturya'nın meşru düzeni aleyhinde çalışmamaları kaydıyla korumayı kabulleniyordu (Göyünç, 1976: 175).

Mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya yolculukları yoğun kar yağışı ve soğuk nedeniyle yaklaşık üç hafta sürdü. Kossuth, bir yılın yorucu olaylarının ardından huzurlu hayaller ve ümitlerle Balkan bölgesinde yolculuk yapıyor, ilk kez gerçek bir istirahatın keyfine varıyordu. Ne var ki, bu süre içerisinde mültecilerin tüm dünya ile iletişimleri kesildi. Dolayısıyla büyük devletlerin kendi kaderleriyle ilgili yürüttüğü diplomatik faaliyetlerden haberdar olamadılar. Gerçekten mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya yolculuk yaptıkları tarihlerde başta İstanbul olmak üzere öteki Avrupa başkentlerinde mültecilerle ilgili yoğun bir diplomasi faaliyeti yürütülüyordu. Petersburg'dan gelen haberler, Rusya'nın mülteciler meselesinde geri adım attığı ve Polonyalı mültecilerin iade talebinden vazgeçme eğiliminde olduğu yönündeydi. Oysa Kossuth, Fuad Efendi'nin Petersburg'da mülteciler meselesinin Rusya'yı ilgilendiren yönünü halledemeyeceğini ve Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bir savaşın başlayacağını düşünüyordu. Mülteciler, kendileriyle ilgili mühim kararların alındığını ancak Şumnu'ya vardıklarında öğrendiler. Bu kararların en önemlisi mülteci liderlerinin Anadolu'ya gönderilecek olmasıydı ve mülteciler aşağıda da değineceğimiz gibi Anadolu'ya gönderileceklerini işittiklerinde karara yoğun şekilde karşı koydular (Nazır, 2007: 123-124).

Şumnu yolculuğu sırasında Kossuth'un İstanbul'daki Macar elçisi Andrassy'ye gönderdiği bir mektubu dışında hiçbir yazışmasına rastlanamadı. Bu mektupta ise İstanbul'daki siyasî gelişmeler hakkında elçiden bilgi istiyor; gerçekleştirecekleri icraatların toplumsal olması için İtalyan ve Polonyalı mülteci önderleriyle uzlaşmaya vardıklarını yazıyordu (Nazır, 2007: 124).

Şumnu yolundaki arazinin dağlık ve mevsimin kış olması nedeniyle mülteciler yavaş ve zorlukla ilerlediler. Güzergâhları üzerinde Lompalanga şehri, küçük köy ve mezralar, nihayet Plevne vardı. Seyahatleri esnasında Türk askeri kendilerine saygı ve hürmette kusur göstermedi. Bir Macar, Türk evine konuk olduğunda kendini evindeymiş gibi hissediyor, sofrası en az altı çeşit yemekle donatılıyordu. Mültecilerin her yerde saygı ile karşılanmaları için Türk makamlarının İstanbul'dan sert emirler aldığı; şikâyet edilen subayların en ufak bir tereddüt

gösterilmeden Türk hükümetince cezalandırıldıkları bir gerçektir (Nazır, 2007: 124-125).

Öte yandan mülteci liderlerinin, daha rahat yolculuk yapabilmeleri için büyük mülteci grubundan ayrılmaları, şikâyetleri beraberinde getirdi. Bazı Türk subaylarının kendilerine iyi davranmadıkları şikâyeti de buna eklenince, iki mülteci subay açıkça Kossuth ile münakaşaya başladılar. Hatta onu yönetici olarak tanımadıklarını söyleme cesareti gösterdiler. Kossuth, Şumnu'ya varıncaya dek bu tür karşı koymaları yaşamak zorunda kaldı (Nazır, 2007: 125).

Çoğu Türklerden oluşan 8000 nüfuslu Plevne şehrine 11 Kasım 1849'da ulaşıldı. Şehirde iki gün kalan mülteciler, korumalarını üstlenmiş kumandan Ferenc Rákóczi'nin arkadaşlarıyla birlikte yaklaşık 130 sene önce Plevne'de kalmış olduğunu öğrenince duygusal anlar yaşadılar. Mülteci kafesi, 13 Kasım'da şehirden ayrılarak çoğunluğu Türklerden oluşan, 12,000 nüfuslu Losdsa'ya hareket etti. Osma nehri kenarında bulunan Losdsa'nın ressamları özendirerek doğal manzarası tüm mültecileri derinden etkiledi. Bir günlük dinlenmenin ardından 14 Kasım'da Losdsa'dan ayrılan mülteci kafesi, 16 Kasım'da etrafı üzüm bağları, erik ve ihlamur ağaçlarıyla çevrili Tırnova'ya ulaştı. Kafile 18 Kasım'da Osman Pazarı, 21 Kasım'da da Eski Cuma'ya vardı (Nazır, 2007: 125-126).

Tamamıyla Türklerden oluşan Eski Cuma sakinleri, mültecileri evlerinden çıkararak karşıladılar. Şehrin paşası, büyük bir hürmetle Kossuth'u kabul etti. Paşa, Kossuth'a büyük bir saygı göstererek doğabilecek her türlü eksiklikten dolayı özür diledi. Mültecilere dostane duygularını dile getirmekte güçlük çeken Paşa, Sultanın misafirlerinin her türlü ihtiyaçlarının özenle karşılanacağını söylemenin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş açacağını dahi açıkladı. Moskof'a kafa tutacak kadar cesur ve yürekli bu yiğitlerin gelişini tüm şehre duyurarak iyi karşılanmaları, hoşnut edilmeleri talebinde bulundu. Kossuth da Paşanın girişimlerine karşılık olarak; Osmanlı Devleti'nde az vakit geçirdiklerini, fakat Eski Cuma'da kaldıkları iki üç saatin hepsinden daha güzel olduğunu söyledi. Paşanın kendilerini kabul ederken sergilediği soyluluk, misafirperverlik ve yurtseverlik ruhunu Sultana iletceğini sözlerine ekledi. Paşa da Kossuth'a teşekkürlerini sundu (Nazır, 2007: 126-127).

Eski Cuma'yı 22 Kasım'da terk ederek aynı gün Şumnu'ya ulaşan mülteciler, yine aynı gün Babıâli'ye gönderdikleri mektupta, yolculukları boyunca her türlü ihtiyaçlarını karşılayan Osmanlı Devleti'ne teşekkürler ettiler. Osmanlı Devleti mülteciler, beygirleri, araba ve kiralık hayvanlar için 149,492 kuruş para ödedi (Nazır, 2007: 127-128).

Şumnu'daki yetkili komutan Halim Paşa, muhtemelen göç sırasında Kossuth ile düşmanlığa giren Bem'in baskısı üzerine, mültecilerin liderliğine General Mór Perczel'i getirdi. Perczel'in çabaları sıkıntıyı giderdi, Kossuth başkanlığında bir komite kuruldu ve Macarlar kendi yargı sistemlerini oluşturdular. Fakat Şumnu'da daha ciddi bir olay patlak verdi. Mülteci Rudolf Bardy, Avusturya konsolosunun tercümanı ve yardımcısı güvenilmez subay Pollak'a hakarete bulundu. Konsolosluga kaçan subayı sıkıştıran Bardy silâha başvurdu. Konsolosun şikâyetiyle mülteciler kışlalarına dönmek zorunda kaldılar (Csorba, 2002: 806). Kossuth, İstanbul'a yakınlığı, ayrıca Avusturya ve Rusya'ya açılacak bir savaşta Macar yurttaşlarıyla birlikte daha kolay faaliyet gösterebileceği düşüncesiyle Şumnu'ya gelmekten hoşnuttu. Mültecilerin yeni ikametgâhlarındaki sorunlarıyla ilgilenmek üzere Kaymakam Fâik Bey görevlendirildi (Nazır, 2002: 816; Nazır, 2007: 112).

Şumnu'ya sevk işlemi için Vidin'e dirayetli bir kişinin gönderilmesi kararı da Sultan Abdülmecid'in onayından geçen kararlardan biriydi. Sadaret, "*Erkân-ı Harbiyye zâbitânından lisân-aşinâ ve dirâyetli bir memûr gönderilmesi*" işini Serasker Paşa'ya havale etmiş; Seraskerlik Vidin için Fâik Bey'i belirlemişti. Zira "...*Erkân-ı Harbiyye'den Kaymakam Fâik Bey bendeleri lisân-aşinâ ve dirâyetli ve Avrupa usûl ve ahvâline vukûflu zâbitândan*" idi. Fâik Bey, 16 Ekim 1849 Salı günü deniz yoluyla İstanbul'dan Varna'ya, oradan kara yoluyla Vidin'e geçecekti. Kendisine görev içeriğiyle ilgili Sadaretçe bir de talimatname verildi (Nazır, 2007: 113).

Talimatta şu hususları yerine getirmesi istenmekteydi: Mültecilere tasvip edilmeyecek davranışlar sergilendiği duyumları alındığından Fâik Bey konuyu araştırarak, gerekli önlemleri zaman kaybetmeden alacaktır. Vidin'den nakline karar

verilen sığınmacıları Şumnu'ya getirecek, burada oturulacak konakları düzenleyecektir. Mültecileri Şumnu'ya yerleştirdikten sonra da burada kalacak, kendilerine her türlü kolaylığın gösterilmesine bilhassa özen gösterecektir. Mültecilerden birinin firar etmesi Osmanlı Devleti'ni politik bakımdan güç duruma düşüreceğinden bu konuya titizlik gösterecek; böyle bir hadisenin zuhûrunda mazeret kabul edilmeyecek ve bu olaydan bizzat Fâik Bey sorumlu tutulacaktır. Mültecilerin Vidin'den Şumnu'ya nakillerine dair karar Ömer Paşa'ya da bildirildiğinden Fâik Bey, yapılacak işler hakkında onunla da iletişim kuracaktır. Vidin'den Şumnu'ya yolculuk sırasında sığınmacıların her türlü ihtiyaçları karşılanacak; rütbeleri ne olursa olsun morallerini bozacak hareketlerden kaçınılacaktır. Bu insanlar zaten vatanlarından uzak kalmanın üzüntüsünü yaşadıklarından, kendilerine moral ve teselli verici sözler söylenecektir. İrâde-i Seniyye hükmünce; Şumnu'daki askerî kışlada ikamet edecek mültecilerin layıkıyla korunmaları ve kalacakları odaların gerektiği şekilde hazırlanması Şumnu'daki görevlilere bildirilmişti. Fâik Bey ise, Şumnu'ya vardığında, yapılan hazırlıklarda bir eksiklik görürse süratle bu eksikliği giderecektir. Öte yandan, din değiştiren mültecilerle diğerleri arasında bir tartışma yaşanmaması için, her iki grubun ikamet edecekleri dairelerin ayrı olmasına da dikkat edilecektir. Fâik Bey, mültecilerle beraber olduğu sürece bütün yaptıklarını Serasker Paşaya düzenli şekilde rapor edecektir (Nazır, 2007: 113-114).

Daha önce Vidin'de olduğu gibi büyük içtenlikle karşılanan mülteciler ve bilhassa önderleri, Şumnu'ya vardıklarında büyük ümitle doluydular. Kendileriyle ilgili meselenin bir Osmanlı-Rus savaşı başlatacağına, bu savaşın da Macaristan'a özgürlüğünü kazanması yönünde fırsat yaratacağına inanmışlardı. Fakat Osmanlı, Rusya, Avusturya, İngiltere ve Fransa diplomasi trafiği bekledikleri doğrultuda gelişmedi ve en fazla gürültüyü koparan Rusya'nın, kendi vatandaşı Polonyalı mültecilerin iadesinden vazgeçip sınır dışı edilmeleriyle yetineceği Fuad Efendi tarafından Babıâli'ye iletildi. Rus siyasetinin değişimi mülteci önderleri üzerinde derin hayal kırıklığı yarattı (Nazır, 2002: 817).

2.5.2. Eşi ve Çocuklarının Kossuth'a Katılması

Yuvasının kutsallığı ötesinde tutkular beslemeyen çekingen ve dürüst Bayan Kossuth, eşinin Macaristan'daki mücadelesine katıldığı sıralarda üç çocuğunu kuzinine emanet etmişti. Kossuth Arad'da feragatini imzaladığı zaman çocuklarına güvenilir bir arkadaşını göndermiş, anneleri onları almak için beklemişti. Fakat yolculuk sırasında yakalanan çocuklar acilen Pozsony'deki bir Avusturya hapisanesine gönderildiler. Hastalanan Bayan Kossuth ölümle burun buruna geldi. Hayatlarının baharında zamansız bir fırtınaya yakalanan zararsız evlatları askerlerin denetiminde alıkonmuşlardı. İki aylık hapis süresi sonunda soğuk ve korkunç Haynau acılarından zevk almak için tutsakları ziyaret etti. Şeytanî ihtiyatının genç kurbanları vahşi çehresini görünce geri çekildiler ve komutanın zafer gülücüğü nefret edilen varlığının hatırası olarak hafızalardan silinmedi. İyileşen ancak çocuklarını kurtarmaya gücü yetmeyen Bayan Kossuth boş durmadı. Büyük felâket hallerinin kadınlara özgü yiğitliğiyle ve çocuklarını etrafına toplama azmini kaybetmeden eşinin yalnızlığına doğru tehlikeli bir yolculuğa çıktı. Kendisi de despot intikamdan kaçan yalnız bir firarî olarak adımlarını Türkiye'ye yönlendirdi. Köylü kılığına girerek, çoğunlukla yiyecek bulamadan saklanarak dört ay boyunca köy köy dolaştı ve Ocak ayı ortasında⁴² çok bitkin halde Şumnu'ya ulaşmayı başardı. Halk, seyahat etmekte olan Bayan Kossuth'a sığınmak ya da yardım sağlamayı yasaklayan bildiriye kulak asmadı (Headley, 1852: 225-226).

İlginç bir noktayı eklemek gerekir ki; kaçışların ilk döneminde Polonyalı Binbaşı Teodor Dembinszky'nin eşi Kossuth'a katılmış; eşinin kontrolünden sıyrılan Kossuth ile telepatik yeteneklere sahip bu güzel hanım arasında, bir kısım mültecilerin eleştirerek izlediği platonik fakat sıkı ve romantik bir ilişki doğmuştu. Dolayısıyla eleştiri sahipleri, belki de en büyük sevinci Bayan Kossuth'u kampta gördükleri an yaşadılar. Duruma olumlu yaklaşması beklenemeyecek Terézia Meszlényi, tatlı günlere son vererek Bayan Dembinszky'yi Kossuth'un evinden kovdu. Lider, Sırbistan üzerinden Şumnu'ya ulaşan eşine yardım eden Sırp hükümetine bir mektupla teşekkürlerini ilettiler. Ayrıca eski Belgrat temsilcisi Giuseppe Carossini'yi, Sırp hükümetiyle temasa geçmek suretiyle Sırp-Macar

⁴² Bayan Kossuth'un Şumnu'ya vardığı tarihi Sisa 15 Ocak, Headley 16 Ocak, Nazır 2 Şubat 1850 olarak göstermektedir (Sisa, 1995: 157; Headley, 1852: 226; Nazır, 2002: 817).

işbirliğini ve Sırp-Macar konfederasyonu ihtimalini benimsetmeye uğraşmakla görevlendirdi. Zira ülkesinin Lehistan ve komşu devletlerle ittifak kurması, 1848-1849 mücadelesini başarısız kılan milliyetler sorununun düzenlenmesi için bir yöntemdi ve bu sayede Macaristan'da iç federasyona gidilmesine gerek kalmayabilirdi (Hermann, 2003: 87).

Altı aylık hapis süresinden sonra Kossuth'un kız kardeşi Bayan Meszlényi'nin⁴³ başvurusu üzerine liderin oğulları ve kızının, Peşte polisinin gözetimi altında tutulmak kaydıyla, halalarıyla büyükannelerine teslim edilmesi kararlaştırıldı. İnsanlar, serbest kalanları görmek için akın ederek hayran oldukları babalarına besledikleri sevgiyi şaşkın çocuklara saçtılar. Onlar masumca “Kossuth çocuklarını asla terk etmedi; tekrar geri gelecek” karşılığını verirken yiyecekler, sınırsız coşkuyu yansıtan nesnelere, hatıralar önlerine serildi. Yoğun sevgi gösterilerini tehlikeli bulan Avusturya hükümeti “genç asileri” Kütahya'ya gönderme kararı aldı. Mayıs 1850'de binlerin veda çığlıkları ve gözyaşları arasında Peşte'den ayrılarak Asya sınırlarındaki yeni evlerine yollandılar (Headley, 1852: 226-227).

⁴³ Genç yaşta Bayan Kossuth'un erkek kardeşiyle evlenen Bayan Meszlényi, halkın “dişi Kossuth” yakıştırmasını hak edecek kadar doğuştan yetenekli ve başarılıydı. Kardeşinin politik faaliyetlerine eşlik etti. Kederi dünyadan elini eteğini çekmesi için değil, hayırsever işlere girişmesi için kendisine yol gösterdi. Hastanelerin gözetim ve yönetimine adanmış Hıristiyan yardımseverliği, Avusturya askerleri Macar yurttaşları kadar müşfik ilgi ve yardım gördüklerini itiraf edince, Avusturya hükümetinin güvenine mazhar oldu. Ancak bu durum onu kız kardeşleri ve asil annesiyle birlikte hapisaneden hapisaneye sürüklenmekten, hatta ülkesinden sürülme kurtaramadı. Brüksel'de annesi ölüm döşeğindeyken dantel imalatı ve ticaretiyle tanışıp iki kızıyla birlikte geçimlerini sağlayabileceği terziliğe yöneldi. Ancak ruhunu mağlup edemeyen büyük sıkıntılar, kendisine uzun süreli acı verecek ve yiğitçe mücadelesine rağmen ölümünü hazırlayacak amansız hastalığın tohumlarını attı. Onu şık bayanların güzel elbiseleri arasında ağırlaşmış gözleri, veremli yanakları, titrek elleriyle zahmet çekerken görenler, nasıl bir şevkle ve ölümü pahasına çocuklarını geçindirmeye çalıştığını; hastalığın acılarına asilce dayanışını; çocuklarını ve kendisini, sevgisini cezalandırarak göstermeyi uygun bulan yüce Tanrı'nın ellerine bırakışını asla unutmadılar. Cömert ve sadık Amerikalı bayan arkadaşları vardı. Bunlardan bir tanesinin ölümünden itibaren çocuklarının sorumluluğunu üstlendiği söyleniyordu (The New York Times Archives, 24 Kasım 2008). Headley, büyükanne Kossuth'un sürgünde değil, çocuklar kurtarılmadan epey önce hapiste vefat ettiğini yazmaktadır (Headley, 1852: 226).

Kossuth'un hayatta kalan bir diğer kız kardeşi Bayan Zhulawski, iş hayatına aynı derecede yatkındı. Amerika'da, her geçen gün itibar kazandığı bir pansiyonda on sekiz ay çalıştı. Başlangıçta Amerikan dilini ve prensiplerini bilmediği halde, elverişsiz ülke koşulları nedeniyle zalimce araya girilip engelleninceye kadar, kuruluşun giderlerini düzenli olarak azalttı. Çalışmalarını inceleyen en ehliyetli beyler yetenek ve sadakati karşısında şaşkınlığa düştüler. Daha sonra iki küçük oğluyla birlikte sade bir hayat süreceği ülkenin uzak bir köşesine çekildi (The New York Times Archives, 24 Kasım 2008).

Resmen tutuklu konumunda bulunsa da bir devlet başkanı olduğunu unutmayan Türkler Kossuth'a saygı ve hürmetle yaklaştılar. Ateşli yazışmalarını sürdürmesine, eşi ile çocuklarının kendisine katılımına izin verildi. (Sisa, 1995: 157). Lider, 18 Haziran 1850'de çocuklarına kavuştuğunda "Sultan Abdülmecid Efendimizin ve Sadrazam Devletlü Übbehtlü (Ulu) Reşid Paşa Hazretlerinin bir mûyine (tüyüne) ahâlî-i Macaristan ve'umûm üzere ahâlî -i Avrupa kurban olsun" diyerek onları salimen ulaştıran Sultan ve hükümetine teşekkürlerini sundu (Nazır, 2002: 820).

2.6. MÜLTECİLER SORUNUNUN DİPLOMATİK KRİZE DÖNÜŞÜMÜ

2.6.1. Rusya ve Avusturya'nın Mültecileri İade Talepleri ve Bunun Reddi

Avusturya hükümeti, Osmanlı topraklarına sığınması beklenen mültecileri sınır dışı etmesi için esasen 1848 yılı sonunda Babiâli'yi uyarılmış; Avusturya Dışişleri Bakanlığı, 1848 Ocak sonunda Kossuth'un portreleri ile eşkâlini İstanbul ve diğer Doğu konsolosluklarındaki diplomatlara iletmişti (Csorba, 2002: 805). Rusların Macarlarla ilgili taleplerinin sayısı ve sertliği arttı.⁴⁴ Çok geniş ülkesinin kaynakları ortasında taç giyen Çar, Kossuth'un ses tonundan ve havaya kalkan kolunun kudretinden henüz korkuyordu. İstanbul ise şimdi bu insanlık davasıyla yakından ilgileniyordu. Söz konusu olan sadece Kossuth ve arkadaşlarının hayatları değil, insanî gelişmeyi hedefleyen büyük bir ilkeydi. Despotizm demir ökçesini ezilmiş Macaristan'ın ve nefret edilen özgürlüğün boynuna kesinkes indirecekti. Babiâli'ye sunulan notaları Rus saldırısı tehdidi izledi. Fakat Sultan, koruyuculuğu altına

⁴⁴ Karal ve Armaoğlu'na göre; Polonyalıların iadesini isteyen Rusya ile Macarların iadesini talep eden Avusturya, sığınmacıları asi değil eşkıya olarak tanımlıyor, Osmanlı bu iddiayı reddediyordu (Karal, 1983: 216; Armaoğlu, 2007: 159).

sığınan kahramanları desteklemeye kararlıydı. Yüce gönüllü, eli açık tavırlarıyla korkak zorbalığın eylemlerinden hoşlanmamıştı (Headley, 1852: 220-221).

Çarın mektubu ve resmî talepler üzerine konu Meclis-i Mahsûs'ta tüm yönleriyle görüşülmeye başlandı. Bir kısım üyelerin muhalefetine rağmen iade isteği kabul görmedi. Adam öldüren ya da hırsızlık yapan mültecilerin teslimini onaylayıp politik nedenlerle iltica edenlerin teslimi eğilimini çoktan terk etmiş bulunan Avrupa'nın politik mültecilere bakış açısı da kararı etkiledi. Osmanlı Devleti'nin hukukî bir sözleşme şeklini almış genel teamülün hem dışına çıkıp hem böyle bir tutumu Avrupa kamuoyuna açıklaması kolay değildi. Ayrıca Sultan, perişan haldeki sığınmacıları kucaklayıp hayatlarını garantilemekle Osmanlı misafirperverliğini tüm dünyaya kanıtlamış da olacaktı (Nazır, 2002: 818). İade taleplerine duyulan tepki, Ağustos 1849 tarihli bir belgede "Bu askerler Yüce Sultanın asil kanatları altına sığındıklarından, buradan mültecilerin iade ve teslimi usulce münasip olmayacağından, kendilerinin sınır bölgesinden uzaklaştırılıp güvenli bir yerde himaye altına alınacakları" şeklinde dile getirildi (Karpat, 2004: 133).

Mültecilerin korunmasından yana görüş bildiren ve Rus isteklerine şiddetle karşı koyan Mustafa Reşid Paşa, aniden, Müslümanlığa dönmelerinin mümkün olup olamayacağını sordu. Müslümanları düşmanlarına teslim etmek kanuna aykırıydı. İade istemlerini reddetmek saldırıya yol açarsa, İngiliz hükümeti yardım güvencesi vermemişti. Lord Palmerston söz konusu siyasette kendi aydın fikirlerini değil, kamuoyunun takdirini ön planda tutuyordu. Sultan gurur verici bir rahatlıkla, korkakça tavizler vermektense 500,000 askerini yitirmeyi seçeceğini bildirdi (Headley, 1852: 221). Eski azamet devirlerindeki kadar güçlü olmasa da Osmanlı ordusu seferî duruma geçirilerek gerekirse savaşın göze alınacağı bildirildi (Mısıroğlu, 1972: 57). Fakat on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında belirginleşip Osmanlı dış politikasını yönlendiren, savaştan ziyade barışı tercih eden anlayıştan nasibini alan Reşid Paşa, meselelerin ittifaklar ve uzlaşmalar yoluyla çözümlenmesinde ısrarlıydı. Mutlakıyetçi Avusturya ve Rusya'nın mültecilerle ilgili taleplerini kesinlikle reddedip Çarı ikna yoluna gittiğinde, liberal eğilimli İngiltere ve Fransa'nın desteğini Osmanlıya kazandırmayı, meşrutıyetçi ülkelerin kamuoylarını

bir derece daha Türkler lehine çevirmeyi bildi⁴⁵ (Süha, 1999: 190-192). Keza Osmanlı misafirperverlik geleneğine göre Türk topraklarına ayak basar basmaz mültecilerin himayesini üstlenen ve kararlılığında direnen Sultan, barışçı çözüm için elinden geleni yaptı (Karpat, 2004: 132-133). Balkanlar ve Doğu-Orta Avrupa'daki ihtilâlcî güçleri bastırma amaçlı, Avusturya-Rusya yanlısı 1848-1849 Osmanlı genel siyaseti ise, mülteci krizi esnasında, Avusturya-Rusya aleyhine İngiliz-Fransız desteğine dönüş yaptı (Goldfrank, 2002: 827). Çokuluslu imparatorluk yapısı bakımından esasen İngiltere ve Fransa'dan çok Rusya ve Avusturya ile benzeşildiği halde söz konusu genel siyaset Osmanlıyı İngiltere ve Fransa'ya daha bağlı bulunmaya zorladı.⁴⁶ Zaten mültecileri geri vermek egemen bir devletin şerefiyle, haysiyetiyle özdeşleşecek bir hareket değildi (Ekşi, 6 Şubat 2009). Kaldı ki mülteciler, Milletlerarası Hukuk'a göre de "siyasî suçlu" sayılırlardı ve iadeleri de gerekmezdi (Armaoğlu, 2007: 160).

Türkler, Vezir Reşid Paşa öncülüğünde Ruslara karşı oyalama taktiği uyguluyorlardı (Drozd, 22 Ocak 2009). Tavrın netleştirilememesi, durumun vahimliğini artırdı (İpek, 13 Ocak 2009). "Evet" ya da "hayır" yanıtını bekleyen, Osmanlı hükümetinden istedikleri cevabı alamayan elçiler, Babiâli üzerindeki baskılarını daha da artırdılar. Kendileriyle yapılan birebir görüşmelerde herhangi bir yumuşama gözlenmeyince, Meclis-i Mahsûs 11 Eylülde tekrar toplandı. İki devlet tarafından bu denli sıkıştırılan hükümet ya kesin bir karar bildirecek veya üçüncü bir yol belirleyip yine kaçamak davranacaktı. Çarı Macar Savaşı'ndaki galibiyetinden ötürü kutlamak için Petersburg'a özel bir memur gönderilmesinde anlaşıldı. Söz konusu memur, Rus taleplerini hep Titof'un ağzından duyan Babiâli'nin ret gerekçelerini Çara bizzat anlatacaktı. Yapılan meclis oylamasında tüm üyeler Fuad Efendi'nin Rusya'ya gönderilmesi seçeneğini işaretlediler. Avusturya İmparatoruna

⁴⁵ Ayrıca daha öncesinde, tam da 1848 Fransa İhtilâlinin patlak verdiği sıralarda, cumhuriyeti ilan etmeye hazırlandığı yönünde Sultan Abdülmecid'e iletilen iddialarla sadrazamlıktan azledilen Mustafa Reşid Paşa'nın Avrupa çapında yayılan demokratik fikirlere ve Fransa'daki yeni cumhuriyet rejimine ilgisiz kalması düşünülemeyeceğinden, durumu önemli devlet ricaliyle görüşmüş olması pek muhtemeldir. Birkaç kez azledilip tekrar sadrazamlığa dönen ıslahat taraftarı, Tanzimat mimarı devlet adamının azli ile Avrupa gelişmeleri arasında bağlantı kurmak mümkün olabilir (Süha, 1999: 192-193).

⁴⁶ İngiliz hükümeti, yirmi bin kadar asker bulunduran bir donanmayı her ihtimale karşı ilk yardım olarak Babiâli hizmetine sunmaya hazır olduğunu bildirerek Fransa'ya da yardıma katılım çağrısı yaptı (Armaoğlu, 2007: 160; Ekşi, 6 Şubat 2009).

bir mektup yazılması fikri ayrıca benimsendi (Nazır, 2002: 818). Mektubu İmparatora Viyana'daki Osmanlı elçisi Kostaki Mussurus Bey sunacak, Babîâli'nin Mülteciler Meselesindeki tutumunu karşı tarafa açıklaması için kendisine bir talimat da iletilecekti. Meclisten çıkan kararlara bakılırsa, Rusya'ya özel memur göndermek suretiyle zaman kazanmak ve bu süreçte İngiltere, Fransa elçileriyle temas kurarak onların görüşlerini iyice anlamak amacı ön plana çıkıyor; Rusya ve Avusturya temsilcilerine yönelik kesin cevap yine üretilmemiş oluyordu (Nazır, 2007: 239).

Baskılarından sonuç alamayan Titof ve Stürmer, 14 Eylül 1849'da Hariciye Nezaretine sundukları notalarda, iade işleminin gerçekleşmemesi halinde, ikinci bir emre kadar diplomatik ilişkilerin kesilmiş sayılacağını bildirdiler. Mültecilere kucak açan, dış baskılara göğüs geren tutumuyla Avrupa hatta Amerika kamuoylarında takdir toplayan Osmanlı hükümeti, olumlu havadan yararlanmak istedi. Âli Paşa, İngiliz ve Fransız elçileriyle temaslarında, onların kesinlikle Türklerin yanında oldukları mesajını aldı ve 16 Eylül Meclis-i Mahsûs toplantısında mültecilerin iade edilmemesi yönünde kesin karar çıkarıldı. Rus ve Avusturya elçileri, Âli Paşa ile 17 Eylül tarihli görüşmelerinde, diplomatik ilişkilerin kesildiğini açıkladılar (Nazır, 2002: 818).

Sultanın mektubunu⁴⁷ Çara iletmekle görevlendirilen Fuad Efendi'ye daha sonra "*Fevka'l-âde Murahhas Büyükelçi*" unvanı verildi. Kendisi Fransızca'yı çok güzel konuşabilen iyi bir diplomat olmanın yanı sıra, Petersburg'a İstanbul'dan daha yakın konumdaki Bükreş'te bulunuyordu. Fuad Efendi, İstanbul'dan gönderilen talimat ve mektupları aldıktan sonra, 20 Eylül 1849'da Bükreş'ten ayrılarak 6 Ekimde Petersburg'a vardı. 8 Ekimde Nesselrod ile görüştü. Mülteciler Meselesindeki anlaşmazlığa son vermek üzere Rusya'ya gönderildiğinde, genel kanı, Çar tarafından kabul edilmeyeceği yönündeydi. Hatta şehirde geçirdiği ilk günler, kanıyı doğrular nitelikteydi ve ikinci görüşmelerinde Nesselrod Çarın huzuruna alınacağını belirttiği halde somut bir gelişme yoktu. Üstelik başbakan da konuyla ilgili karamsardı. Nitekim Fuad Efendi ile son görüşmelerinin ardından karamsarlığını Avusturya elçisine açıkça göstermekten çekinmedi. Çar ise Petersburg

⁴⁷ Mektupta, mültecilerin hiçbir zararlı faaliyetine izin verilmeyeceği belirtiliyor; Çarın "elini kalbine koyarak ve kendini böyle bir durumda varsayarak" cevap vermesi rica ediliyordu (Armaoğlu, 2007: 160).

gelişmelerini şehre üç-dört saat uzaklıktaki yazlık sarayından izliyordu. Fakat İngiliz ve Fransız donanmalarının Osmanlıya yardım amacıyla teşebbüse geçtikleri haberi kendisini geri adım atmaya mecbur bırakacaktı (Nazır, 2002: 819).

Armaoğlu'na göre; Fuad Efendi, Petersburg'da çok sert muamelelerle karşılaştı. Ruslar kendisini Çarla görüştürmemek için ellerinden geleni yaptılar. Fakat o, zeki, kurnaz, hazırcevap, yetenekli kişiliğiyle Nikola'ya ulaşmanın bir yolunu bulacak, Çarı yumuşatmayı başaracaktı (Armaoğlu, 2007: 161).

Babıâli gerçekte Rusya ve Avusturya'nın çok sayıdaki isteğini kısmen yerine getirmeyi kabullenmişti. Fakat Türk elçisi (Dışişleri Bakanı ve pek çok kez Başbakan) Keçecizade Fuad Paşa'nın Rus hükümeti ve Avusturya sefiriyle görüşmek üzere uzun süreliğine Eflak'tan St. Petersburg'a gönderilmesi, konuyla ilgili kaynaklarda neredeyse hiç yer verilmemiş, muhtelif Osmanlı yan faaliyetlerinden biriydi. İstanbul'a ilettiği mektuplarda Rus ve Avusturyalıların Doğu Avrupa'daki ulusal hareketlere yaklaşımını gayet iyi tanımlayan Fuad Paşa, daha şiddetli tepkilerden kaçınmak için uyguladığı ikna yöntemlerinin de ayrıntılı tasvirini yapıyordu. Milliyetçi eylem ve ihtilâllere yönelik korkuları iyi anlayıp değerlendirebildiğinden mültecilerin Türkiye'deki kalış süreleriyle ilgili bir anlaşmayı müzakere edebilecekti (Karpas, 2004: 133-134).

2.6.2. Mültecilere Müslümanlık Önerisi

Drozd, Reşid Paşa'nın sözünü ettiğimiz barışçıl yönüyle çelişecek bir iddia ortaya atmaktadır. Ona göre Paşa, Rusya ile mevcut anlaşmazlığı, imparatorluk tarihinde daha önce örneği bulunduğu gibi, İslâm'ı savunmak için verilecek bir din savaşına dönüştürmek istiyordu. Osmanlı hizmetine girecek Tümgeneral Seweryn Bielinski'nin (Nihat Paşa) günlüklerindeki notlara bakılırsa, vezirin görüşü şuydu: "Polonya'nın çöküşü, Türkiye'nin de düşüşünü getirmişti. Bu yüzden Polonya'nın varlığı Türkiye için bir gereklilikti. Polonyalılar, o güne değin hep Batı'ya yaslanmışlar, ama Batı onları aldatmış ve dışlamıştı. Öyleyse Polonyalılarla Türkler

arasında doğal bir bağ, niçin hem biri hem diğeri için yararlı olmasındı?” Türk siyasetçiye göre, Polonya’nın bağımsızlığını kazanması, Türkiye’nin güvenliği açısından temel bir şarttı (Drozd, 22 Ocak 2009).

Radikal Müslümanlarca desteklenen Reşid Paşa ve bakanlık üyeleri, şefleri yerlerinde ayrı ayrı ziyaret ederek Müslümanlık teklifinde bulunacak bir haberci gönderdiler. Karargâhta yoğun bir heyecan başladı. Dininden dolayı Rusya’nın nefretine maruz kalan ve Sultanın disiplinli ordusunda yükselmeyi cazip bulan Bem, teklifi hemen kabullenerek birçok mülteciyi de aynı yönde etkiledi. Her rütbeden astsubay ve askerler Polonyalıyı izlediler.⁴⁸ Bu ciddi kriz ortamında Kossuth, odasında bir toplantı düzenleyerek “yurttaşlarının hiçbirinin davranışını kontrol etme amacı taşımadığını, herkesin dinî inancının Tanrı ile kendisi arasında olduğunu, öneriyi reddederlerse iadelerinin önlenemeyeceğini, Avusturya’ya verilirse bağışlanmayacaklarını” etkileyici bir vakarla bildirdi. “Ancak kendi hesabına, cellâdın dehşetine karşı atalarının itikadından yeminle vazgeçmesi istendiğinde, darağacını ve onu rezilce anma cüretini gösterecek bedduaları yeğleyeceğini” ekledi (Headley, 1852: 222). Hermann’a göre; kısa bir tereddütten sonra, dinî ve ahlâkî kaygılardan ziyade politik gerekçeler doğrultusunda kararını belirlediğini açıkladı (Hermann, 2003: 86). Din değiştiren önemli isimler arasında Kmety ile Stein da vardı (Nazır, 2002: 816).

Müslümanlık teklifini bir sığınak bulma şansı değil, düşman tarafları birbirine düşürme ümidi şeklinde algılayanlar oldu. Kossuth’un İstanbul’daki temsilcisi Kont Gyula Andrassy, 17 Eylülde Vidin kampına ulaşan mektubunda “Macar Savaşı Türkiye’de de sürdürülecektir” diye yazıyordu. Oysa Osmanlı önerisi gereği, birkaç ay sonra herkes sözünden vazgeçip geçmeme konusunda özgür kılınacaktı (Csorba, 2002: 806).

Din değiştirenler diğerlerinden ayrılarak kendilerine üniforma ve ücret verildi. Kampın kötü koşullarıyla karşılaştırıldığında daha iyi bir hayat kazanmak uğruna Vidin’de Müslümanlığa geçenlerin sayısı, 29 Ekim 1849’a kadar, 216’sı Macar, 7’si Polonyalı, 15’i İtalyan olmak üzere 238’i buldu. Diğer bir kaynak 256

⁴⁸ Sisa, mültecilerin yalnızca yüzde beş kadarının İslâmiyet’i seçtiğini belirtmektedir (Sisa, 1995: 157).

kişiden söz etmekte, Osmanlı ordusuna katılanların yer değişimini gösteren bir Türk belgesi bu rakamları doğrulamaktadır. Belgeye bakılırsa 193 kişi Rumeli'ye, 21 kişi İstanbul'a gönderildi. Aralarında ayrıca bulunan 15 kadın din değiştirenlerin eşleri olsa gerekti (Csorba, 2002: 806). Nazır'a göre (daha sonraki tarihlerin verileri olsa gerek); İslâm'ı benimseyen yaklaşık 250 Macar arasında 2'si general, 10'u komutan, 52'si onbaşı ve yüzbaşı, 40'ı astsubaydı. Kadınlardan hiç kimse din değiştirmede. Polonyalı ve İtalyanlardan 200 kadarı yeni dini kabullendi. Bilhassa Rusya'dan korkan Polonyalılar İslâmlaşmaya daha eğilimliydi.⁴⁹ Sivillerden sadece birkaçı dininden döndü. Muhtemelen "Müslümanlar olarak ortak düşman Rusya'ya karşı girişimin kolaylaşması" fikri ön plana çıktı (Nazır, 2002: 816). Karpat'a göre; daha fazla sayıdaki Müslümanlaşan siviller bir yana, İslâm'ı kabul eden subayların sayısı 200'ün hayli üzerindeydi (Karpat, 2004: 144).

Mülteciler, hayatlarını kurtarmak, yaşam standartlarını iyileştirmek, gayrimüslim olmanın önemli mevkilere gelmeyi engellediği koşullarda yükselebilmek gibi gayelerle İslâm'a geçerek Müslüman ve Türk adları aldılar (Kamış, 22.07.2006). İslâm dini, geçmişte pek çok insana himaye sağlamıştı. Fakat General Kmety'nin 1851 sonlarında Osmanlı harbiye nazırına yazdığı bir mektup, Müslümanlığı kabullenmenin bir diğer gerekçesini daha açıklıyordu. Osmanlı hükümetinin Rusya ve Avusturya'ya savaş ilan edeceğine inanan Kmety ve birçok Macar meslektaşı, Müslüman subaylar sıfatıyla Osmanlı ordusuna katılma ve kendilerine zulmetmiş güçlerle ülkelerinin ulusal bağımsızlığı için çarpışma imkânı yakalamak istiyorlardı. Gerçi yeni dinin benimsenme nedenlerini tartışmak bu çalışmanın amacını aşacak başka bir konudur. Osmanlı dünyasında kişisel güvenlik, hukukî korunma garantisi ve ayrıcalık kapışma kaygısı, ulusal davaya katkı şansı ile ordu subayları olarak kalma arzusu ya da İslâm'a duyulan gerçek bir bağlılık, mültecilerin kararlarını etkileyebilecek faktörler arasında akla gelebilir. Özgün neden ne olursa olsun, din değiştirenlerin bazıları yeni dine sadık kaldılar, Müslüman kadınlarla evlendiler ve toplumla bütünleştiler. Bazıları ise eski inançlarına geri döndüler. Fakat bir gerçeği açıkça vurgulamak gerekir ki; İslâm dini mültecilere

⁴⁹ Fakat Drozd, Polonyalı askerlerin büyük çoğunluğunun, Generaller Wysocki ve Zamoyski'nin görüş ve arzuları doğrultusunda, Türk teklifini geri çevirdiğini yazmaktadır (Drozd, 22 Ocak 2009).

hayatları karşılığı dayatılmadı ya da Macarlara İslâm'ı benimsetmek gayesiyle bazı Müslümanlarca başvurulmuş yerel girişimlere cevaben çıkarılan birçok hükümet yönergesiyle de sergilendiği gibi, ayrıcalık vaatleriyle teşvik edilmedi (Karpat, 2004: 142-143; Köksal, 2006: 136-137).

Yetkililer mültecilerin Türk topraklarına ilk varışları sırasında başlayan diplomatik krizi durdurmaya ilişkin çözüm arayışına girdikleri zaman, Vidin'deki yerel yönetici de Müslümanlığa geçiş önerisi getirmiş; konu egemen resmî politika şekline dönüştürülmemekle birlikte, Şumnu'daki birçok Müslüman muhafazakâr, mültecilerin Rusya ve Avusturya korkusunu körükleyerek kendilerini din değiştirmeleri için ikna çalışmıştı. Fakat sonuçta Osmanlı Devleti, hiçbir dinî baskı uygulanmaması ve inançları ne olursa olsun huzur ve güvenliklerinin garanti altına alınması şartlarıyla sert bir talimat gönderdi. Keza yoksul Eflak ve Boğdan halkının çoğu, İslâm'a kabul edilmek için Ömer Bey'e dilekçe verdiklerinde Babîâli bunların reddi yoluna gitti. Böylelikle mültecilere karşı izlenen tutumda dinin hükümet işlerine karıştırılmadığı açıkça belirtilmiş oldu (Karpat, 2004: 143).

Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya'ya karşı olası bir savaşında askerlik yeteneğini tekrar geliştirebileceğine inanan Bem ile Özgürlük Savaşı sonundaki vahim hatasını sürekli yüzüne vurduğu Kossuth arasındaki ilişkiler, Ekim sonunda tümüyle kopacaktı (Hermann, 2003: 86). Anılarında Müslümanlık teklifine normalden çok daha geniş yer veren Kossuth (Karpat, 2004: 143), Bem'in suçlamalarını ve Batı Avrupa'da büyük curcuna yaratan öneriyi reddederek Osmanlı hükümetini kendi kendinden özür dilemeye zorladı (Csorba, 2002: 806). İcini 20 Eylül tarihli bir mektupla Lord Palmerston'a döktü:

“Macaristan dünya uluslarının, egemenliğine en bağlısı olduğundan krallarının “asil ulus” yakıştırmalarını hak etmiştir. . . . Bu talihsiz olaylar karşısında Tanrı'dan, mutsuz ülkemin tek kurban olmasını ve dünya çapında barış, özgürlük ve medeniyetin gerçek çıkarlarının bedbaht kaderimize karışmamasını diliyorum.

Sultan Majesteleri, Rusya ve Avusturya tarafından talep edilen iademizle ilgili insanlık dışı hak iddialarını kararlılıkla geri çevirerek büyük nezaket göstermiştir. Ancak Çar Majestelerinden İstanbul'a yeni bir mektup ulaşmış ve

bunun sonucunda Hıristiyan atalarımızın inancını terk ederek Müslüman olmazsak Polonyalı ve Macarların, özellikle benim ve buradaki eski hükümet yetkilileri ile generallerin teslim edileceğimizi tarafımıza bildiren Türk hükümetinin bir habercisi gönderilmiştir. Dolayısıyla beş bin Hıristiyan darağacıyla yüzleşme ya da inancından vazgeçerek hayatını satın alma arasında korkunç bir tercihe zorlanmıştır. Bir zamanların güçlü Türkiye'si Rus taleplerini yanıtlamak veya onlardan kurtulmak için başka hiçbir yol tasarlayamayacak kadar düşmüştür. Asil bir ulusun yenik lideri olarak bugüne kadar karşılaşmadığım ve on dokuzuncu yüzyıla yakışmayan bu şaşırtıcı teklifleri niteleyecek söz bulamıyorum.

Cevabım tereddütsüzdür. Ölüm ile utanç arasındaki seçim ne belirsiz ne de zordur. Yüksek makamına on beş milyon yurttaşının güveniyle seçilmiş Macaristan Devlet Başkanı sıfatıyla sürgündeyken dahi ülkemin şerefine ne borçlu olduğumu iyi biliyorum. Birey olarak izlediğim yol da onurludur. Hiçbir miras bırakmadığım çocuklarım en azından lekesiz bir ismi taşıyacaklar. Tanrı'nın dediği olur. Ölmeye hazırım.

Zaman azalıyor; sonumuz birkaç gün içinde belirlenecek. Sizden mütevazı bir kişisel istekte bulunmama izin verin. Ben en kötüyle karşılaşmaya hazır bir adamım ve yaşadığım gibi özgürce gökyüzüne bakarak ölebilirim. Fakat aynı zamanda bir eş, oğul ve babayım; zavallı sadık karım, çocuklarım, asil yaşlı annem Macaristan'da başıboş dolaşıyorlar. Muhtemelen kısa süre sonra, güçsüz kadınlara işkenceden zevk alan, zulmederken çocukluğun masumiyetinden etkilenmeyen Avusturyalıların ellerine düşecekler. Size güçlü arabuluculuğunuzla zulümleri durdurmanız, özellikle asil İngiliz insanların toprağında karımla çocuklarıma bir sığınak göstermeniz için Yaradan aşkına yalvarıyorum.⁵⁰

Biçare, sevgili, soylu ülkeme gelince; onun da sonsuza kadar ölmesi mi gerekiyor? Yardımsız, kaderine terkedilmiş, öcünü alamamış halde zorbalarca ortadan kaldırılmaya mı mahkûm edilecek? Bir zamanlarki umudu İngiltere, teselli kaynağı olmayacak mı?

⁵⁰ Claey's, Kossuth'un İngiliz dışişleri bakanından kendi adına da sığınma talep ettiğini yazmaktadır (Claey's, 1989: 245).

Uygar Avrupa'nın politik çıkarları, İngiltere'ye ilişkin pek çok önemli husus ve bilhassa Osmanlı İmparatorluğu'nu sürdürme siyaseti Macaristan'ın varlığıyla çok yakından bağlantılı olduğundan tüm umudumu kaybetmiş değilim. Lordum; talihsizleri uzun süre koruyabilmeniz, özgürlük ve insanlık haklarının muhafızı olarak yaşamanız için Tanrı sizi esirgesin. En yüksek saygı ve hürmetlerimle bizzat imzalıyorum.” (Headley 1852: 222-225)

2.6.3. Rusya ve Avusturya ile Uzlaşma

Kossuth ve arkadaşları uluslar arası ilginin, ateşlenen tartışmaların merkezine yerleştiler. Macarlara Özgürlük Savaşı sırasında yabancı başkentlerinde gösterilmeyen sempati şaşırtıcı boyutlara ulaşarak gündem güne büyüdü. General Klapka'nın Komárom'daki (Komaran) kahramanca direnişi Macar davasına hayranlığı pekiştirmişti. Düşmanları karşısındaki Macarlar, Persler karşısındaki Spartalılara benzetiliyor; Kossuth ile yandaşları karanlığın güçleriyle savaşan parlak özgürlük sembolleri olarak gösteriliyordu. Avusturyalılar ve Ruslar Sultana baskı yapmak için Türk sınırında kuvvetlerini dengeledikleri zaman, yirmi dört İngiliz ve Fransız savaş gemisi Osmanlıları korumak amacıyla İstanbul yakınlarına geldi (Sisa, 1995: 157). Şayet o sıralarda Fuad Paşa Mülteci Meselesine çözüm bulmak için özel görevle St. Petersburg'da bulunmasaydı ve kötü hava şartlarını bahane ederek Marmara denizine giren İngiliz deniz filosu özür dileyerek kısa sürede geri dönmeseydi Ruslarla savaş (gelecekteki Kırım Savaşı) daha o zaman patlak verebilirdi. Zira en yüksek St. Petersburg yetkilileri, Tuna prensliklerine doğru kara savaşı, ardından İstanbul'a denizden bir baskın düzenleme planları üzerinde çalışıyorlardı (Goldfrank, 2002: 827). Gerçi yıllardır savaşmakta olan Avusturya ya da Rusya'nın Mülteci Meselesinden dolayı Osmanlı ve büyük Avrupa güçleri ile çatışmaya yanaşacağına ihtimal vermeyen İngiltere ve Fransa, esasen Rus tehdidini potansiyel tehlike saymıyorlardı (Csorba, 2002: 805-806).

Devletlerarası konjonktürün tamamen aleyhlerine dönmesiyle Çar da nihayet geri çekilmenin ve daha ılımlı tekliflerde bulunmanın mantıklılığını kavrayıp 16 Ekim 1849'da Fuad Efendi'ye randevu verdi. Bir odada yalnız olarak kabul edilen temsilci, önceden hazırlamış bulunduğu konuşma metnini okudu. Kendisini dikkatle dinledikten sonra sert bir üslupla Osmanlı hükümetinin mültecilerle ilgili tavrından şikâyet eden Çarı, zekâsı, güzel hitabet yeteneği, nüktedanlığı ve hazır cevaplılığı ile yumuşatmayı başardı. Bir saate yakın süren görüşmenin ardından fikir değiştiren Çar, Sultanın iki hükümdar arasındaki muhabbete dayanarak kendisine başvurmasına sevindiğini, onun isteklerinin gerçekleşmesini kendisinin de dileyeceğini söyledi. Fakat tahtının şerefini, devletinin menfaatlerini korumaya da mecbur olduğunu, konuyla ilgili kararını Nesselrod'a ileteceğini bildirdi.⁵¹ Fuad Efendi'den cevabını hem Osmanlı Devleti'ne hem de Rusya'ya hizmet adına Petersburg'da beklemesini istedi ve görüşmenin hemen ardından Nesselrod'a Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerin normale döndürülmesi emrini verdi. Çarı ılımlı tavır almaya sevk eden sebeplerin başında, Babıâli'nin, özellikle Sultan Abdülmecid ve Reşid Paşa'nın kararlı, değişmez tutumları geliyordu. İngiltere ve Fransa'nın açıkça Osmanlı'nın yanında yer almaları da çok önemli bir diğer etkendi. Çar, diplomatik ilişkileri başlatmak suretiyle, adı geçen iki devletin donanmalarının Rusya'ya daha fazla yaklaşmalarını önlemek istiyordu. Fuad Efendi'nin Petersburg'da sergilediği başarılı diplomatik performansın, barışçıl çözüme katkı sağladığı da aşikârdı. Çar ayrıca Osmanlı lehine hatırı sayılır bir kamuoyu yaratan Avrupa'da Rusya'ya yönelik ciddi bir karşı duruşun oluştuğunu da görmüştü. Fransız gazetesi *Press*, "Çar olayların böyle sonuçlanacağını daha önceden bilseydi, Mülteci Sorununda kesinlikle böyle katı davranmazdı" diye yazıyor; herkesin sempati duymaya başladığı Osmanlı Devleti'nin bu meselede tek başına olmayıp küçümsenemeyeceğini kabul ettirdiği vurgulanıyordu (Nazır, 2002: 819).

Nesselrod, Babıâli'nin istekleri doğrultusunda hazırladığı bir çözüm projesini Titof'a ulaştırdı ve Çarın dostane ve güven verici siyasetine uygun şekilde, Babıâli ile Rusya arasındaki anlaşmazlıkları aşmak için yeni kolaylıklar getirildiği Titof

⁵¹ "Mademki Zat-ı Şahane muhabbetime itimat buyurarak bana müracaat ettiler; kendi emellerinin husulünü arzu ettiğim gibi, ben de şerefimi korumaya mecburum. Bu iki şeyi telif ederek verdiğim kararı Kont Nesselrod size söyleyecek." (Armaoğlu, 2007: 161)

tarafından (Nazır'a göre 25 Aralık 1849'da) Âli Paşa'ya yazılı olarak bildirildi. Uzun müzakerelerin ve mültecilerin Şumnu'ya nakillerinin ardından, diplomatik ilişkileri başlatmak üzere Osmanlı hükümetine sunulan ve onaylanan, Polonyalı Mülteciler Sorununa nokta koyacak Rus önerileri şunlardı:

1 – Rusya vatandaşı iken Macaristan'daki olaylardan sonra Osmanlı topraklarına sığınan ve isimleri Rusya elçisi tarafından verilecek defterdeki Polonyalıların, bir daha geri dönmek üzere Osmanlı Devleti'nden sınır dışı edilmesi;

2 – İslâmiyet'i kabul edenlerin Halep veya Konya'ya yerleştirilmesi;

3 – Bundan böyle başka bir devletin vatandaşlığına girerek Osmanlı Devleti'ne gelebilecek ve Rusya aleyhine entrikalar kurabilecek kişilerin sınır dışı edilmesi için pasaportlarının ait olduğu ülke elçisine başvuruda bulunulması (Nazır, 2007: 283).

Nazır'a göre 25 Aralık 1849'da Osmanlı-Rusya diplomatik ilişkileri tekrar kurulduktan sonra, Fuad Efendi, Çar Nikola ile vedalaşmak için randevu istedi. On gün devam eden Çar ve diğer devlet erkânıyla vedalaşma süresi içinde Eflak-Boğdan meselesine ilişkin görüşmeler yaparak Rusya'nın Eflak ve Boğdan'daki asker sayısını 10,000'e indirme kararı aldığını Sadarete yazdı (Nazır, 2007: 285-286).

Osmanlı hükümeti, mülteciler konusunda ürettiği önerileri Mussurus Paşa aracılığıyla yazılı olarak Avusturya'ya sunmuştu. Öneriler, mültecilerin Avusturya'nın iç güvenliğini tehdit etmeyecek bir yere yerleştirilecekleri ve ancak iki tarafın anlaşması halinde serbest bırakılacakları yönündeydi. Stürmer'in, Osmanlı şartlarının onaylanarak iade talebinden vazgeçtiğini duyuran 5 Kasım 1849 tarihli notası, 11-12 Kasım 1849 Meclis-i Mahsûs görüşmelerinde ele alındı. Macaristan'da barış ve iç güvenlik sağlanıncaya kadar mültecilerin gözetim altında tutulmaları, elçinin listesinde adı bulunanların vakit kaybetmeden Kütahya'ya gönderilmeleri kararlaştırıldı (Nazır, 2007: 287-288).

Fakat Babıâli'nin kararlı tutumu ve Avrupa kamuoyunda mülteciler lehine gelişen hava nedeniyle Rusya gibi geri adım atarak iade talebinden vazgeçtiğini açıklayan Avusturya, notasında mültecilerin sonsuza dek gözetim altında

tutulmalarını da istiyordu. Bu konu, iki ülke arasında, uzun süren yoğun tartışmalar başlattı. Diplomatik ilişkiler Rusya ile Aralık ayında kurulduğu halde, isteklerinden ödün vermeyen Avusturya ile bir türlü tesis edilemiyordu. Babiâli nezdinde Rusya elçisiyle sürekli eş zamanlı girişimde bulunan Stürmer, bu kez tek başına davranmak zorundaydı. Gerek Avusturya hükümeti gerek Babiâli ilişkilerin kesilmesinden rahatsızlık duyarlarken, Schwarzenberg, 14 Ocak 1850 tarihli kabine konuşmasında, diplomatik münasebetlerin bir an önce başlatılması gerektiğini; zira mevcut durumun Avusturya'yı maddî zarara uğrattığını belirtti. Bu beyana rağmen, sorunlara yenileri eklendi. Şubat 1850'de Stürmer, mültecilerin Osmanlı ülkesinde beş yıl kalmaları talebinde bulundu. Babiâli ise süreyi bir yılla sınırlandırmak niyetindeydi. Sorun Meclis-i Mahsûs ve Meclis-i Vâlâ'da görüşüldü. Mültecilerin, Avusturya'nın rızasını almak kaydıyla, bir yıl sonra serbest bırakılması; Stürmer'e bu yönde bir önerge (takrir) verilmesi kararlaştırıldı. Onayına başvurulacak olması Avusturya için avantajdı, çünkü ülkede ihtilâl tehlikesinin sürdüğünü ve iç barış ortamının sağlanamadığını savunarak mültecileri elden geldiği kadar Osmanlı topraklarında bırakabilirdi. İleride, bu avantajı kullanarak Kütahya'dan ayrılışlara uzun süre karşı çıktı. Fakat sonuçta Stürmer'e verilen önergedeki hususları kabul etti ve iki ülke arasında diplomatik ilişkiler tekrar kuruldu (Nazır, 2002: 820; Nazır, 2007: 289, 293). Babiâli'nin bu gelişmeden duyduğu memnuniyeti bir notayla Stürmer'e ileten Âli Paşa, Avusturya'da iç huzur ve güven ortamının derhal sağlanması temennisinde bulundu. Dolayısıyla gözetim altında tutulmalarına gerek kalmayacak mültecilere, istedikleri yere gitme izninin verilmesi ümidini dile getirdi (Nazır, 2007: 295-296).

İsteyen mültecilerin ülkelerine geri dönebileceğine, kalanların Türk hükümeti tarafından Avusturya ve Rusya sınırına uzak bölgelere yerleştirileceğine dair Osmanlı-Avusturya-Rusya mutabakatı gerçekleşti (Yeniçeri, 2002: 842). Avusturya ve Rusya ile varılan nihaî anlaşma şöyleydi:

1 - Macarlar Konya veya Kütahya'da konuk edilecek, ülkelerine dönmek isteyenler bunu yapmakta serbest olacak, fakat hiçbir müdahaleye izin verilmeyecekti;

2 – İslâm'a geçen mülteciler Halep'te konuk edilecek ve bütün diğer Müslüman uyruklar gibi tamamen Osmanlı Devleti'ne tâbi olacaklardı (O tarihte Osmanlı Devleti, siyasal yurttaşlık ilkesini henüz resmen kabul etmiş değildi);

3 – Polonyalı mülteciler pasaportlarına bakılmaksızın Osmanlı topraklarını başka bir ülkeye gitmek üzere terk edeceklerdi. Gönderilecekleri yer Malta olarak belirlenmişti. Fakat çoğu Polonyalı Avusturya yurttaşı olduğunu savunuyor, Rus yetkililerin verdiği listede sadece on bir isim bulunuyordu (Karpat, 2004: 134; Csorba, 2002: 806).

Diplomatik ilişkiler kurulduktan sonra, Avusturya İmparatorunun 23 Nisan 1850 tarihli mektubu, Stürmer tarafından Sultan Abdülmecid'e sunuldu. İmparator, Sultanın 14 Eylül 1849 tarihli mektubundan duyduğu memnuniyeti dile getirerek ülkesinde barış ve huzurun sağlanması yönünde gösterdiği dostane teveccühün içtenliğinden şüphe etmediğini vurguluyordu. Osmanlı Devleti'ne sığınan mülteci şeflerinin Avusturya aleyhinde herhangi bir fitne ve fesada kalkışma imkânları ellerinden alınarak gözetim altında tutulmalarına dair verilen teminatı da, bu içten dostluğun bir göstergesi sayıyordu. Söz konusu teminata dayanarak mültecilerin iadesi talebinden vazgeçildiğini belirten İmparator, iki devlet arasında varılan anlaşma gereği, mültecilerin gözetim altına alınarak Avusturya sınırından uzak bölgelere yerleştirilmeleri hususunda Sultanın niyetine tamamen güvendiğini bildiriyordu. Mektup, mültecilerle ilgili meselenin iki ülke arasındaki dostane ilişkileri, zahiren (görünüşte) kısa bir süre zedelemiş olsa da, esasen daha da kuvvetlendirdiği kanaatiyle sona eriyordu (Nazır, 2007: 296).

Petersburg'daki diplomatik başarısının ardından Sadaret (Başbakanlık) Müsteşarlığına terfi ettirilen Fuad Efendi'nin bu aşamadan itibaren şöhreti parlamaya başladı (Armaoğlu, 2007: 161). Öte yandan 25 Aralıktaki diplomatik çözümden hiç hoşlanmayan Rusya'nın gerek prestij kaybına gerekse Babiâli'yi Rus düşmanı devletler blokunda görmeye katlanamayacağı kesindi. Mülteciler Meselesinin çözülmesinden iki yıl sonra Osmanlı Devleti'ni İngiltere ile taksime kalkışması, başaramayınca da onu himayesi altına almak istemesi, ardından da Kırım Savaşı'nın patlak vermesi Rusya'nın hırslı siyaset ve emellerinin bir sonucuydu (Karal, 1983: 217).

2.6.4. Avusturya'nın Çıkardığı Af ile Geri Dönerler

Abdölmecid, gönderdiği mektupta çoğu sığınmacının Müslöman olduğunu, diğerlerinin gözaltına alınacağını, ancak iade edilmeyeceklerini bildirerek Çarı ikna etmeyi başarmıştı (Yeniçeri, 2002: 842). Cesaretli, heyecanlı yaklaşımıyla dış güçlerin sığınmacılarla ilgili daha ileri ısrarlarını yatıştırdı. Konuklarını korumaya, önce Şumnu'ya oradan Kütahya'ya nakillerini sağladıktan sonra, bu Asya istihkâmındaki ikametlerine esaret süsü vermeye karar kıldı. Yeni vaziyet Avusturya'nın feryadını susturarak mültecilere özgürlük yolunu açtı (Headley, 1852: 225).

Avusturya'nın ihtilâlcileri idam ve kurşuna dizme kararını uygulamasıyla mültecileri anayurtlarına döndürme çabası aşağı yukarı aynı tarihlere rastlar. Vidin'e kadar ulaşan infaz haberleri, doğal olarak mültecilerin maneviyatını bozdu. Söz konusu psikolojik ortamı fırsat bilen Avusturya yönetimi (toparlanıp davayı sürdürmeyi düşleyen Macarların ümitlerini söndürmek; şartları kendi lehine çevirmek için olsa gerek), kısmî bir af çıkarmaya yöneldi. Diğer yandan mültecilerin Türklerle ilişkileri ve yaşam şekilleri Avusturya konsolosu ve onun iki danışmanı tarafından sürekli izlenerek hükümete rapor ediliyordu. Vidin'deki ikna kabiliyeti yüksek Avusturya ajanlarının etkili propagandaları yurda geri dönüş isteklerini körükledi. Bir kısım Macar sığınmacı, Vidin'deki Avusturya konsolosuna resmî başvuruda bulundular. İmparatorun kısmî af kararı çıkarmasına, bahsi geçen psikolojik boşluk ortamı ve konsolosun iletlediği dönüş talepleri neden oldu. Avusturya hükümeti, çıkarılan aftan kısa sürede en iyi sonucu almak için General Hauslab'ı yetkilendirerek Vidin'e gönderdi (Nazır, 2007: 87-88).

13 Ekimde Tuna yoluyla Vidin'e gelen İmparatorluk-Krallık Ordusu Tümgeneralı Hauslab, Vali Ziya Paşa ve Defterdar Azmi Efendi ile birkaç görüşme yaparak, Ziya Paşa'ya, dönecek mültecilerden rütbeleri başçavuştan nefere kadar olanların savaş mahkemelerinde yargılanmayacakları, zorunlu askerlik yapmalarını kaydıyla affedilecekleri garantisini verdi. Aynı şartlar, herhangi bir suç işlemedikleri varsayılan subaylara da önerildi. Dönerlerin büyük kısmı – ki çoğu hastaydı –

hayatları tehdit altında bulunmayan normal askerlerdir. Ancak sadece normal asker statüsünde Avusturya ordusuna alınabilecek subaylar, nasıl bir muamele ya da ceza ile karşılaşacaklarını bilmiyorlardı (Csorba, 2002: 806; Nazır, 2002: 816; Nazır, 2007: 88).

Mültecilerin fikir değiştirebilecekleri korkusuyla, vakit kaybetmeden, 21 Ekim 1849'da Orsova'dan Vidin önlerine üç buharlı geminin ulaşması sağlandı. Birkaç saat içinde gemilere yerleşim gerçekleşti. Yerleşim esnasında geride kalan mülteciler, gidenlere müzikli bir gösteri sundular. Limandan ayrılırken beylik sancağının açılması, 21 pare top atılması ve yolcuların Vidin kalesini selâmlamaları duygusal sahnelerin yaşanmasına neden oldu (Nazır, 2002: 816). Avusturya hükümetinin düşük rütbeli asker-mültecilere çıkardığı genel af kararı üzerine, 22 Ekim 1849 tarihinde 2732'si Macar, 201'i İtalyan, 124'ü Polonyalı, aileleriyle birlikte 99'u Avusturya vatandaşı toplam 3156 kişi Avusturya'ya (ya da Avusturya otoritesi altında Macaristan'a) sevk edildi (Sisa, 1995: 157; Göyünç, 1976: 175; Nazır, 2002: 816).

Bunlar, boş vaatlerle fazla ümitlendirilmedikleri halde, Osmanlı gözetiminden bıkmış kimselerdi (Hermann, 2003: 87). Geri dönüş kararına başlıca Vidin kampının belirsiz vaziyeti, anayurda duyulan özlem, alışkın olunmayan iklim koşulları, Hauslab'ın açık gönüllülükle verdiği sözler ve savaşın tekrar başlayacağı ümidinin yıkılması damgasını vurdu (Nazır, 2007: 98).

Vidin'de yaklaşık 400 Macar, 200 İtalyan, 800 Polonyalı kaldı. Aralarında 200 kadar hastanın da bulunduğu ayrılanlar kafilesi, 23 Ekim'de karaya ayakbastı. Gemideki gıda yetersizliğinden ötürü hasta mültecilerin çoğu açlıktan ölme tehlikesiyle karşılaştılar. Fakat General Hauslab, yoğun çabalarla bunların büyük kısmını kurtarmayı başardı ve yalnızca 10-12 kişi hayatını kaybetti (Nazır, 2007: 97-98).

2.6.5. Osmanlının Korumacı Tavrı Karşısında Avrupa Kamuoyu

Osmanlı Devleti'nin İslâm'ı benimseyen mültecilere yüksek subay rütbeleriyle uygun unvanlar, ödevler vermesi ve Babiâli'nin Mülteciler Meselesinde izlediği yolun İngiltere ile Fransa tarafından desteklenmesi Avusturya ile Rusya'yı son derece huzursuz etti. Dolayısıyla sorun devletlerarası hüviyet kazandı. Problem başlangıçta ideolojikti. Rusya ve Avusturya, milliyetçilik prensibinden hareketle ayaklananları eşkıya sayarken İngiltere-Fransa aynı adamları kutsal bir davanın önderleri kabul etmekteydi (Karal, 1983: 216).

Vidin'deki mültecilerin güvenliğine büyük önem veren ve herhangi birinin kaçırılması halinde yaşanacak diplomatik krizden çekinen Babiâli, muhafazaları için başlangıçta bir tabur asker görevlendirmiş, fakat bu girişim emniyet için yeterli olmamıştı. Ayrıca Fuad Efendi, iki tabur askere nezaret etmek üzere Miralay İsmail Ağa'nın Vidin'e alındığını bir tahriratla Babiâli'ye bildirerek konuya verdiği önemi dile getirmişti (Nazır, 2002: 816). Babiâli'nin insanî duyguları karşısında Rus elçisi Prens Mençikof'un İstanbul'dan ayrılırken savurduğu tehditlere ve Avusturya-Rusya ile gerginleşen ilişkilere rağmen Avrupa'nın geneli Türk tutumunu takdirle karşıladı (Yeniçeri, 2002: 842). Avrupalı iktidar sahipleri Macar İhtilâlini fikren dahi hoş görmezken Osmanlının korumacı tavrı yabancı kamuoyunda hayranlık uyandırdı. Çeşitli Avrupa merkezlerinin Türk elçilikleri önünde sevgi gösterileri yapıldı (Mısıroğlu, 1972: 57, 59). Babiâli'nin Avrupa çapında yayımladığı bir rapor, merhamet ve insanlık duygularıyla pekişen mültecileri savunma özverisini gündeme taşıdığı zaman, Türk elçisine sokakta rastlayan Londralı gençler, elçinin arabasını evine kadar atları sökmek suretiyle kendileri taşıdılar (Karal, 1983: 216-217; Armaoğlu, 2007: 160; Ekşi, 6 Şubat 2009). Hatta İngiliz ve Fransız hükümetlerinin, 1854 Kırım Savaşı'nda, Mülteciler Meselesinden ötürü Batı dünyasının hürmet ve sempatisini kazanmış Osmanlının yanında yer almakla kendi kamuoylarını tatmin ettikleri söylenebilir (Tekindağ, 1976: 158).

2.6.6. Diplomatik Zafer

Osmanlı diplomasi literatürüne “Mülteciler Meselesi” diye geçen hadisede, Tanzimat devlet ricali ve özellikle Reşid, Fuad, Âli Paşalar başarılı bir sınav verdiler. Başta Abdülmecid olmak üzere tüm devlet adamları, savaş riskini göze alarak Rusya ve Avusturya’nın mültecilerin iadesi yönündeki taleplerini geri çevirdiler (Nazır, 2002: 813). Macar ve Polonyalı ihtilâlcilerin ilticasıyla Avrupa’nın dikkati Osmanlı üzerinde odaklandı. Osmanlı hariciyesinin o zaman parlamaya başlayan yıldızlarından Fuad Efendi, devletlerarası diplomasideki üstün yeteneğini, ince, pratik zekâsını Petersburg’da ispatladı. İleri görüşlülüğü, zekâsı, iyi eğitimiyle dönemin ileri gelenlerinden Reşid Paşa, mültecilerin sığınma amacıyla sınıra gelişlerinden memnun kaldı. Zira mutlakiyet rejimiyle çarpışan bu kimseleri kabul ve himaye etmekle, Avrupa’da “özgürlüğün koruyucusu” imajı yaratılacaktı. Paris ve Londra elçilik görevleri döneminden itibaren Avrupa kamuoyunu Osmanlı lehine çevirme çabası veren Reşid Paşa, sığınmacılara yardımın, ezeli düşman Rusya’ya karşı Batı’nın desteğini kazandıracağını da biliyordu. Bu nedendir ki; Rusya ve Avusturya’nın her türlü ısrar ve tehditlerine rağmen değişmez bir tutum ortaya koydu. Öte yandan Sultan Abdülmecid, Babiâli en yoğun baskıya maruz kaldığı zaman, “Tacımı veririm, tahtımı veririm, fakat devletime sığınanları asla geri vermem” şeklindeki demeciyle hem Batı Avrupa’da geniş yankı uyandırdı, hem de mültecilerin büyük sevgi ve takdirini topladı (Nazır, 2002: 822).

Osmanlının hürriyet ve insan hakları savunuculuğunu üstlenerek mültecilere sergilediği sıcak yaklaşım, İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde olumlu etkiler bıraktı. Okyanusun diğer kıyısında bulunup o dönemde Avrupa gelişmelerine ilgi duymayan Amerikan hükümeti, Washington’a gönderilen Türk elçisini gayet sıcak karşıladı. ABD Başkanı Taylor, elçiyi kabulü sırasında, Sultanın tavrının başta Amerikan halkı olmak üzere tüm aydın ülkelerde beğeni yarattığını bildirdi. Avrupa basını ise Mülteciler Meselesinden ötürü Türkler için sempati, Avusturya ve Rusya için karşıt hisler oluşturma gayesiyle yayınlar yaptı. Avusturya ve Rusya’nın, Babiâli’nin mültecilerin iadesini reddeden kararlı tutumu ve Avrupa kamuoyunun aynı doğrultudaki desteği yüzünden geri adım atmaya mecbur kalarak

Osmanlı Devleti ile kestikleri siyasî münasebetleri tekrar kurmaları, Türkiye açısından çok büyük diplomatik zaferdi. Zira o zamana kadar bilhassa Rusya, haklı ya da haksız her isteğini Türk tarafına kabul ettirmişti. Diğer yandan İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti'nin bu meselede hem fikren hem fiilen ortak davranmaları, üç devletin Kırım Savaşı'nda da ittifak kuracaklarının ilk işareti sayılabilirdi (Nazır, 2002: 823). Kırım Harbi'ndeki bu ittifak Rusya'yı bir kez daha dizginleyerek bir süre daha tehdit oluşturmaktan çıkaracaktı (Gümüş, 2007: 215).

2.7. OSMANLI İÇ SORUNU OLARAK MÜLTECİLER

2.7.1. Kütahya'ya Nakil Düşüncesi ve Tepkiler

Kossuth'tan başka eski Dışişleri Bakanı Kázmér Batthyány ve Harbiye Nazırı Lázár Mészáros'un da aralarında bulunduğu otuz altı kişi ile bir kısmı Müslümanlığı benimsemiş Polonyalı sığınmacıları önce Diyarbakır'a yerleştirmek akla geldiyse de, hem şehrin havası pek elverişli değildi hem de bir kale içinde bulunuşuyla mültecilerde hapsedildikleri hissini uyandırabilirdi. Nihayet Müslüman Polonyalı ve Macarların Halep'te, Avusturya tebaasından olup din değiştirmeyenlerin Anadolu'ya geçirilerek seçeneklerin en uygunu görünen Kütahya'da “*asâkir-i şâhâneye mahsûs kışlanın bir dâire-i münasibesinde*” enterne edilmeleri kararlaştırıldı. Halep önerisini Babiâli'nin istekleri doğrultusunda Rusya getirmiş; Kütahya'yı Osmanlı Devleti belirlemiş; sığınmacıların Avusturya ve Rusya sınırlarından uzak tutulmaları amaçlanmıştı. Kütahya kafilesi, önce gemi ile Varna'dan Gemlik'e gönderilip Bursa üzerinden şehre ulaştırılacaktı. Avusturya, Kütahya'ya gidecek Macar ve Polonyalıların isim listesini isteyerek serbest bırakılmamaları, bir Avusturya elçilik mensubu tarafından zaman zaman denetlenmeleri talebinde bulundu (Göyünç, 1976: 175-176).

Macarların sınırlardan çok uzakta, Konya ve Kütahya'da iskân edilmesi ve ülkelerine dönmek isteyenlere izin verilmesi; Polonyalıların sınır dışı edilmesi; İslâm'a geçen mültecilerin Diyarbakır'a götürülmesi⁵² yönündeki kararlar, göçü dağıtıp temizlemeyi hedefleyen Avusturya ve Rusya ile uzun müzakerelerin bir sonucuydu⁵³ (Csorba, 2002: 806). İki devletin dostluk ve iyi komşuluk bağlarının devamı için iade talebinden vazgeçtiğini 5 Kasım 1849 tarihli notasında açıklayan Avusturya hükümetinin bu tavrına karşılık, Kütahya'ya nakil kararı ve Avusturya aleyhtarı faaliyetlere izin verilmeyeceği güvencesi Âli Paşa tarafından Stürmer'e iletildi (Nazır, 2002: 817). Karpat ve Csorba'ya göre; yukarıdaki anlatımla çelişecek

⁵² Csorba'ya göre, kötü hava koşulları nedeniyle Suriye'deki Halep şehrine götürüldüler (Csorba, 2002: 806).

⁵³ Drozd'a göre; mültecilerin çoğunun din değiştirmeyi reddetmesi üzerine çareyi İngiltere ve Fransa'nın yardımına başvurmakta bulan Osmanlı yönetimi, onları sınırlardan uzakta gözetim altında tutma ya da sınır dışı etme (kendi metotlarıyla cezalandırma) yönündeki diplomatik çözüm önerisini *bu iki süper güçten* almıştı. Padişah tarafından Çara, Macaristan'dan gelen ordunun Türkiye'de durdurularak huzursuzluk kaynağı olmasına asla müsaade edilmeyeceği garantisi verildi (Drozd, 22 Ocak 2009).

Lort Palmerston 29 Eylül 1849 tarihiyle Viyana sefirine yazdığı mektupta Osmanlı-Rus-Avusturya ilişkilerinde İngiltere'nin durumunu ve kendi hissiyatını şöyle anlatıyordu:

"Ben öyle sanıyorum ki, iki imparator sefiri tarafından vuku bulan bu teşebbüs (Titof ve Stürmer, 14 Eylül 1849'da Hariciye Nezaretine sundukları notalarda, iade işleminin gerçekleşmemesi halinde, ikinci bir emre kadar diplomatik ilişkilerin kesilmiş sayılacağını bildirmişlerdi), gözdağı vermek için bir oyundur. Şayet muvaffakiyetle neticelenmeyecek olursa – ki şimdiye kadar da hal onu gösteriyor – o zaman, devletleri tarafından ya iltizam edilmeyecek veya geri alınacaktır. Fakat bu neticeyi elde etmek için yegâne çare, İngiltere ve Fransa'nın padişaha samimiyetle ve azimkârane yardımda bulunmaları ve Rusya ile Avusturya devletlerine icabında Türk'ü savunacak dostlar bulunduğunu da göstermeleridir. Bunun için de, evvela Viyana ile Petersburg'da dostane fakat azimperverane ve o sayede bulunmak; padişahın kendisinden istenilen şeyi ifaya bir mecburiyeti bulunmadığını ve tarafından bir mecburiyet bulunmadığı cihetle de bu hareketi şeref ve haysiyetine mugayir olarak yapamayacağını anlatmak lazımdır.

Saniyen gerek İstanbul'u halen veya ani bir taarruzdan vakaye etmek ve gerek Boğaziçi'nde bulunarak kendisine manevî bir istinat teşkil etmek üzere padişah tarafından davet olunur olunmaz hazır bulunmak için müşterek donanmalarımızın Çanakkale'de bulunmalarını emir etmelidir. Ben katiyen eminim ki, Almanya'nın, Lehistan'ın ve şimal-i İtalya'nın şu günkü vaziyetinde, Avusturya ve Rusya, böyle bir mesele için İngiltere, Fransa ve Türkiye ile bozuşmak tehlikesini göze alamaz." (Altunay, 2006 b: 2)

Palmerston, Ekim 1849 tarihiyle İngiltere'nin İstanbul sefiri Canning'e de şu mektubu yazdı:

"Osmanlı sefirinin hükümetinden aldığı emir üzerine maddî ve manevî yardımda bulunmamız için vâkî olan talebine karşı müspet bir cevap vermeye kabine bugün karar verdi. Binaenaleyh hatt-ı hareketimizi müştereken takip eylemek için Fransa hükümetiyle de muharebeye girişeceğiz. Fransa'nın bizimle müştereken hareket edeceğine kanaatim vardır.

Türlere anlat ki bu mektup mahremane ve kendilerine cesaret vermek içindir. Binaenaleyh katî neticeyi almazdan evvel bununla böbürlenip hemen neşredivermesinler." (Altunay, 2006 b: 2-3)

Palmerston, Viyana ve İstanbul sefirlerine bu mektupları yazdığı gibi, Rusya'nın Londra sefirine de Türkiye'nin İngiltere'den muavenet (yardım) talep ettiğini anlattı. Ayrıca Viyana elçisi aracılığıyla Avusturya Devleti'ne İngiltere'nin Türkiye'ye yardım kararını bildirdi (Altunay, 2006 b: 3).

şekilde⁵⁴, 23 Aralık 1849 tarihinde, nihaî antlaşmayı takiben, üç büyük güç yeniden diplomatik ilişkiye geçtiler ve Osmanlı hükümeti yedek birliklerini terhis etti. Mısır'dan getirdiği birlikleri geri yolladı (Karpat, 2004: 135; Csorba, 2002: 806). Büyük politik çıkarlar ağır basmış; Rusya iade talebinden vazgeçmiş, Macaristan'da uyguladığı misillemeye yönelik uluslar arası tepkilerden çekinen Avusturya geri dön borusu çalmıştı. Osmanlılar da, destekçileri İngiltere ve Fransa gibi savaş istemiyorlardı (Hermann, 2003: 87-88).

Mülteciler Anadolu'ya gitme düşüncesine kesinlikle karşı koyarken, Batthyány ile Perczel, ölüm fermanları demek olan nakil olayının gerçekleşmesi halinde kendisine güvenlerinin sarsılacağını Sultana bir mektupla bildirip uygulamayı durdurmaya çalıştılar. Ancak Babiâli nezdinde verilen tüm uğraşlar sonuçsuz kaldı. Hariciye Nazırı Âli Paşa, Osmanlı Devleti açısından meselenin kapandığını, Avusturya ile varılan anlaşma gereği Kütahya'ya gönderilmelerinin kesinlik kazandığını duyurdu. Bu arada 1850 yılını Şumnu kampında idrak eden mülteciler, Kossuth'un da katılımıyla, 1 Ocak 1850 gecesini Ermeni kilisesinde topladılar. Yılbaşı kutlamalarının üzerinden çok geçmeden Avusturya'nın Rusçuk Konsolosu Rössler'in Şumnu'ya gelişi ise morallerini bozdu. Konsolosun, aralarında ikilik yaratmayı ve şeflerinin faaliyetlerini gözetlemeyi hedeflediği kanısına vardılar. Türk görevliden Kossuth'un kendisine verilmesini veya öldürülmesini istemesiyle Rössler'in gerçek maksadı ortaya çıktı. Diğer yandan çeşitli ajanlarca düzenlenen, lidere yönelik suikast eylemleri, Osmanlı Devleti'nin etkin önlemleri sayesinde başarısızlığa uğratıldı (Nazır, 2002: 817). Babiâli, Şumnu'ya getirilmiş ve iyi silâhlanmış çok sayıdaki Hırvat'ın araştırılmaları yönünde şehirdeki memurlarına sert uyarılar gönderdi (Karpat, 2004: 136). Kossuth ile Perczel, Şumnu'da ne ilk ne de son kez yine kavga ettiler. Daha Özgürlük Savaşı aylarında “*odi et amo*” (hem sevgi hem nefret) niteliği kazanan ilişkileri, açık bir kine dönüştü. Rivayete bakılırsa, Perczel, hasmını Macaristan'da kurşuna dizdirmediğine pişmandı ve onu Şumnu'da öldürmeye kararlıydı (Hermann, 2003: 87). Diğer yandan, Bayan Kossuth'un Şumnu kampına ulaşması, mülteciler ve eşi için olumlu bir gelişme, büyük bir sürprizdi (Nazır, 2002: 817).

⁵⁴ Nazır'a göre; Rusya ile diplomatik ilişkiler, Polonyalı mülteciler sorununa çözüm getiren 25 Aralık 1849 tarihli anlaşmayla aynı gün kuruldu. Oysa Osmanlı-Avusturya diplomatik münasebetlerinin tesis edilmesi, Şubat 1850'den de sonra gerçekleşti (Nazır, 2007: 285, 295).

2.7.2. Şumnu'ya Veda

Mültecilere ilişkin anlaşma ve Osmanlı-Avusturya-Rusya diplomatik ilişkilerinin tekrar kurulması üzerine Mülteciler Meselesi bu kez bir iç sorun haline geldi. Konu, Aralık 1849'dan 1851 Eylül sonundaki serbest kalırlara kadar iç yönetimdeki rolüyle ele alındı. İngiltere ve Fransa ile bu süreçte gerçekleşen diplomatik yazışmalar, sadece baştan savma genel bilgi içeriyordu. Fakat Osmanlı iç yazışmaları, mültecilerin söz konusu devredeki durum ve hayatlarını tüm yönleriyle yansıtmayı başarabildi (Karpas, 2004: 136-137).

Rusya ve Avusturya ile varılan nihaî anlaşmayı uygulamakla görevlendirilen, yükselen bürokratlardan Ahmed Vefik Efendi (Karpas, 2004: 134), 5 Şubat 1850'de adlarını belirlemek üzere Şumnu'ya geldiği mülteciler tarafından törenle karşılandı, ancak Kütahya'ya gitmek istemeyen şeflerin taleplerini yanıtızsız bıraktı. “Şumnu'dan çıkmaktansa kendimi vururum” diyecek kadar ileri giden Kossuth, Vefik Efendi ile son görüşmesinde kararın değiştirilemeyeceğini kesinlikle anladı (Nazır, 2002: 817). Mültecilerin bölünmesine şiddetle karşı çıkan lider, Macar ve Polonyalıların tek grup halinde kalarak tercihen bir Macar sürgünleri merkezi kurmak için Avrupa'ya geçebilecekleri bir Balkan kentine nakilleri konusunda Stratford Canning'den müdahalesini istedi. Fakat sonuçta, muhtemelen Sultan Vefik Efendi'ye Kütahya ikametini kısaltması talimatını verdiğinden; Kütahya takımının orada uzun süre kalmamalarına ve istedikleri yerlere gidebilmelerine *Saltanat-ı Seniyye tarafından mesai sarf edilmekte olduğundan*, emre boyun eğdi (Karpas, 2004: 135-136).

Mülteciler, hatıratlarında, liderin Şumnu'ya veda ettiği dramatik sahneyi hayatlarının en acıklı olayı sayarlar. Kossuth, ayrılış gününün sabahında kendisini beklemek üzere sessizce toplanmış mültecilere ve Türklere şu sözlerle elveda dedi:

“Kardeşlerim! Hayatımda ilk zor adımını anavatanımın topraklarını ve asil ulusumu terk etmek zorunda kaldığımda atmıştım. İkincisini de cesur ordumdan artakalan sizlerden ayrılıp, Avrupa'dan atılıp mezarımın beni beklediği bir yere sürülmek zorunda kaldığım bugün atıyorum. Siz hâlâ güçlü ve dayanıklısınız. Siz hâlâ anavatan için silâh tutmak gerektiğinde sırada iken, ben, gücümün biraz daha

azaldığını hissediyorum. Ben kaderin kaçınılmaz emrine uyuyor ve benden önce aynı kaderi yaşamış olan Rákóczi'yi takip ediyorum. Atalarımız Asya'dan gelmişlerdi. Biz onların torunları, şimdi onların geldikleri yere geri dönmek zorundayız. Bu, kaderin acımasız emridir. Eğer anavatana dönebilme şansına sahip olabilirsiniz, kemiklerimin yabancı bir ülkede çürümesine izin vermeyiniz. Bunu bana söz verdiğinizizi ve sözünüzü kesinlikle tutacağınızı biliyorum ve bundan eminim.” (Nazır, 2002: 820)

Bu duygu yüklü konuşmanın ardından Graf Ladislaus adlı bir mülteci subay öne çıkarak şöyle konuştu:

“Büyük adam! Sen dünyanın gözü önünde temiz ve paksın. Macar ulusunun indinde, seçildiğin ilk günkü saygıyı hâlâ elinde tutuyorsun. Sen yaşamak zorundasın ve yaşamalısın. Biz kemiklerini değil, seni canlı olarak anavatana geri götüreceğiz. Buna Tanrı'nın adına yemin ediyoruz.” Ladislaus'un ifadelerinden sonra tüm mülteciler “Yemin ederiz” diye bağıştılar (Nazır, 2002: 820).

Şumnu'daki mülteci kampı Şubat 1850'de dağıtıldığında dört değişik durum ortaya çıktı:

- 1 – Kossuth ile Kütahya'ya gönderilen Hıristiyan mülteciler (Kütahya Grubu),
- 2 – Bem ile Halep'e gönderilen Müslüman mülteciler (Halep Grubu),
- 3 – Rusya ile varılan anlaşma gereği Malta adasına gönderilenler (Malta Grubu),
- 4 – Osmanlı hizmetine girmek veya daha sonra bazı Avrupa ülkelerine gitmek üzere Şumnu'da kalan mülteciler (Şumnu Grubu) (Nazır, 2007: 297).

2.7.3. Kütahya Grubu

Ahmed Refik'in *Türkiye'de Mülteciler Meselesi* adlı eserinde Macar-Polonyalı mültecilerin Varna'dan Kütahya ve Halep'e nakillerine; Miralay Süleyman Refik Bey'in Kütahya, Kaymakam Mazhar Bey'in Halep grubu nezaret ve muhafazasına atanarak kendilerine ayrıntılı birer talimatname verildiğine değinilmekte birlikte bunların metinlerine rastlanmamaktadır.⁵⁵ Ancak her iki talimatnamenin birer nüshası Başbakanlık Arşivindeki *Avusturyalı Mülteciler Dosyasında* mevcut olup Süleyman Refik Bey'e ait nüshada özellikle şu hususlar öne çıkmaktadır:

1 – Miralay Süleyman Refik Bey Şumnu'da bulunan Avusturya Devleti tebaasından deftere kayıtlı 57 kişiyi oradan alarak Varna'ya götürecektir, Varna'da kendilerini beklemekte olan Tâir-i Bahrî vapuruna bindirecektir. Doğru Gemlik'e, oradan Kütahya'ya hareket edilecektir. Miralay Süleyman Refik Bey hem yolculukları hem Kütahya'daki ikametleri sırasında mültecilerin muhafazalarına ve ihtiyaçlarının teminine çalışacaktır.

2 – Şumnu'dan Varna'ya nakil konusunda Babîali Tercüme Odası ileri gelenlerinden ve âmedci-başlarından olup mültecilerle ilgili işlerin halli için Şumnu'da görevlendirilen Ahmed Vefik Efendi'ye bir talimat gönderilmiş; bunun bir sureti de Süleyman Refik Bey'e yollanmıştır. Kendisi bu talimata göre hareket edecektir.

3 – Mülteciler Gemlik'e vardıklarında, kendilerini orada bekleyen asâkir-i nizâmiye süvarileri Kütahya'ya kadar refakatlerinde bulunacaklardır.

4 – Mevsim kış ve yollar çamurdur. Mültecilerin yanlarında çoluk çocuk vardır. Bu sebeple Gemlik-Kütahya arasındaki uzunca konaklar ikiye-üç bölünerek konaklama yerlerinde de imkân nispetinde bakımlı, soğuktan muhafazalı evlere inilecek, mültecilerin incinmemelerine gayret edilecektir.

⁵⁵ Altunay'ın Türk belgeleri dizisi *Türkiye'de Mülteciler Meselesi: Macar ve Leh Mültecileri 1849-51* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1926), çok yüzeysel ve genel niteliklidir. Pek çok Türkçe belgeyi içermediği gibi, daha ziyade Osmanlı görevlilerinin cömertlik ve iyi niyetlerini öven dokümanlar seçilmiştir (Karpaz, 2004: 130-131).

5 – Kütahya'ya varıldığında kışlada kendileri için hazırlanmış ve döşenmiş dairelere yerleştirileceklerdir. (Anlaşıldığına göre bu daireler, bazı büyük koğuşların tahta perde ile bölünmesiyle oluşturulmuştu. Odalarda birer kerevet, içi ot doldurulmuş, adi basma kılıflı minder ve yastıklar, bir karyola, iki iskemle bulunmakta idi. Kışa doğru odalara birer demir sac soba kondu. Süleyman Refik Bey'in arzında her bir sobanın 25'er borusu olması gereği dahi belirtilmişti).

6 – Mültecilerin tüm masrafları devletçe karşılanacak, kendilerine sıkıntı çektirilmeyecektir.

7 – Miralay Süleyman Refik Bey'in en önemli görevi mültecilerin Kütahya'dan kaçmalarını önlemektir. Bunun için sıkı gözaltında bulundurulacaklar; sokağa veya bir mesire yerine gitmek isteyenlere müsaade edilmekle birlikte, kendilerini rahat ettirmek, ihtiyaçlarını gidermek gibi bahanelerle yanlarına bir iki zabıt verilerek kontrolleri sağlanacaktır.

8 – Mültecilerin Avusturya aleyhine harekette bulunmamalarına dikkat gösterilecek, gönderecekleri mektuplar Miralay Süleyman Refik Bey tarafından alınarak bir zarf içerisine konup Babiâli'ye yollanacaktır.

9 – Şumnu'dan Varna'ya, Gemlik'ten Kütahya'ya kadar yol boyunca yapılacak yiyecek ve sair masrafları için birer makbuz (fatura) düzenlenip bunlar da saltanat tarafından ödenecektir (Göyünç, 1976: 176-178).

Kütahya yolcularına ait üç yüz kadar at Fransız ve İngiliz yetkililer huzurunda satıldı ve kazanılan gelir sahiplerine verildi (Karpat, 2004: 135). Miralay Süleyman Refik Bey, Kütahya'ya götürülecek mültecilere nezaret etmek üzere 15 Şubat 1850 Cuma günü saat 9'da elli yedi kişilik Macar ve Polonyalı kafilesini Şumnu'da teslim aldı. Hemen hareketle 18 Şubatta Varna'ya ulaşıp geceyi Varna muhafızı Mehmed Paşa'nın konağında geçirdiler. Ertesi gün Tâir-i Bahrî vapuruyla 23,5 saatlik bir yolculuğa çıkarak ayın 20'sinde Gemlik iskelesine vardılar. Kafilenin ileri gelenleri arasında Kossuth (eşi, doktoru, tercümanı, hizmetkârları ile birlikte 25 kişi), Kont Kázmér Batthyány (eşi ve yardımcıları ile 9 kişi), General Mészáros (yaveri ve bir hizmetkârı), General Mór Perczel (ve kâtibi), Miralay Nicola Perczel, Kaymakam Alexandre Asbóth, Binbaşı Adolph Gyurman yer alıyordu. Hava muhalefeti

nedeniyle Gemlik'te planlanandan daha fazla (beş gün kadar) kalan kabile 24 Şubatta hareketle bir gece Bursa yakınlarındaki Timurtaş köyünde konaklayıp 25 Şubatta Bursa'ya geldi. Bursa'daki ikamet bir ay sürdü. Nihayet 25 Martta tekrar yola koyulup 31 Martta Kütahya'ya ulaştılar.⁵⁶ Kossuth, eşi, yakınları ve maiyetindekiler Asâkir-i Nizâmiye Kışlası'nın büyük dairesine yerleştirildiler. Kendisine ayrılan daireyi küçük bulan Batthyány'nin buraya yerleşmemekte direnmesi üzerine, Süleyman Refik Bey, kışla çevresinde 220 kuruş aylık kira ile büyük bir konak kiralarak Batthyány ve maiyetini oraya aldırıldı (Göyünç, 1976: 176).

Sayı olarak en az kişiyi içermekle birlikte Macar devrimi önderlerini bulundurduğundan Kütahya grubu en büyük dikkati üzerine topladı. Buna rağmen, Kütahya kafilesinin Türkiye'deki yaşantılarını anlatan kayda değer bir çalışma bulmanın zorluğu vurgulanmalıdır. Osmanlı kaynakları, Avusturya'nın Kütahya'ya yerleştirilecekler listesinin General Wysocki ve Albay Peshimski gibi 10 Polonyalı ile 47 Macar'ı kapsadığını yansıtmaktadır. Söz konusu Macarların 24'ü Kossuth'un, 8'i Kont Batthyány'nin, 2'si General Mészáros ile Perczel'in yardımcıları ve bakmakla yükümlü olduğu şahıslardı. Listedeki 44 isim bir rahip, bir çevirmen ve bir doktor dâhil sadece aile üyeleri ya da yardımcılardan ibaret olduğundan, asıl hedef, 8 ünlü Macar ve 5 Polonyalıyı bir an önce göndermekti. Fakat 1851 Eylülünde Kossuth'un ardından İngiltere veya Amerika'ya gitmek isteyip de yolculuk giderlerini karşılayamayan mülteciler için Osmanlı hükümetinin 286,487 kuruş bağışladığı göz önüne alınırsa, Kütahya'da lider etrafında iki yüz kadar Macar ve Polonyalının toplanmış bulunduğu, şehre giderek artan sayıda mülteci geldiği belgelerle kanıtlanabilir (Karpas, 2004: 137-138). Kütahya'ya başlangıçta 57 mülteci ulaştırılmıştı. Fakat bir süre sonra Avusturya hükümeti ile Babıâli 26 kişilik bir grubun daha nakli üzerinde anlaşılarda (Nazır, 2002: 820).

Gözaltına alındığı Anadolu şehrinde çocuklarına kavuşup kız kardeşi tarafından üç haftalığına ziyaret edilen Kossuth, Osmanlı hükümetinden mümkün olan her tür desteği sağladı. Vilayet memurlarına gönderilen talimatlar sayesinde, arkadaşlarıyla birlikte değerli konuk muamelesi görerek dış dünya ile haberleşebildi.

⁵⁶ Csorba, kafilenin 6 Nisanda Bursa'dan ayrılıp 12 Nisanda Kütahya'ya vardığını belirtmektedir (Csorba, 2002: 806).

Süleyman Refik'in mülteci faaliyetleriyle ilgili merkeze gönderdiği düzenli raporlar ve Osmanlı belgeleri, Kütahya'daki yerleşime ışık tutarak bilgi dağarcığını zenginleştirmeleri bakımından önemlidir. "Alıkondüğunun" tamamen farkında olmasına rağmen – Osmanlılar bu ifadeyi kullanmaya karşıydı – zorunlu iskân halindeymiş gibi değil, ulusal önderlik ve kral naipliği vasıflarına yakışır şekilde ağırlandı (Karpas, 2004: 138).

Küçük fakat önemli Kütahya mülteci grubunu – sayıları 1850 Aralık ayı sonunda 113'e yükselmişti - telaşlandıracak olaylar da yaşandı. Başta Kossuth olmak üzere mülteci şeflerini kaçırmaya yönelik muhtelif girişimler, Osmanlı Devleti'nin etkin önlemleriyle sonuçsuz bırakıldı (Nazır, 2002: 820; Hermann, 2003: 88). Burada da ortaya çıkan Avusturya ajanları, Kázmér Batthyány ile Lázár Mészáros'u yurda dönmeleri için ikna çalıştılar (Hermann, 2003: 88). Gerek başkanı Avusturya'nın suikast girişimlerinden korumak amacıyla gerek "Avrupa ya da Amerika'ya geçiş daha kolay olur" düşüncesiyle Kütahya'ya giderek artan sayıda Macar gelmişti. Öte yandan İzmir yakınlarında bir koloni kurmayı planlayan Kossuth, arzusunun nedenini şöyle ifade etmekteydi: "Eğer biz dünyada dağılırsak kişiler haline geleceğiz, birliğimizi kaybedeceğiz, hiçbir şeyi temsil etmeyeceğiz ve uygun koşullarda dahi kazanamayacağız. Savaşta bile örgütlenmiş bir bütün olarak değil, tek tek ve zorlukla ülkemizde sadece sürünebileceğiz." (Csorba, 2002: 806) Kolonide askerî disiplini sürdürme isteğini kaybetmeden İzmir yakınlarında arazi edindi ve biraz sermaye biriktirdi. Hâlbuki başkanın görüşü doğrultusunda Türkiye'de yaşayan Macarları devşirmek kolay değildi. Kısa süre sonra durumdan haberdar olan Avusturya ile Rusya, önceleri konuyu potansiyel bir çözüm olarak değerlendirdikleri halde, planın uygulanmasını Osmanlı hükümetine engelletirip protesto ettiler (Csorba, 2002: 806-807).

1851 yaz başlarındaki, mültecilerin serbest kılınacağına dair hükümet kararı, aşağıda değineceğimiz gibi, Macarlar tarafından tepkiyle karşılandı. Kendi aralarında toplanarak şehirde bir anıt bırakmaya karar verdiler. Başlangıçta, ulusal davaları ile Kütahya'daki misafirliklerini simgeleyen bir yazının kazılı olduğu büyük bir taş dikmeyi düşündüler. Ancak olayın anısına çeşme yaptırmak ya da onarmak gibi daha uygulanabilir bir tasarı lehine, ilk düşünce reddedildi. Şehirde bugün bile, hiçbir

Kütahyalının adının kaynağını bilememesine rağmen, Macar Çeşmesi vardır. Avusturya, diplomatik uzlaşma öncesi, özellikle Kossuth ve çok yakın arkadaşlarının bırakılması fikrine öylesine sert itirazlarda bulundu ki, Osmanlı hükümeti, liderin yanı sıra Batthyány, Perczel gibi ileri gelenlerin özgürlüklerini erteleme kararı aldı. Bu kararın ardından yaşanan curcuna Süleyman Bey'in raporlarında gayet iyi tanımlanmış, Kossuth'un kaçış hazırlıklarına başlaması tam da bu zamana rastlamıştır (Karpas, 2004: 139).

Kütahya'da Kossuth'un kaldığı ev olarak müze haline getirilen bina, belgelere bakılırsa esasen Kont Batthyány'nin yerleştirildiği konak olmalıdır. Bina üzerindeki plaka ayrıca yanlış bilgiler içermektedir. 31 Mart 1850'de Kütahya'ya gelen Kossuth ile arkadaşlarının çoğunluğu Nizâmiye Kışlasındaki dairelerde oturmuş, 1851 Eylülünde Türkiye'den ayrılmışlardır. İngiltere'ye seyahatlerinde yol masraflarını Osmanlı Devleti karşılamıştır (Göyünç, 1976: 179). Göç sırasında mülteciler zamanlarını iyi değerlendirmeye gayret ettiler. Pek çoğu Amerika ya da İngiltere'de kalmayı umarak yabancı dil, bilhassa İngilizce öğrenmeye başladı. Hemen hepsi Türkçe öğrenmişti. Eski süvari çavuşu Dániel Szilágyi Türkçeyi mükemmel konuşuyordu. Şumnu'da 1850-1851 yıllarında Türkçe çalışan Kossuth, bir kitapçık ile iki lügatçe hazırlayarak el yazısıyla Türk lehçelerinin tarihi üzerine birkaç ilginç bilgi sundu. Bu dilde hâkimiyet kazanırken askerî tasarılarını ayrıca sürdürdü. Mészáros ise bir gramer kitabı ve bir sözlük ortaya koydu (Csorba, 2002: 807).

2.7.3.1. Kossuth'un Kütahya'da Projelendirdiği Askerî Tasarılar

Rus tehditlerine tamamen duyarsız da kalamayan Sultan, Çarı memnun etmek için Kossuth ile beraberindekileri Kütahya'da gözaltına alma tavizini vermişti. Bu girişim, lideri Avusturyalılara karşı Macaristan'da bir devrim tasarlama niyetinden vazgeçirmedi. Rusya'nın Avrupa'yı da kapsayan kötü niyetli planlarına ayrıca dünyanın dikkatini çekecek harekete yönelik ihtirasını hayatı boyunca kaybetmedi ve

Macaristan'dan ayrılışı, siyasî yaşamını noktalamayıp aksine kendisine çok az insana nasip olmuş daha geniş bir dünyanın kapılarını açtı (Sisa, 1995: 157). “Ordudan kaçan ve uygun bir düzen ve disiplinle askerî yapısını koruyan Macarların, bizi dostça kabul eden Türklerin sempatisini korumaları en çok istenen şeydir; Macar uyrukluğunu temsil etmek Avusturya'nın despotizmine karşı canlı bir tehdit oluşturmaktadır” (Csorba, 2002: 806) yorumunu yapan ve Kütahya günlerini boş geçirmeyen Kossuth, yeni bir özgürlük mücadelesinin başlaması halinde, 1848-1849 deneyimlerine dayanarak, Macar ordusunun başkomutanlığını bizzat üstlenmeyi gerekli hissetti. 1848 Kasımında Yukarı Tuna ordusunu birkaç gün komuta etmiş, 1849 Mart sonu ile Temmuz ayının ilk yarısında uygun bir genelkurmay başkanı yardımıyla askerî harekâtı yönetme önerisi dahi getirmişti. 1849'da albaylığa, göç sırasında kendisi tarafından tuğgeneralliğe yükseltilen Jerzy Bulharyn'den Kütahya'da bu tecrübe ve arzuları doğrultusunda teorik ve pratik askerî dersler aldı. Elindeki strateji eserleri sayesinde, askerî teori niteliğinde, farklı uzunluklarda ve çoğu Macar Özgürlük Savaşı'ndan alınan örneklerle 19 inceleme yazarak bazı stratejik, taktik sorunlara ışık tuttu. Macar savaşının tekrar başlaması için elinden geleni yapmaktan çekinmedi. İtalya'da Avusturya hegemonyasına son vermek, papanın dünyevî işlere müdahalesini önlemek, İtalyan birliğini sağlamak isteyen; demokrasi, cumhuriyet, ulusallık, sosyal adalet, insaniyet, evrensel kardeşlik savunucusu seçkin İtalyan politikacı Mazzini (Giuliana, 2008: 492; Roland, 2008: 463), Kütahya'daki Kossuth'a bir mektup ulaştırdı. Mektup kanalıyla onu Londra'daki İtalyan, Alman, Fransız, Polonyalı demokrat mülteci örgütlerini eş güdümlü çalıştıracak Avrupa Merkezî Demokrat Komitesi'ne katılmaya çağırdı. 1848-1849 deneyiminden aldığı dersle, uluslar arası politik olasılıklardan ve büyük devletler arasındaki zıtlıklardan yararlanmadan bağımsız Macaristan'ın oluşturulamayacağını anlamış bulunan lider, cevabını vermek için uzun süre bekledi. Zira Avrupa çevrelerinde “kafaları bulanık kışkırtıcılar” diye nitelenen demokratlarla el sıkışırsa söz konusu zıtlıkları kullanması imkânsızlaşacaktı (Hermann, 2003: 88-89).

Bu nedenledir ki, ancak Avrupa güçlerinin mülteciler lehine müdahalelerinden umudunu kestiği sırada iletişime geçerek, işbirliğini

reddetmemekle birlikte, aşırı dogmatik ya da kuramsal bulduğu Mazzini'nin açıkça yanında yer almaktan kaçındı. Yine de en basit tedbir kurallarına dahi uymadan 1851 yazından itibaren yurttan silâhlı direnişin örgütlenmesine izin vererek, gizli örgütler sayesinde çeşitli Habsburg yörelerinde aynı anda ayaklanma başlatılabileceği inancındaki Mazzini'den bir ölçüde etkilendiğini gösterdi. Her iki siyasetçi de Macaristan ve Lombardiya'da konuşlanmış İtalyan ve Macar askerleriyle tamamlanan imparatorluk-krallık birliklerinin bu tür bir ayaklanmaya katılacağını varsayıyor; Kossuth olası Türk-Rus savaşı sırasında ülkesinde isyan başlatmayı ayrıca göze alıyordu (Hermann, 2003: 89).

Fakat söz konusu girişimleri acıklı sonla noktalandı. Yurttaki faaliyetlerin koordinasyonu görevli Topçu Yarbay József Mack, pek atılgan ve hayal gücü yüksek bir kişilik olmasına rağmen aşırı ateşliliğiyle böyle bir örgütlenmeyi yönetmeye elverişli değildi. Kendisinden sonra yerine atanan Sándor Gál de benzer olumsuzlukları taşıyordu. Muhtelif direniş hareketlerinin birbirleriyle bağlantısı, ortak girişim için yetersiz, fakat gizliliklerinin açığa çıkarılması için yeterliydi. 1851 yazından itibaren hiçbir örgütlenme gizli kalamadı ve üyeler ancak Macar bağımsızlık ülküsü kurbanlarının sayısını artırmakla kaldılar. Kossuth, suikastların ortaya çıkarılması ve Mazzini'nin 6 Şubat 1853 tarihli Milano isyanının bastırılmasından sonra yeni bir devrimin gerçekleştirilmesi yönünde bu türden eylemlerin fayda getirmediğini anladı (Hermann, 2003: 89-90).

2.7.3.2. Kütahya Anayasa Tasarısı

Kossuth, Macaristan'ın bağımsızlık temelinde yeni anayasal ve demokratik toplum yapısının örgütlenmesine ilişkin anayasa tasarısını da 1851 Nisanında Kütahya'da hazırladı. Lidere göre, halk iradesini yalnızca parlamento temsil edip hükümete aşırı iktidar tanınırsa; genel seçim hakkı, kişisel ve kurumsal özgürlükleri güvence altına alamazdı. Dolayısıyla halk iradesi şartı, yerel özerk yönetim ilkesiyle birleştirilmeli, ülkesel yasama ve yürütme erkleri, sadece devletin bütünüyle ilgili

sorunlarda karar alabilmeliydi. Kişisel haklar alanında şahıslar, aile meselelerinde aileler, ilçeye ait konularda ilçeler, vilayet işlerinde vilayetler halk iradesini temsil etmeliydi. Anayasada madde madde sıralanması beklenen kişisel haklar, parlamento tarafından değiştirilememeli ya da kaldırılamamalıydı. Etnik yönden karışık bölgelerde (Macaristan'ın sınır alanlarının büyük kısmında) yaşayan uluslar, bölgesel değil sadece kurumsal haklara sahip “Millî Kamusal Birliği”nde toplanabilir; ulusların çıkarları, bölgesel özerklik uygulanmadan da gözetilebilirdi. Her il ve ilçe, yönetim işlerinde kullanacağı dili kendisi saptayacak, fakat azınlıklar muamelelerini anadillerinde yürütebileceklerdi. Tüm ülke halkınca ayrı ayrı seçim bölgelerinde seçilen halk temsilcileri ile il meclislerince her ilden gönderilecek senatörler yasama gücünü oluştururken; yürütme erki karşı tarafın itiraz hakkı olmak kaydıyla talimatlarını il meclislerine iletebilecek, fakat il görevlilerine doğrudan veremeyecekti. Söz konusu garantiler, Macaristan'da iç federasyon kurulmasını gereksiz kılmaya yeterdi. Kossuth, diğer milliyetlerin yoğun halde yaşadığı bölgelerinin ister istemez ülkeden kopacağı kaygısıyla iç federasyona zaten karşıydı (Hermann, 2003: 90-91; Hermann, 25 Eylül 2008).

Kütahya'da ayrıca milliyetler meselesinin bıraktığı miras ve çıkarılacak derslerin muhasebesini yapan lider, tasarısında, ülkenin toprak bütünlüğünü tehlikeye sokmadan milliyetler arasında hak eşitliği sağlamayı da amaçladı. Erdel milliyeti diye bir unsur bulunmadığından Erdel Birliği'ni tekrar gözden geçirmeyi gereksiz görse de, Erdelli Almanların endişelerini gidermek için yüksek dairelerine il makamı yetkisi vermeyi tasarladı. Sırpların Güney Macaristan'da voyvodalık kurma talebine, adı geçen bölgede nispî çoğunluk sağlamadıkları, tarihsel geleneklerin de özerk voyvodalık gerektirmediği görüşüyle olumlu yaklaşmadı. Anayasa taslağının 1859'da değiştirilen yeni metninde, Birliğin devamı ya da feshinin halk oylamasıyla belirlenmesine bile sıcak bakacak, fakat bağımsızlığını kazanması halinde prensliğin Macaristan ile özel-birlik (*personalunion*) ilişkisi sürdürmesini önemseyecekti. Aynı metinde Sırpları içine alacak bir voyvodalığa onay vermeye de hazırды. 1851 Kütahya anayasa tasarısı, önce İtalyan sonra Alman birlik hareketlerinin müttefiki sıfatıyla Macaristan'ı Habsburg egemenliğinden kurtarmaya çalışan Kossuth ve arkadaşı Klapka tarafından 1862'de kaleme alınıp kamuoyuna duyurulacak *Tuna*

Konfederasyonu, yani *Tuna Boyu Halklarının İttifakı* planının fikrî öncellerinden biriydi ve planın ayrıntılarını içeriyordu. Zira Habsburg İmparatorluğu'nun iç dengesinin kentsoylu ulusa dönüşüm nedeniyle bozulması ya da Habsburg ve Osmanlıların dağılmaları halinde; Orta ve Doğu Avrupa uluslarının ancak bir devletler birliği yapısında var olup Rusya'yı dengeleyebilecekleri inancı, Macaristan, Erdel, Hırvatistan, Romanya ve Sırbistan'ın eşit düzeyde birliğini gerektirebilirdi (Hermann, 2003: 90-91; Hermann, 25 Eylül 2008).

Kossuth'un milliyetler sorununa çözüm getirme amacıyla daha 1850'de ele almaya başlayıp 15 Haziran 1850 tarihli mektubuyla Teleki'ye aktardığı ve tek çıkar yol olarak ortaya koyduğu komşu devletlerle konfederasyon planı, her biri içişlerinde özerk Macar, Polonyalı, Çek, Hırvat, Slavon, Sırp, Dalmat ve Rumenlerin konfederasyonunu genel hatlarıyla belirleyip ortak savunma yükümlülüğüne, ortak gümrük hatları ve diplomasiye dayandırdı. Tarihî Macaristan bölgelerinden sadece Hırvatistan ile Slavonya'nın kaderlerini tayin ve ülkeden ayrılma haklarını tanıdı. Macaristan merkezli üye devletlerin, nüfus ve toprak büyüklükleri oranında temsilini federasyon meclisi üstlenecekti. Sırp ve Rumen beylikleri Osmanlı hâkimiyetinde bulduklarından, Kossuth, konfederasyon oluşumu için Osmanlı rızasını almayı gerekli gördü. İl sınırları elden geldiğince ulusların dağılımına göre düzenlenmeli, Macaristan söz konusu dağılım temelinde vilayetlere bölünmeliydi ki; bu da bir bakıma toprak bütünlüğü bozulmamak kaydıyla iç federasyonun gerçekleşmesine yönelik olur ve milliyetler sorununa çözüm getirirdi (Hermann, 2003: 90; Hermann, 25 Eylül 2008).

Ülkenin bağımsız bir devlet olarak anayasal yapısının konu edildiği, liderin muhtemelen bu en önemli çalışması, demokrasi anlamında Amerikan anayasasını dahi geride bırakıyor; ifade, din, toplantı özgürlükleri vurgulanıyor, devlet organlarının meclisten kasaba düzeyine kadar genel oy hakkı esasına göre seçilmesi isteniyordu. Göç yılları süresince, değişen siyasal koşullara göre değişikliğe uğrayan çalışmanın ana fikri ilk defa Kütahya'da kâğıda döküldü (Csorba, 2002: 807). Esasen Kossuth'tan milliyetler sorununa dair görüşünü Mazzini rica etmiş, o da gerek bu konuyu gerek bağımsız Macaristan'ın anayasal toplum düzenini genel hatlarıyla açıkladığı çalışmasını 19 Haziran 1851 tarihli cevap mektubuna ekleyerek kendisine

göndermişti ve birkaç hafta sonra artık Türkiye’den ayrılmaya hazırlanıyordu. Ne var ki taslak ilgili çevrelerde ciddi yankılar uyandırmadı (Hermann, 2003: 90-92).

2.7.4. Halep ve Malta Grupları

Haklarındaki çok az bilgiyi artırmak üzere Halep grubuna dair ciddi çalışma yapılmamıştır. Avusturya ve Rusya ile varılan antlaşma, İslâm’ı benimseyenlerin Doğu Anadolu’nun uzak bir köşesine, muhtemelen Mardin’e yerleştirilmeleri şartını getiriyordu. İstanbul hükümeti ise Halep’i seçti.⁵⁷ Derhal Müslüman cemaatin bir parçası haline gelen ve hiçbir Avrupalı devletin ulaşamayacağı İslâm hukukuna dâhil edilen bu gruptaki mültecilerin yasal statülerini yeni dinleri belirliyordu. Sultan, inançlarını koruyan sığınmacılara konukseverliğini kişisel bir lütuf şeklinde bağışlarken; Müslüman olanlar, İslâm-Osmanlı kanunlarına ve mülteciler ile muhacirlerin durumlarını belirleyen âdetlere göre, sığınma, konukseverlik, himaye, desteklenme gibi konularda hak iddiasında bulunabilirlerdi. Nitekim en başından beri, beklenen olumlu muameleyi gördüler. 13 Ocak 1850 tarihinde hükümet tarafından Halep valisine; konuklara sarayın binalarında uygun yerler sağlama, böyle yerler bulunamazsa münasip konaklar kiralama ve içlerini masa, sandalye gibi eşyalarla döşeme talimatları verildi: “Kendilerini güvenlikleri için şanlı devletimize teslim etmiş olanlar, şimdi yüce İslâm dinini kabul ederek *şeref-i İslâm ile müşerref olduklarından* onurlu bir hal kazanmışlardır. Bu bölgelerde kaldıkları süre içinde kendilerine en yüce saygı ve merasimle davranılacaktır. İstirahatlarını ve rahatlarını sağlamak için gerekli her şey kendilerine temin edilecek ve kendileri hakkında daha tatmin edici bir karar verilene dek rahat ve huzurları güvence altına alınacaktır.” (Karpat, 2004: 141-142)

Halep grubu nezaret ve muhafazasına atanan Kaymakam Mazhar Bey’e verilen talimat, hemen hemen Süleyman Refik Bey’e iletilenle aynı tedbirleri

⁵⁷ Oysa Göyünç’e göre; yukarıda da değindiğimiz gibi, Halep önerisini Babiâli’nin istekleri doğrultusunda Rusya getirmişti (Göyünç, 1976: 175-176).

içeriyordu. Sayıları otuz üç olarak görünen mülteciler, Varna'dan Tâir-i Bahrî vapuruna bindirilerek İskenderun iskelesinde bir asâkir-i şâhâne süvari bölüğü tarafından karşılanıp onların refakatinde Halep'e gönderileceklerdi. Oradaki kışlanın uygun dairelerinde kalacak, münasip daire yoksa Halep valisi tarafından seçilen konaklara yerleştirileceklerdi. Her iki kafiledeki mültecilerin incitilmemesine, kendilerine gayet nazik davranılmasına özellikle dikkat çekildi: "Devlet-i Aliyye memleketlerinde misafir, değerli ve hatırı sayılır bu adamlar vatan ve ailelerinden uzak bulunuşlarıyla kalben mahzun ve kırgın olduklarından... her yönden korunmakla birlikte haklarında suçlu muamelesi uygulanmayıp yani rencide, tahkir, tazyik ve takdir edilmeyip ve başkalarına dahi ettirilmeyip her birinin hal ve haysiyetine göre nazikâne, insaniyete yakışır, gönül okşayan muameleler gösterilerek... her türlü istirahat ve hoşnutluklarına dikkat olunacaktır." (Göyünç, 1976: 178-179)

Csorba'ya göre; Türk listesindeki din değiştirmiş toplam otuz beş sığınmacıdan bazıları Bem rehberliğinde Halep'e yönlendiler. Deniz yoluyla İskenderun'a taşınıp Arabistan ordusunun bir süvari birliğince Beyrut üzerinden Halep'e getirildiler. Şehir dışındaki bazı kışlalar ikametlerine ayrıldı. Başlangıçta mahkûm sayıldıklarından serbest davranamadılar, dükkânlara giremediler, Halep diplomatik kolonisinin üyeleri ile temas kurmaları engellendi. Ancak Bem'in Reşid Paşa'ya yazdığı bir şikâyet dilekçesi durumlarını hayli düzeltti. Kesilen ödemelerine kavuştular, özgür yaşamaya, sık sık Fransız, İngiliz, İtalyan, İspanyol konsolosluklarının davetlerine katılmaya başladılar (Csorba, 2002: 807).

Hıristiyan mültecilerin 15 Şubat, Müslüman mültecilerin 24 Şubatta Şumnu'yu terklerinden sonra, 12 Mart 1850'de, 120 civarında Rusya vatandaşı Polonyalı mülteci Malta'ya hareket etti.⁵⁸ Şumnu'da kalanların sayısı, Kütahya, Halep ve Malta'ya gidenlerden hayli fazlaydı (Nazır, 2002: 817). Köksal'a göre; Kont Zamoiniski ve Albay (kolonel) Bisranoski'nin de aralarında bulunduğu, Rus elçiliği tarafından listelenen tam 144 Polonyalı, Miralay Seyyid Şakir Bey

⁵⁸ Sultanın özel firkateyninin güvertesinde Malta'ya götürülen 124 Polonyalının bir kısmı İngiltere'ye yerleşmek istiyor; diğerleri Belçika Kralı Leopold'un ordusuna katılmayı tasarlıyordu (Drozd, 22 Ocak 2009).

nezaretinde Taif vapuruyla Malta'ya gönderildiler. Kendilerine yetecek kadar harcırah ve Şakir Bey'e yolculukla ilgili gerekli talimat verildi (Köksal, 2006: 137).

Yukarıda bahsi geçen talimatlar⁵⁹, Osmanlı Devleti'nin bir yandan Avusturya ve Rusya'ya verdiği sözlere sadık kalışının, diğer yandan Macar ve Polonyalı misafirlerini hoş tutma, memnun etme, incitmeme çabalarının, yani tamamen insana değer veren bir tutumun belgeleridirler. Kossuth, serbest bırakıldıktan sonra Hariciye Nazırı Mehmed Emin Âli Paşa ile Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'ya Kütahya'dan 2 ve 22 Ağustos 1851 tarihli teşekkür mektupları göndermiş; İngiltere'de şerefine verilen bir ziyafette herkesin huzurunda Osmanlı Devleti ve hükümdarından övgüyle bahsetmiştir (Göyünç, 1976: 179). Ekim 1851 tarihli Southampton konuşması şu ifadeleri içerir: "Sultan, benim ve arkadaşlarımın hayatını koruma altına aldı. Sultanı, konukseverliği alıkoymayla karıştırmaya iten koşullar hakkında hiçbir şey söylemeyeceğim. Sonuçta Sultan, kendi kişisel düşünceleriyle bütün tehditlerin üstesinden geldi ve insan haklarına uygun bir saygıyla bana en onurlu biçimde özgürlük imkânı tanıdı." (Karpas, 2004: 138-139) Türk Milletinden gördüğü misafirperverliğe karşılık verdiği bir başka söylemi ise şöyledir: "Ben Türk halkına şükran borçluyum. Bu şükranı mukaddes ve aziz bir mükellefiyet olarak kabul ediyorum. Türk halkının millî hususiyetlerine ve asaletine karşı büyük bir saygı duymakta ve onları takdir etmekteyim." (Mısıroğlu, 1972: 59)

Halep ve Şumnu gruplarının çoğu üyesi, Osmanlı topraklarında kalarak ülkenin ideolojik ve toplumsal dönüşümünü etkileyecekti. Ayrıca yerleşim yerleri, kendilerine yönelik muamele şeklini belirleyecekti. Bu gerçeklerden hareketle, metodolojik ve tarihsel açıdan daha doğru olacağı kanısıyla, ikametgâhları yönünden sınıflandırılmaları yoluna gidilmiştir. Zira Eylül 1851'de ayrılan Kütahya kafilesi diğerlerini geride bırakmış; dolayısıyla grupların imparatorlukta kalış süreleri ve topluma etkileri birbirlerinden çok büyük farklılık arz etmiştir (Karpas, 2004: 134-135, 137).

Toplam sayıları kesin rakamlarla gösterilemeyen İslâm'ı seçmiş Macarların tarihi de, Kossuth grubunun tarihiyle kesinlikle aynı değildir (Karpas, 2004: 142,

⁵⁹ Göyünç, Süleyman Refik ve Mazhar Beylere iletilen, Başbakanlık Arşivinde mevcut talimatların tarihsiz olduklarını vurgulamaktadır (Göyünç, 1976: 179).

144). Fakat Müslümanlığı benimseyenlerin büyük çoğunluğunun Halep'e gitmediği kesinlik kazanmıştır. Türkçe bilmeyen ve 700 kuruş maaşı bulunan bir Ahmet Efendi, Macarca konuşan pek çok insanın yaşadığı Bursa'da ikamet izni istedi. Kimileri, tüm mültecilerin serbest bırakılmasından sonra Kütahya'ya; İslâmlaşmış epey Macar da iklimsel ve meslekî nedenlerle Şumnu'ya yerleştiler (Karpata, 2004: 144). Kalıcı yerleşimlerini sağlamak için bir kısım mültecilere ayrıca toprak verildi (Karpata, 2004: 136).

Halep'teki Müslüman Macar ya da Polonyalı subay ve meslek sahipleri de orada uzun süre kalmadılar. General Bem'in ölümünün üzerinden çok geçmeden muhtelif askerî birimlere atanarak Rumeli, İstanbul ve çeşitli yerlerde görevlendirildiler veya Kossuth'un ardından Avrupa'ya geçiş müsaadesi aldılar. Örneğin Mustafa Reşid Paşa, yazdığı bir mektupla "Halep'in iklimine alışmamış on bir mültecinin Avrupa'ya gitmesi" için Sultanın onayını rica etti (Karpata, 2004: 144-145).

2.7.4.1. Polonyalı General Bem'in Öyküsü

Murat Paşa adını alan Józef Bem, 7500 kuruş aylıkla ferikliğe (bölgesel komutan) atandı. Hırsıyla Osmanlı ordusu için reform tasarıları yaparak hızlı kumanda edilebilecek taşınabilir bir top projesi ortaya koydu. Proje kapsamında develerin nasıl kullanılabileceğini inceledi. Arapların dışında düzensiz süvari birlikleri kurmak istedi. Fırat nehrinin kavşak yollarını korumak amacıyla büyük kaleler zinciri planladı. Sınırlara yakın nüfusa yönelik göçebe çöl kabilelerinin saldırılarına karşı sınır muhafız birlikleri oluşturmakla uğraştı. Fırat ve Dicle'yi kontrol etme fikriyle ilgilendi. Kışlalarda kendi geliri ile oldukça deneysel tarzda faaliyet gösteren bir güherçile fabrikası kurdu. Top, tüfek koruma amaçlı modeller üzerinde çalıştı. Mayıs 1850 tarihli mektubunda Fransa Cumhurbaşkanı Yardımcısına Osmanlı ile askerî bir anlaşma gerçekleştirilmesini önerdi. Temmuz ayında Şumnu'daki Macar ve Polonyalı mültecilere, istediklerinde istifa edebilmeleri kaydıyla, yeteneklerini

kaybetmemek için önceki rütbeleriyle Suriye alaylarına katılmaları çağrısında bulundu. Ne var ki bu çağrı iyi sonuç vermedi. Ekim 1850'de Halep garnizonunda hoşnutsuzluk yaratan ödemelerin suiistimali askerlerin kaçması, kalenin zayıflaması neticelerini doğurdu. Durumdan yararlanmak isteyen göçebe bir Arap topluluğu, şehri kuşatıp bütün Türk ve Hıristiyan askerleri diğer Araplara öldürtmek istedi. Aksi halde şehri tahrip etme tehditleri savurdu. Osmanlının yardımına başvurduğu Bem, kendi talebi üzerine tam yetkiyle donatılarak ve mükemmel bir örgütlü savunma sergileyerek asileri bozguna uğrattı (Csorba, 2002: 807-808).

Kendi subay ve birliklerinin, tümen komutanı olarak en yüksek aylığa lââyık görülen generale, fevkalâde saygı ve sadakatle bağlı kaldıkları söylenebilir. Bir Osmanlı raporundan anlaşıldığına göre, Bem komutasında savaşmış birkaç yüz Macar asker, onun etkisiyle din değiştirmek üzere tereddüt göstermeden hazır bulunmuşlardır (Karpát, 2004: 143-144).

Halep valiliğine yükselmiş olan Bem (Sisa, 1995: 157), savaştan sonra emekliye ayrıldı (Csorba 2002: 808). 1850 yazında uzun süren ateşli bir hastalığa yakalandı. Kasım ayına kadar aralıklarla iyileşir gibi olsa da keskin gözleri donuklaştı, kuvvetten düştü. Reçetelere uymaya aşırı isteksizlik göstererek, sağlığını ihmal ederek hızla çöktü. 10 Aralık sabahı Müslümanlık inancıyla görünmeyen âleme göçtü. Askerî törenle ve ülkenin geleneği değilse de, onur nişanlarıyla gömüldü. Altmış yaş civarındaydı fakat fırtınalı bir hayatın yorgunluğuyla daha yıpranmış görünüyordu. Entelektüeldi; sürükleyici sevdasıyla baştan aşağı askerdi. Tedbirliden ziyade cesurdu, neredeyse tüm önemli savaşları kazanmıştı. İslâmiyet'i benimsedikten sonra dinmeyen enerjisini yeni toprağına, hayran olduğı Sultana, kıyamet şafağını beklemek için başını Mekke'sine doğru vakarla eğdiğı Peygamberin dinine adamıştı (Headley, 1852: 227-228). Daha önce aldığı yaralar, sıtma ve alışkın olmadığı iklimin zararlı tesirlerinden sakınamayan generalin borçları hükümetçe üstlenildi, mezarının başına işlemeli, süslü bir anıt (müzeyyen taş) dikildi (Csorba 2002: 808; Karpát 2004: 144). Tam listesi belgelerde verilen eşyaları: 9 gömlek, 8 çift çorap, 1 at, 1 merkep Kmety tarafından Avrupa'ya götürüldü (Karpát, 2004: 144).

Tülek ve Özgürel, General Bem'in, yukarıdaki bilgiyle çelişecek şekilde; 1850'de ayaklanan Araplarla savaşırken şehit düştüğünü ileri sürmektedirler (Tülek, 7 Ocak 2009; Özgürel, 7 Ocak 2009).

2.7.5. Şumnu'da Kalanlar

Kütahya, Halep, Malta grupları ile sağlık sorunlarından ötürü Bursa'ya veya istisnai nedenlerle İstanbul ve diğer yerlere gönderilenler dışında, Macar ve Polonyalı mültecilerin en az yarısından fazlası Şumnu'da kaldı. Aralarından sadece asker olarak kayıtlı bulunanların sayısı 800 civarındadır (Köksal, 2006: 139). Sayısal fazlalığına rağmen en az bilinen bu grup, ihtilâl liderleri başka yerlere gönderildikten sonra Şumnu'da kalanlardan ibaretti. Tüm dünya kamuoyunun gündemine yerleşen devrimci seçkinler, Türk hükümeti tarafından bir hayli önemsenerek orduya yardımları karşılığında cömert maddî ödeneklere kavuşturulurlarken, Şumnu'daki subay ve işinin ehli meslek sahibi mülteci grubuna, Osmanlı hizmetine girmek istedikleri halde, dünya basınında ve Osmanlı yetkilileri nezdinde en azından başlangıçta gereken değer verilmedi. Örneğin Şumnu grubundaki otuz kadar subay, Türk ordusuna katılmak istedikleri halde, kendilerine uygun görev bulunamadığından ve vilayet sandığına para olmadığından önceleri reddedildiler (Karpas, 2004: 145). Babıâli, bütün gözlerin üzerinde odaklandığı Kütahya grubuna ve özellikle oradaki mülteci liderlerine büyük özen gösterirken; Halep'e gönderilenler, din değiştirdikleri için artık Rusya ve Avusturya'nın ilgi alanına girmiyordu. Ayrıca Polonyalı mülteci şeflerinin Malta adasına ulaştırılmasıyla Rusya açısından Mülteciler Meselesi kapanmış bulunuyor; ne Rusya ne de Avusturya, sayısal fazlalığına rağmen kendilerine rahatsızlık verme gücünden yoksun Şumnu grubu ile ilgili Babıâli nezdinde teşebbüse geçiyordu (Nazır, 2007: 183).

Grubun bazı üyelerince, Osmanlı hükümetine, mültecilerin meslekî altyapılarını ve sosyal konumlarını bildiren bir mektup gönderildi. Sığınmacılar arasındaki mühendisler, malî ve toplumsal statülerinin bozularak kendilerini alışmış

buldukları standartların altında yaşamaya zorladığını savundular. Albay Koscielski, inşaat mühendisliği ya da askerî bilimler alanında öğretmenlik icra etme gibi talepleri yurttaşları adına Babîâli'ye sundu. Ekonomik durum, bazılarında kaçış ya da muhtemelen karışıklık çıkarabilecekleri dağlara çıkma planları yaptıracak kadar kötüleşti. Neticede bir miktar parasal yardım sağlamayı uygun bulan Osmanlı hükümeti, acil ihtiyaçlarını karşılamak üzere mültecilere toplam 345,000 kuruş dağıtılmasına karar verdi. Bağışın miktarından hareketle, fakat düzenli bir ödeneye sahip subaylar ve yardım görmeyenler muaf tutularak, hükümetçe bir şekilde desteklenmiş bulunanların toplamı, 1850 Haziranı itibarıyla yaklaşık 730'a ulaşmaktaydı (Karpas, 2004: 146).

Şumnu grubuyla ilgili belirtilmesi gereken önemli bir husus da, sayılarının her geçen gün değişiklik göstermesiydi. Şehre özellikle ilk günlerde günbegün yeni insanlar gelmekte; hatta bazıları mülteci olmadıkları halde kendilerini bu sıfatla tanıtip mülteciler arasına katılabilmekteydi. Karışıklığı gidermek isteyen Babîâli, 17 Haziran 1850'den itibaren, Macaristan'dan gelenlerin geri çevrilmesine karar verdi. Karar kısa sürede etkisini gösterdi ve 1850 Temmuz ayı sayılarını günlük olarak gösteren bir jurnale göre, 31 günlük süre zarfında mülteci sayısı sürekli azaldı. 1 Temmuzda 454 kişi olarak görünen Polonyalılar, 31 Temmuz itibarıyla 341'e; aynı tarih aralığında Macarlar 281'den 134'e düştüler⁶⁰ (Nazır, 2007: 184-186).

Karpas'a göre; hükümet yardımı görenlerden 130'unun kısa süre sonra İngiltere'ye gitmeleri dışında, geri kalanların akıbeti bilinmemektedir (Karpas, 2004: 146). Csorba, 492 kişinin Amerika'ya geçerek diğerlerinin Osmanlı topraklarına veya diğer ülkelere dağıldığını, birkaçının Türk askerlik hizmetine girdiğini ileri sürmektedir (Csorba, 2002: 807). Şumnu grubu mültecilerinin pek çoğu, yörenin kendi ülkelerine yakınlığı ve uygunluğu dolayısıyla, Şumnu'dan Tulça'ya ve Tuna kıyısındaki diğer şehirlere dek uzanan geniş bir alana yerleştiler. Bu suretle eski ülkeleriyle ilişkilerini de sürdürdüler. Lider Kossuth'un 1859 yılı başında Tuna yoluyla Tulça'ya kadar gelip burada yerleşmiş birçok Macar ve Polonyalı sığınmacıyı ziyaret ettiği bilinmektedir (Köksal, 2006: 140-141).

⁶⁰ Yukarıdaki verilere göre; hükümet yardımı alanların sayısı, aynı tarihlerdeki (1850 Haziranı ve Temmuz başı) toplam mülteci sayısına eşit görünmektedir. Yardım alanların miktarının abartılmış olduğu düşünülebilir.

Yalnızca Polonyalı mülteciler konusunu inceleyen Drozd, Şumnu kampındaki Polonyalılara Türkiye’de bir yere yerleşmeleri veya Türkiye’den ayrılmaları önerisinin getirildiğini yazmaktadır. Türkiye’de kalmayı seçenler, Osmanlı hükümetinden bir defaya mahsus olmak üzere 250 Piastre tutarında yardım parası aldılar. 400 kûsur Polonyalı bu imkânı değerlendirip bugünkü Türkiye sınırları içine veya Dobruca ve Slav ülkelerine yerleştiler. Örneğin Albay Przewlocki toprak satın aldı, Koziobrodzki bir içki fabrikası inşaatına yatırım yaptı. Diğerleri, Michal Czajkowski’nin desteğiyle, çeşitli devlet dairelerinde (yol yapımında ya da doktor, zanaatkâr gibi sıfatlarla) işe başladılar (Drozd, 22 Ocak 2009).

Şumnu’da yerleşik Polonyalıların yaşantısı, zamanla gergin bir şekle büründü. Kavgalar çıkıyor, açlık tehlikesi askerleri tehdit ediyordu. 1851 başlarında 230 Lehli asker daha Liverpool üzerinden Birleşik Devletlere yönlendirken (Kütahya’daki sürgün Polonyalı subaylar ise Bursa’ya alındılar); yavaş yavaş İstanbul’a göçmeye başlayan Şumnu mültecileri, iş bulma konusunda büyük zorluklar çektiler. Onlar, Batılı yöneticiler gözünde, on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında oluşturulan Avrupa siyasî düzeni için yıkıcı devrimciler ve isyancıları. Üstelik 1848 Polonya hareketi, Rusya’yı zayıflatıcı etki yapmamış, ulusal hedefe uluslar arası ölçekte erişilememiş, Polonya’nın bağımsızlığını kazanabilme perspektifi uzaklaşmıştı (Drozd, 22 Ocak 2009).

2.7.6. Osmanlı Hizmetinde Mülteciler: Macar Çağdaşlaşma Mirası

Macar mültecilerinin 1848-1849 Bağımsızlık Savaşı sonrası ülkelerinden ayrılmalarını müteakip Türkiye’deki yaşantıları Macar ve Osmanlı tarihlerinde esasen ihmal edilmiş bir konudur. Devlet Başkanı Kossuth ile seçkin maiyetinin hayatları, Vidin, Şumnu ve Kütahya’daki ikametleri, mültecilerle ilgili uluslar arası çatışma ya da ilişkiler nispeten daha iyi bilinirken; Eylül 1851’de liderin geride bıraktığı, Osmanlı topraklarında kalan yüzlerce Macar ve Polonyalının – birçoğu önemli mevkilere geldiği halde – kaderine dair bilgiler pek azdır (Csorba, 2002:

805). Yaşamları neredeyse hiç kayda geçirilmemiştir. Mültecilerin Türkiye'deki uzun süreli, çoğunlukla kalıcı yerleşimleri, ülkenin ideolojik ortamını, çağdaşlaşma sürecini ne kadar etkilemiş olursa olsun, olay sadece diplomatik düzeye indirgenmiştir. Hakkındaki çok fazla görünen araştırmalara rağmen,⁶¹ Kossuth'un Türkiye macerasının dahi esasen gelişigüzel incelendiği, karmaşık diplomatik faaliyetin tam ve doğru yansıtılmadığı söylenebilir. Vidin ve Şumnu günleri üzerinde yoğunlaşan çalışmalar, 1849-1851 Macar göçlerini geniş kavramsal, sosyal ya da tarihsel çerçeve içine oturtamamış; meslek sahipleri, sıradan bireyler, basit köylü göçmenler önemsenmezken devrimci ileri gelenlerin hayatları kısmen eksik, zaman zaman hatalı da olsa kaleme alınmıştır. O halde sınıf taraftarlığı uygulandığı yönünde bir yorum yapmak pek de yanlış sayılmayacaktır. Üstelik 1849 yılında Osmanlı topraklarına sığınan Macar ve Polonyalılar ile daha önceki Macar mültecilerinin kökten farklılıkları tanımlanmayıp tartışılmamıştır. Hanedana bağlılıktan tümüyle sıyrılamamış, dönemin kraliyet değerlerine sadık önceki kabilelerin yanında, 1849 grubu, liberalizm, eşitlikçilik, uluslaşma fikirleri temelinde yeni bir sosyal ve siyasal ideoloji etrafında toplanmışlardı ve aralarında güzide meslek erbabı vardı. Oldukça yüksek eğitimleriyle Osmanlı orta sınıf ve bürokrasisini etkilemeyi başardılar, toplumsal değişim ve modernleşmeye hizmet ettiler (Karpat, 2004: 130-132).

1849 sonrası bir seri ıslahat hareketine girişen Osmanlı Devleti'nin çağdaşlaşma sürecinde destekleyici rol üstlenmiş, hemen hepsi en iyi okullarda öğrenim görmüş, meslek edinmiş, Batı'da bulunmuş Macar ve Polonyalıları, yalnız sığınmacı kimliğiyle değerlendirmek uygun değildir (Tülek, 7 Ocak 2009; Karpat,

⁶¹ I. Tóth Zoltán tarafından yazılan ve 1825-1867 yılları arasını kapsayan göreceli olarak yeni bir bibliyografya, Kossuth'un dünyanın çeşitli bölgelerindeki mülteci hayatıyla ilgili 369 kadar alt başlığa yer vermektedir. Başlıkların 60'ı, liderin kabaca 1849 sonbaharından 1851 Eylül sonuna dek Türk topraklarındaki serüveniyle doğrudan ilgilidir. István Hajnal'ın bu kaynaklar arasında yer alan *A Kossuth-emigráció Törökországban* (Budapeşte: 1927) adlı eseri, tüm Avrupa dillerindeki diplomatik yazışmaların çok uzun bir derlemesidir. Fakat sadece Kossuth'un Şumnu'dan ayrılışına kadar geçen dönemi anlatmakta; Varna, Gemlik, Bursa üzerinden Kütahya'ya seyahati ile oradaki uzun fakat rahatsız misafirliği aktarılmamaktadır. Altunay'ın Türk belgeleri dizisi ve Profesör Suzanne (Zsuzsa) Kakuk'un Kossuth'un Türk dili incelemeleriyle ilgili çalışması (Kornrumpf, 1973: 306), önemle belirtilmesi gereken diğer literatürdür. Sürgündeki yoldaşlarının büyük anılar bütünü'nün varlığı da göz ardı edilmemelidir. Liderin İngilizce yayınlanan hatıraları ise, Türkiye deneyimlerine sınırlı ölçüde değinmekte; şahsî görüşlerinin esasından çok farklı olarak, maneviyata dönüşe ilişkin düşüncelerini yansıtmaktadır (Karpat, 2004: 129-131).

2004: 147). Bu yeni Osmanlılar, on yedinci yüzyıldan itibaren Alman prensliklerinde ya da Rusya’da görüldüğü gibi, orduya ve sivil idareye hizmet sunan, başka ülkelerin maceraperest küçük asilzadelerine hiç benzemiyorlardı. Yeni ülkeleri için derin bağlılıkla çalışarak yetenekleriyle Tanzimat reformlarının yürütülmesine yardımcı oldular. Bir bakıma, 1930’larda nazizmden kaçarak Türkiye’ye sığınan Alman bilim adamlarının üniversitelere katkılarını hatırlatan bir durum söz konusuydu. 1849 mültecilerinin hem Osmanlı ordusuna hem sivil bürokrasi ve kültür hayatına faydaları dokundu (Ortaylı, 2007: 15). İslâmlaşmalarına rağmen özel yaşantılarında ise çok büyük değişikliğe gitmeyerek çocuklarına da kendi yöntem ve hayat tarzlarını miras bıraktılar (Kamış, 22.07.2006).

Mülteciler Osmanlı modernleşmesine genellikle yapısal ve fikrî olarak etkiye bulundular. Yapısal etkilerden kastedilen ordu, mühendislik, tıp, yerel yönetim alanlarıdır. Fikrî alandaki etkileri ise öncelikle Türk milliyetçiliği, adlî modernleşme, on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı düşünce hayatına yönelik olup yapısal alandan daha belirgindir. Hatta bu etkiler bilhassa milliyetçilik konusundaki tesirler Osmanlı rejimini de aşarak Yeni Türk Devleti’nin yapısına kadar ulaşmıştır. Gerek yapısal gerek fikrî dönüşümler; politika değişiklikleri, çeşitli düzenlemeler, fikrî hareketlenmeler ve zihniyet değişimindeki hızlanma şeklinde kendini göstermiştir (Gümüş, 2007: 268). Tezimizin ikinci bölümünü oluşturan “*İhtilâlin Osmanlı Topraklarına Sıçraması ve İhtilâl Karşısında Osmanlı Devleti*” konusunu ele alırken olayın siyasî boyutuyla ilgili kaynaklardan yararlandık.⁶² Kaynak azlığına rağmen, Osmanlı hizmetine giren Macar ve Polonyalı mültecilerin Türk Çağdaşlaşmasına

⁶² Bkz.: Altunay, A. R. (2006 a). *Türkiye’de Mülteciler Meselesi*, Transkripsiyon: Ayşen Yalçın, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi; Altunay, A. R. (2006 b). *Türkiye’de Mülteciler Meselesi*, Transkripsiyon: Kevser Karalar, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi; Göyünç, N. (1976). “1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep’te Yerleştirilmeleri ile İlgili Talimatlar”, *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs – 3 Haziran 1976)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, ss. 173-179; Nazır, B. (2007). *Macar ve Polonyalı Mülteciler, Osmanlıya Sığınanlar*, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi: 47, İnceleme-Araştırma: 31, İstanbul; İpek, N. (2008). *1849 Macar ve Leh Mülteciler Sorunu*, Dr. Bekir Günay’ın Kişisel Web Sayfası, (Çevirimiçi) <http://www.geocities.com/begunay/z11.htm>, 13 Ocak 2009.

etkilerini de incelemeye çalıştık.⁶³ Gümüş'ün birkaç kez vurguladığı gibi; Müslüman olup da Türkçe ya da İslâmi isim alan kişiler Osmanlı tebaasına karıştıklarından daha fazla mülteciden daha sağlıklı şekilde bahsedilememiştir (Gümüş, 2007: iii, 104-105).

2.7.6.1. Polonyalı ve Macar Mültecilerin Yapısal Alandaki Katkıları: Ordu, Bilim, Mühendislik, Tıp, Sanat, Edebiyat, Esnafılık ve Zanaat, Sanayi ve Tarım

Mültecilerin gelişi, Osmanlı çağdaşlaşma ve Batılılaşmasının başlangıcı sayılan Tanzimat Fermanı'nın 1839'daki ilanından sadece on yıl sonrasına rastlıyor ve imparatorluk, hâlihazırda toplumun askerî, sivil kesimlerine yüksek kaliteli, etkin teknik hizmet sağlayacak gerekli kadroya ya da bu kadroyu yetiştirecek okullara sahip bulunmuyordu. Resmen 1843'te kurulmuş modern ordunun, yeni silâhların kullanılmasını öğretme yetisine ve çağdaş askerî örgütlenme bilgisine sahip subaylara şiddetle ihtiyacı vardı. Bu nedenle Macar-Polonyalı subaylar, İslâm'ı benimseyişlerinin hemen ardından, eski rütbeleri kabul edilerek yüksek maaşlarla orduda görevlendirildiler. Osmanlı seçkinlerini en çok etkileyebilecekleri bir dönemde, özel uzmanlık alanları nedeniyle, toplumun geleneksel olarak önemseydiği mevkilere derhal yerleştirildiler. Üstelik Rusya'ya karşı Türklerle Avrupalıların güç birliğine gittikleri Kırım Savaşı (1853-1856) hem Osmanlı toplum ve ordusuna uyum süreçlerini hızlandırdı hem de Osmanlı toplumu İstanbul'da konuşlanmış İngiliz-

⁶³ Bkz.: Karpat, K. H. (2004). *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çeviren: Recep Boztemur, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara; Ortaylı, İ. (2006). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 25. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul; Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitaplar, İstanbul; Gümüş, M. (2007). *1848 İhtilâlleri Sonrasında Osmanlı Devletine Sığınan Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Modernleşmesine Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi; Csorba, G. (2002). "Macar Mültecileri", Çeviren: Erol Hatipli, *Türkler*, C: 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 805-812; Mısıroğlu, K. (1972). *Macar İhtilâli*, 2. Baskı, Sebil Yayınevi, İstanbul; Tekindağ, Ş. (1976). "Türk-Macar Münasebetlerine Toplu Bir Bakış (Başlangıçtan II. Abdülhamid'e Kadar)", *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs – 3 Haziran 1976)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, ss. 152-159; Drozd, J. (2008). *XIX. Yüzyıl Osmanlı Ordusunda Polonyalılar*, Çeviren: Osman Fırat Baş, Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, (Çevirimiçi) <http://www.polonya.org.tr/sec3-asker1.html>, 22 Ocak 2009.

Fransız subaylar ile bunların Türk ordusundaki Macar-Polonyalı muadilleri arasında kurulan ilişkiler sayesinde Avrupa kültür, düşünce, âdetlerine açılabilir (Karpas, 2004: 147-148).

Sultan II. Mahmud'un (1808-1839) yeniliklerine ya da bir tür sivil bürokrasi yaratmış Tanzimat reformlarına rağmen, devletin en yüksek görevlileri hâlâ ordudan geliyor, sivil memurların orduya bağımlılıkları sürüyordu. Sivil nazırlar, orduda kullanılan paşa (general) unvanlarını koruyorlardı. Bu sistem, Müslümanlığı seçmiş mülteci subayların mümkün olan en büyük saygınlık ve etkinlikle en üst bakanlıklara hatta Sultanın yanına serbestçe girebilme hakkı kazanmalarına olanak tanıdı. Avrupa konusundaki bilgilerinden ötürü siyasî meselelerde ayrıca kendilerine danışılırdı. Subaylar ve üstün eğitimli meslek sahipleri, Osmanlı hizmetinde, kendi ülkelerindeki statülerine nazaran çok daha iyi görevlere getirilerek servet edindiler. Osmanlı ordu, ekonomi ve siyasal örgütlenmesinin Avrupa'ya göre eksikliklerini bütünüyle belirleyip bunları gidermek için ellerinden gelen en aktif hizmeti, en mükemmel danışmanlığı sundular (Karpas, 2004: 148-149).

Kont Rozwadowski (Hamza Bey), Michal Czajkowski (Mehmet Sadık Paşa), Zanitski (Osman Paşa), Borzecki (Mustafa Celâleddin Paşa), Seweryn Bielinski (Serasker Nihat Paşa), Wladyslaw Czajkowski (Muzaffer Paşa), Türk ordusuna eklenen, din değiştirmiş Polonyalı subaylardandı.⁶⁴ Bem Tuna'nın sağ kolundaki

⁶⁴ Polonya'nın 123 yıl süreyle Avrupa haritasından silinmeye başlayacağı on dokuzuncu yüzyıldaki başarısız özgürlük denemeleri (1830 Kasım ayaklanması, 1846 Galiçya ayaklanması, 1848 Halkların Baharı, 1863 Ocak ayaklanması), Macar Savaşı'na katılmış olanlarla birlikte, bir grup Polonyalının çeşitli ülkelere ve Osmanlı topraklarına dağılması sonucunu getirmişti. Davalarını hep diri tutan, bir kısmı İslâm'ı benimseyen Polonyalı subaylar, Türk ordusunda vazife yaptılar veya Türkiye'de oluşturulmak istenen Polonya askerî birlikleri projesine katıldılar. Monarşi yanlısı Hôtel Lambert (bu yerde toplanan sürgünlerin siyasî ihtilâf ve gruplaşmalarını simgeleyen bir takma addı) grubu, Polonya lejyonlarının kurulabilmesi için, demokrasi yanlısı Paris grubu ile beraber uğraş verdi. Amacı, lejyonlar sayesinde Avrupalı güçlerin dikkatini Polonya meselesine çekmek; Rusya'yı hayli zayıflatacak ve davalarını zafere taşıyabilecek bir savaşın uzayıp gitmesini sağlamaktı. Askerî projeleri gerçekçi bulmayan Osmanlı hükümeti ise Polonya meselesini uluslar arası arenada İngiltere ve Fransa desteği olmaksızın yüklenilecek durumda değildi (Drozd, 22 Ocak 2009).

Grubun 1850-1852 dönemi Türkiye temsilcisi, 1846-1848 devrimci hareketlerinde yer almış General Wladyslaw Koscielski (Sefer Paşa), Türkiye kariyerinin başlangıcında Ömer Paşa ordusunda bulundu. Balkan Savaşı'nda gösterdiği yararlılıklar nedeniyle tümgeneralliğe yükseldi. Prusya vatandaşı olduğundan imparatorluk sınırları içinde serbestçe seyahat edebiliyordu. Mal müfettişliği ve Sultan Abdülaziz'in yaver generalliği gibi görevler de üstlendi. Abdülmecid ve Abdülaziz'in saraylarında büyük nüfuzu vardı. Abdülmecid'in yakın çevresinde "gizli iktidar" yakıştırmasıyla tanındı. Türk süvari kuvvetlerinin yeniden örgütlenmesinde büyük paya sahip

kuvvetlerin, Michal Czajkowski yeni kurulacak Kazak alaylarının kumandanlıklarına getirildiler. Baron Maximilian Stein (Ferhat), György Kmety (İsmail), Wladyslaw Koscielski (Sefer) Paşalar, Kazak ve Polonez alaylarıyla Kafkas cephesinde Ruslara karşı görevlendirildiler (Ortaylı, 2006: 240-241). Bem'in ölümünden sonra da bazı Müslüman mülteci komutanlar çeşitli askerî ünitelerin başına geçtiler. Ayrılmak isteyenlere daha yüksek rütbe ve nakil sözü verilmesine rağmen, çoğu ülkeden ayrıldı. On bir kişi Avrupa'ya gitmek üzere izin istedi. Bu amaçla istifasını veren General Kmety'ye birkaç arkadaşı eşlik etti.⁶⁵ Asker mültecilerin bir başka önemli durağı ise Şam'dı. Eski Korgeneral Richard Guyon (Hurşit), eski Honvéd Albayları Stein (Ferhat) ve Jozsef Kollmann (Feyzi), eski Teğmenler Károly Éberhárd ve Lajos Tüköry (Selim), eski Yüzbaşı Karl Hammerschmidt ve baş cerrah Pál Regelsberg burada vazife yaptılar. Dört Macar, şehirde bira yapma yeteneklerini denediler. Osmanlı hizmetine girmiş subaylar, Macar Savaşı sırasındaki rütbelerinin aynıyla ya da daha yüksek rütbeyle çalıştılar. Çok sayıda olmalarına karşın ayrı bir Macar ünitesi kurulmadı. İstedikleri zaman istifa hakkına sahiptiler ve istifalarından sonra dahi ücretleri ödeniyordu. 1850-1851 Bosna ayaklanmasında yaklaşık 400 Macar, Ömer Paşa'nın alayında savaştı. Ancak din değiştirmelerine yönelik şiddetli girişimler yüzünden grup çözüldü (Csorba, 2002: 808).

Osmanlı ordusunda görevli Macar subayları saymakla bitecek gibi değildi. Feyzi Paşa ya da yarbaylığa yükselen Jozsef Taschler gibi bazıları, Kırım Savaşı'na katılarak Osmanlı gücüne güç kattılar. Üsteğmen György Divitsek, 1864'te Türk

Sefer Paşa, ilk saray mareşali ve Sultan sarayı merasimlerinin ustası olarak da adını on dokuzuncu yüzyıl Türk tarihine yazdırdı. Hôtel Lambert'in İstanbul'da açtığı Doğu Ajansı'nın yöneticiliğini, Aralık 1851'de, Türk askerî tarihinin en tanınmış Polonyalılarından General Michal Czajkowski'den devraldı. Fransız vatandaşlığına rağmen Türkiye'yi terke zorlanan General Wladyslaw Zamoyski'nin 4 Mayıs 1857'de İstanbul'dan ayrılışını müteakip Şumnu kampıyla Osmanlı arasındaki irtibatı da Koscielski üstlendi. Bu dönem, 30 kadar Polonyalı subayın din değiştirme zorunluluğu olmadan ve Avusturya ve Rusya baskısına aldırmadan Osmanlı ordusuna katıldığı dönemdi (Drozd, 22 Ocak 2009).

Ajans yöneticiliğini devrettikten birkaç gün sonra (Vidin'de Müslümanlaşanlardan daha geç bir tarihte) İslâm'a geçen Czajkowski, kararının gerekçesini, Zamoyski'ye gönderdiği bir mektupta şöyle açıklıyordu: "Fikrimce mantıklı ve teorik değil, ama pratik düşünen bir Polonyalı, eğer Müslüman Türkiye ile birlikte olmak istemiyorsa, Moskova'nın slav ayaklarına kapanmak zorundadır; içinde bulunduğumuz şartlarda başka çare yoktur." Polonya Meselesi ve ajansın varlığını sürdürebilmesi konusunda duyduğu endişelerle İslâm'ı kabullendiğinin de altını çiziyordu (Drozd, 22 Ocak 2009).

⁶⁵ Kars kalesinin kahraman koruyucusu İsmail Paşa'nın 1856'da orgeneral olduğuna (Tülek, 7 Ocak 2009); "Kars Kahramanı" unvanıyla Türkiye'de defnedildiğine (Özgürel, 7 Ocak 2009) dair iddialar da mevcuttur.

ordusunun Albay Ali Bey'i oldu. İskender Paşa adını alan Yüzbaşı Janos Derecskey, Selanik'teki Rum isyanında öldü. Özgürlük Savaşı'nın yarbayı August Ludwig Wegler, albaylık rütbesi ve Tevfik yeni ismiyle başladığı hizmetinde paşa (general) unvanına ulaştıktan sonra şehit düştü. Osmanlı yurttaşlığına girip Hıristiyanlıktan vazgeçmeyenler için Feriköy Protestan Mezarlığı'na yerleştirilen bir plaket, içerdiği şu ifadelerle dikkat çekicidir: “Burada Türkiye’de yeni bir vatana kavuşan Macar mültecileri yatmaktadır. Macar ve Türklerin hatıralarını beraberce yaşatalım.” Benzer şekilde Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı'ndaki bir mezar kitabesinde şu tanım bulunmaktadır: “Türk Paşa, Fransa'nın çocuğu, İngiltere doğumlu, Macar milliyetçisi. Bu, Kırım Savaşı'na katılıp 11 Ekim 1856 günü şehit olan Hurşit Paşamız. Esas adı Kont Richard Guyon.” (Tülek, 7 Ocak 2009; Özgürel, 7 Ocak 2009)

Türklerin olumlu hisleri sonucunda pek çok Macar subay Osmanlı hizmetinde savaşırken, sivil Macarlar çeşitli müesseselerin kuruluşunda etkinlik gösterdiler. Abdullah Efendi diye bilinen Macar asıllı bir bilim adamı, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da jeolojinin temellerini attı. Aynı dönemde Türkiye ve Türklük konularıyla ilgilenen Ármin Vámbéry (1832-1913), sahte derviş kılığında Türkistan'a kadar yolculuk ederek Macaristan'da Türkoloji çalışmalarını başlattı (Tekindağ, 1976: 158). II. Abdülhamid'in sırdaşlarından olan, mülteciler ya da onların soyundan gelenlerle ilişki halindeki Macar Türkolog (Karpát, 2004: 149), tarihçi Hulfalvî ile birlikte ulusunu Turanî menşee dayandırdı (Mısıroğlu, 1972: 34). Macar bilgin Karácson İmre, Evliya Çelebi'nin seyahatnamesini yayınladı. Rásonyi ile Németh, Türklüğe ve Türk diline katkılarda bulundular (Tekindağ, 1976: 158). Türk edebiyatının en önemli kadın şairlerinden meşhur Nigar Hanım, bu mültecilerden Adolf Farkas'ın kızıydı. Macar Özgürlük Savaşı kahramanlarından Farkas, Müslümanlığı benimsedikten sonra Osman Nihali adını aldı. Harbiye'de uzun yıllar ders verdiği bilinen “Macar Osman Paşa”, kimilerine göre sekiz dil bilen bir müzisyen ve ressamdı. Kızının kültürünü, dünyasını o belirledi (Tülek, 7 Ocak 2009; Tülek, 8 Ocak 2009). Nigar Hanım ise Tanzimat dönemi kültürel açılımıyla ortaya çıkan yeni aydın grubu arasındaki üst sınıftan kadınlardan olup bu tip aydınların prototipi (ilk örneği ve modeli) sayılırdı (Ortaylı, 2007: 21).

Macaristan'da on altıncı, on yedinci yüzyıl Macar tarihi çalışmalarıyla ünlenmiş bilgin Sándor Veress'in oğlu, tarihçi Endre Veress, anılmaya değer diğer bir kişiliktir (Csorba, 2002: 811).

İstanbul'daki yaklaşık 150 ilk mülteci, Macar Piemont ve Venedik Macar lejyonlarının askerleri olup o dönemde İstanbul'da yaşayan 250 Macar'ın da eklenip kaydedilmesiyle genç Baron Balázs Orbán başkanlığında bir birlik oluşturmuşlardı. Fakat Világos'taki şartlı teslimin haberini Edirne'de duyunca dağıldılar. Orbán'ın evi, İstanbul'da değişik şekillerde yaşamaya çalışan birçok Macar için toplanma yeri idi. Macar kolonisi, iş bulma konusunda mültecilere yardım etti. Birçok süvari subayı, Belçika doğumlu süvari ve mülteci Yüzbaşı Karl Schwarzenberg tarafından açılan binicilik malikânesinde işe alındılar. Gemicilik ya da hizmetçilik yapanlar oldu. Topçu Károly Rényi, altı arkadaşıyla birlikte boyama şirketi kurarak Dolmabahçe Sarayı'nı dekore etti. Mimarlık eğitimi görmüş bir diğeri, 12 arkadaşı ve 24 mülteci yardımcısı ile zengin bir Ermeni'nin Boğaziçi kenarındaki sarayının yapımını üstlendi. Sultanın Avusturya doğumlu baş bahçıvanı Sester, Beşiktaş bahçesinde altı mülteciyi çalıştırdı. Macar faytoncular pek rağbet gördü. Bazıları Bursa'daki ipek fabrikasına girdi. Debrecen silâh fabrikasının müdürü, bir tüfekçi dükkânı ile küçük bir silâh imalâthanesi açtı. Kimi subaylar çizme yapımını öğrenmekten dahi çekinmediler. Ülkelerinden getirdikleri veya biriktirdikleri paralarla kendi işlerine başlayanlar arasından birkaçı başarı sağladı. Bununla birlikte isabetsiz girişimler ve yaşamın zorlukları çoğu sığınmacının geri dönmesine ya da Batı'ya göçmesine zemin hazırladı (Csorba, 2002: 808). Düşük rütbeli askerler ve özel teknik bilgiden yoksun sivil mültecilerin, dükkân açma, çiftçilik gibi faaliyetleriyle Avrupa ticaret ve tarım uygulamalarını ülkeye taşımış oldukları söylenebilir. İçlerinden bazıları, Batılı ticaret çevreleri ile Osmanlı pazarları arasında aracılık da yaptılar (Karpas, 2004: 149). Müslüman olup Hasan ismini alan Macar bir mülteci çilingirlik sanatındaki ustalığı sebebiyle devlet bünyesinde istihdam edildi. Yine İslâm'ı benimseyen ve Ali Rıza ismini alan bir diğeri Macar mülteci demir fabrikasında çalıştırıldı (Gümüş, 2007: 104).

Dinini değiştirmeden Tuna kıyılarında kalan veya Kütahya ve Halep'e yerleştirilen küçük rütbeli subay ve erlerden, Osmanlı sanayi ve tarımının gelişimine

yardımcı olacak birçok uzman çıktı. Mülteciler, topçuluktan haritacılığa, matematik eğitiminden veterinerliğe ya da ressamlığa kadar pek çok alanda, on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı hayatına bir takım yeniliklerin girmesine katkıda bulundular. Bizzat Mithat Paşa, Tuna vilayetindeki sanayi mekteplerini Macar-Polonyalı mülteci öğretmenler sayesinde açabildi. Osmanlı ordusu, II. Mahmud devrinden beri özellikle Prusya'dan uzman sağlıyordu. Fakat bu Prusyalıların reforma yönelik nedenli canla başla çalıştıkları şüpheliydi. 1830 devrimi sırasında önce İngiltere'ye sığınıp sonra Türkiye'ye gelen General Skrzanowski ve maiyetindeki iki Polonyalı subayın Osmanlı hizmetine alınmaları, Avusturya, Rusya ve Prusya'nın şiddetli protestolarına maruz kalmış, Prusya elçisi, artık askerî uzman yollanmayacağı tehdidi savurmuştu. Osmanlıya gerçekten hizmet edenler, büyük devletleri rahatsız ediyordu. Babiâli, 1831'de sürgündeki Polonya hükümetini (Polonya Millî Komitesi'ni) tanıyarak komitenin Babiâli nezdindeki temsilcisine elçi muamelesi yapmıştı. Polonez ve Macar asıllı Osmanlı paşa ve memurları, sadece kendilerine değil, evlilik yaptıkları ve akraba oldukları çevreye de yeni bir hayat tarzı getirdiler. On dokuzuncu yüzyılın Osmanlı yüksek sınıfı arasında *ulusalcı bir Batılılaşma* bu çevrede başladı (Ortaylı, 2007: 15-16).

Mültecilerin hizmet alanlarından biri mühendislikti. Mühendislik mesleğinde mahirleşen Fransuva Sökolski yolların inşasında mühendis, Balıkesir yollarının tanziminde başmühendis olarak çalıştı. Telgraf hatlarından sorumlu başmühendis Polonyalı Hernoski ve Suriye ciheti telgraf hatları müfettişi Antonoviç başarılarından dolayı beşinci dereceden mecidî nişanı ile ödüllendirildiler. Bir başka Polonyalı mülteci Lavislasil Hurvat Donanma-i Hümayûn'da istihdam edildi (Gümüş, 2007: 103-104).

Aralarında askerî doktor, tabip, cerrah ve eczacıların bulunduğu mültecilerin Osmanlı Devleti'ndeki en önemli hizmet alanlarından biri de tıp idi. Bunlar da muhtelif ordu ve sivil hastanelerinde işe alındılar. Çalışmaları, mesleklerinde uzman olduklarını, profesyonel okullarda gayet iyi yetiştiklerini kanıtlıyordu. Sağlık alanında görev yapanların sayıları fazla olmamakla birlikte aralarından tıp ilmine katkı sağlayanlar çıktı. Dönemin önemli yenilik ve buluşlarına imza atan Macarlı Dr. Abdullah Bey ve Bonkowski Paşa, tıp alanında dönüşüm gerçekleştirdiler.

Haklarında pek fazla bilgiye ulaşılamamakla birlikte diğer isimler; tabip Hüseyin Bey, tabip Murat Bey, Drozdowski, Gutowski, Karlinski J, Kozlowski, Pırniazek, Zebrowski, İlnicki idi (Gümüş, 2007: 104-105).

Dániel Szilágyi (1831-1885), İstanbul'da sivil bir hayat yaşamış en önemli mültecilerden biriydi. Debrecen'de Kalvinist bir ilâhiyat öğrencisiyken Macar mücadelesine ve yıkılışına tanıklık ettikten sonra Türkiye'ye kaçmıştı. Sürgün sırasında yabancı diller konusunu tutku haline getirdi. İngilizce, Fransızca, Almanca bilgisinin yanında Türkçe, Arapça, Farsça öğrendi. Kırım Savaşı'nda İngiliz ordusunun ilk tercümanı olan Szilágyi, daha sonra kantin işletmeye başladı. Bu işten kazandığı parayla bir kitapçı dükkânı edindi. Macaristan'a dair nadir bulunan oryantal kitapları, ayrıca diğer tarihsel gereçleri ve Osmanlı edebî çalışmalarını topladı. 1862'de Macar Bilimler Akademisi'ne elli kitap sundu. Şinasi, Cevdet Paşa gibi Osmanlı reform döneminin ileri gelenlerinden başka, Macar Türkologları Vámbéry ve Szilády ile de yakın ilişki içindeydi. Ölümünden sonra Akademi, 438 eski el yazması kutsal kitaptan oluşan çok değerli bir oryantal koleksiyonunu satın aldı (Csorba, 2002: 811). Kitapçılık yapan tek tük mülteci, filizlenen düşünce ve yayın alışverişinde önemli rol oynadılar (Karpát, 2004: 149).

Sığınmacılar, yardım ve görüşme amacıyla toplanmak üzere 15 Mayıs 1851'de İstanbul'da Macar Derneği'ni (*Magyar Egylet*) kurdular. Derneğin ilk başkanı Matyas Nyujto, ilk sekreteri Balázs Orbán idi. Aynı yıl Amerika'ya giden Nyujto'yu, başkan olarak Agoston Kosztolanyi izledi. Çoğu Kossuth'un maiyetindeki 78 düzenli ve 26 fahrî üye, Macar, İtalyan, Fransız, İstanbul gazetelerine abone olmanın yanı sıra Sohbetler (*Eszmecserek*) isimli kendi edebiyat gazetelerini de bastılar. Söz konusu gazetenin tek bir kopyası dahi bulunamamıştır. Avrupa uluslarının temsilcileri tarafından takip edilen görkemli baloları vardı. İtalyan ve Polonyalı mülteciler ile irtibatlarını yitirmediler. Aynı yıl bir baskın düzenleyen Avusturya konsolosu, derneğin kitap ve yazılarına zorla el koydu⁶⁶ (Csorba, 2002: 808).

⁶⁶ Dernekle ilgili bundan sonraki bilgi 1856 yılına dayanmakta, kavgasız biten bir balodan hayretle söz edilmektedir. 1857'de dağılmak üzere olan derneğin sekreteri Freckay, Tatalva'daki merkezde ünlü Macar Türkolog Ármín Vámbéry'yi ağırlamış, en son dağılma genel fakirlik ve tarafgirlikten kaynaklanmıştır (Csorba, 2002: 808).

2.7.6.2. Polonyalı ve Macar Mültecilerin Fikrî Alandaki Katkıları

Tamamıyla Habsburg orta sınıflarının üst veya meslekî katmanlarına mensup Macar ve Polonyalı subaylar, yeni bir Türk orta sınıfının belirmeye başladığı bir dönemde Osmanlı toplumuyla ilişkiye girdiler. Zira Tanzimat reformları, toprak tasarruf sistemindeki değişiklikler, tarımın ticarîleşmesi ve kapitalist piyasa girişinin artması, Osmanlı toplumunda, kendi felsefe ve yaşam biçimini oluşturmak yönünde Avrupa'yı model seçmekten çekinmeyen farklı bir orta sınıf yaratmaktaydı. Avrupalılaşıma ile gelen değişikliklerden en çok kendileri yararlanan Müslüman Macar ve Polonyalılar, her şeyden önce birçok yeni düşünce ve uygulamayı, ortaya çıkmakta olan sınıfa yayan kanal oldu. Mülteciler, Avrupa düşünce ve âdetlerini din kardeşleri için yorumlamayı da üstlendiler (Karpat, 2004: 149).

1849-1851 döneminde gelen Macar ve Polonyalı gruplar, en derin ve kalıcı etkiyi muhtemelen Osmanlı fikir dünyası ile Osmanlı elitlerinin kişilik ve yetiştirmeleri üzerinde bıraktılar. İslâm'ın benimsenmesi, Macarlara en üst düzey elitler arasına yükselme yolunu açarak söz konusu etkileri güçlendirdi. Yeni dinleri, mültecilerin çoğu temel nitelik ve düşüncelerini değiştirmede ya da bilgi birikimlerini eksiltmedi. Hatta bir kısmı din konusunda rahat hareket eden Osmanlı modernleşmeci seçkinler grubuna katılmakla, dinsel tören ve geleneklere uyma yükümlülükleri açısından, sıradan Müslüman ahaliye oranla daha fazla serbestlik kazandılar. Örneğin, bahsi geçen mültecilerin soyundan olup Sultan II. Abdülhamid'in (1876-1909) güvenilir bir yardımcısı haline gelen Enver Paşa⁶⁷, dışarıya karşı inançlı bir Müslüman gibi görünmesine rağmen, özel hayatında kendini Edward diye tanıtıyor, şarap içiyor, Hıristiyan halktan (daha ziyade inançlarını korumuş Macar ve Polonyalılar arasından) arkadaşlar ediniyordu (Karpat, 2004: 147).

On dokuzuncu asır Orta Avrupa orta sınıflarına has sosyal ve özellikle ulusal siyasî bir felsefeyle yoğrulmuş bulunan mülteciler, başlıca etkiyi muhtemelen ideolojik alanda yarattılar. Ulusal devlet ve bireyin ulus-devletle tanımlanması zihinlerinde o kadar yer etmişti ki; Osmanlı Devleti'ni de, çokuluslu ve çok dinli

⁶⁷ Paşa, Çin'de yaşayan Müslümanlar hakkında bilgi toplamak üzere Sultan tarafından Çin'e de gönderilmişti (Karpat, 2004: 147).

birlik yapısı gerçeğine ters düşecek biçimde, ancak ulusal bir varlık, Batılı anlamda Sultanın egemenliğinde bir Türk millî devleti olarak değerlendirilebiliyorlardı. Neredeyse tüm Macarlar, Babıâli ile yazışmalarında Osmanlı Devleti'ni "Türkiye", Sultanı "Türklerin Sultanı" şeklinde adlandırıyorlardı. "Türkler" diye seslendikleri Osmanlı memurlarının, etnik yönden Türk bireyleri sayılabilmekle birlikte, Türk değil, Osmanlı kamu görevlisi veya yöneticisi kimliği taşımaları onları şaşırtıyordu. Ancak bazı üst düzey Osmanlı memurları, mültecilerle bir süre yazıştıktan sonra imparatorluk için "Türkistan" ifadesini kullanmaya başladılar. Dahası, mülteci grubuyla ilk kez temasa geçen Osmanlı yetkilisi Ahmed Vefik Efendi (1823-1891), Türk dili davasını başlatan ilk Osmanlı aydını oldu. Türk ulusal dilinin yeniden canlandırılmasının atası diye anılan Vefik Paşa, ilk Avrupa tipi tiyatroyu da Bursa'da kurdu. Macar mültecilerinin Osmanlı modernleşmesi ile Türk ulusal kimlik ve dil bilinci üzerindeki etkilerine dair daha fazla örnek bulmak mümkündür (Karpat, 2004: 149-150).

1848 Wielkopolska ayaklanması askeri, General Bem'in Macaristan'daki silâh arkadaşı, Türk ordusu generali, Türk Genelkurmayı Topografya Bölümü Başkanı Konstanty Borzecki, çağdaş Türk milliyetçiliğinin kurucularından biri sayılır. Türk tarihinde, 1869'da yayınlanan ve Türk yönetici sınıfı Batılılaşma eğilimlerine ivme kazandıran "*Les Turcs Anciens et Modernes*" kitabıyla ünlendi. Avrupa halklarıyla ortak kökenler taşıdıklarını ve Avrupalı olduklarını söz konusu kitabında kanıtlayarak yeni bir bakış açısı kazandırdığı Türklerin ulusal bilincini uyandırdı. Yeni kurulan millî Türk devletinin kuruluş felsefesinin en önemli unsuru olan millîlik vasfını Borzecki'nin (Mustafa Celâleddin Paşa) *Türkçe* ilmî bir yaklaşımla yeni bir bakış açısı getirmesi etkiledi. Bununla kalmayıp Türk diline Latin harflerini soktu. Mustafa Kemal Atatürk, kendisini, "Çağdaş Türkiye'nin kuruluş tarihinde öyle büyük hizmetleri vardır ki, bu Polonyalı som altından heykele lâyıktır" sözleriyle övdü. Atatürk'ün fikrî yapısında önemli etkiler bırakan General Borzecki, 1876 yılı Türk-Sırp Savaşı sırasında Karadağlılarla girişilen bir çatışmada mirliva (tuğgeneral) rütbesiyle şehit düştü. Türk çağdaş edebiyatının en büyük şairi Nazım Hikmet'in büyük dedesiydi ve şair, Türkiye'den ayrılmak zorunda

bırakıldığında, Polonyalı dedesinin anavatanının yurttaşlığına geçti (Drozdz, 22 Ocak 2009; Gümüş 2007: 128).

Mustafa Celâleddin Paşa'nın Türk diline dair izah ve değerlendirmelerinin, o dönemde Türk diline karşı şekillenmeye başlayan yeni yaklaşımları tetiklediği düşünülebilir. Paşa, Türk dilinin Avrupa dilleri ile aynı aileden olduğunu ve içerik bakımından başka dillere muhtaç olmayacak kadar zengin bulunduğunu vurgulamıştır. Cumhuriyet dönemi dil inkılâpları, onun bu bilgi ve görüşünün, Yeni Türk Devleti'nin dil politikasında önemli etkiler bıraktığını kanıtlar. Paşanın etkisi Osmanlı devrini aşarak Cumhuriyet dönemine ulaşmıştır (Gümüş, 2007: 154).

Fikrî dönüşümün hukuk kolunda ve Türk zihniyetinde çağdaşlaşma süreci sırasında meydana gelen değişikliklerin (Pozitivist bir yapıya doğru gidişin) sağlam bir muhakeme ile ortaya konuşunda Kont Ostrorog ön plana çıkar. Mültecilerin üçüncü kuşağını temsil eden Kont, diğer mülteciler gibi nitelikli kişiliklerden biriydi. Dedesi muhtemelen 1848 İhtilâlleri sonrası Osmanlı Devleti'ne sığınmış olan Avrupalı İslâm hukukçusu Ostrorog, Fransa vatandaşı bir Polonyalı idi. Hukuk doktorasını verdikten sonra Fransa tarafından 26-27 yaşlarında Duyun-ı Umumîye bünyesinde görevle Türkiye'ye gönderildi. Çok yönlü bir insandı, 29 dil biliyordu, Osmanlıca'yı kısa sürede öğrenmişti. Çalışmalarından anlaşıldığı kadarıyla liberal görüşlüydü. İslâm hukuku alanında önemli bir eser olan El Maverdi'nin El Ahkâm'us-Sultâniyye adlı eserini 1901-1906 yılları arasında "*Le Droit du Califate*" adıyla üç cilt halinde Fransızca'ya çevirdi. Bu çeviriye 74 sayfalık bir de zeyl (ek) yazdı. Çevirisi Arapça ve İslâm hukuku alanlarına ne kadar vakıf olduğunu göstermesi bakımından önemliydi. Türk ruhiyatında başlayan değişikliklerin modernleşmeye önemli bir ivme ve içerik getirmesi; batı hukukunun Osmanlı hukuku içinde kendine yer bulmaya başlaması; hatta arkasından yeni kurulan Türk devletinde bu geleneğin sürmesi Kont Ostrorog tarafından yerli yerinde ortaya kondu. Gümüş'e göre Ostrorog, en azından dönemin devlet adamlarını yönlendirmek suretiyle Yeni Türk Devleti'nde meydana gelen hukuk inkılâplarında etkinliğini gösterdi (Gümüş, 2007: 128, 183-184).

Osmanlı fikir hayatının önemli mülteci simalarından biri de asıl adı Karol Karski olan Polonyalı Hayreddin Bey'di. 1848 İhtilâllerinden bir hayli sonra 20'li

yaşlarında Osmanlı Devleti'ne sığındı. Hayreddin Bey, İttihad-ı Osmanî'den (Osmanlıcılık) Türk milliyetçiliği, Türk dış politikası, Alfabe Meselesi, Avrupa, Gazetecilik, Hukuk, Meclisler ve İttihad-ı İslâmî'ye (İslâmcılık) kadar çok geniş bir fikrî yelpazeye sahip önemli bir şahsiyetti. Osmanlıcılık ve İslâmcılık fikirlerini ilk olarak sistematik biçimde ortaya koydu. Başta *Basiret* olmak üzere birçok gazetede çıkan makalelerinde toplum sorunlarına el attı. Galatasaray Lisesi'nin kuruluşunda aktif rol oynayarak kuruluşa önemli katkılar sağladı. II. Meşrutiyet'ten sonra tekrar Takvim-i Vekâyi'nin başına geçerek gazetenin başyazarlığını üstlendi. Osmanlı toplumunun sosyal, siyasî, ekonomik alanlarda uğradığı zafiyeti ve rejimin yıkıcı etkilerini doğru saptayarak reformların zamanında, çağa uygun ve bilinçli şekilde yürütülmesi tezini ürettiği söylenebilir (Gümüş, 2007: 128, 154-155, 158-159).

Macar ve Polonyalı mültecilerin fikrî yönden etkiledikleri Osmanlı düşünce gruplarının en önemlisi kuşkusuz Genç Osmanlılar (Jöntürkler) idi. Birçok Genç Osmanlı mülteci dostlar edindi. Aralarında fikir alışverişi gerçekleşti. Mustafa Fazıl Paşa ve Namık Kemal gibi Genç Osmanlıların önde gelen simaları yurtdışında mültecilerle temasa geçtiler. Düşünce alanındaki bu verimlilik ve zenginlik, söz konusu temas ve dostlukların sonucu olarak Osmanlı kamuoyuna yayıldı. Üyeleri arasında Polonyalı Hayreddin Bey, Mustafa Celâleddin Paşa, Ömer Naili Paşa gibi önemli şahsiyetlerin bulunduğu Genç Osmanlılar Cemiyeti'nin nizamnamesi, 1867 yılında Baden Baden'de yapılan toplantıda mültecilerin katkılarıyla hazırlanıp imza edildi (Gümüş, 2007: 212-213).

Hayreddin Bey ile Namık Kemal arasındaki tartışmalar ünlüdür. Bu tartışmalar dönemin önemli fikrî birikimlerini oluşturdu, Osmanlı düşünce dünyasında mühim izler bıraktı, Jöntürkler ve sonrasındaki sürece kayda değer entelektüel katkılar sağladı. Yapılan tartışmalarda oluşan fikrî cereyan; meclis, millet, ulusal hâkimiyet ve cumhuriyet gibi kavramlara ağırlıklı biçimde dikkat çekti (Gümüş, 2007: 213).

Mustafa Celâleddin, İttihat ve Terakki'yi etkilediği savunulabilecek “Eski ve Yeni Türkler” adlı eseri ile Türk Milliyetçiliğinin tarihî, filolojik, etnolojik kaynaklarına ışık tuttu. Kendinden sonraki Türkçülerin çoğunu tesir altında bırakarak adından söz ettirdi. Onun fikirlerinin taşıyıcıları arasında İttihat ve Terakki

üyelerinden Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Fuat Köprülü, Velet Çelebi, Necip Asım, Mehmet Emin ve Ahmet Hikmet gibi Türk fikrî hayatının seçkin isimleri bulunmaktaydı. Kimi mülteciler Cemiyet ile hem fikrî hem fiilî ilişkiye girdiler. Cemiyet içindeki en belirgin kişilik Seyfeddin Bey (Tedausz Gasztowtt) idi (Gümüş, 2007: 213-214).

Mültecilerle iletişim yeni kurulan Türk Millî Devleti'nin siyasî ve kültürel politikaları için malzeme sağlamakla birlikte, karşılıklı etkileşim yalnız bir faktöre değil, faktörler silsilesine dayandırılırsa konunun daha sağlıklı bir biçimde anlaşılması mümkün olacaktır (Gümüş, 2007: 214).

2.8. MÜLTECİLERİN SERBEST BIRAKILMASI

2.8.1. Kütahya Grubunun Yola Çıkarılması

Yabancı kaynaklardaki bilgiler, Kossuth'un serbest kalarak Türkiye'den ayrılma arzusu taşıdığı yönündedir. Mazzini'nin özel görevli elçisi (ya da ajanı) İstanbullu tüccar Adriano Lemmi'nin 1850'de Kütahya'da kendisini bulmasıyla Kossuth Avrupa'ya dönüş planına şekil vermişti (Claeys, 1989: 245). Kurtuluş ümidini kaybetmeden, temsilcileri aracılığıyla İstanbul'daki Batı büyükelçilikleriyle temas sağlamaya çalıştı (Hermann, 2003: 88). Zaman içinde lidere ve arkadaşlarına duyulan uluslar arası sempati dalgalar halinde yayıldı. Uzun süre gözaltında kalışları İngiliz halkını harekete geçirdi. Londra, Edinburg, Glaskov, Birmingham, Manchester dâhil kırk beş şehir, Macar mültecileri namına hükümetlerine başvurular. İngiliz müdahalesine bağlı olarak Kossuth'un özgür bırakılması ihtimali belirdi. Ancak Amerika'yı bir diğer muhtemel yardım kaynağı addeden lider, Paris'teki dostu László Teleki tarafından birkaç aylığına Kuzey Amerika'ya gitmeye

teşvik edildi. Teleki “Oradaki kamuoyu bizden yana. Silâh, para ve bir ordu için gereken her şeyi sağlayabilirsiniz” diye yazıyordu (Sisa, 1995: 157-158).

Yaklaşık bir buçuk yıl süren Kütahya serüveninin ardından, Avusturya hükümeti ile yapılan uzun müzakereler sonucu, bir kısım mültecilerin serbest bırakılmaları kararı alındı. Fakat karara sert tepki gösteren mülteciler, işi, Süleyman Refik Bey’e hakaret etme derecesine kadar götürdüler. Süleyman Refik Bey ise beklenmedik tepkileri Babiâli’ye iletip istifasını verdi. Fakat istifası kabul edilmediği gibi hizmetlerinden ötürü taltifi (ödüllendirilmesi) kararlaştırıldı. Olay İstanbul’da derin üzüntü yarattıysa da, mültecilerin cezalandırılmaları düşünülmedi. Reşid Paşa, ceza gündeme gelirse, bütün Avrupa kamuoyunun ayağa kalkacağı uyarısında bulundu ve konuya “kötü söz sahibine aittir” felsefesiyle yaklaşan Babiâli sessiz kaldı. Osmanlı Devleti’nin bunca özverisi ile üstün misafirperverliğine rağmen böyle saldırılara muhatap olması anlaşılır şey değildi. Sadarete göre, mülteciler, Süleyman Bey’i tahrik ederek benzer hareketlerle karşılık vermesini amaçlamışlardı. Bu sayede, durumlarının sözde kötülüğünü dünya kamuoyuna duyurup Babiâli üzerindeki baskıları artıracaklardı. Mülteci şeflerinin oyununa gelmen Süleyman Refik Bey’in tutumu, Sadaret tarafından takdirle karşılandı. Kendisinden, başarıyla yürüttüğü görevinde biraz daha sabır göstermesi, şeflere davranışlarının yakışsızlığını bildirip acelesiz iş görme tavsiyesinde bulunması istendi (Nazır, 2002: 821).

İlk önce, Fransız tebaası sayılan Tümgeneral Henryk Dembinszky Kütahya’dan ayrıldı (Hermann, 2003: 88). Ayrılış fikrine karşı koyan (Nazır’a göre Kossuth’un başı çektiği) mültecilerden, her türlü muhalefete rağmen, 56 kişilik bir grup yola çıkarıldı. Aralarında Kossuth yoktu. Gemlik iskelesine giden mültecilerden Dimitri Yanos ve Przyimski, büyük isteksizlik gösterince, Süleyman Refik Bey tarafından tekrar Kütahya’daki kışlaya alındılar (Nazır, 2002: 821). 8 Mayıs 1851’de Macar hükümetinin birinci sorumlusu Savaş Bakanı Korgeneral Lázár Mészáros ile Kütahya mültecilerinin yarısından çoğu şehirden ayrılarak İngiltere’ye hareket ettiler. İstanbul ve Bursa’da Macar avına çıkan Türk polisi ele geçirdiklerini gemiye binmeye zorladı. Osmanlı Devleti 286,487 kuruş seyahat masrafı ödedi (Csorba, 2002: 807).

Avusturya'nın baskısıyla Macar önderlerinin özgürlüğü ertelendiği zaman kaçma hazırlığına girişen Kossuth'a yardım etmek üzere, bir Macar subay, kimseye haber vermeden birkaç askerle Kütahya'ya geldi. Ancak teşebbüse geçme fırsatı yakalayamadan Süleyman Refik tarafından şehri terke zorlandı. Öfkeden çılgına dönen Kossuth, Süleyman Bey'i mümkün olan her şekilde azarlayarak şiddet içeren bazı eylemlere kalkıştı. Bu durum ve kısmen mülteciler arasında baş gösteren huzursuzluk ve olayların kontrolden çıkması, Sultanı, Kütahya'da alıkonmuşların sonuncusunu da bırakmaya zorladı. Kossuth'u sinirli, inatçı mizaçlı, çok ateşli bir kişilik olarak tanımlayan 9 Ağustos 1851 tarihli hükümet raporunda açıkça şunlar yazılıydı: "Kossuth uslu durmayacaktır. Kaçmaya çalışacak veya hengâmeye sebep olacak ve yakın zamanlardaki meşhur faaliyetleriyle de görüldüğü gibi işi kan dökmeye kadar götürecektir." Osmanlı hükümeti için en iyi seçenek, Kossuth ve arkadaşlarını en kısa sürede serbest bırakmaktı (Karpas, 2004: 139-140).

Geride 51 mülteci kalmıştı. Eylül 1851'de son katile serbest bırakıldı. Süleyman Refik Bey, kendileriyle tek tek görüşmek suretiyle Amerika ya da İngiltere'den hangisine gitmeyi seçeceklerini sordu. Batthyány, Fransa elçisinden bir pasaport ile mektup aldığını, mektupta 15 Eylül hareket tarihli Marsilya vapuruyla bu ülkeye gönderileceğine söz verildiğini, dolayısıyla o zamana kadar Çanakkale'de bulunmak istediğini söyledi. Kossuth ile General Wysocki, ülke seçimlerini Gemlik'te bildireceklerdi. General Perczel, eşinin hamile ve doğumunun yakın olması sebebiyle, çok istediği halde Amerika'ya gidemeyeceğini; doğum Gemlik'te gerçekleşirse bir ay burada kalma zorunluluğunu Süleyman Bey'e açıkladı. Eşi Gemlik'te doğum yapmazsa bu özel durum nedeniyle Amerika yerine İngiltere'ye yönlenecek, doğum yolda gerçekleşirse Malta adasına çıkacaktı. Fakat doğum olayı Gemlik'e gidiş esnasında vuku buldu ve hasta halde diğer mültecilerle birlikte yolculuk yapamayacaklarını dikkate alan Süleyman Bey, Perczel'in de bu yöndeki ricası üzerine, generali, eşi, çocukları ve maiyetiyle Bursa'ya yollamayı uygun buldu (Nazır, 2002: 821-822).

Süleyman Refik Bey, Gemlik'te en fazla bir gece kalacağını, dolayısıyla Amerika ya da İngiltere vapurlarının tercihiyle ilgili kararların kendisine iletilmesini istediye de, kesin cevaplar alamadı. Mülteciler, Süleyman Refik Bey'e başvurup Kütahya'da bir miktar borçları olduğunu söyleyerek para talebinde bulundular. Ayrıca Avrupa'da firarî gözüyle görülmemek için Babıâli'nin kendilerine birer mürur tezkiresi (çıkış izin vesikası) vermesini istediler. Kossuth tarafından paylaşılacak üzere 40,000 kuruş, Kütahya'yı terklerinden önce yetiştirilemeyeceği için, Gemlik'e gönderildi (Nazır, 2002: 822). Elden geldiği kadar çok mültecinin elden geldiği kadar uzun süre Kütahya'da kalması için ne mümkünse yapan Avusturya elçiliği, Kossuth ile en tehlikeli sayılan mültecilerin en son sırada salıverilmelerini sağlamaktan öteye gidemedi (Hermann, 2003: 88).

2.8.2. Kossuth'un Türkiye'den Ayrılışı

Macar davasına yönelik Amerika'daki destek ise gerçekten güçlüydü. Öyle ki 7 Eylül 1851 öğle sonrası Birleşik Devletler buharlı savaş gemisi Mississippi, Amerikan Kongresinin Macar mültecilerini getirmesi yönündeki 3 Mart 1851 tarihli oybirliği ve daveti doğrultusunda İstanbul'dan Çanakkale Boğazı'na açıldı. Gemi, Sultan mültecilerin çıkışını onaylayıncaya dek haftalarca İstanbul sularında gezinmiş; Osmanlı hükümeti, Avusturya'nın sert protestosuna rağmen gözetim altındaki bütün Kütahyalıları serbest bırakacağını açıklamıştı. Viyana, Amerika'ya yönelişin sınırlardan iyice uzaklaşılması anlamına geldiğini daha sonra anlayacaktı. 1 Eylülde Kütahya'dan ayrılan Kossuth ile arkadaşlarının beklemekte olduğu Gemlik iskelesine Tersane-i Âmire'den⁶⁸ bir vapur gönderilmesi yönünde Kaptan Paşa'ya emir yazıldı. Kafil, 9 Eylülde Gemlik'ten vapurla yola çıkarak 10 Eylülde Çanakkale'ye vardı. Amerikan elçiliğinden Bay Holmes, hem bir saygı gösterisi

⁶⁸ Âmire, eskiden bir kısım müesseselerin hükümete mensubiyetini anlatmak üzere kullanılan bir deyimdi. Matbaa-i Âmire, Tersane-i Âmire, Tophane-i Âmire, Darphane-i Âmire gibi (Pakalın, 1993: 60).

niteliğinde hem de gemiye binişleri hızlandırmak gayesiyle Kossuth'a eşlik ederek, onu almak üzere Boğaz'a bir Amerikan gemisinin yaklaştığını resmen duyurdu. Türk firkateyninin güvertesine Macarların selâm nidaları eşliğinde ayak basan Kaptan Long, lidere saygılarını sundu. Kossuth, eşi, çocukları ve kırk iki arkadaşı bando sesleri arasında vakit kaybetmeden Mississippi'ye geçtiler.⁶⁹ Göndere Macar bayrağı çekildi (Headley, 1852: 228-229; Sisa, 1995: 158; Nazır, 2002: 822; Hermann, 2003: 92). Mürettebatın çevrelediği lider, orta boyuyla dimdik ayakta durdu. İri mavi gözleri yaşlarla dolmuş, soluk çehresi yoğun duyguların ateşiyle kızarmıştı. Kişiliğinin doğuştan gelen asalet ve zarafetine, alışılmamış güç ifadesine insanların coşku dolu yakınlıkları eklendi. Açık bir pencereden fışkıran günışığı gibi büyüleyici gülümsemesi, ancak gözyaşlarıyla ifade edilebilen derin bir sevincin yumuşak yansımasıydı. Bir konuşma yapmayı tasarlayan kaptan, "Hoş geldiniz efendim! Kossuth için üç defa Çok Yaşal!" dışında söyleyecek söz bulamadı. Az sonra asil haykırışların yerini sükûnet alıp Kossuth ailesi rahat ve güzel odalarına çekilince, Mississippi güçlü kollarıyla Çanakkale Boğazı'nın romantik sularını dövmeye başladı. Sezar'dan daha büyük bir lideri tehlikeli, engin denizlere taşımaya hazırlanan geminin köpüklü izi hızla uzadı, minareler gözden kayboldu (Headley, 1852: 229-230).

Kossuth, kendisine iki yılı aşkın bir süre sığınma hakkı tanıyan Türkiye'den ayrılmak üzere savaş gemisine binmezden önce, Amerikan kongresinin Amerika'ya yerleşmeleri konulu önerisini kesin dille yanıtlamaktan kaçınmış; Kázmér Batthyány ile Mór Perczel'in liderle birlikte gitmek istemeyişleri hareket anının heyecanını biraz gölgelemişti (Hermann, 2003: 92). Bebek bekledikleri için mazereti de bulunan General Perczel, bir yaş küçük kardeşi Nicola ve eşinin Mississippi'ye binmelerinin ardından ailesi ile birlikte İngiltere'ye taşınacaktı (Beszedits, 2006: 1).

Kossuth dâhil tüm mültecilere istedikleri yere gitme özgürlüğünün verilmesiyle, Türk-Macar ilişkileri geçmişine yeni ve önemli bir sayfa ekleyen, modern Osmanlı diplomatik tarihinin en renkli olaylarından biri nihayet sonuçlandı (Karpat, 2004: 140). Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'ne sığınanların net sayısı, ne

⁶⁹ Kossuth'un beraberindekiler Hermann'ın belirttiğine göre elli sekiz kişi (Hermann, 2003: 92) ve Mississippi'ye geçiş tarihi Sisa'ya göre 15 Eylül 1851 (Sisa, 1995: 158) idi.

kadarının Osmanlı vatandaşı kimliğiyle yerleştiği ve ne kadarının geri d6nd6đü konusunda kesin rakamlar vermek güçtür. Çünkü çok geniş bir coğrafyaya dağıtılan mültecilerin dönüş şekilleri ve zamanları da düzenli değildir. Sınırı geçenlerin bir kısmı aynı yıl içinde ortalık sakinleşince (tüm Macarlar için ilan edilen umumi af ile) geri dönmüşlerdir. Kütahya grubundakilerin büyük çoğunluğu da Kossuth ayrıldıktan sonra ardından İngiltere üzerinden Amerika'ya gitmişlerdir (Köksal, 2006: 141).

SONUÇ

1848 İhtilâlleri, Fransa'daki işçiler için genel oy hakkıyla siyasal hayata katılmak ve gelir düzeylerini iyileştirmek yönünde mücadele anlamına gelirken, Almanya için birleşme amaçlı adımlara fırsat, Doğu ve Güneydoğu Avrupa için ulusal devlete geçiş yolunda savaşım zamanıydı. Nitekim Prusya ile Frankfurt baş aktörler olmak üzere Almanya'nın birliği tartışılmaya başlanırken; Macarlar Avusturya İmparatorluğu içindeki konumlarını değiştirerek ulusal bir devlete kavuşmak için ayaklandılar.

1848 ilkbaharında kansız Macar İhtilâli başarıyla sonuçlandı. Ancak çok geçmeden Macarlar Habsburglara sadık kalanlarla Slav ve Rumen milliyetçilerinden oluşmuş müthiş düşman ittifakıyla karşılaştılar. Hem iç hem dış cephelerde; bir yanda (Banat ve Transilvanya'da) Sırp ve Rumen isyancılara, diğer yanda imparatorluk ve Rus ordularına karşı kendilerini savaşa karışmış buldular. Orduları, kaybedilmesi kaçınılmaz uzun bir savaşa girdi. Çoğalan tarihî yazın örnekleri şu sorulara yanıt arıyordu: Çatışmadan kaçınılabilir miydi? Cevap hayır ise, galip çıkmak mümkün müydü? Reformcu ihtilâlciler çok mu ileri gitmişlerdi ya da gerektiği kadar ileri gidememişler miydi? Devrim, asillerin hükümet aleyhtarı karşı-isyani miydi yoksa ilerici asillerin teşvik ettiği bir burjuva devrimi miydi? Bir ulusal özgürlük mücadelesi mi ya da yabancı ve yerli zalimlerden canı yananların isyanı mıydı? İhtilâl, köylüleri azat etti mi ya da özgürlük, aslında 1848 yasalarından bağımsız kademeli bir süreç miydi? Ayrıca 1848-1849, Doğu Avrupa insanların gelişimsel kurtuluşlarında can alıcı bir aşama mıydı yoksa bölgenin ilk etnik ve ırk savaşı mıydı? Ve nihayet Lajos Kossuth bir özgürlük savunucusu mu yoksa bir ilk-faşist miydi? Döneme ilişkin tartışma ülke tarihinin gerçekte daha az önemli olmayan gelişmelerini gölgede bırakırcasına sürüp gitti.

Aynı bayrağı dalgalandıran, aynı hükümdara sadakat bildiren, her ikisi de Habsburg subaylarınca yönlendirilen iki ordunun karşı karşıya gelmesi ve sivil halka uygulanan feci zulüm mantıkla bağdaştırılamayabilirdi. Hanedanın, ilkbahardaki beklenmedik çöküş sırasında tüm Macar taleplerini kabul ettikten sonra nihayet

toparlanarak generallerinin “düzeni yeniden kurma” ve Macaristan’a boyun eğdirme planlarına dönmesi, savaş gerekçesi olmaya yetti. İmparatorluk Hırvat, Sırp, Rumen, Slovak milliyetçiler ve silâhına alınabilecek asi, korkusuz köylüler arasında dürüst değilse bile uygun, emrine amade müttefikler de buldu. Sonuçta nispeten iyi yönetilen geleneksel savaş, Transilvanya dâhil bazı bölgelerde, sosyal şikâyet ve korkuları, politik talepleri, biçimlenmemiş ama güçlü etnik duyarlılığı birleştiren daha samimi, hareketli, popüler bir mücadeleyi gölgede bıraktı. Savaş içindeki savaş Transilvanya’daki Rumenleri Macarların karşısına koyarak etnik ve ulusal renge büründü. Her iki taraf insanları vahşete maruz kaldılar. Slovak milliyetçi liderlerinin 1848-1849’da Macarlara karşı genel bir silâhlı ayaklanma başlatma girişimleri başarısızlığa uğradı.

Macarlar, ihtilâli ve sonrasındaki askerî özgürlük savaşını (*szabadságharc*) bugüne kadarki bir buçuk asırlık sürede kendilerini tanıma girişimlerinin ve ulusal efsanelerinin merkezine yerleştirdiler. İhtilâlin nihaî yenilgisine rağmen 15 Mart – ihtilâli bir bütün olarak simgeleyen Budapeşte’deki popüler ayaklanmanın tarihi (Fransız İhtilâlini simgeleyen 14 Temmuz günü gibi) – Transilvanya’daki Macar azınlığın en önemli millî bayramı, Macaristan’ın da ‘en millî’ (*legnemzetibb*) bayramı oldu. İhtilâl ile savaşın bazı şahsiyetleri halkın belleğinde ve resmî anlamda anılmaya, halk türkülerinde, hikâyelerinde anlatılmaya başlandı. Ateşli siyâsî lider Kossuth; yurtseverlik coşkısına şiirsel ses veren ve 1849’da savaş alanında şehit düşen büyük şair Petöfi; askerî yitlikleriyle hatırlanan generaller Klapka ve Bem; Macarlar teslim olduktan sonra Ekim 1849’da Arad’ta Avusturyalılarca idam edilen on üç general asla unutulmadı (Brubaker ve Feischmidt, 2002: 706-707).

Macar İhtilâli iki yönüyle Osmanlı Devleti’ni ilgilendiriyordu. Birincisi ayaklanma doğrudan topraklarını etkileyebilirdi. Nitekim bazı Macarların komşu Osmanlı topraklarına geçerek Karadağlılar ile Sırpı kışkırttıkları görülmüştü. İkincisi ayaklanmayı bastırma amaçlı askerî bir harekât Osmanlıyı da etki alanı içine alabilirdi. Beklenen oldu ve Osmanlı Devleti Macar İhtilâli ile her iki riski de tecrübe etmek zorunda kaldı. 1848 İhtilâllerinin Osmanlı için anlamı Eflak İhtilâli ve Macar Mültecileri Meselesinden ibaretti.

Tıpkı geçmişte isyan bayrağını çeken fakat yenilgiye uğrayan atalarının yaptığı gibi, 1848 Macar özgürlük mücadelesinde başarısız olan ihtilâlciler de kendilerine sığınak olarak hiç düşünmeden Osmanlı topraklarını seçtiler ve yanılmadıklarını gördüler. Kolay kolay eşine rastlanmayan bir misafirperverlikle ağırlanan mültecilere karşı izlenen bu politika insan hakları açısından o devrin anlayışının çok üzerindeydi. Tekirdağ'da Ferenc Rákóczi, Kütahya'da Lajos Kossuth ve daha pek çokları adına dikilen heykeller Türk hoşgörü, adalet ve insan haklarına saygısının somut sembolleri oldu.

Gerek Osmanlı Devleti gerekse mülteciler, yıllar öncesine dayanan, ancak Macar Özgürlük Savaşı sonunda yeniden gündeme oturan Mülteci Krizi esnasında karşılıklı iyi hislerini korudular. Devlet, kendilerine barınak sağlamakla kalmayıp onları korumak adına savaş riskini göze aldı. Ordusunun kuruluşu tamamlanamamışken ve reformun getirdiği sancı ve sıkıntılar içindeyken, Avusturya ve Rusya'nın baskılarına rağmen, mültecileri geri vermedi. Daha sonraki ayrılışlarını kolaylaştırarak kalanların yeni hayat şekline alışmalarına uğraştı. Biyografiler, zor şartlardan kaynaklanan çok sıkı gözetimden ve meşhur Doğu konforunun azlığından yakınsa da, aşağıdakine benzer satırlara hemen her yerde rastlanmaktadır: “Pek çok Hıristiyan halkı, bizim vatanımızdan ayrı düşmemize ilgisizlikle bakarken ve hatta bazıları kanlı av köpeklerinin din değiştiren kölelere yaptığı gibi bizi öldürmek için peşimize düşerken, “pagan” (kâfir, dinsiz ya da putperest) diye adlandırılan Türk milleti bize sığınak verdi. Sadece açlıktan ölenlere yiyecek ve çıplak olanlara da giyecek vererek değil, sadece bizim sınır dışı edilmemizi isteyen güçlere karşı masraflı bir savaşa girmeye hazır olarak değil, fakat aynı zamanda düşünceli olup bizim vatansız olduğumuzu bize unutturmaya çalışarak.” (Csorba, 2002: 810-811)

Türkiye'de kalan mülteciler ise bu güvene lâyık olmayı amaçladılar. Savaş alanlarında en etkileyici eylemlerini gerçekleştirdiler. Osmanlı topraklarını ikinci vatan saydılar; yurt, hasret, sevgi, bağlılık hislerini Osmanlı hizmetinde tatmin yoluna gittiler ve çoğu bu hizmeti bahtiyarlık vesilesi olarak gördüler. Bilhassa askerî alanda bazı tatsız başarısızlıklar yaşansa da, kayda değer kahramanlıklar gösteren mülteci subay ve erler, görevlerinde samimiyete karşılık gelen kimi hal ve hareketler sergilediler, düşünceler ileri sürdüler. Düşman, Osmanlı zaferlerini Macar

subaylara atfetmeye hazırdı ve birçok subay, ölene dek Osmanlı hizmetinde kalarak daha yüksek rütbelere terfi ettirildi. Entelektüel olanlar Tanzimat değişikliklerine katkıda bulundular. Hemen hepsi profesyonel okullarda iyi eğitim alarak yetişmişlerdi. Elit grup arasında fikir adamları, askerlik alanında mahir onlarca subay, doktor, eczacı, mühendis, makinist, haritacı, veteriner, ekonomist, müderris, kimyacı, ressamlar vardı. Ayrıca arabacı, değirmenci, berber, garson, mücellit (ciltçi), terzi, kahveci, tatlıcı, at uşağı, inşaat ustası, marangoz, itfaiyeci gibi işlerinde başarılı meslek sahipleri de bulunuyordu. Mültecilerin neredeyse her birinin ruhuna işlemiş olan Rus ve Rusya düşmanlığı, hem Osmanlı Devleti'ne daha sıkı sarılıp bağlanmalarını sağladı hem de hizmetlerini daha iyi yerine getirmelerine vesile oldu.

Etkileri Osmanlı rejimini aşip Türkiye Cumhuriyeti'ne ulaşan, hatta Yeni Türk Devleti'nin gayet önemli toplumsal politikalarının zeminine yerleşmeyi başaran Mülteci Hareketi, on dokuzuncu asrın en kalifiye nüfus hareketi olarak karşımıza çıkar. Keza Ahmed Refik'in deyiimiyle “*Türkiye'nin diplomasi tarihine şeref verebilecek mahiyette*” bir olay olan Osmanlı devlet adamlarının kriz sırasındaki siyaseti de 1849-1851 dönemine damgasını vuran on dokuzuncu asrın en önemli diplomasi başarısıdır. Bu zafere imzasını atanlar başta Mustafa Reşid Paşa, Âli Paşa, Keçecizade Fuad Efendi – daha sonra Paşa – ve Kostaki Mussurus Paşalardır. Koşullar ne olursa olsun Türk devlet felsefesinin işlerliğinin sürdüğünü gösteren diplomatik hareket, ayrıca Osmanlı devlet felsefesinin bir kez daha güncellenmesine vesile olmuştur.

Macar Mültecileri Sorunu Babiâli'yi uzun süre meşgul edip bilhassa uluslar arası ilişkiler anlamında hayli sıkıntılı günler yaşamasına neden olmakla birlikte Osmanlı Devleti'ne bir takım fayda ve avantajlar da sağladı. Bu avantajların en büyüğü Osmanlının Avrupa kamuoyunu kendi yanına çekmeyi başarıp İngiltere ve Fransa gibi iki büyük devletin desteğini kazanması, kendisinden çekinen dış güçlerle uzlaşıp Müslüman devlet olarak Avrupa ile yakınlaşmaya, içli dışlı olmaya başlamasıydı. Mülteciler Meselesinden önce uluslar arası arenada tek başına kurtlar sofrasına düşmüş olan Osmanlı, gelecekteki Kırım Savaşı sırasında da İngiliz ve Fransız desteğini fırsat olarak kullanacaktı. Başlangıçta Tanzimat kurumlarının eksikliklerinden, Rusya ve Avusturya gibi iki güçlü devletle karşı karşıya gelme

korkusundan, Avrupa ile ters düşme kaygısından kaynaklanan düşüncelerle; hızla sınıra akın eden mültecilere nasıl davranılacağı bilinemedi. Dolayısıyla kararlı bir politikadan ziyade gündelik kararlarla hareket edildi. İlk bakışta olumsuz gibi görünen bu tavır esasen Babîali lehine gelişti. Şayet en başta kararlı bir politika izlenseydi, durum Rusya ve Avusturya'ya kazanç getirecekti. Oysa karar mekanizmasının ağır işlemesi hükümete zaman kazandırdı ve başta İngiltere-Fransa olmak üzere Avrupa'nın, genel görünümü algılamasına vesile oldu. Mülteciler Sorununun çözümlenmiş şeklinden son derece rahatsızlık duyan Rusya, bir an önce öldürmeyi tasarladığı "hasta adam"a yönelik dış desteği içine sindiremedi. Nitekim Mülteciler Sorunundan iki yıl kadar sonra İngiltere ile "hasta adam"ın öldürülmesi, mirasının da paylaşılması yönünde ittifak arayışına girecek; çağrısının reddedilmesi üzerine yola yalnız başına devam ederek Kırım Savaşı'nın tohumlarını atacaktı. Önlem alınmazsa durdurulması çok zor olacak Rus gücünün farkına varan İngiltere ise, Osmanlı toprakları ile ilgili istilâcı tavrını değiştirecek ve Rus gücünü önlemek için Osmanlı toprak bütünlüğünü savunacaktı. Denebilir ki, İngiltere, Çarın "hasta adam"ı öldürme projesine karşı bir tedavi etme projesi geliştirdi.

Osmanlının Mülteciler Sorunu sırasında yüklendiği külfet, giriştiği uluslar arası cebelleşme ve aldığı diplomatik risk vurgulanmaya değerdir. Hiç beklemediği bir anda binlerce mülteciyi karşısında bulan Babîali'yi sadece diplomasi trafiği değil, aynı zamanda büyük külfetler de bekliyordu. Kuşkusuz siyasî suçlarından ötürü kendisine sığınan bu insanları kabul ederek insanî görevini yerine getirmiş olan hükümet, bunların muhafazası, yerleştirilmesi, gündelik hayatlarının iade edilmesi ve her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi için de elinden geleni yapacaktı. Devlet, içinde bulunduğu ağır ekonomik koşullara rağmen kendi tebaasından bile olmayan bu kişiler için 14 ayda toplam 1,435,271 kuruş para harcayarak büyük bir cömertlik ve insaniyet örneği sergiledi. Oysaki hükümete mültecileri koruma görevini sık sık hatırlatarak bu konuda her türlü yardımı sağlama sözü veren başta İngiltere olmak üzere tüm Avrupa'nın yaptığı sadece Osmanlının davranışına tezahüratta bulunmak, ıslık çalmakla yetinmekti. Örneğin; mültecilerin serbest bırakılmaları sırasında Amerika'ya gitmek isteyenlerin önce Liverpool'a oradan Amerika'ya gönderilmeleri gündeme geldiğinde, İngiliz elçisi bunların Liverpool'da kısa süre de olsa

iskânlarının çok zor olacağını ve Amerika'ya gidiş masraflarının büyük yekûnlar tutacağını bildirmiş, gidiş masraflarının Babiâli tarafından karşılanması gerektiğini hatırlatmıştı. Osmanlı hükümetinin harcadığı milyonlarca kuruşa karşı mültecilerin kabulü meselesinde başrolü oynayan İngiltere'nin tavrı buydu.

Yukarıda da değindiğimiz gibi; gerek Kossuth'un elimizdeki mektupları gerekse mültecilerin hatıratları, onların Türk misafirperverliğinden ne kadar hoşnut kaldıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Osmanlı topraklarından ayrıldıktan sonra İngiltere'ye giden Kossuth, bu ülkede yaptığı bir konuşmasında Türkleri şu şekilde övmüştür: “Bugünkü hayatım ve hürriyetime sahipliğim Avusturya ile Rusya'nın tehditlerine, baskılarına rağmen beni ve arkadaşlarımı muhafaza eden Türkler sayesinde. O Türkler ki, yüksek hislerle ve insan haklarına saygılı oluşlarıyla tüm tehditlere boyun eğmediler. Türk milleti bu yönüyle üstün bir güce sahiptir. Türkiye'nin bugün ve istikbalde mevcut olması Avrupa'nın ve insanlık âleminin yararına. Ben, Türklerden gördüğüm lütuf ve saygının hatıralarıyla yaşayacağım.” (Nazır, 2002: 823)

Tarihçiler, 1848-1852 dönemini değerlendirirken, Osmanlının neden bu denli kesin bir tavırla mültecilerden yana olduğu sorusunu sorarlar. Sorunun yanıtı, büyük Türk siyasetçisi Reşid Paşa'nın, Rusların neyin peşine düştüklerini mükemmelen anlamasında saklıdır. Rusya, sadece bir avuç Macar ve Polonyalının iadesini hedeflemiyor; çöküş sürecine girmiş Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma hakkı bulunduğunu dosta düşmana kanıtlamak istiyordu. Bu sebeptir ki, davayı kendi bağımsızlık ve egemenliği ile özdeşleştiren Türkiye, ayrıca Türk ordusu saflarını güçlendirmiş mültecileri en büyük kararlılıkla savundu. Onların yardımı sayesinde ülkeleri ile diplomatik ve askerî işbirliğini sürdürme umudu güçlendi.

KAYNAKÇA

Altunay, A. R. (2006 a). *Türkiye’de Mülteciler Meselesi*, Transkripsiyon: Ayşen Yalçın, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi.

Altunay, A. R. (2006 b). *Türkiye’de Mülteciler Meselesi*, Transkripsiyon: Kevser Karalar, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Lisans Tezi.

Armaoğlu, F. (2007). *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1789-1914*, 4. Baskı, Alkım: 195, Tarih: 15, Alkım Yayınevi, İstanbul.

Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914-1995*, C: 1-2, 15. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul.

Beszedits, S. (2006). “The Life and Times of Nicholas Perczel”, *Vasváry Collection Newsletter*, C: 1, No: 35, ss. 1-4.

Brubaker, R. ve Feischmidt, M. (2002). “The Politics of Commemoration in Hungary, Romania and Slovakia”, *Comparative Studies in Society and History*, C: 44, No: 4, Cambridge University Press, ss. 700-744.

Claeys, G. (1989). “Mazzini, Kossuth and British Radicalism, 1848-1854”, *The Journal of British Studies*, C: 28, No: 3, The University of Chicago Press, ss. 225-261.

Classic Encyclopedia, http://www.1911encyclopedia.org/Arthur_Gorgei, 19 Kasım 2008.

The Columbia Encyclopedia, 6th Edition, Date: 2008, <http://www.encyclopedia.com/doc/1E1-Jagiello.html>, 22 Ekim 2008.

Csorba, G. (2002). “Macar Mültecileri”, Çeviren: Erol Hatipli, *Türkler*, C: 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 805-812.

Deák, I. (1992). “Historiography of the Countries of Eastern Europe: Hungary”, *The American Historical Review*, C: 97, No: 4, American Historical Association, ss. 1041-1063.

Deme, L. (1972). “The Society for Equality in the Hungarian Revolution of 1848”, *Slavic Review*, C: 31, No: 1, The American Association for the Advancement of Slavic Studies, ss. 71-88.

Deme, L. (1984). “Writers and Essayists and the Rise of Magyar Nationalism in the 1820s and 1830s”, *Slavic Review*, C: 43, No: 4, The American Association for the Advancement of Slavic Studies, ss. 624-640.

Dreisziger, N. F. (1982). “Hungarian History in North American Perspective”, *The Historical Journal*, C: 25, No: 3, Cambridge University Press, ss. 765-773.

Drozd, J. (2008). *XIX. Yüzyıl Osmanlı Ordusunda Polonyalılar*, Çeviren: Osman Fırat Baş, Polonya Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, (Çevirimiçi) <http://www.polonya.org.tr/sec3-asker1.html>, 22 Ocak 2009.

Eckhart, F. (1949). *Macaristan Tarihi*, Çeviren: İbrahim Kafesoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Seri: X, No: 3, Ankara.

Encyclopædia Britannica,
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/321481/Anton-graf-von-Kolowrat>, 30 Ekim 2008.

Encyclopedia of World Biography, Date: 2004,
<http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3404703620.html>, 25 Eylül 2008.

Ekşi, G. (2009). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Dış Politikası*, Dr. Bekir Günay’ın Kişisel Web Sayfası, (Çevirimiçi) <http://www.geocities.com/begunay/z50.htm>, 6 Şubat 2009.

Giuliana, L. (2008). “Garibaldi and Mazzini: Thought and Action”, *Journal of Modern Italian Studies*, C: 13, No: 4, ss. 492-502.

Goldfrank, D. M. (2002). “Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Savaşı’nın Çıkış Nedeni: Kaynaklar ve Stratejiler”, Çeviren: Mustafa Çufalı, *Türkler*, C: 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 826-839.

Gökbilgin, M. T. (1976). “Tertip Komitesi Başkanı Profesör M. Tayyip Gökbilgin’in Konuşması”, *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs – 3 Haziran 1976)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, ss. xv-xvi.

Göyünç, N. (1976). “1849 Macar Mültecileri ve Bunların Kütahya ve Halep’te Yerleştirilmeleri ile İlgili Talimatlar”, *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs – 3 Haziran 1976)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, ss. 173-179.

Gümüş, M. (2007). “1848 İhtilalleri Sonrasında Osmanlı Devleti’ne Sığınan Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Modernleşmesine Etkileri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Headley, P. C. (1852). *The Life of Louis Kossuth, Governor of Hungary: Including Notices of the Men and Scenes of the Hungarian Revolution; to Which Is Added an Appendix Containing His Principal Speeches, &C*, Derby and Miller, Auburn, New York.

Henkey G. ve Horvath I. (2008). *Çin'deki Kazak ve Kırgızlar Hakkındaki Kişibilimsel Araştırma Sonuçları*, Cengiz Aytmatov, (Çevirimiçi) <http://www.aytmatov.org/default.asp?pid=46&lng=>, 8 Temmuz 2009.

Hermann, R. (2001). *Lajos Kossuth (1802 – 1894)*, Çeviren: Yılmaz Gülen, Macaristan'dan Gerçekler, Sayı: 3, Dışişleri Bakanlığı, Budapeşte, (Çevirimiçi) <http://www.kulugyminiszterium.hu/NR/rdonlyres/A10319A0-210B-432D-A64F-EA879CAEC3A9/0/kossuthtorok.pdf>, 25 Eylül 2008.

Hermann, R. (2003). *Lajos Kossuth ve 1848-49 Yıllarında Macar Özgürlük Savaşı*, Çeviren: Yılmaz Gülen, Akadémiai Kiadó, Budapeşte.

István Deák's Homepage, <http://www.columbia.edu/~id1/>, 21 Ekim 2008.

İpek, N. (2008). *1849 Macar ve Leh Mülteciler Sorunu*, Dr. Bekir Günay'ın Kişisel Web Sayfası, (Çevirimiçi) <http://www.geocities.com/begunay/z11.htm>, 13 Ocak 2009.

Kamış, M., "İsim Değiştirmek Deyip Geçmeyin", *Zaman Gazetesi*, 22.07.2006.

Karal, E. Z. (1983). *Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, C: 5, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Seri: XIII, Sa: 16^{e3}, Dünya Tarihi, Ankara.

Karasu, C. (2000). "1848 İhtilâllerinin Osmanlılar Tarafından Algılanışı", *Yeni Türkiye, 701 Osmanlı Özel Sayısı I, Siyaset ve Teşkilat*, Yıl: 6, Sa: 31, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara, ss. 233-236.

Karasu, C. (2002). "XIX. Yüzyılda Eflak ve Boğdan'daki Rus İşgalleri", *Türkler*, C: 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 741-749.

Karpat, K. H. (2004). *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, Çeviren: Recep Boztemur, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Kıbrıs 1974 Forum, <http://www.kibris1974.com/eflak-bogdan-ayaklanmasi-ve-romanyanın-ortaya-cikmasi-t16318.html>, 9 Şubat 2009.

Kim Kimdir? Biyografi Bankası, <http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=2>, 30 Ekim 2008.

Kornrumpf, H. J. (1973). *Osmanische Bibliographie Mit Besonderer Berücksichtigung Der Türkei In Europa*, BRILL.

Koşay, H. Z. (1976). “Türkiye’de “Macar” Sözü Bulunan Köy Adları”, *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs – 3 Haziran 1976)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, ss. 170-172.

Köksal, O. (2006). *XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Ordugah Kasabası Şumnu*, Araştırma Yayınları, Yayın No: 39, Ankara.

Mısıroğlu, K. (1972). *Macar İhtilâli*, 2. Baskı, Sebil Yayınevi, İstanbul.

Moore, J. B. (1895). “Kossuth: A Sketch of a Revolutionist I”, *Political Science Quarterly*, C: 10, No: 1, The Academy of Political Science, ss. 95-131.

Nazır, B. (2002). “Macar ve Polonyalı İhtilâlcilerin Osmanlı Devleti’ne İlticası ve Diplomatik Kriz”, *Türkler*, C: 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 813-825.

Nazır, B. (2007). *Macar ve Polonyalı Mülteciler, Osmanlıya Sığınanlar*, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi: 47, İnceleme-Araştırma: 31, İstanbul.

The New York Times Archives, 15 July 1854,
<http://query.nytimes.com/gst/abstract.html?res=F20C12FE3959157493C7A8178CD85F408584F9>, 24 Kasım 2008.

Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitaplar, İstanbul.

Ortaylı, İ. (2006). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 25. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul.

Özgürel, A. (2005). *Avrupalı Türkler Geldi Geçti*, Radikal Gazetesi İnternet Baskısı, (Çevirimiçi) <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=156195>, 7 Ocak 2009.

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C: 1, 4. Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2505, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 646, Sözlük Dizisi: 2, İstanbul.

Pakalın, M. Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C: 3, 2. Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları, İstanbul.

Rady, M. (2000). “Review: [untitled], Hungarians and Europe in the Early Middle Ages: An Introduction to Early Hungarian History”, *Slavic Review*, C: 59, No: 4, The American Association for the Advancement of Slavic Studies, s. 896.

Rásonyi, L. (1938). *Macar Arkeolojisinde Hunlar, Avarlar, Macarlar*, Ankara Halkevi Neşriyatı, Yayın No: 23, Müze ve Sergi Şubesi, İstanbul.

Roland, S. (2008). "Thought and Action? Perspectives on Mazzini and Garibaldi on the Bicentenaries of Their Births", *Journal of Modern Italian Studies*, C: 13, No: 4, ss. 463-467.

Sisa, S. (1995). *The Spirit of Hungary: A Panorama of Hungarian History and Culture*, 3rd Edition, Vista Books, Morristown, New Jersey.

Sked, A. (2001). *The Decline and Fall of the Habsburg Empire, 1815-1918*, 2nd Edition, Pearson Education, Malaysia.

Subaşı, T. (2002). "Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz", *Türkler*, C: 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 753-781.

Süha, A. (1999). "Mustafa Reşit Paşa", *Köprü Dergisi (Devlet-i Âliyye)*, Sayı: 65, ss. 187-194.

Tarhan, A. H. (2007). *Pannonia'da (Macaristan) Bağımsızlık Sorunu*, 8 Temmuz – Informel, (Çevirimiçi) <http://merihyildizi.blogcu.com/pannonia-da-macaristan-bagimsizlik-sorunu-the-problem-of-independence-in-pannonia-hungary-2...>, 19 Eylül 2008.

Tarih Sözlüğü, <http://www.e-tarih.org/sozluk.php?sd=sozlukdetay&id=79>, 9 Şubat 2009.

Tekindağ, Ş. (1976). "Türk-Macar Münasebetlerine Toplu Bir Bakış (Başlangıçtan II. Abdülhamid'e Kadar)", *Türk-Macar Kültür Münasebetleri Işığında II. Rákóczi Ferenc ve Macar Mültecileri Sempozyumu (31 Mayıs – 3 Haziran 1976)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, ss. 152-159.

Tekindağ, Ş. ve diğerleri. (1974). *Başlangıçtan Bugüne Dünya Tarihi, XVII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla*, Yayın Yönetimi: Nezihe Araz, C: 2, Kaynak Kitaplar, İstanbul.

Tülek, V. (2009). *Macar Osman'ın Kızı Nigar Hanım*, E-Tarih.org / Makaleler, (Çevirimiçi) <http://www.e-tarih.org/makaleler.php?sayfa=makaledetay&makaleno=4316>, 8 Ocak 2009.

Tülek, V. (2009). *Osmanlıya Sığınan Macar Milliyetçileri*, E-Tarih.org / Makaleler, (Çevirimiçi) <http://www.e-tarih.org/makaleler.php?sayfa=makaledetay&makaleno=4613>, 7 Ocak 2009.

Türkçe Bilgi, http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Lajos_Kossuth, 31 Aralık 2008.

Uslubaş, T. ve Dağ, S. (2007). *İlk Çağlardan Günümüze Dünya Tarihi Ansiklopedisi*, Karma Kitaplar, Yayın No: 15, İstanbul.

Üçok, C. (1961). *Siyasal Tarih, 1789-1950*, 5. Baskı, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Vincenti, W. G. (2008). *Mühendisler: Ne Bilirler, Nasıl Bilirler?, Havacılık Tarihinden Analitik Çalışmalar*, Çeviren: Sinan Kuraner, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Yayın No: 285, Ankara.

Wikipedia, The Free Encyclopedia, <http://en.wikipedia.org/wiki/Kuruc>, 8 Temmuz 2009.

Yeniçeri, Ö. (2002). “Kırım Savaşı, Islahat Fermanı ve Paris Barış Antlaşması”, *Türkler*, C: 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss. 840-858.

Zeman, Z. (1976). *Bir İmparatorluk Çöküyor, Habsburgların Sonu*, 20. Yüzyıl Dosyası, Milliyet Yayınları.